

სტანდარტის მშენებლური მეთოდებითა და აღწერით

3000

მეგრული გვარსახელი

თბილისი
2001

რედაქტორები

ნაპოლეონ ლეონიძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, აფხაზეთის რეგიონალური
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

ამირან სამხიშვილი – უიცხალაური

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, აფხაზეთის რეგიონალური
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

•

რეცენზენტი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, აფხაზეთის რეგიონალური
მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი

ნიკოლოზ ჯომიდავა

აეტიმოლოგია

დავბადებულვარ 1915 წლის 27 ივლისს ჯოჯოხის თემის ფლეკანდელი ჩხორონყუს რ-ნის (ყოფ. ზუგდიდის მაზრა) გლეხის ოჯახში.

პირველდაწყებითი განათლება და შვიდწლიანი დაავითავრე მშობლიურ სოფელში 1929 წ. ხოლო 1931 წ. კი – ზუგდიდის ჩაის ტექნიკუმი.

1931-1935 სასწავლო წელს ვმუშაობდი ზუგდიდის რაიონის სოფელ ორსანციის 7-წლიან შრომის სკოლის მასწავლებლად. ხოლო 1935-1936 წწ. კი – ჩხორონყუს რაიონის სოფ. კირცხში აგროტექნიკოსად.

1936 წ. ვსწავლობდი ქ. თბილისში უმაღლეს სასწავლებელში შესასვლელად ორგანიზებული მოსამზადებელ კურსებზე.

1939 წ. ჩავირიყზე თსუ ისტორიის ფაკულტეტზე ამავე წლის დეკემბერში გამინვიეს ნოთელი არმიის რიგებში, სადაც მომისწრო სამამულო ომში.

დემობილიზებული ვიქენ 1947 წ. 1945 წ. დავუბრუნდი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, რომელიც დავამთავრე 1952 წ.

1953 წ. საქ. კომპარტიის ჯეკას განკარგულებით სამუშაოდ აფხაზეთში ვიქენ გაგზავნილი.

1957 წ. დავიწვავი საკანდიდატო დისერტაცია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში ვარ ხუთი მონოგრაფიისა და ათეულობით სამეცნიერო სტატიის ავტორი. 1996 წ. გამოვიდა ჩემი წიგნი კოლხურ-მეგრული გვარ-სახელები. ხოლო 2000 წ. კი 3000 მეგრული გვარ-სახელი, 1-2 ტომი.

დაჯილდოვებული ვარ სამამულო ომის II ხარისხის ორდენით, ორი მედლით. მათ შორის, საბრძოლო დაშავებულობათვის

ამჟამად, 1996 წლიდან ვმუშაობ ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში მეცნიერ-თანამშრომლად, იმავე წლიდან ვარ აფხაზეთის რეგიონალური მეცნიერებათა აკადემიის ნევრ-კორესპონდენტი.

თბილისი, 7.VII.2001.

კუპდღენი: ქართული სახელმწიფოებრიობის
3500 წლისთავს!

პატივცემულო მკითხველო! ამ ღირსშესანიშნავ თარიღთან დაკავშირებით ქართულ ონომასტიკაში მოეძიე ხელდამშვენებული, მიეპყრო ხეთელი და მეგრელი თუთხალების, ფიხუნიების და სხვა სამეფო გვარს, რომელნიც მეფობდნენ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე XV-XIV წლებში (იხ. ჩემი შრომების 1-2) წინამდებარე წიგნის III ტომი.

შეკრებილი მეგრული გვარ-სახელები იმდენად საჭიროა, რომ მან უკვე ჰპოვა ფართო გამოყენება. იგი თავის ღრობე მოექცა დიდი ენათმეცნიერის ალექსანდრე ლლონგის ყურადღების ცენტრში. ამ ნაშრომზე დაყრდნობით შემჩნეულ იქნა მეგრული გვარების მზგავსება ხეთურ სამყაროში გავრცელებულ ტოპონიმიკასთან და საკუთარ სახელებთან. მაგალითად ხეთური ღინასტიური სახელი თუთხალია (თუთხალია I-II-III-IV) იგივეა რაც მეგრული გვარსახელი თუთხალია (იხ. ჩემი წიგნი 3000 მეგრული გვარსახელი, თბ 2000), შეადარეთ კ. თოფურიას სტატიას „ხეთელი და მეგრელი თუთხალები“ (ქურნ. 'აია' № 7, 1999წ. გვ 61). ნაშრომში ფართოდ არის გამოყენებული ამავე ავტორის, ამავე ქურნალში: კ. თოფურიას „თიფიელი ფიხუნია ქართველეროვანი მოსახლეობის უძველესი მეფე.“ ქურნალი აია № 7 1999წ. გვ 58-59, ქურნალი 'ემიგრანტი' მოსკოვი, № 1, 2000; ჩვენს ნაშრომზეა მითითებული ამავე ავტორის ნარკვევები 'იბერიული (ქართველური) შრე მეგრულ-ლაზურ გვარსახელებში' (იხ. გაზეთი 'ყამი ერისა').

ამჟამად ჩემს წინაშეა ამოცანა: თუ კი თუთხალის სამეფო ქართულ-მეგრული გვარი არსებობდა, რომელ ენაზე წარმოებდა ამ სახელმწიფოს მართვა?

დიდი ისტორიკოსი, აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავდა: „ქართველებს ქრისტეს წინადაც მრავალსაუკუნეების განმავლობაში მწერლობა უნდა ქონოდათ, მაგრამ, შესაძლებელია შემდეგ გამოირკვეს, რომ ამ მწერლობის ენა ქართულ შგოს კი არ ეკუთვნის, არამედ მეგრულ-ლაზურსა ან სვანურ შგოს“ (ჟურნალი 'აია', 2000, № 9-10, გვ. 4). დიდი აკაკი დასძენდა: მეგრული დღეს ნამდვილი სალაროა ქართული სიგყეებისა...“.

ეთხოვ ქართველ ენათმეცნიერებს დამეხმარონ სინამდვილის დაზუსტებაში.

მე ისტორიკოსი ვარ და არა ენათმეცნიერი. ჩემი წიგნების ღირსებად ეთელი მეგრული გვარ-სახელების შეგროვებას იმ რაოდენობით, რა რაოდენობითაც დღემდე არაეის შეუდგენია. ამ ნაშრომების ღირსება ჯეროვნად შეაფასა მეცნიერ-აკადემიკოსმა ალექსანდრე ღლონგმა და სხვებმა.

რაც შეეხება გვარების ჩემულ ენათმეცნიერულ ანალიზებს, იგი ყოველთვის არ გამოიყურება დამაჯერებლად, ამას თვითონვე ვგრძნობ და მკითხველს ეთხოვ ეს გარემოება გაითვალისწინოს ჩემი შრომების შეფასებისას.

ეს ნაშრომი ჩემი მეექვსე მონოგრაფიაა, მათგან სამი მეგრულ გვარ-სახელებზეა.

მკითხველს, მგონი, აინტერესებს ხომ არაფერი გამომრჩა. დიახ! დამრჩა და ბერი. საკვლეფია: მეგრულ ქალთა სახელები, მეგრულ გვარ-სახელების წარმოშობა ეპოქების მიხედვით; დასაზუსტებელია მსოფლიო მასშტაბით მათი გავრცელების მიზეზები,

რომლებიც კავკასიაში მომხდარ წარღვნებშიც უნდა ეებიოთ, შესაძგენია სეანურ - მეგრული გვარსახელების შედარებითი ლექსიკონი. და ა.შ.

ამგვარად მართლდება აკადემიკოს აკაკი შანიძის ნათქვამი: 'ქართული სახელების და გვარების შესახებ შეიძლება გომები დაიწეროს და მაინც არ იქნება ამოწურული'...

მაღლობას ეუძღვნი: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ გერონტი გასვიანს, პროფესორ ვალერიან ბუხბაიას, წიგნი , „დარჩელის“ ავგორებს: ა. არნანია და ე. შონიას და ბოლოს განსაკუთრებით ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორ-აკადემიკოს ამირან ცამციშვილ-ფიცხალაურს წინამდებარე შრომის შექმნაში საქმიანი დახმარებისათვის...

დასასრულ ვთხოვ ჩემ მკითხველებს, თუ გააჩნიათ დამატებითი მასალები გვარსახელებზე: წერილობითი ცნობები, ისტორიული საბუთები, ინდივიდუალური ან ჯგუფური ისტორიული მნიშვნელობის ადამიანთა სურათები. მომაწოდონ ან მათხოვონ, რათა გამოვიყენო და შევიგანო შემდგომ წიგნებში.

მისამართი: თბილისი, გამსახურდიას გამზირი № 11, III სადარბაზო, III სართული, ბინა 57, ტელ. 33-04-62

ნ. ჯოჟიძეაა
თბილისი 5, II. 2002.

I ნაწილი

1-2 ბოვის დაგებათი მონაცემები - ლაზური გვარ

სახელები

აბდულია - აბდა (ძვ. ებრ.) მსახური (აღლ. ლლონტი, ქართ. საკ. სახ.). საგვარეულო 66 სულს ითვლის: ბათუმი - 25, შუა-ხევი - 1, ხელვაჩაური - 40.

აბშილა - გვარი ჩხოროწყუს რ-ში მოსახლეობს 21 ოჯახი 18 სულით (ვ. ახალაია, გვ. 3)

ალბარია - მოხსენიებულია, როგორც ზუგდიდის მაზრის სოფ. ცაიშის მკვიდრი. ეტიმოლოგია საძებნია.

არისტარხია (იხ. ტ. 1-2) არისტარქი კოლხეთის სახელი იყო (ზ. რატინი)

არანია-არლანი (იხ. ტ. 1-2)

დარჩელში, ჭიჭე კოკის უბანში, ცხოვრობენ არანები. გვახსოვს, ბავშვობის წლებში აფხაზეთიდან ჩამოვიდა უცნაურად ჩაცმული მოხუცი. უცნაურად, ასე ჩავთვალეთ, რადგანაც ბლუზა-შარვალი ან ჩოხა-ახალუხი უნდა ცმეოდა ჩვენი წარმოდგენით. სხვაგვარი ჩაცმულობა "უცნაურად" მიგვაჩნდა.

ბავშვებს გვანტერესებდა სტუმრის ვინაობა, მაგრამ ვისთვის უნდა გვეკითხა. უფროსებს ვერ გავუბედავდით. კორსანტელ არანამ გვიხსნა. ის ჩვენზე უფროსი იყო ორიოდე წლით.

- დადინი პქვია! - გვითხრა მან.

- გვარი? - დამსწრო დავითმა.

- არლანი! - ერთმანეთს შევხედეთ თანატოლებმა.

- ასეთი გვარი არ მსმენია! - გაოცა დავითმა.

- ჩვენი ნათესავი, მოგვარე! - აგვიხსნა ისევე კორსანტელმა. სტუმარი თითქმის მთელი თვე იყო საარნანოში. მერე გააცილეს უფროსებმა. სამი ახალგაზრდა აფხაზეთში გაჰყვა. საჩუქრები თუ შესაწევარი წაიღეს.

გავიდა ხანი...

თბილისის სტალინის სახელობის უნივერსიტეტის სტუდენტებს გამოგვიცხადეს: ვინც სურვილს გამოთქვამს აფხაზეთში მასწავლებლად წასვლაზე ხელფასი 530 მანეთი დაენიშნება, საბუთებს დაუსწრებელ განყოფილებაზე გადაიტანსო.

ჩვენც გუდაუთის რაიონში მოგვიხდა მასწავლებლად მუშაობა. აქ მოენახეთ არლანებიც – მიხა არლანი სოხუმში და გავიგეთ, რომ ერთი ოჯახიც ახალ ათონში ცხოვრობდა.

თარბი არლანი და მისი ვაჟიშვილი კოსტია ხშირად ჩამოდოდნენ დარჩეულში. თარბი არლანი მოგვიყვია, თუ საიდან წარმოიშვა დარჩეული არნანების გვარი:

დაახლოებით ასორმოცდაათი წლის წინათ ჩემი პაპის მამა ჩამოსულა ჩერქეზეთიდან. სამი ვაჟიშვილი და ერთი ასული ჰყოლია. უფროსს ემუხვარის ასული შეჰყვარებია. ქორწილის დამეს ემუხვარების მაყარმა, რომელიც ცოტა გადაკრული ჩანდა, ჩამოიარა სამზარეულო სახლისკენ, მერე მინდვრად დანთებულ ცეცხლთან მივიდა, რომელზეც ხარის ხორცი იხარშებოდა. ქვაბიდან ხარის ბარდაყი ამოშვერილიყო. ხელი წაუპოტინა მაყარმა, მაგრამ უმაღლესი დაიხია. ეტყობა ადუღებული წყლის თუხთუხმა შეაშინა. იქვე მდგომ ახალგაზრდებთან მივიდა:

– ბელი ქქონია ამ გაფხევილ აზნაურს, თორემ ვინ აღირსებდა ემუხვარის ქალს!

– არლანები თქვენი დასაწყუნი სულაც არ არიან! – მიუგო ცეცხლთან მდგომმა ახალგაზრდამ.

– თავი დაანებე, უჩა, ხომ ხედავ, ნასვამია! – გააფრთხილა ახალგაზრდამ, რომელსაც ჩოგანი ეჭირა ხელში და დროგამოშვებით ქვაბში მოთუხთუხე წყალს ურევდა.

– აზნაურებად მოაქვთ თავი... ზედ არ ეტყობათ!..

უჩამ სტაცა ხელი ქვაბიდან ამოჩრილ ძვალს და მთელი ძალით ჩაარტყა თავში, იქვე მდგომი ახალგაზრდა რომ არა, მდულარე ქვაბში ჩაემხოვოდა.

ქორწილი ჩაუმწარდათ. სოფლის თავკაცებმა ჯვარდაწერილები ხელშეუხებლად გამოაცხადეს და გაარკვიეს ტრაგედიის მიზეზი. ახალდაქორწინებული არლანი კეიტოულში დარჩა თავის მეუღლესთან ერთად. უჩა არლანმა დარჩელს შეაფარა თავი. შუათანა ძმა ახალ ათონში დამკვიდრდა.

უჩას შთამომავალი არნანები ამჟამად ოცდაათამდე კომლია. დადიანმა უჩას დარჩელის ცენტრში მიუჩინა მამული, უჩა რაღის მიდამოებში. ალბათ, არც ისე შორეულ წარსულში “უჩაში ღალი” ერქვა იმ ღელეს, რომელიც დარჩელის ეკლესიას ჩაუდიოდა. ახლაც მიედინება ქაციბაიასა და ბიგეებს შორის

დარჩელის მთავარი სასაფლაოს გვერდით. იყო და რჩება იგი უჩა ღალად. (ა. არნანია, ვალიკო შონია. დარჩელი, თბ. 1999). არნანიას საგვარეულო 197 სულია: ზუგდიდი - 120, თბილისი - 6, ფოთი - 4.

პანკაშვილი-პანკაშვილი კორსანტელი მანუჩარ - ანჭბეიას ვაჟიშვილი იყო. მანუჩარი დიდ მამულებს ფლობდა. კორსანტელი 1848 წელს დაბადებულა. მაშინათვე გაუძისკვებით ქაჯა შეროზიას ოჯახში (ზემო დარჩელი). ქაჯას მეუღლეს ერთი თვის ბავშვი ჰყავდა და ბატონიშვილიც მასთან ერთად იზრდებოდა, სანამ შეიღი წელი არ შეუსრულდა. მან ძმასავით შეიყვარა მისი ძუძუმტე მალხაზი, მეზობლების ბავშვებიც: ბეკო ჩანგელია, გუსარ შონია. და მიხაკო ნაყოფია.

მანუჩარმა ქაჯას საკმაოდ დიდი ადგილ-მამული უბოძა და ყოველმხრივ ხელს უწყობდა კორსანტელის ძუძუმტე მალხაზს, რომელიც ამ წიგნის თანაავტორის, ვალიკო შონიას ბაბუა იყო დედის მხრიდან.

- ბაბუა მალხაზისგან გამიგონია, იგონებს ბატონი ვალიკო, კორსანტელი ჩემს ძმა - რომანოშში არ მყავდა გამორჩეული, მაგრამ სიმართლე უნდა ითქვას, ძალიან უხეში კაცი იყო, - დასძენდა ბაბუა.

კორსანტელის ოჯახი 7 სულისაგან შედგებოდა. - ორი ვაჟიშვილი და სამი ქალიშვილი. მეუღლე თათია დადიანის ასული იყო. მას "პატონ დადიხეს" ეძახდნენ.

ბაბუას თქმით კორსანტელს ღმერთი არ სწამდა, უხეშად იხსენიებდა. უფროსი ქალიშვილი. ზეზე თბილისში გათხოვდა. უფროსი ვაჟიშვილი ალიოშა სულით ავადმყოფი. გახდა.

მენშევიკები. კორსანტელს დასაპატიმრებლად დაეძებდნენ. ის კი თავის ძუძუმტესთან, მალხაზ შეროზიას ოჯახში იმალებოდა. ცოცხალი არ ჩაუვარდებო, ამბობდა. იმდენად ამაყი კაცი იყო. ბაბუა მალხაზის, ბეკო ჩანგელიას, მიხაკო ნაყოფიას და ორდენ ჩანგელიას დაჟინებული. მოთხოვნითა და რჩევით იძულებული გახდა დათანხმებულიყო. ბაბუამ წინასწარ კაცი გაუგზავნა დარჩელის კომისარს ავქსენტი როდონიას და შეატყობინა; რომ კორსანტელს მოუყვანდა, მაგრამ ერთი პირობით, თუ ფიზიკურ შეურაცხყოფას არ მიაყენებდნენ. წინასწარ. შეთანხმების თანახმად, ზემოდხსენებული. პირების თანხლებით შევიდნენ კომისრის

კაბინეტში. მან ხელი ჩამოართვა კორსანტელსა და მის თანმხლებ პირებს. დაჯდომა შესთავაზა ყველას.

კორსანტელმა ოქრო-ვერცხლით მოჭედილი ხმალი შეიხსნა და საჩუქრად შესთავაზა კომისარს. “კარაბინი” მაგიდაზე დადო, ქამარ-ხანჯალიც უნდა შეეხსნა, როდონაიამ საჩუქრისათვის დიდი მადლობა მოახსენა და მიმართა: ჩააბარეთ მხოლოდ “კარაბინი”. ხანჯალი და რევოლვერი თქვენ დაიტოვეთო.

მადლიერი კორსანტელი თავის ღოხოვრეში წავიდა. ერთხანს მთელი ოჯახი მშვიდად ცხოვრობდა.

მენშევიკური წყობილების დამხობის შემდეგ მართლაც გაუჭირდა კორსანტელის ოჯახს, რადგანაც ფიზიკურ შრომას მიუჩვეული იყო. კორსანტელი მეუღლითა და ვაჟიშვილით ხშირად ეწვეოდა მიხაკო ნაყოფიას ოჯახს, ასევე ტუძუმტის ოჯახსაც.

ხუთი წლისა ვიქნებოდი, როცა თავადი თავისი ცოლშვილით გვეწვია. ბებია კატომ “პატონი დადიხეს” ფეხები დააბანინა და მოასვენა. თვითონ სადილის სამზადისს შეუდგა. მალე სუფრაც გააწყო: ღობი, კამეჩის სულგუნი, შემწვარი ყვერული, ჭვინტარი და ადესურის ღვინო.

ამ დროს კორსანტელი, ბეკო და ბაბუაჩემი ეზოში ჩრდილქვეშ იხსდნენ და ცხარედ კამათობდნენ. კორსანტელმა ბაბუას მიმართა:

— კაცო, მაღხაზ, ამდენი ხანი არ გაიყიდა ჩემი ცხენი?

— ვერა, ჩემო კორსანტელ, მოვა მყიდველი, გაუსინჯავს კბილებს და უსიტყვოდ მიდის ისე, რომ არც შეშვევჭრება.

— ჰოი, ჰოი, რომ იცოდნენ, რა ჯიშისაა, ის ხომ ნამდვილი ყაბარდოულია, უსათუოდ შეიძენდნენ...

ამ დროს ბატონი მიხაკო ჩაერია ლაპარაკში.

— ბატონო კორსანტელ, ჯიშზე საქმე რომ იყოს, შენისთანა ჯიშში აბა ვისა აქვს, მაგრამ ახლა ხომ ხედავ, როგორ გაუფასურდა. თქვენი ცხენიც ერთ დროს მართლაც კარგი იყო, მაგრამ ახლა დაბერდა, არავის სჭირდება.

სიცილით და ხუმრობით მიუსხდნენ სუფრას. სადილის დამთავრების შემდეგ ბაბუამ და ბეკომ თითო ფუთი სიმინდი ჩაუყარეს ტომრებში. ცალ-ცალკე აიკიდეს მამა-შვილმა და შეზარხოშებულები გაუდგნენ გზას.

აი, რას უმზადებს ბედისწერა ადამიანს. ერთ დროს

ბრწყინვალე კაცი, სოფლის ბატონი, მათხოვრის ღონემდე დაიყვანა წუთისოფელმა.

კორსანტელ ანჩბეია დიდი ადგილ-მამულის პატრონი იყო. მას გაგრამი 25 ცხენოსნისაგან შემდგარი ამაღა დაჰყვებოდა. ამ ღაცვაში ჰყავდა თავისი ძუძუმტის მალხაზ შეროზიას ორი ვაჟიშვილი, იასონი და აშაკო. იასონი დიდხანს არ დარჩენილა გაგრამი, ხოლო აშაკომ ბოლომდე – თებერვლის რევოლუციამდე გააგრძელა სამსახური.

ზემო დარჩელის უბანში კორსანტელს სანადგლო მიწები ჰქონდა. მისი ძუძუმტე მალხაზი მოურავის მოვალეობას ასრულებდა. შემოდგომაზე გააფრთხილებდა ყველას, ვისაც სანადგლო მიწა ჰქონდა აღებული, რომ დანიშნულ დღეს, გარჩეული სიძინდით დატვირთული ურმები მზად ჰქონოდათ.

შემოდგომის ერთ დღეს დატვირთული ურმები გამწკრივდნენ შუკაში. კორსანტელმა განკარგულება გასცა, ჩემი ნებართვის გარეშე არცერთმა არ დასძრას ურემიო. თავში მყოფმა მურმემ მიუხედავად გაფრთხილებისა, დასძრა თავისი ურემი. შენიშნა თუ არა ეს კორსანტელმა, მოსწყვიტა ცხენი ადგილს, მიეჭრა მურმეს და დაუწყა მთრახნით ცემა. მალხაზმა დაინახა თუ არა ეს შემზარავი სურათი, მივარდა კორსანტელს და ხელიდან გამოსტაცა საწყალი შოსია.

ბაბუა მალხაზ შეროზიამ ერთხელ ინახულა კორსანტელ ანჩბეია გაგრამი. ბაბუის იქ ყოფნისას სასახლეს მოადგა სამი ცხენოსანი. სტუმრებს მიეგებნენ შინამისამსახურენი, შინ შეიპატიჟეს. ისინი აღმოჩნდნენ დადიანის წარმოგზავნილები: “ბატონო კორსანტელ, მთავარი გთხოვთ, გაგრამი გამოუყოთ 2-3 ჰექტარი მიწა ზღვისპირა აგარაკისათვის”. კორსანტელმა უპასუხა: “გადაეცით თქვენს მთავარს, იკმაროს ოდიშის მამულები, ჩვენსაზე ნუ უჭირავს თვალი”. სტუმრები სახლში არ შემოუყვანია, ისე გააბრუნა, რაც არავინ მოუწონა.

კორსანტელი თავყრილობაზე ან ტრადიციულ ჯარალუაზე, რომელიც მარიამობაზე იმართებოდა, საპატიო ადგილზე იჯდა. მის ირგვლივ თავადის დაახლოებული პირები იყვნენ. მათ შორის გუსარი შონიაც. ერთხელ გუსარს კორსანტელმა პაპიროსი გაუწოდა. გუსარი შეეკითხა: რატომ თავადიშვილები არ მონაწილეობენ მარულაში, ჯირითში ან ლელოს ბურთშიო.

კორსანტელმა მოუგო: რაც კარგი ბიჭები გირევიან, ყველა თავადების ნაბიჭვრებიაო. გუსარმა დაუყოვნებლივ მოუგო: “ბატონო კორსანტელ, შეიძლება მართალს ამბობთ მაგრამ იცოდეთ, თავადებს ვინც მდარე ურევია, ყველა გლეხების ნაბიჭვრები ყოფილან”. ასეთ მოსწრებულ პასუხზე ყველას გაეცინა.

ეს გულზეიადი შებატონე ყველა იმ უბნელს, სადაც ის გაიზარდა, ძმურად, მეგობრულად ექცეოდა. არასოდეს აგრძნობინებდა, რომ ის თავადი იყო, ამიტომაც იყვნენ შეთამაშებულნი ამ გულგოროზ მემამულეზე. (ა. არნანი, ვ. მონია. დარჩელი, თბ. 1999)

ანჩაბაძეს ფუძეა აჩაბ, აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას ვარაუდით. აჩაბეთი დაკავშირებული უნდა იყოს აფხაზურ გვართან (აქ აფხაზეთი პირობითია, აფხაზეთი იგივე საქართველოა) ანჩაბაძე-სთან. ვარაუდობენ, რომ ამ კაცის გვარი უნდა გადმოსულიყო ქართლში, აქ დამკვიდრებულა და მის ადგილ-მამულს მიუღია სახელწოდება აჩაბ-ეთ-ი (ზ. ჭუმბ., 422). შეიძლებოდა გვეფიქრა პირიქითაც. აჩაბეთიდან წასული კაცი დამკვიდრდა სამეგრელოში და წაიღო სოფლის სახელი და გაიგვარა. მსგავსი მაგალითი ზომ უამრავია ქართული გვართწარმოქმნის ისტორიაში. გიორგი ანჩაბაძე გაზარდა როსტომ მეფემ. შერთო მას დავით გუშფარაშვილის ობოლი ქალიშვილი და დაუმტკიცა მისი (დავითის) მამული (1653წ.). მურზაყან ანჩაბაძე დაესწრო კაცია ჩიქუნთან ერთად მამაში შერგელარასა და გამახადი კაკამას შორის დავის გარიგებას (1680)

ანჩაბაძე 283, ზუგდიდი-134, თბილისი-76, გარდაბანი-12 სოფელ ანუხვაში, რომელიც ახალი აფონიას დასავლეთით მდებარეობს პროფესორ ლ. მარუაშვილის მიხედვით ყველაზე დიდი მღვიმე შემკულია პალეოლითური; ანტიკური და შუა საუკუნეთა კედლის მხატვრობით – ძველი (VI-VIII სს.), ასომთავრული წარწერით, როგორც ჩანს ანუხვიას მღვიმე ადრე საცხოვრისის, ხოლო შუა საუკუნეებში სამლოცველოს დანიშნულებას ასრულებდა, მღვიმის ეს წარწერა საკმარისია იმის დასამტკიცებლად, რომ ადრეული შუა საუკუნეებიდან აქ ქართველები ცხოვრობდნენ. ა. ლეონიძის (XIX ს) მიხედვით ახალი ათონის დასავლეთით ქართულ სოფელს ანუხარეთი ეწოდებოდა. უკანასკნელ წლებში აფხაზებმა ანუხვა ანუხად შეცვალეს, რადგან “ვ” არ არის აფხაზურში.

ანჩაბაძე (იხ. ანჩაბაია-ანჩიბაია). აჩაბ ს. ჯანაშიას ვარაუდით, აჩაბეთი ა) ანჩაბაია-იბაია-ძესთან ვარაუდობენ. რომ ამ კაცის გვარი უნდა გადმოსულიყო ქართლში, აქ დამკვიდრებულა და მის ადგილ-მამულს მიუღია სახელწოდება აჩაბ-ე-თი (ზ. ჭუმბურიძე 442) შეიძლება გვეფიქრა პირიქითაც აჩაბეთიდან წასული კაცი დამკვიდრდა სამეგრელოში და წაიღო სოფლის სახელი და გაიგვარა. მსგავსი მაგალითი ხომ უამრავია ქართულ გვართწარმოშობის ისტორიაში. გიორგი აჩაბაძე გაზარდა როსტომ მეფემ, შერთო მას დავით გუშფარაშვილის ობოლი ქალიშვილი და დაუმტკიცა მისი (დავითის) მამული (1653წ). მურზაყან ანჩაბაძე დაესწრო კაცია ჩიქუანთან ერთად მამაში შერგელარასა და გამახადი კაკაჩმას შორის დავის შერიგებაში. (1680წ). (ი. ახუაშვილი, ტ.2.გვ.374).

ანჩიბაია-ანჩაბაძე გრიგოლ (იხ. ტ.1-2. ანჩიბეია)

ანჩიბეია-ანჩაბაძეთა წარმომავლობას დღევანდელი მათი მემკვიდრენი სამურზაყანოს უკავშირებენ, მაგრამ არის მეორე ვერსიაც: ზურაბ ანჩიბაძის აზრით ისინი შამგონიდან არიან გადმოსულნი სოფელ დარჩელში.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში აქ მოსულა გრიგოლ ანჩაბაძის პაპის პაპა მანუჩარ ანჩაბაძე. გრიგოლ ანჩაბაძის მეუღლე იყო მათა გრიგოლის ასული დადიანი. ის ყოფილა დიდი ცოტნე დადიანის შთამომავალი, რითაც ამაყობდა კიდევ ქ-ნი მათა.

— დედარემი იტყოდა, — გვიყვებოდა ლიტერატორი, დარჩელის საშუალო სკოლის მასწავლებელი ქ-ნი ფლორა დარსანია, — ქ-ნი მათა ძალიან თავმდაბალი, გულმოწყალე ადამიანი იყო, მაგრამ გულზვიადიც. მოსამსახურეებს მიმართავდა: ძან ნუ შემომერვევით თუ არა, ხომ იცით, ცოტნეს სისხლი ჩქებს ჩემს ძარღვებში და დანაშაულს არავის გაპატიებთო.

გრიგოლი ერთი ბუნწულა კაცი ყოფილა. არ უყვარდა ოჯახში ხმამაღლა ლაპარაკი. ეცოდებოდა ხელმოკლე ოჯახები და ეხმარებოდა კიდევაც, რითაც შეეძლო. შემოივლიდა თავის სამოხიოს და გლეხებს ეტყოდა, როგორ მოსავალს ელითო. უარყოფითი პასუხის შემთხვევაში ეტყოდა: არიქა, ცოლშვილი არ აშიშმილოთ, სიძინდი შინ წაიღეთ და ჩალა მაინც მომიტანეთ საქონლისათვისო.

გრიგოლს 12 შვილი ჰყოლია. 7 ვაჟიშვილი და 5 გოგო.

ვაფიშვილებიდან უფროსი იყო მამია, რომელმაც ჯვარი დაიწერა სამურზაყანოელ (აჩიგვარიდან) მარლანიას ერთადერთ ქალიშვილ მანიაზე. ნოჩო მარლანიას განთქმული ოჯახი ჰყოლია, მთელს აფხაზეთში ცნობილი ყოფილა შრომისმოყვარეობით და პატიოსნებით, ბარაქიანი მემამულე, რომელიც 2.500 ლესეტიან მიწას ფლობდა. ერთადერთი ქალიშვილის პატრონს არ სურდა პირმშოს შორს გათხოვება. ამიტომაც უარი უთხრა ანჩაბაძეს. ეს კი შეურაცხყოფად მიუღია ანჩაბაძეს და ქალიშვილი მოუტაცნია. სტრატეგიკებით დადევნებია. ენგურს გაღმა გაღწევამდე წამოწევიან. ის იყო თავის ქალიშვილისათვის უნდა წაეელო ხელი, რომ ალექსანდრე ანჩაბაძეს (ლორიკ მარშანიას პაპა) დაუბახნია: — ნოჩო, აქეთ ფეხს გადმოდგამ თუ არა, ხომ იცი, ანჩაბაძეები სირცხვილიანი არ წაეალთ, შვილს მოგიკლავ! — თქვა და დამბაჩა შუბლზე მიუბჯენია სასძლოსათვის.

ნოჩო ისე გარდაიცვალა, სიძე-ქალიშვილისათვის ხმა არ გაუცია, მხოლოდ შვილიშვილებს ეალერსებოდა.

გრიგოლის უმცროსი შვილი იყო ვარლამი, რომელსაც მეუღლედ ჰყავდა ფრიად განათლებული ქალი მელიკო ალექსანდრეს ასული ჩიჩუა. მზითევში მიიღო დიდი თანხა. აგრეთვე ასი ქცევა მიწა. პატარძალს თან ახლდნენ ხელზე მოსამსახურეები: ასათიანები, შერანგიები. აქ, სასახლეში ყოფილა მიხა მასხულია მარტვილიდან. სტუმართმოყვარე ოჯახში თავს იყრიდნენ: ხარჩილაკები, ქობალიები, სიჭინავები, გამახარიები და სხვები. შინამოსამსახურეთათვის ცალკე სუფრა არ იშლებოდა. სუფრას ყველა ერთად მიუსხდებოდნენ. ნასადილვეს იმართებოდა შეჯიბრი ისრის სროლაში, ცხენოსნობაში, ლელოში, გამარჯვებულის სახელზე ისევ იმართებოდა ღვინო. მას მოსდევდა სტუმრობა დადიანებისა, შერვაშიძეებისა, ემუხვარებისა და მარლანიებისა. ყველა ესენი ნათესავად ერგებოდნენ ანჩაბაძეების (ანჩბეიების) ოჯახს: შერვაშიძეები — დეიდაშვილებად, ემუხვარები და ფალავები — მამიდაშვილებად.

მარლანიები აზნაურები იყვნენ, მაგრამ აფხაზეთის სამთავროსთან ძალიან დაახლოვებულნი. მიხეილ შერვაშიძეს როცა გადაუწყვეტია სენაკელ მელიკ დადიანთან დანიშნა, თავაკად ჩემი მეუღლის (შოთას) პაპის ძმა — მარლანია გაუგზავნია, — გვიყვება ქ-ნი ფლორა. დადანი როგორც ეტყობოდა, უკმაყოფილო

დარჩა შერვაშიძის წარმოგზავნილით. მარლანამ შეურაცხყოფილად იგრძნო თავი. თავისი ამაღა გააფრთხილა, ცხენებისათვის უნაგირები არ მოეხსნათ, სასმელის მიღებისაგან თავი შეეკავებინათ.

შესანიშნავ სუფრას მიუსხდნენ. მარლანია ქალიშვილის დასანიშნად გამოტანებული საჩუქრის გადაცემას აგვიანებდა. დილით გადაცემო საპატარძლოს, განუცხადა სუფრასთან და მის ნათქვამში არავინ დაეჭვებულა.

ღამით მარლანია თავისი თანმხლები 25 ცხენოსნით გაუჩინარდა. ჯერ კიდევ გათენებული არ იყო, სენაკი უკან მოიტოვეს. სოფელ ჭკადუაში ეწვივნენ გრიგოლ დადიანს. მის ქალიშვილს გადასცეს შერვაშიძის მიერ გამოგზავნილი სანიშნო საჩუქრები. სენაკელი საპატარძლო გაუთხოვარი დარჩა. თუმცა მთელი თავისი სიცოცხლე ეგონა, რომ აფხაზეთის დედოფალი ბრძანდებოდა. (ა. არნანია, ვ. შონია. დარჩელი, თბ. 1999).

(იხ. ტ.1-2, გვ.385). არის მოსაზრება ანჩაბადის გვარისაგან ცინცაბადის გვარის წარმოშობაზე. ამაზე ერცლად წერს ი. ახუაშვილი – “რა საფუძველი შეიძლება ჰქონდეს ანჩაბადის გვარისაგან ცინცაბადის გვარის წარმოშობას? ცნობილია, რომ ანჩაბაძე აფხაზ წარჩინებულთა გვარეულობას ეკუთვნის, მაშ საიდან გაჩნდა ანჩაბაზე სოფელ ზომლეთში? შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ვინმე ანჩაბაძე – ქართული ორიენტაციასა და რუსეთის შემადგენლობაში აფხაზეთის შესვლის მოწინააღმდეგე სხვა შეურიგებელ აფხაზურ წარჩინებულებთან ერთად გახდა დევნილი რუსთაგან და თავი გურიას შეაფარა. როდის უნდა მომხდარიყო ეს? სავარაუდოა XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ბოლოსა და მეორე ნახევრის დასაწყისში...

თუკი ზემოთქმული ჭეშმარიტების მარცვალს შეიცავს, გასარკვევი რჩება საკითხი – რატომ აირჩია ანჩაბაძემ ცინცაბადის გვარი, სადაც უნდა მომდინარეობდეს იგი, ახალგაჩენილია თუ მანამდეც არსებობდა?

აფხაზეთში ამჟამად არის გვარი ცინცა, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ გვარი გვარი ცინცაბაძე გვარი ცინცასაგან არის ნაწარმოები: ცინცა – ცინცაბა – ცინცაბაძე.

შესაძლოა ანჩაბაძემ ეს გვარი წარმომავლობის სიმბოლოდ ანდა ვისიმე საპატივსაცემოდ (სამახსოვროდ) აირჩია ახალი გვარის საწარმოებლად” (მთხ. თემურ ლლონტი, ჟურნალი “ვაზი

და ღვინო"-ს რედაქტორი, 12 ოქტომბერი, 1997 წელი. ციტირებულია ი. ახუაშვილი, ტ.2, გვ.384).

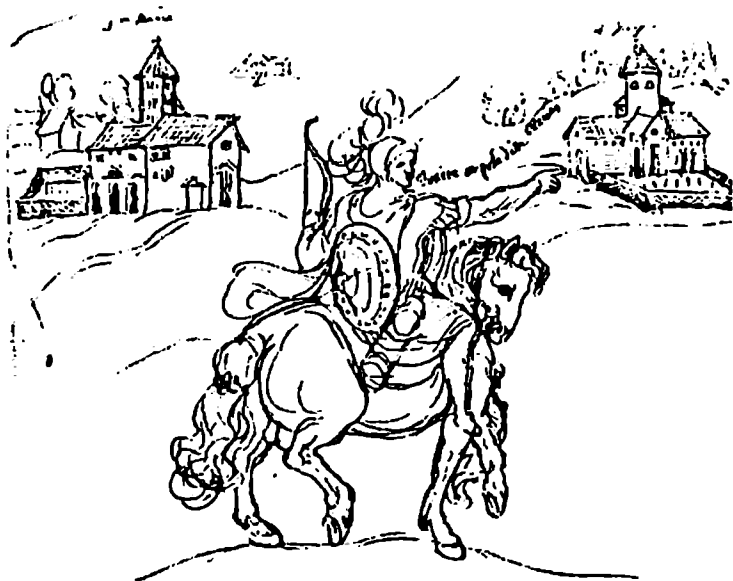
ვეთანხმები მეგობარს და კოლეგას მოსაზრებას ვარიანტებზე და ვფიქრობ ერთი ან ნორე ახლოსაა სინამდვილესთან.

ანაბაძეთა საგვარეულო 283 სულს ითვლის: ზუგდიდი - 134, თბილისი - 76, გარდაბანი - 12.

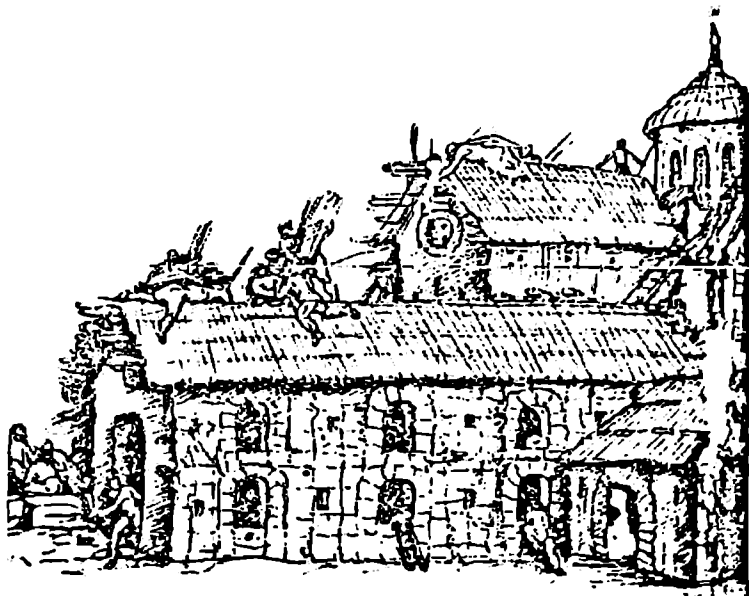
არახანია (შდრ. არახამია) მოხსენიებულია, როგორც ჩხოროწყუს რ-ნის სოფ. ლესიწინას მკვიდრი.

არსლან, ასლა. ძირსველი ქართული გვარებია, რომლებიც ნაწარმოებია ნასესხები სახელისაგან. აღნიშნული გვარები XIII-XIV სს-ით თარიღდება. ასლან სპარსულ-თურქული წარმომავლობისაა და ლომს ნიშნავს.

ასლანიდან ნაწარმოები გვარების სინონიმური მეგობრული გვარებია: ლომაია, ლომია, ლომჯარია (პირვანდელი ფორმა

აფხაზეთის მთავარი (კასტელის ალბომი, ნახ.42)

აფხაზეთის წმინდა ანდრია მოციქულის სახელობის
საოცარი ტაძარი (კასტელის ალბომი. ნახ. 466)

ლომჯანია). (იხ. ახ. შავილი. 211-212).

არსანდია — ეტიმოლოგია საძებნია. გვარი მოხსენიებულია
სახელით გაგინა, რომელსაც ემართა ოთხი ლოლარიკი სანთელი
ხორგასთავის ეკლესიისა (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია. ხობის მონასტერი,
თბ. 2000, გვ. 48).

აფხაზაჰა — 1996 წ. მონაცემებით ჩხოროწყუს რ-ში
მოსახლეობდა 22 ოჯახი, 112 სულით. (ვახაღაია. გვ. 3).

აჟუგარდია (იხ. ტ. 1-2) კონდრატე მოხსენიებულია,
როგორც მწყემსი XIX საუკუნის მიწურულში ყუბანისპირეთში
(ზ. რატანი, 24)

აჟოგია (იხ. ტ. 1-2) ბასკი პოეტი მოხსენიებულია შ.

აჩოგია. ბასკი პოეტი (კასტელის ალბომიდან სურ.23)

ძიძიგურის შრომაში.

აჩოგია — აფხაზეთის დიდი მთავარი (კასტელის ალბომიდან). ბასკი პოეტი, ია მისი ლექსის ქართული თარგმანი:

“თაფლზე უტკბესო,
თაფლის სანთელზე უბრწყინვალესო,
ჩვენო ესკუარა,
საყვარელო ესკუარა.”

“ესკუარა” სინონიმია ქვეყნის სახელ “ბასკეთისა”.
“ესკუარა” არქეტიპში იყო ესკუარა. (შ. ძიძიგური, საენათმეცნიერო
საუბრები, თბ.1982, გვ.78)

აჭანდარა (იხ. ტ.1-2. ჭანია, ჭანბა) — სოფელი.

სახელწოდება სიტყვა ჭადარიდან (მეგრულად ჭანდარი) მომდინარეობს. სიტყვა “ჭადარი” უცხოა აფხაზურ-აბზინური და ჩრდილო-კავკასიელთათვის (პ. ინგოროყვა). ამ სტრიქონების ავტორს ახსოვს ამ ნახევარი საუკუნის წინათ გამოფუტურებული ჭადრის ხე, რომლის სიღრუეში ცხენოსანი კაცი დაიმალებოდა (სოფელ აჭანდარას ცენტრში). ალბათ, ამ ხნიდან მიიღო სოფელმა სახელი. (ვ. ზურბაია, ქართ. გვარ-სახ. 52).

ბ

ბაახია – (იხ. ტ.1-2) ზოგიერთ გვარში გამოიყოფა მრავლობითი რიცხვის ან ტომის ძველისძველი მაწარმოებელი “ხ”, ასეთია ბაახია. (ახუაშვ. 109)

ბაბადიში – პოეტი ქალბატონი ლეილა ბაბადიში, იგივე ბაგრატიონი (ახუაშვ. გვ.263).

ბაგილუა – ზობის რ-ნის სოფელ ჭალადიდის დასახლება საჭოჭუოს ეკლესიის ამჟამად მღვდელი

ბაგრატი (იხ. ტ.1-2) ბაგრატის მთა – ბაგრატის ციხე-სიმაგრე სოხუმის აღმოსავლეთით, ტურბაზის რაიონში. შემორჩენილია ციხე-სიმაგრის ნანგრევები. მთასაც და ციხე-სიმაგრესაც ბარგატ მესამის სახელი ეწოდა (ვ. ზუზბაია, “ქართ. გვარ-სახელები”, თბ.2000)

ბარკალი (იხ. ტ.1-2. ბარკალია) საგვარეულო 20, თბილისი - 11, სენაკი - 6, ოზურგეთი - 1.

ბარში მოხსენიებულია, როგორც გალის რაიონის სოფ. ბედიის მცხოვრები:

ბასილი – ნუხვაში ნაპოვნ ქვის სვეტზე ქართული წარწერა შეიძლება დათარიღდეს X საუკუნით (ამოიკითხა ლ. შერვაშიძემ): იხსენიება ბასილი. “სახელითა მღრთისათა ავაშენე ჯუარი ესე სახელსა ზედა ღმრთისასა მამისა ძისა სოფლის წმინდისასა მე გიორგი ბასილის ძემან”. (ვ. ზუზბაია, აფხაზეთის მოამბე, №2-3, 1999, გვ. 60)

ბაბუა (იხ. ტ.1-2. ბებია) ბებუას საგვარეულო - 81, თბილისი

დათუნა გიჰაია. ქლიარ გულადი სარდალი
(ეასტეღლის ალბომიდან. სურ 28)

მამეკა ბისკაია
(*კახტელის აღბოძიდან. სურ 47*)

- 40, ზუგდიდი - 17, სენაკი - 16.

გაგაჩია — პროფ. ვ. ზუხბაიამ გადმოცა, რომ ერთ-ერთმა ბოკერიას ქალმა (სახელი არ ახსოვს) გადმოცა რომ ისინი ბოკერიას გვარიდან არიან წარმოშობილნი. ბოკერები იხსენიებიან გალის რ-ნის წარჩეს მცხოვრებნი.

გარაია — 1689წ. ბერაიას საგვარეულო სამეგრელოს

სოფ. ხორგაში სახლობდნენ.

ბარდუხელია (იხ. ტ.1-2) ბერდუხელია ჩხოროწყუს რ-ში მოსახლეობის მხოლოდ 1 სული.

ბიბლია (იხ. ტ.1-2) – ბიბლია (ბერძნ.) წიგნი იუდეველთა ქრისტიანთა საღვთო წიგნი (რელიგიური ლექსიკონი).

ბიბაპა (იხ. ტ.1-2.ბიგაპა) გვარი მოხსენებულია წიგნში ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, თბ.2000, გვ.49.

ბიბაპი (იხ. ტ.1-2) გვარი ლაზური წარმოშობისაა. აქამდე საგვარეულო 98 სულს ითვლის; თბილისი – 94, ქუთაისი – 4.

ბოდოქია – ბოდოქა ქალის სახელია (აღ. ღვთისმეტყველთა საკ. სახ.), საგვარეულო 523, ქუთაისი – 194, წყალტუბო – 190, თბილისი – 74.

ბონიპა (იხ. ტ.1-2. ბიბაპა), 271; ზუგდიდი – 219, წალენჯიხა – 12, ფოთი – 7.

ბონიპა – დარჩეული ჟიჟიბების გვარის წარმოშობაზე მოგვითხრო დარჩელის სამუალო სკოლის პედაგოგმა, ამჟამად პენსიონერმა, ისტორიკოსმა ვლადიმერ (პავლიკო) ბიბიბაიამ.

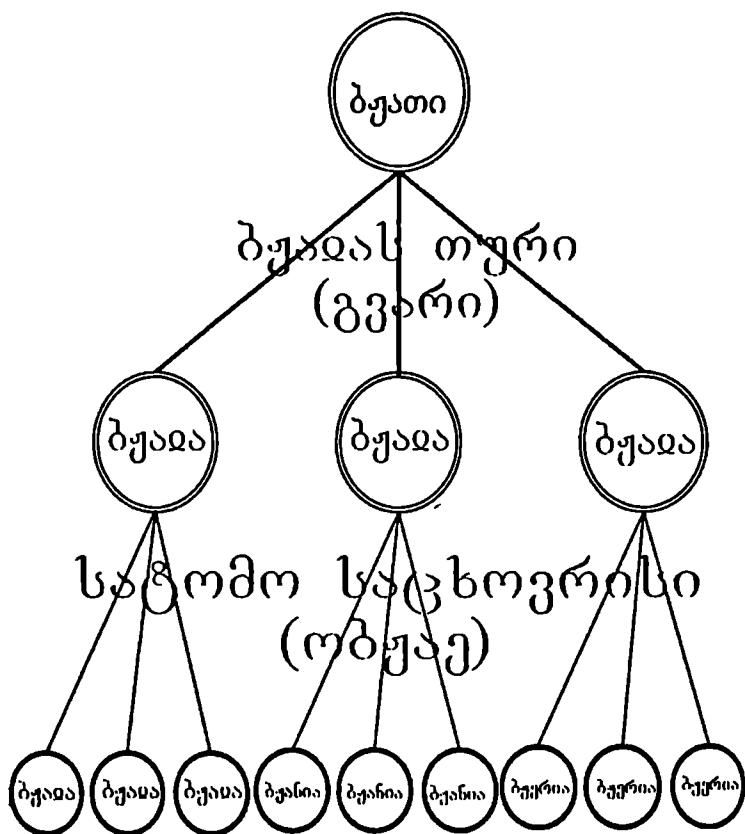
ყმობისაგან განთავისუფლების სიგელში, რომელიც გაცემულია 1884 წელს ქუთაისის ნოტარიუსის ხელმოწერით. სათახად სათქმელია ასინაბის მიერ მიზუნი ჟიჟიბაზე გაცემული მიწის შესახებ.

ჟიჟიბები სახლობდნენ გუდაუთაში. ისინი შეძლებული გლეხები ყოფილან. მეჯოგეობას მისდევდნენ. ერთხელ, ადრე დღისათვის, მამა და მიზუნი ბიბიბები სასოვარზე მიერეკებოდნენ ხაჩირს, გზად შემოეყარათ ცხენზე ამხედრებული ნამთვრალე-ლაშქაროვნი აზნაური. ჯოგადან ერთ-ერთმა ჩასუქებულმა ბუღამ საზარლად დაიჩუქლა. მიწას ფეხით დაუწყო ფხეკა, რაც ცუდად ეხიშა აზნაურს. იძრო დამბაჩა და ბუღას ესროლა. პირუტყვი უსულოდ დაეცა. არც მიზუნიმ დააყოვნა, თავისი კაჟიანი თოფი დაახალა და ბუღას მიიყვანა თავზედი მხედარი.

ამის შესახებ ბიბიბებს იქ არ დაეგოშებოდათ. აიყარნენ და სამურზაყანოში გადმოვიდნენ, ვინმე მარლანას შეფარეს თავი. მან ენგურს გამოლმა გადმოიყვანა და თავად ანზიას ჩააბარა.

მანუჩარ ანზიამ წარმოადგენილები აახლა დაზარალებულ ოჯახს. ქირისუფალმა წარგზავნილებს განუცხადა, მკვლელის

ბჟას თუჩრის პატრონიმული ბაშლის სქემა
(I-II პატრონიმა)

ამოღებულია ბ.ელიაშას ალბომიდან

გარდა არავის გერჩითო. დარჩელში მიზუჩი დარჩა. ვლადიმერს კარგად ახსოვს, რომ მისი ბაბუა მეგრულს კარგად ვერ ლაპარაკობდა. (ა. არნანია, ვ. შონია. დარჩელი, თბ.1999).

ბუღაშკირია (იხ. ტ.1-2, ბუღისკერია) 21: ზუგდიდი - 8, ქუთაისი - 4, მოსკოვის ლტოლვილი - 2 (გვარ-სახ. ქარ.).

ბეშია (იხ. ტ.1-2) ბეშიძეთა გვარში - წერს იაკობ ახუაშვილი, შემორჩენილია გადმოცემა: ა) ისინი რაჭაში, ხეორის ხეობაში (ლიხეთი) მოსულნი არიან მესხეთ-ჯავახეთიდან. დიდგვაროვანნი ყოფილან, მუსლიმანთა მხრიდან შევიწროებას გამოქცევიან. მესხეთში გვარად აბაშიძეები ყოფილან, რაჭაში კი ა-ბაშ-ი-ძე ბეშ-ი-ძე-ები გამხდარან. ბ) მეორე თქმულებით წინაპრები სვანეთიდან მოსულან. სვანეთში ღლესაც შემორჩენილია "ბეშუანების" ციხე-კოშკი.

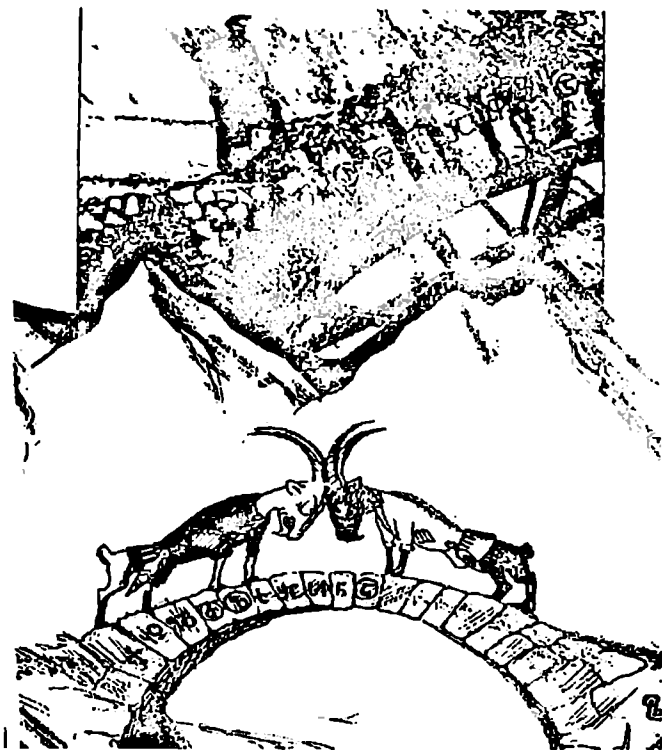
უფრო მართებული ჩანს პირველი ვერსია. ბეშიძეებში არვის უსაუბრია სვანურად, ღიალექტითა და სალაპარაკო ენით ბეშიძეები ახლოს დგანან მესხურთან და განსხვავდებიან (გურია-სამეგრელო-იმერეთ-სვანური ღიალექტისაგან (მთხ. აკაკი ბეშიძე, თბილისი, 7 მაისი, 1997წ) ციტირებულია ი. ახუაშვილი, ტ.2. გვ.272)

ბეშიას საგვარეულო 108 სულით ითვლის: ზუგდიდი 80, თბილისი - 10, ჩხოროწყუ - 5.

ბესელია - (იხ. ტ.1-2. ბერსელია) საბესელიო ნოსირი სენაკის რ-ნი, ბესელაშვილები მოსახლეობენ სოფ. შუახევში (აჭარა).

ბესლეთის ხიდი - მდინარე ბესლეთზე ღღემდე შემორჩენილია მე-11 ს. ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი - ერთმალისანი-თაღოვანი ქვის (კირქვა) ხიდი. ხიდის საერთო სიგრძე 35 მ., მალის სიგრძე 13,3 მ., სიმაღლე 8 მ., საგალი ნაწილის სიგანე 4,7 მ. თალის საფასადო ყოველ ქვაზე ამოკვეთილი იყო ქართული ასომთავრული ასოები. ხიდზე ყოფილა ასეთი წარწერა "ქრისტე, მეუფეო ყოველთა, აღიდე ორთავე შინა სუფევათა უძლეველი მეფეთა მეფე ბაგრატ" (თ. ბარნაველმა ამოიკითხა). წარწერა პალეოგრაფიულად მიუკუთვნება მე-11 საუკუნეს. წარწერა ამჟამად აფხაზი სეპარატისტების მიერ განადგურებულია, არ არის (ვ. ზუზბაია).

ხიდის წარწერას მიაკვლია 1935წ. აფხაზეთის მხარეთმცოდნეთა პირველი თაობის წარმომადგენელმა სალად მოაზროვნე ივ. ადბინბამ (იხ. ზემოთა სურათზე მარცხნივ) ქვემოთ

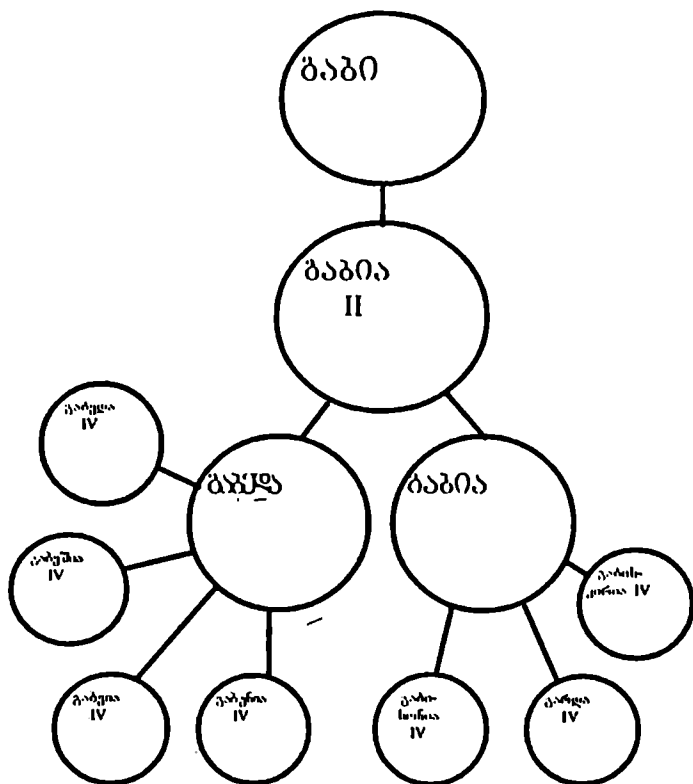
ბესლეთის ხიდი.

ხიდის კუთვნილებაზე მოდავე – მოჭიდავე თხეები.

ბესლანელუბი – ტომი რომელიც მოსახლეობდა ჩრდ. კავკასიის უკიდურეს ნაწილში – ჯიქეთის ზემოთ, მდ. ყუბანთან. (გ. ერაძე “ამარჯა”, “კავკასიის” რუკა).

ბულუსია (მარკოზი) – გვარი წარმომდგარია ბული-ბალისაგან და ზობის ეკლესიის წანამძღვარი 1989წ. ბოლომდე (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ.2000, გვ.35)

ბაბის ქირიდან გაქოსული გვარები

ამოღებულია ბ. ელიაშვილის ავტორიტიტან

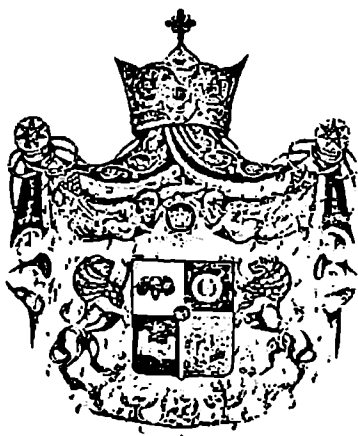
გაბელა (იხ. ტ.1-2. ბერძნ.) პერას ერთ-ერთი ზედმეტი სახელი. პერა ბერძნებში ღმერთების დედოფალი... ქორწინებისა და შობადობის მფარველი ქალღმერთი...

გაბრიელ (გავრიელ) ნიშნავს "სიძლიერე ჩემი ღმერთი. საბასთან: კაცი ღმერთისა, გინა სახე ღმერთისა". გაბრიელიდანაა ნაწარმოები მგერული გვარები: გაბელავა, გაბელაია, გაბელია, გაბეშა, გაბეჩავა, გაბეჩია, გაბისკირია, გაბისონია, გაბლაია, გაბრავა, გაბუნია, გაბურია... (იხ. ილ. გაგულაშვილი, ქართული გვარები, ქუთაისი, 1993, გვ. 108. ციტირებულია ი. ახუაშვილის ტ.2-დან, გვ.429-430)

გაგარი სიტყვის ფუძეა გაგი... გაგი უძველესი ქართული ქალაქი იყო ქვემოთ ქართლში. პ. ინგოროყვას მიხედვით გაგი გაშენებული იყო მდინარესთან, რომელსაც ამჟამად ეწოდება გაგრიფში... (ვ. ზუხბაია. ქართ. გვარ-სახ. 41)

გაბისონია (იხ.ტ 1-2). გაბისონიების საგვარეულო გერბი წარმოადგენს საგვარეულო გადმოცემების საფუძველზე შექმნილ პერალდიკურ კომპოზიციას, რომელიც შედგება ოთხი ძირითადი კომპონენტისაგან:

1. ვერძის თავი, ასოცირებულად დაკავშირებული ძველი კოლხეთის სახელმწიფოსთან. (განთავსებულია გერბის ზედა მარცხენა სეგმენტში ცისფერ ფონზე)

გაბისონია

2. გვირგვინის, ხელის მტევნისა და ქართული ხმლის კომპოზიცია - კეთილდღეობისა და მხედრული სულისკეთების სიმბოლო (განთავსებულია გერბის ზედა მარჯვენა სეგმენტში, მწვანე ფონზე).

3. სვანური კოშკი, გაბისონიების პირვანდელი საცხოვრისის - სვანეთის ეთნოგრაფიული რეჰნისცენცია (განთავსებულია გერბის ქვედა მარცხენა სეგმენტში)

ლურჯ ფონზე)

4. გუმბათოვანი ეკლესია გაბისონიების ოდინდელი საეკლესიო სამსახურის სიმბოლური გამოსახულება.(განთავსებულია გერბის ქვედა მარცხენ სვეტში წითელ ფონზე)

გერბს ამშვენებს ქართული ბორჯღალის გამოსახულება.

გერბის კომპოზიციური გადაწყვეტა და აგებულება სავსებით პასუხობს პერალდიკაში მიღებულ ნორმებს და შესაბამისად იმსახურებს საგვარეულო გერბის თანრიგში დამტკიცებას.

ბაზრიპში ლაზური გვარია. პაულე ინგოროყვას მიხედვით “ქართლის ცხოვრების მატიანე XIV საუკუნეში გაგრას გაგარს უწოდებს...”

ბაგაშორი (იხ. ტ.1-2). გეგეჭკორთა გვარი ენათესავება გელოვანებს, ჭავჭავაძეებს, ბარათაშვილებს, ორბელიანებს, ანდრონიკაშვილებს, ლორთქიფანიძეებს... (ი. აბუაშვილი, 2, გვ.278)

ბარბადავა – გერგი, გერგ-ოლ-ი (კოლხ.) ნიშნავს გაქნილს “საქმის მარჯვედ მქმნელს” (საბა), მეგრულად “გოგერგილი (კაცი)”(ავტ.). ზოგჯერ მას შეცდომით სახელ გიორგის უკავშირებენ; გერგი პასაკ მცირე ცხენი, ბაჩა ცხენი (ჩუბ.)...

გერგე იყო სატომო სახელი. გერგესეველთა სატომო სახელი საკმაოდ ხშირად მეორდება ბიბლიაში ერთი და იგივე სახელების გარემოცვაში. მაგალითის სახით შეიძლება დაგვემოწმებინა ასეთი ადგილი: “და თანამივავლინო ანგელოზი ზემი უწინარეს შენსა და განასხნეს ქანანელნი იგი და ამორეველნი, ქეტელნი და ფერეზელნი და ეველნი და გერგესეველნი და იობიასელნი”. რამდენადაც სატომო სახელების სიაში იხსენიება “ქეტელებიც” (ე.ი. “ხეთები”), ამდენად საფიქრებელია, რომ გერგესეველთა სახით საქმე გვაქვს ბიბლიამდელ ხანის რომელიღაც ეთნიკურ-პოლიტიკური გაერთიანების ნამსხვრევთან (მერაბ ბელიქიძე, “სერგე”, ჟურნალი “დროშა”, 1990წ. დეკემბერი).

ტროელთა ომში “ცხენი ტროელთა შემწე” და მფარველი იყო. წელში გატეხილმა (გერგესეველმა) ტიგროსისა და ევფრატის სათავეებთან დაიღეს ბინა. მაგრამ მშვიდობა და მოსვენება არც აქ ეწერათ. ეგვიპტიდან “რძიასა და თაფლის”. იმედით მოიწვედა ჯრავლობა. აქედანაც უკუიქნენ “გერგეს შვილები და კავკასიისკენ აიღეს გეზი... საფიქრებელია, რომ კავკასიასთან მათ აკავშირებდათ მორეული წინაპრების ხსოვნა და სისხლის ყვირილი. თითქოს

ამას უნდა მოწმობდეს “თოვლ-ყინულიანი” გერგეტი და ქედის გადაღმა ანტიკური ხანის “კერკეტა”, რომელიც შუა საუკუნეებში “საჩერგეზოთი” შეიცვალა”, “გერგეტულათიც” გემართებს დაინტერესება. გამორიცხული არაა, რომ სე “მოხვეური სამხმინი საფეხული სიმღერა” არის ცხენი ტოტემისადმი მიძღვნილი რიტუალური საგალობლის ფრაგმენტი (იქვე).

გერგე-ს ხშირად გიორგისაც უკავშირებენ, რასაც უთუოდ აქვს საფუძველი. სვანურის ბაღს ზემოურსა და ლაშხურ დიალექტებში, გიორგი გვხვდება “გერგეს” ფორმით (უი. ახუაშვილი. ტ.2. გვ.284-285)

გერგელაზა – 2051, ზუგდიდი – 787, წალენჯიხა – 676, თბილისი – 225.

გეგეჩქორი (იხ. ტ.1-2, გეგეჭქორი) – 83; თბილისი – 43, მარტვილი – 22, რუსთავი – 9.

გერი – გერი, მცირე ზომის საცისკრო ლოცვა... ღამის თევის ნაწილი, ლოცვის ნაწილი (აღსდგა ქრისტე) (რელიგ. ლექსიკ.)

გვაგვინავა (პალ. II, გვ.11) XIV ს-ის დოკუმენტაციით დას. საქ-ში ცხოვრობდნენ გვაგინავები (თოფრ. 63)

გვაზავა (იხ. ტ.1-2) გვაზურში ცხოვრობდნენ (საეკლესიო ???) გიორგი ნადარაია, მაზარობელა ფანცულაია (XVII ს.) (გვ.54)

გვარაღია (იხ. გვარამია) საგვარეულო 20; ზუგდიდი – 10, სენაკი – 6, ქუთაისი – 1.

გვასალია – 1904წ. აღწერით გვასალიები სოფ. ხორშში 120 კომლი იყვნენ. (თოფრ.58). გვასალია პლატონ თეიმურაზის ძე. დაბ. გულრ. რ-ნის სოფ. განახლებაში, სამამულო ომის ვეტერანი. სამედიცინო სამსახურის პოლკოვნიკი.

გვაძაღია – ეტიმოლოგია საკვლევეია. საგვარეულო 67, ზუგდიდი – 32, თბილისი – 15, ზესტაფონი – 6.

საგვაძაღი – ჩაის პლანტაცია ოჩამჩირის რ-ნის სოფ. ბედიის საკრებულოში (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. გვ.73)

გოგაია (იხ. გოგავა. ტ.1-2) გვარი 33, მარტვილი – 24, ბათუმი – 3, თბილისი – 2.

გოგია (იხ. ტ.1-2)

**“პარიზი გუგუნიარია. მაგრამ უფსახუთოდ ჩაბთის
ყველაფერი უფარულია...”**

ეს ნოსტალგიითა და ტკივილით აღსავსე სიტყვები ახალგაზრდა ქართველ მეცნიერს **ბადრი გოგიას** ეკუთვნის, რომელმაც ამ ცოტა ხნის წინ პარიზში, სორბონის უნივერსიტეტთან არსებული აღმოსავლური ენებისა და ცივილიზაციის ეროვნულ ინსტიტუტში წარმატებით დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: “კოლხეთი – მდღეას ქვეყანა” დასავლეთ საქართველო ევროპულ და აღმოსავლურ წერილობით წყაროებში უძველესი დროიდან 1864 წლამდე და ბრწყინვალე შეფასებაც დაიმსახურა – სამეცნიერო საბჭოს წევრებმა

მას INALGO-ს მაღალი ხარისხის დოქტორის წოდება მიანიჭეს წარჩინების ნიშნით, რაც უიშვიათესი შემთხვევაა უცხოელ დისერტანტთა შორის.

გოთუა პარღან ოდესის უნივერსიტეტის საფილოლოგიო ფაკულტეტის სტუდენტი 1897 წ. დაჯილდოვდა ოქროს მედლით საუკეთესო თემის დამუშავებისათვის. (ივერია, 1897 წ. 18 იანვარი, გვ.2)

გოგაღია (იხ. გოგაია) საგვარეულო 849 სულს ითვლის: თბილისი – 226, ლანჩხუთი – 209, ბათუმი – 109.

გოგიაშვი (იხ. გოგია), საგვარეულო 122 სულს ითვლის: მარტვილი – 32, ქუთაისი – 32, თბილისი – 23.

გოგუა (იხ. ტ.1-2)

ლია წერილი აფხაზეთის მხარაღთა კაჟიჲრის გაგგეოგის თაჟგდოგარეს ალაქსი გოგუას

მე, ჩხოროწყუს რაიონის სოფელ ნაფინხოვოს კოლმჟურნეობა-კომბინატის გამგეობის თაჟგდომარე, როინ გოგუა წერილს გწერთ ჩემს მოგვარეს – აფხაზეთის ასსრ მწერალთა კაჟიჲრის გამგეობის თაჟგდომარეს, საბჭოთა კაჟიჲრის სახალხო დეპუტატს ალექსი გოგუას, გწერთ გაოცებული ჩემი და თქენი საგვარეულოს დაჟინებული თხოვნით, წერილს გიგზავნით იმათი დავალებით, ვინც თქენი შემოქმედებით გაგიცნოთ და შევიყვარათ და დღევანდელი თქენი ახალი “შემოქმედებით” კი თაჟზარდაცემულია.

გწერთ ამ წერილს და არ გვჯერა, რომ ყურად იღებთ ჩვენს თხოვნას, ჩვენს ტკივილს და ახლა მაინც რაიმეს მოიმოქმედებთ ჩვენი ურთიერთობის განსამუხტავად, აღსადგენად. რწმენადამსხვრეული თქენი საგვარეულოს ეს პესიმიზმი ნურც გაგაკვირვებთ და ნურც გეწყინებათ, ვინაიდან ცხოვრების სიდუხჭირეში გამოტარებულთ, ბევრი ღალატი გვინახავს და ბევრი რამ გვითმენია, რა ვქნათ, ქართველები ვართ და საკუთარი “გორის” ყივილი არ გვასვენებს, ისეე და ისეე ჩვენ გვინდა ხელი გაგიწოდოთ, ვეძებოთ თქვენში ავტორიტეტი, კერპი, იმედი.

ოჯახური უსიამოვნება სხვათა დასაციინად გარეთ რომ არ გაგვეტანა, იმიტომაც ვდუმდით დიდი ხანი, გულში ვიკლავდით სათქმელს. ვცდილობდით და ვცდილობთ იოტისოდენა გამართლება მაინც მოუძებნოთ თქვენს “აფხაზად” “ალკეცას”, არადა ისტორიულ დოკუმენტებში ვერსად ვერაფერი ამოვიკითხეთ ჩვენი გვარის აფხაზური წარმომავლობის შესახებ. ის კი შევიტყვეთ, რომ ოდესღაც დიდ საქართველოში გოგუები სამეგრელოსა და გურიაში სახლობდნენ. იქნებ შემოგვედაოთ კიდეც არაო, მაშინ ისტორიულ ცნობებსა და დოკუმენტებზე დაყრდნობით დაგვიმტკიცეთ სად, როდის, რატომ და რისთვის გააფხაზებულა ჩვენი გვარი, ან ვინ იყო ჩვენი გვარის ის “პირველი მერცხალი”, რომელიც აფხაზად ჩაეწერა და თუ მართლა აფხაზები ვართ, მაშინ ჩვენ ვყოფილვართ ცოდვილნი.

ბატონო ალექსი!

ჩვენს პატარა სოფელ ნაფიჩხოვოში 700-მდე კომლი ცხოვრობს დამატგან 160 კომლი თქვენი გვარისაა.. აი, სწორედ აქ არის თქვენი სამშობლო – მამულეთი, აი, აქედან იწყებით თქვენ თქვენი სისხლითა და ხორცით, და დღეის ამას იქით მაინც თუ გაიხსენებთ, რომელი “გორისა” ხართ და თქვენ თავადვე მიხვალთ იმ ტაძარში, რომელშიც ოდითგან ლოცულობდა ჩვენი მამა-პაპა, მიხვალთ და შეიგვდრებთ ცოდვილ სულს, შეგინდობთ “როგორც ძმას და მეგობარს”.

მანამდე კი ვერ დავეივიწყებთ 9 აპრილის მეგორიალის (უფრო სწორად სიმბოლური ქვის) ხელყოფას, ქართველი უდანაშაულო, უიარაღო სტუდენტების (რომელთა შორის ჩემი უმცროსი ვაჟიშვილიც იყო) ცემა-გვემას გუდაუთაში, ვერც წყვეული 15 ივლისის ვერაგულ თავდასხმას, ვერც მოღერებულ მუშტს.

თუმცა ვერც იმას მივცემთ დავეიწყებას მიწის მუშა გოგუები, პაპები, დარსაღიები და სხვები, ექსკურსიაზე მიმაგალნი ბზიფთან თქვენმა ექსტრემისტებმა რომ დაგვაკავეს და 6 საათის ტყვეობის შემდეგ სინდის-ნაბუსიანმა, ნაღმა აფხაზმა რომ გვიხსნა; ვერც იმას დავეივიწყებთ, ისტორიულად ცნობილი რაინდული სიღინჯით გამორჩეული აფხაზი გლეხები რომ გვეკითხებოდნენ: რას ვერჩით ერთმანეთს, რატომ ველარ ვეტყვით ჩვენს მამა-პაპურ მიწაზეო. ამის გამგონეთ გულს ნათლის სხივი დაგვეფინა, მივხვდით ძირძველ ტრადიციებს ისე ძლიერი ფესვი ჰქონია, რომ მტარვალმა ხელმაც ვერ შეძლო მისი ამოძირკვა.

ახლა, როცა გურამ ფანჯიკიძისა არ იყოს, ჩვენი დაქაქსულობისაგან შიდა ეროვნული ურთიერთ უნდობლობისაგან საქართველოს ისე უჭირს, როგორც არასოდეს გასჭირვებია, ჩვენი საგვარეულო მოგიწოდებთ გონიერებით ამოგვიდგეთ მხარში (თუნდაც როგორც ნაღდი აფხაზი) და ვიხსნათ ჩვენი ერი, ენა, სარწმუნოება და მერე ერთად ვიზიემოთ სრულიად საქართველოს დამოუკიდებლობა.

მოდით ისე, როგორც ჩვენი სახელოვანი წინაპრები, ერთმანეთს მხარში ამოვუდგეთ და თუ რაიმე უნებლიეთ გვეწყინება ან შეგვეშლება ერთმანეთთან, ჩვენვე გამოვასწოროთ ისე, რომ მესამეს არ ეთხოვოთ შევლა. როინ გოგუა. გაზ. “საბჭოთა აფხაზეთი”, 19 აგვისტო, 1989წ. გაზ. “ახალგაზრდა კომუნისტი” 12 სექტემბერი, 1989წ.

პოგზანია (იხ. ტ.1-2); საგვარეულო 22 სულს ითვლის, ზუგდიდი - 22.

პორპოშია (იხ. მორგოშია), საგვარეულო 83, ზუგდიდი - 18, ქუთაისი - 17, თბილისი - 3.

პორფულაპა (იხ.ტ.1-2.გორდილაყა) 215 სული: წალენჯიხა - 74, ზუგდიდი - 53, თბილისი - 24.

პრიპოლია - ლიხნის ტაძრის ფრესკაზე არის ქართული წარწერა, რომელშიც მოიხსენიება წმ. ბასილი და წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი (იხ. ტ.1-2. გრიგოლია (გრიგოლაყა)). 1978 სული: თბილისი - 469, სამტრედია - 403, სენაკი - 354.

პრიპოლია (იხ. გრიგოლია) 57 სული: თბილისი 20, სამტრედია - 12, ფოთი - 7.

გუდაპა (იხ. ტ.1-2. გუდაყა). მწერალი და პუბლიცისტი ვლადიმერ ალფენიძე წერს: "გუდაყთა ქართული სიტყვაა. შეადარეთ ქართველური ტოპონიმები გუდაყა (სამურზაყანო), ისტორიული გუდაყა, მდინარე გუდაყა, ქართული გვარი გუდაყა, ეთნოგრაფიული მხარე გუდამაყარი, კურორტი გუდაური და სხვა. ეს ქართული სიტყვაა, ფუძეა ქართული გუდაყა, რომელიც წარმოსდგება ღვთაება გუდადან." (გაზ. "საქართველოს რესპუბლიკა" 1994 №167). (ვ.ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ.46)

გუგუნაპა - გუგუნაყები ძველად ახლანდელი ქობულეთის მრდამოებში ცხოვრობდნენ. ერთხელ თურმე განთქმული მეთევზე ძმები: გუგუ, გეგე, წუწუ და ჩაგუ მეფემ მოიკითხა და დააყოლა "რას შერებო". მეფეს მიუგესო: გუგუ ნავობს, გეგე ნავობს, წუწუ ნავობს, ჩაგუ ნავობსო. ამიტომაო - ამბობს თქმულება, მათ შთამომავლებს გუგუნაყა, გეგუნაყა, წუწუნაყა, ჩაგუნაყა გაუგვარდათო (ი. აბუაშვილი, ტ.2. გვ.288). გუგუნაყა ვალერიან - დაბ. 1910 სენაკის მაზრის სოფ. ხორშში საქ-ს დამსახ. ეკონომისტი, სოციალისტური შრომის გმირი, თბილისის საპატიო მოქალაქე.

გუგუნაპა (იხ. ტ.1-2)... გუგული ტყის ფრინველია, თვითონ ბუდეს არ იკეთებს და კვერცხებს სხვა ფრინველებს უწყობს ბუდეში.

ოგუგულე ტყე - სათიბებია ოჩამჩირის რ-ნის სოფ. ბედიის საკრებულოში (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. გვ.73)

გულიშია ლაზური გვარია, მოსახლეობენ წალენჯიხის რ-ნის სოფ. ობუჯში.

გულისაქარია (იხ. ტ.1-2. გულია) საგვარეულო 21 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 7, აბაშა – 5, ხელვაჩაური – 5.

გულაშა (იხ. გულია), საგვარეულო 2658 სულა: ზუგდიდი – 856, ჩხოროწყუ – 454, წალენჯიხა – 326.

დ

დადიანები. 1030-1035წწ. დოკუმენტებში მოიხსენიება ზვიად დადიანიც, უდუს შვილი, გიორგი I-ის დროს მხედართმთავარი იყო ბასილ კეისრის მოწინააღმდეგე მხედრობისა. ამას გვაუწყებს ასომთავრული წარწერა ღვთისმშობლის ხატზე, რომელიც მარტვილიდან საბინლუსს გაუტანიათ. შემდეგი წარწერა მოიხსენიებს XIII ს. მცხოვრებს ბედიან დადიანს მანდატურთუხუცესს და მის ცოლს ცნობილს ხუაშაქს, ქართლის ერისთავის ასულს და მათს შვილს გიორგის. დადიანთა სახელები წყაროებში ჩვეულებრივ ჩნდება X-XIII საუკუნეებში, მაგრამ მათში უდუ და ლელა არ ჩანს. “გიორგი I-ის დროს – ზვიადი, ბაგრატ IV-ის დროს – ივანე დადიანი, გიორგი III-ის დროს – ბედიანი და შანშე დადიანი, აგრეთვე კონსტანტინე; თამარ მეფის დროს კონსტანტინეს ძე ვარდან* და ცოლი მისი მარიამ და ძე მათი გიორგი; გიორგი ლაშას და დავითის დროს – შერგილ და ცოლი ნათელა, შვილნი მათნი: ცოტნე, ვარდან, იოანე და ბედიან, და ძენი ამისნი: გიორგი და ივანე”. (ამოღებულია ი. ახუაშვილის წიგნიდან ქართული გვარ-სახელები (მასალები)თბ.1994.გვ.34, რისთვისაც ავტორს მადლობას ვუცხადებ)

*თამარის დროს მსახურთუხუცესი ვარდან დადიანი

ბაკურის ძე იყო. ამ ვარდანის ძენი იყვნენ გიორგი, კახაბერ მეჭურჭლეთუხუცესი, იოანე მანდატურთუხუცესი, ვარდან გურიის ერისთავთ ერისთავი და სუანეთის ერისთავთ ერისთავი ბარამ “თამარიანში” ელევგიის ავტორი. გიორგი თამარის ჩუნჩერაზი და თამარიანის ავტორი იყო, იოანე – თამარის მანდატურთუხუცესი კი “ვეფხისტყაოსნის” ავტორი ჭუიაბერი, იგივე შოთა რუსთაველი, რომელიც 1206 წლიდან კათალიკოს-პატრიარქად, ხოლო 1208 წლიდან მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდლად იქცა, მერე 1210-დან თითქმის მეფედ 1213 წლამდე, მერე კი თამარის მწირველად გელათში. და შერგილის მეუღლე ნათელი ასული იყო გრიგოლ ვარდანის ძე დადიანისა ჩუნჩერაზყოფილისა და სურამელად წოდებული ქართლის ერისთავთერისთავისა, რომელიც ბოლოს ღვთისმეტყველად იწოდებოდა და ქვაბთახეში მოღვაწეობდა. (რედ. ა. ც.).

სამეგრელოს სამთავროს სათავადაზნაურო საგანგებო

სამეგრელოს სამთავროს გაუქმების შემდეგ დადგა საკითხი ადგილობრივი თავადაზნაურობის რუსეთის იმპერიის თავადაზნაურებთან გათანაბრებისა. საგანგებო კომისიამ შეისწავლა სათანადო დოკუმენტაცია და სულობრივად აღწერა ყველა სათავადაზნაურო ოჯახი. თავადაზნაურთა სია – “Именной посемейный список лицам, признанным в Тавадском и Азнаурском достоинствах по Менгрелии” – დამტკიცებული იქნა: “Подлинный список подписаны Председателем Совета Наместника Кавказского и Членами онаго”.

ქვემოთ ვაქვეყნებთ ამ სიიდან მხოლოდ გვარებს. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ სიაში შეტანილია გვარები სამურზაყანოდან და ლეჩხუმიდან, რომელიც დადიან-ჩიქვანთა მთავრობის ხანაში სამეგრელოს სამთავროს ნაწილს წარმოადგენდა. სია ასახავს მდგომარეობას სამთავროს გაუქმების დროისათვის. ანჩაბაძე ანჩაბაძე გარდაუხაძე ღვებუაძე ქოჩაიძე

თავადები

ასათიანი
გელოვანი
მიქაძე
შელია
აფაქიძე

დადიანი
მხეიძე
ჩიქოვანი
ახვლედიანი
დადიშელაშვილი

ფალავა
ჩიჩუა
ჯაიანი
ათაბაგი
გეგელაია

ახანაურები

დაშნიანი
მამრღაშვილი
ალშიბაია
გეგენაევა
დგებუაძე
მანდარია
ანთელაევა
გეგეჭკორი
დეკდარიანი
მარგანიშვილი
ანჯაფარიძე
გელოვანი
დეალიშვილი
მასხუღია
ასათიანი
გვათუა
დიდია
მდივანი
აფაქიძე
გვალია
ზუამბაია

მეუნარგია
ახვლედიანი
გვაჯაევა
თვალთვაძე
მხეიძე
ბერიძე
გიგობერია
თოფურიძე
ნანეიშვილი
ბერზენი
გოგინიშვილი
იოსელიანი
ნაჭყებია
ბოლქვაძე
გოშუა
კეიღია
ნემსაძე
გაბუნია
გრიგოლია
კიზირია

ნოცლაშვილი
გაგუა
გუგუშვილი
კობახიძე
ნორაკიძე
გამსახურდია
გურალია
კორძია
ორზოლია
გასვიანი
დათუაშვილი
ლიფონაევა
ჟვანია
გაწერელია
დარახველიძე
ლოლუა
ჟორდანი
რატიანი
ფულარია
ღვამბერია
ხაინდრაევა

რევია	საჯაია	ფალავა
ქავთარაძე	ქვარიანი	ქორქია
ყიფიანი	შელია	ჩარკვიანი
ჯავახია	ჯაფარიძე	ჯორჯიკია
სალაყაია	ფააცია	ფიჩხაია
ქრუჭლოშელი	ქორთუა	ქერულორია
ყურაშვილი	შენგელაია	ძიძიგური
ჯაიანი	ჯოლია	

ამ სიაში თავის 'დროზე არ მოხვდა ზოგი აზნაურული გვარი, რომელთაც ვერ წარადგინეს დოკუმენტაცია. სასამართლო დავა თითქმის მე-20 საუკუნის დამდეგამდე გრძელდებოდა.
(მ.ქობაღია, იანთელავა. სამეგრელო. თბ 1999)

დადიანი ნიკო იყო ოთხი: I – მარტვილელი (დღევანდელი მარტვილის რ-ნი); II – შხეფელი (დღევანდელი სენაკის რ-ნი) ისტორიკოსი შალვა დადიანის მამა; III – ხაბუშელი (დღევანდელი ჩხოროწყუს რ-ნი); IV – კი ?

I ნიკო იყო გრიგოლ დადიანის ძის ვაჟი, დედა – მარიამი, აბაშიძის ასული. ნიკოს მეორე ცოლი, წებელთა (დღევანდელი გულრიფშის რ-ნი) ბატონი – თავად სალარუფ მარშანას ასული – ეკატერინე. 1829წ. მოხსენიებულია მისი ძენი: გიორგი, ალექსანდრე, ბესარიონი, პეტრე და პავლე. ნიკოს ყოლია ორი ასული: ბათუ და კესარია. კესარია იყო ცოლი ალუბეგ (ალექსანდრე) შარვაშიძისა, რომელიც ფლობდა შუა-სოფელს (აძიუბუა) აფხაზეთში. ბათუ ან ეკატერინე იყო დედა ცნობილი პოეტის მამია გურიელისა. მან განაახლა ორჯერ კორცხელიას (ამე. ზუგდიდის რ-ნის) ეკლესია.

ნიკო ოდიშის სამთავროში განაგებდა მართლმსაჯულებას, ეჭირა მართლმსაჯულობის პოსტი. მას "სრულიად ლეჩხუმის სარდალ-მოურავსაც" უწოდებდნენ.

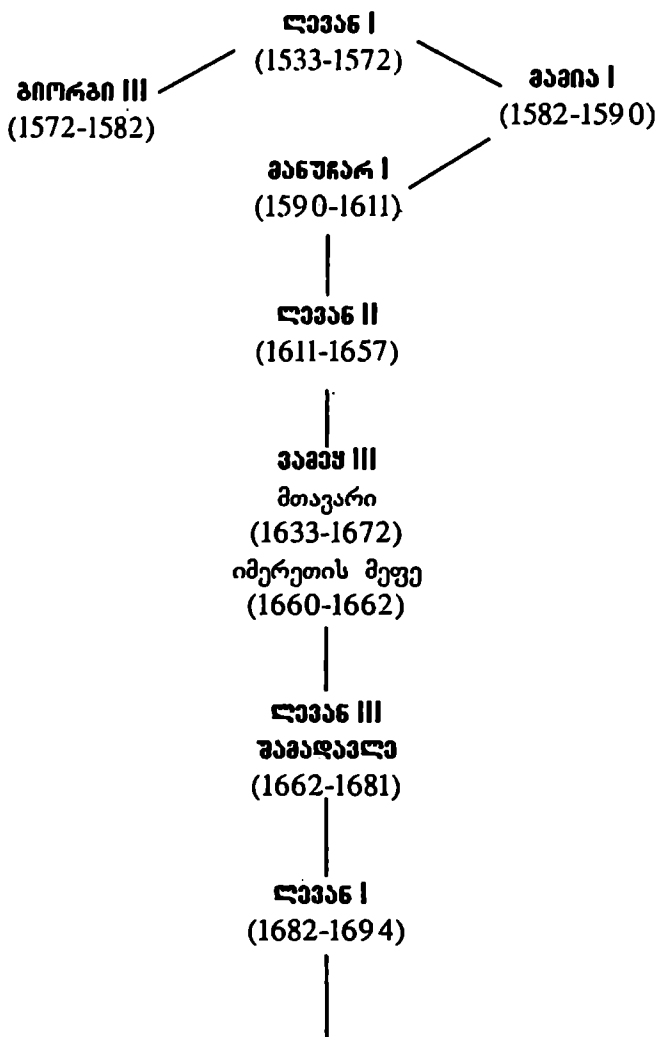

ლევან II დადიანი
(1611 - 1657)

1810 წ. დაინიშნა რუსეთის იმპერატორის დიდ მსახურად. იყო ოდიშის რუსეთთან შეერთების ინიციატორი. ის შედიოდა რუსეთში 1805 წ. ოდიშის დეპუტაციაში. იმპერატორმა დაუნიშნა პენსია 500 მანეთი წლიურად. “დიდი ნიკო”, ასე უწოდებდნენ მას.

1830 წ. მარტვილში დააარსა პირველი სასულიერო სასწავლებელი. მისი შრომა “ქართველთა ცხოვრება” შედგება

მთავარ დადიანთა ქრონოლოგია
ძველი დადიანები

დადიან-დადიანოვთა რუსეთის
შტო, რომელსაც არ უმთავრია

გიორგი I დადიანი (ყოფილი ლიპარტიანი, ჩიქოვანი)
(1700-1709 წწ. 1710-1714 წწ.)

—
კასია I
(1709-1710)

—
გეგანი
(1714-1728)

—
ოზია
(1728-1757)

—
კასია II
(1757-1788)

—
გრიგოლი
(1788-1792)
(1796-1804)

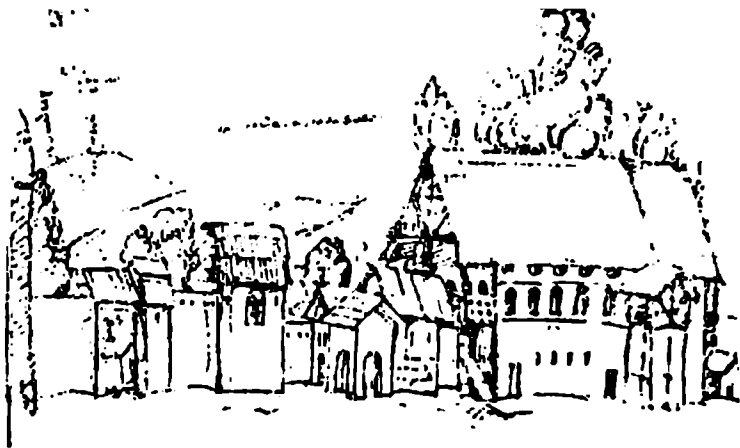
—
მანუჩარ II
(1792-1796)

—
ბარიალი
(1802)

—
ლევან
(1805-1846)

—
დავითი
(1846-1853)

—
ნიკოლოზი
(1853-1867)

სამეგრელოს მთაპრის, ლევან დავითანის სასახლე
(კასტელის აღბოძი. სურ 455)

მარიამი ლევან დავითანის და
თიხტომ მეფის მეუღლე
(კასტელის აღბოძი. სურ 50)

სამეგრელოს ხოუჩოლი სამასო, სალაცი ხშირად
(ხსოვრობა ლევან დადიანი (კასტელის აღბრუნ. სურ. 51)

სამი ნაწილისაგან და მოიცავს 15 თავს: I ნაწილი უძველეს დროიდან 1469წ-მდე, II – 1469წ-დან 1749წ-მდე, ხოლო III კი – 1749-1803წწ.

ნიკო დადიანი დაიბადა 1780-1792 წლებს შორის, გარდაიცვალა 1834წ. და დასაფლავებულია მარტვილში.

დადიანები — მხაფართოთაჲრები რუსეთის არმიადი.

დადიანი ლევან გრიგოლის ძე დაბ. სიმბირსკში. 1806წ. მიენიჭა გენერალ-მაიორის წოდება. 1837წ საქართველოში ჩამოვიდა, თბილისში ერევნის კარაბინერთა ლეგიონს მეთაურობდა. მისი სამი ვაჟი — დავითი, გრიგოლ და კონსტანტინე გენერლები გახდნენ. გენერალ-მაიორის წოდებით. ეს წოდება. მიენიჭათ დავით დადიანისა და ეკატერინე ჭავჭავაძის უფროს ვაჟს ნიკო დადიანსაც.

დადიანი გრიგოლ ლეჟანის ძე, დაბ. ქ. ზუგდიდში 1814წ. 1830 წ. მიენიჭა ლეიბ-გვარდიის კორნეტის წოდება. 1834წ. პეტერბურგში გაიწვიეს, 1844წ. პოლკოვნიკი, 1854წ. გენერალი გახდა. 1877-1878წწ. გენერალ-ადიუტანტია.

დადიანი კონსტანტინე ლეჟანის ძე, დაბ. 1817წ. ქ. ზუგდიდში. 1842-1843წწ. იბრძვის შამილის წინააღმდეგ. 1854წ. სამეგრელოს მილიციის მეთაურია. 1858 წ. ენიჭება ფლიგელ-ადიუტანტის საპატიო წოდება, 1866წ. გენერალ-მაიორია, 1878წ. გენერალ-ლეიტენანტია.

დადიანი ნიკო დავითის ძე — გენერალ-მაიორი, სამეგრელოს სამთავროს უკანასკნელი მთავარი. ნიკო და დედა — ეკატერინე ჭავჭავაძე პეტერბურგში ცხოვრობდნენ. გარდაიცვალა 1903წ. (გ. ავალიანი, ქართველი მხედართმთავრები რუსეთის არმიაში, თბ. 1967)

სასიძადულო ქართველი მოჭადრაკე

ქართველი ხალხის მდიდარი საჭადრაკო წარსულის ლოგიკური გაგრძელება იყო შესანიშნავი მოჭადრაკის ანდრია დადიანის გამოჩენა.

ანდრია დადიანი იყო პირველი ქართველი მოჭადრაკე, რომელსაც გაეცნო საჭადრაკო სამყარო. მას მოუხდა მოღვაწეობა მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარსა და მე-20 საუკუნის დამდეგს. ეს ის დრო იყო, როცა ა. დადიანის მსგავს წარჩინებულ პიროვნებისათვის სათაკილოდ მიაჩნდათ საყვარელი ხელოვნებით, კერძოდ ჭადრაკით გატაცება. მაგალითად, როცა ა. დადიანმა პარიზში მოუგო პარტია ფრანგ მაესტროს სელევიო როზენტალს, ქართული გაზეთი “დროება” 1873 წელს წერდა: “კარგია, რომ ქართველი კაცი გაიმარჯვებს ასეთ ასპარეზობაშიო, მაგრამ უფრო სასიამოვნო იქნებოდა, რომ ამნაირ ნიჭიერ თავადიშვილს სხვა უფრო სერიოზულ საქმეში ესახელებინა სამშობლო”, მაგრამ ანდრია

დადიანი არ შეუშინდა საზოგადოებრივ მითქმა-მოთქმას და შეძლებისდაგვარად მოახმარა ჭადრაკს თავისი ნიჭი და ენერგია.

ანდრია დადიანი დაიბადა 1850 წელს ზუგდიდში. იგი იყო სამეგრელოს უკანასკნელი მთავრის დავით დადიანისა და ცნობილი პოეტის ალ. ჭავჭავაძის ასულის ეკატერინეს უმცროსი შვილი. განათლებულ და მოწინავე ოჯახში აღზრდამ ხელი შეუწყო პატარა ანდრიას ნიჭიერების გააშკარავებას. ინგლისური საჭადრაკო ჟურნალი “ჩემს მონსლი” ა. დადიანისადმი სპეციალურად მიძღვნილი ჟურნალის ნომერში 1892 წელს წერდა, რომ ნიჭიერი ბიჭუნა ჭადრაკს გაეცნო მშობლების თამაშის დროს და დიდად დაინტერესდა. დედის რამდენიმე ახსნამ აზიარა იგი ბრძნულ თამაშს და მისი დიდი თაყვანისმცემელი გახდა.

50-იანი წლების მიწურულში დადიანების ოჯახი მიემგზავრება პეტერბურგსა და იქიდან საზღვარგარეთ. ეკატერინემ საცხოვრებლად აირჩია პარიზი, ხოლო ზაფხულს ბავშვებითურთ ატარებდა სტრასბურგში. მოწინავე კულტურის ცენტრში ცხოვრებამ დააჩქარა ანდრიას გამოსვლა საჭადრაკო ასპარეზზე. იგი უახლოვდება პარიზელ მოჭადრაკეებს. მეგობრობს ფრანგულ საჭადრაკო ჟურნალ “სტრატეგიეს” რედაქტორს ჟან პრიტს და ხდება სასურველი სტუმარი კაფე “დე რეფანსისა”, რომელშიც ჩვეულებრივ თავს იყრიდნენ იმდროინდელი გამოჩენილი დიდოსტატები და ოსტატები. სხვათა შორის, ამ კაფეში სხვადასხვა დროს ჭადრაკით ირთობდნენ თავს ნაპოლეონი, დიდრო, რობესპიერი, მონტესკიე, ტურგენევი და სხვა. 14 წლისა იყო ანდრია, როცა მის თამაშს გაეცნო ინგლისელი ოსტატი ბერნი და მას კარგი მომავალი უწინასწარმეტყველა. დიდოსტატს ანდრია პირველად შეხვდა 17 წლის ასაკში. იგი იყო უნგრელი იანი კოლიში, რომელიც სამშობლოში ბრუნდებოდა პარიზის 1867 წლის საერთაშორისო ტურნირზე საიმპერატორო პარიზის მოგების შემდეგ, მათ რამდენიმე პარტია ითამაშეს. ორში გამარჯვების სიხარული განიცადა ჭაბუკმა ანდრიამ. ამ წარმატებამ აუწია მას ავტორიტეტი მეგობრებს შორის და ანდრიას ხალისით ხვდებიან ორთაბრძოლაში საუკეთესო ფრანგი მოჭადრაკეები. ამ შეხვედრების უმეტესობას იგებს ა. დადიანი.

70-იან წლებში ა. დადიანი ჰეიდელბერგის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტია. იგი ამ დროს ფლობს ექვს ევროპულ ენას. მონღომებული და წარჩინებული სწავლა მას ცოტა დროს უტოვებს ჭადრაკისათვის.

1874 წელს ა. დადიანი ამთავრებს უნივერსიტეტს, ბრუნდება რუსეთში და სამხედრო სამსახურში შედის. იგი ცხოვრობს ცარსკოე სელოში, სადაც დგას მისი პოლკი. განათლებული და ტკბილმოსაუბრე, ლამაზი გარეგნობის

პორუჩიკი ყოველი სალონის სასიხარულო სტუმარი იყო. აქ ზშირად ანდრია ჭადრაკსაც თამაშობდა. ერთხელ მან განაცვიფრა თავად მიხეილ ვესელოვსკის სტუმრები. ა. დადიანი ერთდროულად ხუთ მოჭადრაკეს “თვალზუჭულად” ეთამაშა, ე.ი. თვითონ იჯდა სხვა ოთახში და თავის მეტოქეებს იქიდან კარნახობდა სვლებს დაფაზე დაუხედავად. თამაშის დროს ნიჭიერი ოფიცერი ესაუბრებოდა ქალიშვილებს, რომლებიც მას ბუზებივით ესვეოდნენ, და პასუხობდა შეკითხვებზე. საერთო სიცილსა და ხუმრობაში ანდრიამ ყველა პარტია მოიგო. ასეთ ამბავს იგონებს პროფესორი ალ. ცაგარელიც, რომელიც თვითონ დასწრებია თამაშს და ალტაცებაში მოსულა ანდრიას თამაშით. საერთოდ “თვალზუჭულა” თამაში მაინცა გონებისათვის, იგი ფიტავს მას. ამიტომ ა. დადიანი იშვიათად მიმართავდა ასეთ თამაშს, ისიც ზედმეტად თავგასული ვაი-მოჭადრაკეების მოსარჯულებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ა. დადიანი დაცილებული ყოი პეტერბურგს, მაინც ახერხებდა საჭადრაკო ცხოვრებაში მონაწილეობას, ესწრებოდა საჭადრაკო კლუბების განსწავლას, რომლებიც სწრაფადვე უქმდებოდა რევოლუციური მოძრაობით შეშინებული მეფის მთავრობის მიერ, თამაშობდა ამხანაგურ პარტიებს. ამ დროს ა. დადიანმა დაამარცხა ცნობილი რუსი ოსტატი ილია შუმოვი.

1877 წელს ა. დადიანი მონაწილეობს რუსეთ-თურქეთის ომში, ხოლო იქიდან დაბრუნების შემდეგ მიემგზავრება ევროპაში. პარიზსა და რომში, ვენასა და რიგაში ა. დადიანი ეთამაშება პარტიებს, თუ პატარა მატჩებს ძლიერ მეტოქეებს. ასე მაგალითად: 1879 წელს რომში მან ყაიმით (5:5) დაამთავრა მატჩი ცნობილ იტალიელ ოსტატ დიუბეასთან. საზღვარგარეთული საჭადრაკო პრესა ვრცლად აშუქებდა ა. დადიანის გამოსვლებს, არ ავსებდა მის გათამაშებულ პარტიებს.

1881-82 წლის ზამთარში ა. დადიანმა მონაწილეობა მიიღო პეტერბურგის ჭადრაკის მოყვარულთა ძლიერ ორ

ტურნირში და ორივეჯერ დაუმარცხებლად პირველი ადგილები დაიკავა. ამ პერიოდში დაუახლოვდა ა. დადიანი გამოჩენილ რუს მოჭადრაკეს მ. ჩიგორინს, ე. შიფერსს, ს. ალაპინს და სხვებს. შემდეგ ეს მეგობრობა სულ უფრო მტკიცდებოდა: ასე, მაგალითად: 1903 წელს ე. შიფერსმა კიევში ფრანგულ ენაზე ძვირფას ყდას, გამოსცა წიგნი “ა. დადიანის პარტიების ლამაზი დაბოლოებანი”. ამ კრებულის შესავალში ე. შიფერსი წერს: “ვინც კი იცნობს თავადის თამაშსა და პიროვნებას, მის კეთილშობილურ ბუნებას, პირად ცხოვრებასა და მის მიერ ნათამაშები პარტიების ჭადრაკში, ყველა აღტაცებულია. ჭადრაკის ნამდვილი მოყვარულები მაღლობას გვეტყვიან შეკრებისა და გამოქვეყნებისათვის.” ამ წიგნის ერთი ეგზემპლარი, ისე როგორც ა. დადიანის გამოუქვეყნებელი ხელნაწერების ძირითადი ფონდი: წიგნები ჭადრაკზე, მისი ნაქონი ჭადრაკი და ბევრი სხვა, დაცულია ზუგდიდის სახელმწიფო მუზეუმში.

ა. დადიანი ხშირად ჩამოდიოდა თბილისში, მაგრამ მისი საჭადრაკო ბიოგრაფიისათვის საინტერესოა 1881 და 1888 წლები, როცა იგი მეგობრების თხოვნით ჩაება ორთაბრძოლაში და სასტიკად დაამარცხა იმდროინდელი თბილისის არაოფიციალური ჩემპიონი ადვოკატი ა. სმიტინი. ამ თამაშებს მრავალი ქართველი მოღვაწე ესწრებოდა, მათ შორის ჭადრაკის მოტრფიალენი ილია ჭავჭავაძე, ნიკო ნიკოლაძე, სერგეი მესხი და სხვა.

90-იან წლებში ა. დადიანი სამუდამოდ გადადის კიევში და აქტიურად ებმება საჭადრაკო ცხოვრებაში. ერთხელ ა. დადიანმა ასახელა თავისი კიეველი კოლეგები. 1894 წელს პეტერბურგიდან ჩამოსულმა უძლიერესმა ოსტატმა ა. ჰელბაკმა დაამარცხა ყველა ძირითადი მეტოქე. მაშინ ქართველი მოჭადრაკე საზღვარგარეთ იმყოფებოდა და მასპინძლებმა სთხოვეს ჰელბაკს მოეცადა მისთვის. ერთი თვის შემდეგ შედგა მათი მატჩი და ა. დადიანმა მწარე დამარცხება აგება პეტერბურგელს ანგარიშით 4:1. ამ მატჩის

პარტიები, ისე როგორც ა. დადიანის სხვა პარტიები, გამოაქვეყნა “სტრატეგიემ”. საერთოდ უნდა აღინიშნოს: რომ ა. დადიანის შემოქმედება შუქდებოდა ინგლისის, რუსეთის, საფრანგეთის, ამერიკის საჭადრაკო პერიოდიკებში.

ა. დადიანს დიდად აფასებდნენ ჭადრაკის მესვეურნი. ამიტომ როდი იყო შემთხვევითი, რომ 1903 წელს ა. დადიანი მიიწვიეს მონტე-კარლოს საერთაშორისო ტურნირის პრეზიდენტად. შეჯიბრების ორგანიზაციისათვის ა. დადიანმა 500 ფრანკი გაიღო, ხოლო ტურნირში ყველაზე ლამაზი პარტიისათვის დააწესა ჯილდო 200 ფრანკის რაოდენობით.

უკანასკნელად ა. დადიანმა მონაწილეობა მიიღო მილანის ტურნირში 1906 წელს, სადაც ბრწყინვალე გამარჯვებისათვის დაჯილდოვდა მხატვრულად გაფორმებული სიგელით. მოხუცებულობაში ა. დადიანი უფრო საჭადრაკო პარტიების ანალიზით იყო დაინტერესებული, რასაც მოწმობს ზუგდიდის მუზეუმში შენახული მისი რეკულები.

1910 წელს გენერალ ლეიტენანტის წოდების მქონე ა. დადიანი გარდაიცვალა კიევში და დაკრძალულია დადიანების საგვარეულო სასაფლაოზე სოფ. ცაიშში.

დიდი ყურადღების ღირსია ა. დადიანის საჭადრაკო მემკვიდრეობა. მის თამაშს მაღალი შეფასება მისცა მსოფლიოს პირველმა ჩემპიონმა ვ. სტიინიცმა, რომელმაც თქვა: “დადიანის თამაშში ჩვენ ვხედავთ გაბედულობასა და მახვილგონიერებას.” დადიანის საჭადრაკო მემკვიდრეობა მიეკუთვნება საჭადრაკო რომანტიზმს, რომლის ძირითადი მრწამსი იყო შეტევა და მხოლოდ შეტევა მეფეზე. რომანტიზმის წარმომადგენლები არ ერიდებოდნენ შეწირვებს და ამიტომაც მათი თამაში ყოველთვის კომბინაციური იყო. კომბინაცია კი საჭადრაკო ნაწარმოების მშვენიერებაა, დღეს ძნელია წმინდა კომბინაციური თამაში, რადგან ამალღდა დაცვის ტექნიკა. უფრო ამის გამო ანდრე დადიანის პარტიების გათამაშება ესთეტიურ და მხატვრულ კმაყოფილებას გვკვრის.

ა. დადიანის ღვაწლი საჭადრაკო დებიუტების

დამუშავების საკითხში ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ შეფასებული. იგი 80 წლის წინათ ვირტუოზულად თამაშობდა იმ სადებიუტო სისტემას, რომელიც ახლახან შემოვიდა სატურნირო პრაქტიკაში.

თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ანდრე დადიანი ქართული საჭადრაკო კომპოზიციის პიონერია. იგი ღრმად დაინტერესებულა კომპოზიციით, თავის რვეულებში ამოუწერია არა ერთი შედეგური და თვითონაც შეუდგენია ეტიუდი, რომელიც გამოქვეყნდა რუსულ, ინგლისურ და ფრანგულ საჭადრაკო ჟურნალებში.

ანდრია (ანდრე) დადიანის მოღვაწეობა საჭადრაკო სარბიელზე უდაოდ ღირსშესანიშნავია ქართული ჭადრაკის ისტორიის შესწავლისათვის.

(კორნელი კაკაჩია. გაზ. "კომუნიზმის დროშით", 27 მაისი, 1989წ. წალენჯიხის რ/გაზეთი)

დადიანი ნინო ფარნაოზის ასული. (1802-1828), თავადის მეუღლე, ასული საქართველოს ბატონისშვილისა, მეუღლე კამერ იუნკერისა რუსეთის საიმპერატორო კარისა, განისვენებს პეტროგრადის სასაფლაო, დუხოვსკის ეკლესია ალექსანდრე ნევესკის ლავრისა. (ქართვ. პირთა მეკროლოგები პეტროგრადის სასაფლაოზე). (ხელნაწ. ინსტ. ე. თაყაიშვილისადმი წერილები, საქმე №1911).

დადიანი სოფიო ალექსანდრის ასული, დაბ. 1798. კნიაჟნა (განისვენებს პეტერბურგში, დუხოვსკის ეკლესია, ალექსანდრე ნევესკის ლავრისა.) (ე. თაყაიშვილისადმი წერილები, №1911)

დადიანი პლატონ, დაიბადა 1838მ იცოცხლა 20 წელი და 10 თვეს. თავადი, კორნეტი ლეიბგვარდიის ულანის პოლკისა, შვილისშვილი კაცო (კაცია) სამეგრელოს მთავრისა. (განისვენებს პეტერბურგში, ლაზურევის ეკლესია, ალექსანდრე ნევესკის ლავრისა.) (ხელნაწ. ინსტ. ე. თაყაიშვილისადმი წერილები, №1911)

მარიამ კაციას ასული, დედოფალი, მეუღლე იმერეთის მეფის სოლომონ II-იას, პეტერბურღს, 1841, 57-ტე წელსა,

დაკრძალულია პეტერბურგში, ფედოროვსკის ეკლესია, აღ. ნეესკის ლავრისა. (ხელნაწ. ინსტ. წერილები ე. თაყაიშვილისადმი, №1911)

გაზ. "იბერია-საქეტრი", 8-14.03.2000. გვ.13.

დანელია – 1904წ. აღწერით დანელიები სოფ. ნაჯახოუში 165 კომლს აღწევდნენ (თოფჩ. 58).

დარასელია- (იხ.ტ 1-2)

*ვიცნობი დარასელიას არა მარტო აფხაზეთის, არამედ
ერთიანი, მთლიანი
საქართველოს ღირსეული
შვიდი ვასლიდათ. მან მშობრ
ვაჟთაქვე სახელი ჩვენ
ფესტივალის.
დარასელიას სწავლას
დავიწყებ არ უნდა.*

*ვიცნობი შუაგულში
დასტურია*

ეტიმოლოგია საკვლევეია, საგვარეულო მოხსენიებულია ჭუჭუ და გაბრიელი, ნუსხა, ხობის შესავალი და შეწირული სანთლისა (1696-1742წწ.).

დასტურია (იხ. ტ.1-2) – მოხსენიებულია წიგნში ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ხობის მონასტერი, თბ. 2000, გვ. 48.

დეკანოია – ეტიმოლოგია საძიებელია (შდრ.დეკანოიძე). საგვარეულო 27 სულს ითვლის: ვანი – 11, ქუთაისი – 16.

დერბენდი (იხ. ტ.1-2, დერბიში) დერბენდ–(თურქ. ჭიშკარი). თურქი მოგზაური კლასროტი მოიხსენიებს, რომ გაგრა საქართველოს ჭიშკარი იყო (ვ. ზუზბაია. ქართული გვარ-სახელები. 40)

დიხამინჯია (იხ. ტ.1-2, დიხამინჯია) გვარი მოხსენიებულია ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაიას წიგნში. ხობის მონასტერი. თბ. 2000, გვ. 49

დოჩია – დოჩი საკუთარი სახელიდან უნდა იყოს. საგვარეულო 418 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 229, თბილისი – 62, წალენჯიხა – 18. (გვარ-სახ. საქ.).

დუდუნი (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 50 სულს ითვლის: თბილისი – 15, ზუგდიდი – 6, სენაკი – 1.

ე

ეგრისელი (იხ. ტ.1-2) – ეგრისი სოფ. ქვემო ქართლში. ეგრისელი ფსევდონიმია ვაჟა დოლბაიას.

ეგრისელი – ...“ბეღიაში”, პირველი აქ მოვიდა ეგრი-ძე თარგაგოსისა და აღაშენა ქალაქი და უწოდა “ეგრისი” (ქართლის ცხოვრება)... ლეონტი პროველი ეგრისს ბეღიასთან აიგივებდა. ბეღია შუა საუკუნეებში იყო საბეღიანოს ცენტრი. საბეღიანო კოდორიდან ცხენისწყალამდე ვრცელდებოდა და მას ბეღიან-დადიანები განაგებდნენ...

ეგუზია (იხ. ტ.1-2)... საგვარეულო 52 სულია, ზუგდიდი – 29, ტბილისი – 22, სენაკი – 1.

ეზუგბაია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 501 სულია: ზუგდიდი – 171, თბილისი – 151, წალენჯიხა – 78.

ელარჯია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 58 სულია: თბილისი – 18, ზუგდიდი – 16, სენაკი – 6.

ელიაშა (იხ. ტ.1-2). ელიაშა გივი – საზოგადო მოღვაწე, მარტვილის ეროვნული მუზეუმის დამაარსებელი და მისი უცვლელი დირექტორი, ქართული კულტურის დიდი მოჭირნახულე, მრავალი მონოგრაფიისა და მეცნიერული სტატიის ავტორი.

ემხვარი (იხ. ტ.1-2. ემხვარი). საგვარეულო 130 სულია: ზუგდიდი – 42, თბილისი – 35, სენაკი – 12.

ესათია (იხ. ტ.1-2. ესართია). საგვარეულო 120 სულია: ზუგდიდი – 35, თბილისი – 30, სენაკი – 11.

ეჯიბია (იხ. ტ.1-2) შალვა იასონის ძე, დაბ. 1932 წ. ქ. გუდაუთაში, გარდაიცვალა 2000 წ., საქართველოს დამსახურებული ეკონომისტი.

ვაზბანაძე – ეტიმოლოგია საქებნია. საგვარეულო 44
სულს ითვლის: ზუგდიდი – 26, თბილისი – 6, სენაკი – 5.

პარღია წარმომდგარია ვარდისაგან. საგვარეულო 123
სულია. ზუგდიდი – 27, სენაკი – 21, თბილისი – 7.

ვეკუა (იხ. ტ.1-2) გააფხაზებულ თანამოგვარეს, ასეთი
სათაურით გულრიფშის რ-ნის სოფ. ბაღმარანის საშ. სკოლის
დირექტორი რეზო ვეკუა თავის ლექსების კრებულში “მუხა
წამართვეს”, თბ.1998, წერს: დღით აფხაზი, მამით ქართველი,

ქართველის მოკელისთვის რაინდობ?

ეროვნებისა უარყოფელი კაცი,

აფხაზ დედასაც აღარ დაინდობ?!

მოკლეა შენი თვალსაწიერი,

თანამოგვარევ – ჭანგა ვეკუა

არც ქართველი ხარ და არც აფხაზი,

ნურსად ყოფილხარ – სოთინ ველუა.

ვეკუა ილია – დაიბადა ჩხოროწყუს რ-ნის სოფ. ახუტში,
საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი და მერე
პრეზიდენტი, სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი,
არაერთი საზღვარგარეთული მეცნიერებათა აკადემიისა და
სამეცნიერო საზოგადოების წევრი, ლენინური და სსრ კავშირის
სახელმწიფო პრემიების ლაურეატი, ს. ვავილოვის სახელობის
ოქროს მედლის კავალერი, სოციალისტური შრომის გმირი,
საქართველოს სსრ და აფხაზეთის ასსრ მეცნიერების
დამსახურებული მოღვაწე, ნოვოსიბირსკისა და თბილისის
უნივერსიტეტების რექტორი, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოსა
და საქართველოს უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი.

ზარბაზონია – ეტიმოლოგია საძებარია. საგვარეულო 34 სულს ითვლის: ჩოხატაური – 18, ბათუმი – 9, რუსთავი – 3.

ზარგინავა (იხ. ტ.1-2). საგვარეულო 165 სულს ითვლის: ფოთი – 57, სენაკი – 27.

ზაღანია (იხ. ტ.1-2). საგვარეულო 92 სულს ითვლის: ჩხოროწყუ – 59, თბილისი – 18, ბათუმი – 7.

ზვანბაია (იხ. ტ.1-2, ზვამბაია). საგვარეულო 57 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 39, თბილისი – 11, მოსკოვის ლტოლვილი – 3.

ზედეღავა (იხ. ტ.1-2, ზოდელავა). საგვარეულო 50 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 18, წალენჯიხა – 17, თბილისი – 7.

თ

თარბაშია – “კავკასიის” მერვე ძმის სახელის (გ. ერასე, “ამარჯა” გვ.5)

თითბერია (იხ. თითბერია. ტ.1-2). საგვარეულო 158 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 88, თბილისი – 10, რუსთავი – 10.

თოდრია (იხ. თოდრა. ტ.1-2). თოდრიას საგვარეულო 777 სულს ითვლის: თბილისი – 293, ჩოხატაური – 197, ბათუმი – 85.

თოშვივი (იხ. ტ.1-2. თოშაია) – მდინარე ოჩამჩირის რ-ში (ვ. ზუზბაია, გვარ-სახ. საქ. 83)

თხილარი (იხ. ტ.1-2. თხილავა) – ლამბერტის მიხედვით სოფ. მე-17 საუკუნეში. თხილარი – თანამედროვე სოფელი თხინა... (ვ. ზუზბაია, ქართ. გვარ-სახ. 79).

იასაშა (იხ. ტ.1-2. იოსავა). იასავა მამაძინი მოხსენიებულია, როგორც ქვაჩი კუსუსას, რომელიც ზობის საყდარს იყო შეზიზნული (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია. ზობის მონასტერი. თბ. 2000, გვ.14)

იოზაია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 40 სულს ითვლის: აბაშა – 24, თბილისი – 14, რუსთავი – 4.

საინალიშვილი (იხ. ტ.1-2. ინალისკუა) – თავად ინალიშვილის სამფლობელო შუა საუკუნეებში მდ. ბზიფის მარჯვენა მხარეზე. (ვ. ზუხბაუა, ქართ. გვარ-სახ. 44)

3

ქაქაშა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 341 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 130, თბილისი – 70, წალენჯიხა – 32.

ქაქალია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 117 სულს ითვლის: წალენჯიხა – 38, ზუგდიდი – 25, სენაკი – 16.

ქაქაშია (იხ. ტ.1-2. კაკავა) მოხსენიებულია ჩრდ. კავკასიის სოფელ მაგრიას მცხოვრები (მასალები საქ-ს ისტორიული გეოგრაფიისა და ტოპონიმიკისათვის, წ.1. თბ. 1964)

ქანჭა (იხ. ტ.1-2) კანკალია. დიდი ნეძის მცხოვრები კოსთა მაქაცარია ვაჭარი კაცი იყო, მას სენაკში, სოფ. ზორშაში ჰყავდა ნათესავი. კოსთამ წამოიყვანა დარჩელში ზორშიდან იონა ქუთუთიას ძე კანკა პურის მცხოვრებად. ოინამ ოსტატის სახელი გაითქვა. დარჩელში დამკვიდრდა. ძმებიც ჩამოიყვანა. ჯერ ნესტორი დაარწმუნა, ურჩია, დარჩელში ჭკვიან კაცს ცხოვრების მოწყობა შეუძლიათ. როცა დარწმუნდა ნესტორი, რომ იონა მართალი იყო, ძმებმა გადაწყვიტეს, ზორშაში დარჩენილი მესამე ძმა – ესტატე ჩამოეყვანათ.

სამივე ძმამ დარჩელის ცენტრში სავაჭრო ააშენა. ის იყო

სოფელში ერთ-ერთი კაპიტალური შენობა. რკინის საკეცი კარებით, ვრცელი დარბაზით და სამრეწველო საქონლით სავსე თაროებით. შემდეგ, სოფლის ცენტრის მოპირდაპირე მხარეზე ილა ბარამიამ და მისმა უმცროსმა ძმამ კოლიამ ააშენეს კაპიტალური შენობა, ბარამიების გვერდით რაუდენ 'შელიამ დამისმა ვაჟიშვილებმაც. ერთ სახურავში მოაქციეს თავიანთი მაღაზიები ბარამიებმა და შელიებმა. დღეს იმ სავაჭროთაგან ნანგრევებიც არ დარჩენილა.

ქანაშაას საგვარეულო 569 სულს ითვლის: თბილისი - 221, სენაკი - 142, ზუგდიდი - 46.

პარბა დარჩე. 90 წელს მიღწეული, სოფლის ერთ-ერთი უხუცესთაგანი, აწ განსვენებული ლადი ქანთარიას ნათქვამს იმოწმებს სააღრიცხო დარგის ყოფილი ღვაწლმოსილი მუშაკი ხუტა კარბაია მათი გვარის შესახებ: "კარბაიები და ჯაპავეები დარჩელის ძირძველი მოსახლენი არიანო".

მშობლების გარდაცვალების შემდეგ ძმებმა წარჩემ და დარჩემ დააგვიანეს ოჯახის შექმნა. ის იყო, უფროსმა ძმამ იქორწინა, მაგრამ პირველი ღამის უფლება მოითხოვა მემატონემ. თავისი კაცი გამოუგზავნა. ძმებმა დაათვრეს ბატონის მიერ გამოგზავნილი კაცი და გაუშვეს.

მეორედ გამოუგზავნა გაგულისებულმა მემატონემ სამი კაცი. ძმებმა ისე დაათვრეს, პასუხის მოუცემლად წავიდნენ.

მესამედ მთელი ამალით მიეჭრა გაგულისებული მემატონე ძმების, წარჩეს და დარჩეს ოჯახს, არც ახალდაქორწინებულნი და არც უმცროსი ძმა აღმოჩნდა ოჯახში. თურმე, ბატონი თავისი ამალით შურის საძიებლად წამოვიდა თუ არა, ძმებმა მიატოვეს ოჯახი, თან წაიყვანეს პატარძალი. შეუვარდნენ ბატონის ოჯახში დარჩენილთ, ძალა დაატანეს ქალბატონებს და ტყვეს მიაშურეს.

წარჩე სამურზაყანოში დარჩა მეუღლითურთ. დარჩე ოდიშში წამოვიდა და დარჩელში დასახლდა. სამურზაყანოში სოფელს, სადაც უფროსი ძმა დასახლდა წარჩე დაერქვა, ოდიშში უმცროსი ძმის დასახლების ადგილს - დარჩელიო.

ამჟამად წარჩეში კარბები შვიდი-რვა ოჯახია. ასევეა დარჩელის კარბაიების მდგომარეობაც, რომელთაც თავიანთი სამლოცველო დღესაც წარჩეში აქვთ. (ა. არნანია, ვ. შონია. დარჩელი, თბ.1999)

საკარბაიო სათიბებია ოჩამჩირის რ-ნის სოფ. ბედიის

საკრებულოში (ე. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. გვ.73). კარბაია 139 სულა: ზუგდიდი – 76, თბილისი – 19, ფოთი – 16.

მეგრელი (შდრ.: გურული, კახი...) 339 (ცაგერი – 160, ქუტაისი – 82, თბილისი – 39) გვარად ქცეული ეთნონიმია. გვართან დაკავშირებით მიხეილ გოგატაშვილი, ქორეთის სამუალო სკოლის მასწავლებელი წერს: “სოფელ ქორეთში ცხოვრობს ერთი ოჯახი, გვარად მეგრელი. ამ ოჯახში ეხლაც იციან წინაპრების ნაამბობი გადმოცემა, რომელიც განმარტავს ამ გვარის წარმოშობის მიზეზს.

მათი წინაპარი, გვარად კარტუზია (იხ. ტ.1-2) ძველად სამეგრელოდან გამოქცეულა ბატონის მკვლელობის გამო და თავი შეუფარებია ზემო იმერეთში, საწერეთლოში. იგი ოთხ წელიწადს ჯრუჭის მონასტერში ყოფილა შეხიზნული. როგორც თვითონ ამბობდა, თურმე იქ ცოდვას ინანიებდა. შემდეგ კი სოფელ ქორეთში ვინმე წერეთლის მამულში დაუსახლებიათ და ამავე წერეთლის ყმა გამხდარა. სოფელში მას ყველა მეგრელად მოიხსენიებდა და შემდგომში სადაურობის აღმნიშვნელი ეს სიტყვა მის გვარად ქცეულა, ხოლო ნამდვილი გვარი კარტუზია დავიწყებას მისცემია.

ამასვე ადასტურებს მეგრელების ოჯახში დაცული მეთვრამეტე საუკუნის დამდეგს დაწერილი სიგელ-წყალობის წიგნი, რომლებიც ბატონს – დავით წერეთელს უბოძებია მათთვის. მასში ვკითხულობთ: “...ესე მწყალობის წიგნი დაგიწერე. და გიბოძე მე შენმა ბატონმა წერეთელმან მალვედელმან დავით, შენ ჩემს ყმას მეგრელს კარტუზიას ივანიკას და გიგილს. ჩემს სახლშიდ დაგზარდე და დაგაცოლშვილე; დაგასახლე. თურმანიძისეული ალაგი მოგეცი სრულებით რისაც მქონებული ყოფილა. ერთად ველარ დადექით და გაიყარეთ. შემომეხვეწეთ ბეგრის დადებას და წიგნის მიცემას. ვისმინე ვედრება თქვენი და გიბოძეთ წიგნი ესე. ბეგრად დაგადევით ზუთ-ზუთი კოკა ღვინო, თითო კოდი პური და თითო ქათამი წელიწადშიდ. თუ შეიძლო მსახური წყალობაც გექნეს და თუ მსახური ვერ შეძლო კვირაშიდ ორ ღლეს სამსახური გამიწესებია თქვენთვის”...

ამ დოკუმენტით, ბევრ სხვა საინტერესო საკითხთან ერთად, ამ გვარის წარმოშობის სინამდვილეს მტკიცდება. დასტურდება, რომ სოფელ ქორეთში მეგრელების წინაპარი მოსულა არაუგვიანეს

ქვარაზის მთის გვარის განსახლება საქართველოში
ამოღებულია გაზ. „მხარია“ №1(6)2000წ.

მეჩვიდმეტე საუკუნის მეორე ნახევრისა (იხ. გაზ. „ახალი ცხოვრება“, საჩხერე, 1971 წლის 16 სექტემბერი). აქ გვარი არასწორად უნდა იყოს ჩაწერილი (შესაძლოა იგი გვარის კარტოზია ადრინდელი ფორმაა. შდრ.: ტოგუნძე – ტოგონძე, არჩუისძე – არჩვაძე...)

ქარაი – ეტიმოლოგია საკვლევი. საგვარეულო 27 სულია: სენაკი – 15, ფოთი – 7, თბილისი – 4.

ქარაი (იხ. კერძია) საგვარეულო 114 სულს ადგენს: სენაკი – 47, თბილისი – 41, ზუგდიდი – 9

ქარაი – კერძი, ულუფა, წილი (ქუგლ.) წარმომდგარია კერძა მეტსახელისაგან. საგვარეულო 84 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 80, თბილისი – 3, წალენჯიხა – 1.

ქიქაი – ჩხოროწყეს რ-ში მოსახლეობს 1 ოჯახი 4 სულით (ვ. ახალა.) ასევე ჩახავაც.

ქიქალი (იხ. ტ.1-2. კიქალია) ელ სადაურობაზე მიგვითითებს, მაგრამ „კიქელა“ ვერ მოვიძიეთ.

ქოქა – კოდუების შეილობილი (იხ. ტ.1-2). 1914 წლის თურქეთ-სომხეთის ომში უპატრონოდ დარჩენილი ბავშვები თავს

კაგიტია თანუნია.
იზვიათი სილამაზის
ქალი. პატრუხის
მსახური.
(კასტელის ალბომი.
სურ 136)

აფარებდნენ კლდე-ღრეებს. ამ დროს დემობილიზებული რუსის ჯარი მოდიოდა ახალციხიდან. დემობილიზებულთა შორის იყვნენ ყათრან კოლუა და სხვა ქართველებიც. ყათრანს აედევნა 12-13 წლის ბიჭი. ყათრანმა ყმაწვილი დარჩელში ჩამოიყვანა, საკუთარი შვილივით აღზარდა.

სამსონის მშობლიური სოფელი დერეხი ამჟამად თურქეთის ტერიტორიაზეა. დარჩელში გაიზარდა და დაეაუკაცდა სამსონ კარაპეტიანი. დარჩელიდან წავიდა ფაშისტ დამპყრობლებთან საბრძოლველად, ბუქარესტამდე მიაღწია. დაჭრილი და ომგადახდილი მეომარი ისევ დარჩელს დაუბრუნდა.

7 შვილის მამაა სამსონი (4 ვაჟიშვილის და 3 ქალიშვილის). ვაჟიშვილები ცალ-ცალკე დაასახლა.

10 წლის იყო სამსონი, როცა 14 სტროფიანი სომხური ლექსი ზეპირად დაისწავლა. ახლაც ახსოვს თავიდან ბოლომდე, მაგრამ სომხური წერა-კითხვა და სომხური ენა არ იცის, მეგრულ

ენაზე ლაპარაკობს. მისი შვილები დარჩელის საშუალო სკოლადამთავრებულები არიან. ასევე 14 შვილიშვილიც ამ სკოლაში სწავლობს. ერთი შვილთაშვილიც ჰყავს. სამსონი ამჟამად 94 წლისაა და მხნედ გრძნობს თავს. (ა. არნანია, ვ. შონია, დარჩელი. თბ.1999)

ქოროხია – ლ. ისაროვის გადმოცემით, წერს ი. ახუაშვილი, ხურსიძეებს სხვა გვარებიც ქონიათ. მაგალითად სამცხე-საათაბაგოში კოროხია და ჩოხაძე. კოროხია თითქოს იმის გამო სწოდებიათ, რომ ძველთაგანვე ისინი ქვაბლიანის უფროსები, ანუ ერისთავები ყოფილან. ქვაბლიანში კი ძველადვე სეტყვა ერთობ ხშირად სცოდნია, ამის გამო ქვაბლიანის მოწინავე გამგე მთავარსაც ხშირი სეტყვის გამო კოხაძე სწოდებია (სიტყვა შედარებით ახალია, ძველად კვახი, კოხი იხმარებოდა). ახალციხეში ზოგიერთნი ამ გვარის ხალხს კრუხიჭამიანთაც უხმობენ (ი. ახუაშვილი. 2. გვ.511)

ქონჯარი (იხ. ტ.1-2). 1621 წლის “აფხაზეთის საკათოლიკოზო გამოსავალი გამოსაკრებულობის დავთარში” ვკითხულობთ: “ქ. ნაჟანაურს ერთი ასისტავისეული გლეხი დოხვადი კონჯარიას უბოძეთ. ჩვენს დროში ვიცოდით ვერ გაისხიდოდა და იმ გლეხის კაცი თუ ამ კონჯარიას გვარმან კაცმან გაყიდოს და კზმან შეიტყოს და მოსახლეობით არ წაართვას, ჩვენმც ცოდვა აქუს”. (ქსმ. III, 423)

ქიქინი (იხ. კიკავა. ტ.1-2) საგვარეულო 98 სულს ითვლის: თბილისი – 35, ზუგდიდი – 21. მარტვილი – 13.

ქიქორია (იხ. კიკია) საგვარეულო 409 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 139, თბილისი – 81, წალენჯიხა – 58.

ქირსხანია – კირცხი ემია ჩხოროწყეს რ-ში. საგვარეულო 32 სულს ითვლის: თბილისი – 10, ზუგდიდი – 6, ქუთაისი – 5.

ქობალაძე ქობალი – პური. საგვარეულო 286 სულს ითვლის: ოზირგეთი – 110, თბილისი – 74, ლანჩხუთი – 64.

ქონჯარი (იხ. ტ.1-2)... საგვარეულო 886 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 234, წალენჯიხა – 227, თბილისი – 132.

ქორბიქია – ხოფის (უნდა იყოს ზობის) ეკლესიის გლეხთა თეთრის გამოსადების XVI საუკუნის ნუსხაში, რომელსაც ემართა ოცდაათი თეთრი (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია. ზობის მონასტერი, თბ.2000. გვ.41)

კუათასხელი (იხ. ტ.1-2. კვარაცხელია) კუათაცხელია

თქელი მოხსენიებულია ზოფის (ზობის) ეკლესიის გლეხთა თეთრის გამოსაღების XVI ს-ის ნუსხაში. (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის ტაძარი, თბ. 2000, გვ.42)

აჟაჟბაია (იხ. ტ.1-2. კუკუთარია) კუკუტაია ბედინაი მოხსენიებულია ზოფის (უნდა იყოს ზობის) ეკლესიის გლეხთა თეთრის გამოსაღების XVI საუკუნის ნუსხაში. (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ. 2000, გვ. 41)

ღ

ღაგვილაჟა (იხ. ტ.1-2. ლაგვილაჟა) ოლაგუანე – უბანი კინდლში (ოჩამჩირის რ-ნი), საქვევრე.

ღათათია (იხ. ტ.1-2. ლათათია) – სოფლის საკრებულო მისია (მინების დროიდან). ნიშნავს გამყოფ ადგილს. სოფლები: ლათა, არლუნია, ზენობანი, ქვენობანი, კადარი. (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ.)

ღაგუა – ნალამუ, ჭუბურხინჯი გალის რ-ნი.

ღაშხრა, ნადავშ – ადგილი გენწვიში, საადაც ღაშხები დაიდუპნენ (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ.)

ღამსა (იხ. ტ.1-2. ლემსაია) სოფელი სოხუმის რ-ში, სვანური ტოპონიმია, მომდინარეობს სიტყვიდან ბესია – ქრისტეს კუთვნილი ადგილი. (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ.)

ღაფონავა – 1689წ. სამეგრელოს სოფელ ხორგაში ცხოვრობდნენ (თოფჩ. 63)

ღორია - ღორ-ი ღორის ზორცი დამარილებული და ბოლში ამოყვანილი შესანახად.

ღორის მაზრა, ადმინისტრაციული ერთეული რუსეთის იმპერიაში, შეიქმნა 1801 წელს. მაზრის ცენტრი ქ. თბილისი. 1804 წელს ეწოდა თბილისის მაზრა.

ღორია პარჰენონისიშის ძე ქართველი მწერალი დაიბადა 1896, ქვაყუდე(ახლანდელი სამტრედიის რაიონი. 1979წ. ბათუმი.

მკითხველს ვთავაზობთ ნაწყვეტს გვარის ეტიმოლოგიის შესახებ მისი წიგნიდან „დაზგიდან დაზგამდე“ გვ 72-74.

„მიტომ ჰქვია შვილო ამ სოფელს ქვაყუდე, - მითხრა ერთხელ ბაბუა საყვარელამ-ცარიელი ქვა და გორი რომაა და

მეტი არაფერი აქ არ ყრია. ჭკვიანი კაცი აქ რავა დასახლდებოდა, მაგრამ ჭკუა ვინ მისცა მეჯოგე მეგრელს.

მეგრელს? გავიკვირე მე და პასუხის მოლოდინში თვალებში მივაჩერდი.

- ჰო, მეგრელს. ჩვენი წინაპრები სამეგრელოდან მოსულან - და ბაბუა საყვარელამ გრძელი ამბავი მომიყვა.

ძველად, ჯერ კიდევ ჟამობამდე, როცა აქაურობა გაუვალ ტყიდ ყოფილა ქცეული, სამეგრელოდან გამოქცეულ ორ ძმა ლოლუას გამოუვლია. ხევისწყალას ამოჰყოლიან ნაპირ-ნაპირ და ლაშისგორამდე მოსულან. აქ ყანაში მომუშავე ორი კაცი დაუნახავთ. იმ დროს ადამიანი ადამიანს ასეთ ადგილას შეხვედრის დროს მისაღმებისა და მოკითხვის ნაცვლად შეებძოლებოდა ახლაც

სამეგრელოს მთავარი ვამეყ ლიპარტიანი

ასე მოქცეულან, მშვილდისარი დაუშენიათ ერტმანეთისათვის. გამარჯვება მოსულებს დარჩენიათ. მოუკლავთ ყანაში მომუშავე ორი ძმა და მათი სახლ-კარის ძებნა დაუწყიათ. მთის ძირას, ტყეში ერთი ქვის ყორესაგან აგებული ქოხი დაუნახავთ და იქითკენ წასულან. ქოხში ერთი ფეხმძიმე ქალი დახვედრიათ, გამოუკითხავთ მისთვის ვინაობა. ქალს ყველაფერზე პასუხი გაუცია. მისულები სახლში შეუპატიჟენია, მობრძანდით, საცაა ჩემი ქმარი და მაზლი დაბრუნდებიანო.

სტუმრები მიმხედარან რომ მათ მიერ მოკლული ვაჟაკები ამ ოჯახის პატრონნი ყოფილან, მომხდარი ამბავი ქალისთვის გაუმხელიათ და უნუგაშებიან, რახან ასე მოხდა, ერთი ჩვენგანი შენზე დაქორწინდება და ოჯახსაც დაეპატრონებაო. ქალს სხვა რა გზა ჰქონდა, ბევრი იტირა, ივაგლახა, მაგრამ შემდეგ ბედს შეურიგდა და მოსულთაგან ერთ ძმას მისთხოვდა.

ქალს მალე ბავშვი შეეძინა და იგი თავისი მამის, ყანაში მოკლულ შანიძის გვარზე ჩააწერინა, შემდგომ შეძენილი შვილებისგან კი ლოლუები მომრავლდნენ.

- ამიტომაა ბაბუა ამ სოფელში ეს ორი გვარი, შანიძეები და ლორიები რომ ცხოვრობენ. - დასკვნა საყვარელამ და ყალიონი გატენა.

- აკი თქვი ლოლუები იყვნენო? - გაკვირვებით შევაჩერდი მე.

ჰო, ისინი ლოლუები იყვნენ.- ყალიონი პირში ჩაიდო და ისე მიპასუხა მოხუცმა რახან ასე გაინტერესებს მაგასაც გეტყვი.- ყალიონი მოქაჩა, პირიდან დაგრეხილი ბოლი გამოუშვა და განაგრძო. - მომრავლდნენ ლოლუები, მომრავლდნენ შანიძეებიც. გაჩენეს უდაბური ტყე, აიგეს ქოხები და სოფელიც გაჩნდა, მაგრამ მისი არსებობის შესახებ გარდა ამ სოფლის მცხოვრებლებისა არავინ არაფერი იცოდა, სახელიც არ ჰქონდა სოფელს. ჩამოსახლებულები მეგრულად ქვაყუდეს ეძახდნენ: ქვის სახლიო, გესმის? ასე უთქვამს მოსულ ლოლუას ქვის სახლი რომ დაუნახავს პირველად.

- ბაბუასგან გამიგონია - განაგრძო საყვარელამ.- ერთხელ რიონს გაღმელი წულუკიძე გურიასი ყოფილა სტუმრად. იქიდან გამობრუნებულს გზა აბნევია, უხეტიალია თავისი ცხენითა და მზლებლებით აღმა-დაღმა, ვერსად ღამის გასათევი ვერ უპოვია.

სწორედ ამ დროს შეუნიშნავს ეს დასახლებული სოფელი და აქეთიკენ წამოსულა. სოფელში შესულს მაშინვე სოფლის ბატონი უკითხავს. ჩვენ ბატონი არ გვყავსო უპასუხნიათ თამამად და გაბედულად. წულუკიძე გაჯავრებულა: როგორ თუ არა გყავთ, როგორ თუ ვინმეს არ მორჩილებთ და ემსახურებითო. იცოდეთ მე ვარ თქვენი ბატონი და როგორც წესია ისე მემსახურეთ, ახლავე დატრიალდით, მე და ჩემი მხლებლები მიგვიღეთ და პატივი გვეცითო.

აღშფოთებულან ამის გამგონე ლოლუები, ჩვენ თვითონ აზნაურები ვართ, წულუკიძეს როგორ ვეცმობითო, ლოლუები როდის იყო ვინმეს ყმობდნენ, თუ გნებავთ საგვარეულო აღწერილობის წიგნში ვნახოთო და სხვა ბევრი საბუთებითაც შეედავენენ, მაგრამ ვერას გახდნენ, წულუკიძემ უბატონო სოფელი იპოვა და რაღას მოეშეებოდა. ქუთაისში მეფეს ეახლა და მოახსენა: ამა და ამ ადგილას საყმო სოფელი მაქვს, ყმები მყავს, მაგრამ ბატონად არ მცნობენო. შენდამი მორჩილებაც არ სურთ, სამეგრელოს მთავარია ჩვენი მბრძანებელიო. განრისხებულა მეფე, ლოლუების გვარი ლორიად გადაუკეთებია და ეს კუთხე წულუკიძისათვის მიუკუთვნებია.

რამდენად მართალი იყო საგვარეულოს ნამშობი, ვერაფერს ვიტყვი, იქნებ თვითონაც იყო ამ ლეგენდის ავტორი, მაგრამ ის კი მახსოვს, ჩვენი საგვარეულო ყოველწლიურად მოზვერს რომ გზავნიდა სამეგრელოში ლოლუების საგვარეულო ხატზე შესაწირად.“

ლორიას საგვარეულო 1537: სამტრედია-420, თბილისი-364,, ბათუმი-259.

ლუკა (იხ. ტ. I-2) ლუკა ჯომანი დომინიკელთა ორდენის იტალიელი ბერი, იმოგზაურა საქართველოში (რელიგ. ლექსიკ.)

მაგულია – მამაკაცის სახელი – მაგული-დან (აღლ. ლლონტი). სამაგულიო ტოპონიმი ჩრდ. კავკასიაში. მაგული – თვითნაკერი ფეხსაცმელი “სოხუმი – სოჩა”. მაგრო ტოპონიმი ჩრდ. კავკასიაში ტუაფსესთან ახლოს (ისტორ. გეოგრაფიისა და ტოპონიმიკისათვის, წ.1, თბ. 1964)

მალიჩაპა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 157 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 134, თბილისი – 5, წალენჯიხა – 5.

მანი (იხ. ტ.1-2)– (ლათ.) მიწისქვეშა სამყაროს ძველი იტალიელი ქალღმერთი; მანების დედა ან ბებია (რელიგ. ლექსიკ.)

მანღარი მიხეილ ინდიკოს ძე. დაბ ცაგერის რ-ნის სოფ. ისუნდერში, საქართველოს დამსახურებული და სსრკ განათლების წარჩინებული მასწავლებელი.

მარტინაპა (იხ. მარტოშია) ლუკა მოხსენიებულია დღ. გულირფშის რ-ნის წებელდის ტაძრის XIII ს-ის წარწერაში, როგორც ტაძრის მშენებელი. (ბჟარბა ხ. 1967. გვ.21-22; ქართველთა მემკვიდრეობა 3,57). წებელდის ეკლესიაში აღმოჩენილია ქვაზე ქართული წარწერა, სადაც მოხსენიებულია მარტინიკი; ვფიქრობთ მარტინაპა უნდა იყოს: “ამის გვარისა მაშენებელსა ლუკასა მარტინიკს შეუნდოს ღმერთმან, ამინ!” (ვ. ზუხბაია, გვარ-სახ.)

მარლანია (იხ. ტ.1-2. მარლანია) საგვარეულო 337 სულს ადგენს: წალენჯიხა – 210, ზუგდიდი – 166, თბილისი – 11.

მასხულია 1455წ. საბუთით სამეგრელოში ცხოვრობდნენ მასხულიები. (თოფჩ. 63)

მაშაპა – საკ. სახ. მაშა. საგვარეულო 210 სულს ითვლის; სენაკი – 100, ფოთი – 34, თბილისი – 22.

მაში (იხ. მაშაპა). საგვარეულო 76 სულს ითვლის; ზუგდიდი – 60, თბილისი – 1, ხობი – 5.

მეგრელი (იხ. ტ.1-2). გვართან დაკავშირებით მიხეილ გოგატაშვილი, ქორეთის საშუალო სკოლის მასწავლებელი წერს: “სოფელ ქორეთში ცხოვრობს ერთი ოჯახი, გვარად მეგრელი. ამ ოჯახში ეხლაც იციან წინაპრების ნაამბობი – გადმოცემა, რომელიც განმარტავს ამ გვარის წარმოშობის მიზეზს.

მათი წინაპარი, გვარად კარტუზია ძველად სამეგრელოდან გამოქცეულა ბატონის მკვლელობის გამო და თავი შეუფარებია ზემო იმერეთში, საწერეთლოში. იგი ოთხ წელიწადს ჯრუჭის მონასტერში ყოფილა შეხიზნული. როგორც თვითონ ამბობდა, თურმე იქ ცოდვას ინანიებდა. შემდეგ კი სოფელ ქორეთში ვინმე წერეთლის მამულში დაუსახლებიათ და ამავე წერეთლის ყმა გამხდარა. სოფელში მას ყველა მეგრელად მოიხსენიებდა და შემდგომში სადაურობის აღმნიშვნელი ეს სიტყვა (ელ - სადაურობაზე მიგვანიშნებს. ავტ.) მის გვარად ქცეულა, ხოლო ნამდვილი გვარი კარტუზია დავიწყებას მისცემია.

ამასვე ადასტურებს მეგრელების ოჯახში დაცული მეთვრამეტე საუკუნის დამდეგს დაწერილი სიგელ-წყალობის წიგნი, რომლებიც ბატონს - დავით წერეთელს უბოძებია მათთვის. მასში კკითხულობთ: “ესე მწყალობის წიგნი დაგიწერე და გიბოძე მე შენმა ბატონმა წერეთელმან მღვდელმა დავით, შენ ჩემს ყმას მეგრელს კარტუზიას ივანიკას და გიგილს. ჩემს სახლშიდ დაგზარდე და დაგაცოლშვილე, დაგასახლე, თურმანიძისეული ალაგი მოგეცი სრულებით რისაც მქონებული ყოფილა. ერთად ვედარ დადექით და გაიყარეთ. შემომეხვეწეთ ბეგრის დადებას და წიგნის მიცემას. ვისმინე ვედრება თქვენი და გიბოძეთ წიგნი ესე. ბევრთ დაგადევით ხუთ-ხუთი კოკა ღვინო, თითო კოდი ჰური და თითო ქათამი წელიწადშიდ. თუ შეიძლო მსახური წყალობაც გექნეს და თუ მსახური ვერ შეძლო კვირაშიდ ორ დღეს სამსახური გამიწესებია თქვენთვის”...

ამ დოკუმენტით, ბევრ სხვა საინტერესო საკითხებთან ერთად, ამ გვარის წარმოშობის სინამდვილეც მტკიცდება. დასტურდება, რომ სოფელ ქორეთში მეგრელების წინაპარი მოსულა არაუგვიანეს მეჩვიდმეტე საუკუნის მეორე ნახევრისა (იხ. გაზ. “ახალი ცხოვრება”, საჩხერე, 1971 წლის 16 სექტემბერი).

მელია მთიეთში (მელიების) ნაოხვამუ სამლოცველო სეფიეთში მელიების გვარის ჯინჯი (ძირი) სალოცავი, რომლებიც ძველ აბაშაში მკვიდრობენ. გიორგობას ყველა მელია სეფიეთში იკრიბებოდა და ძველ აბაშაშივე მცხოვრებ კორძაზიებს კი ჯინჯი-ხატი ნოქალაქეში ქონიათ. სოფ. ლეხანიდრაოში ცალკე ეკლესია (“ოხვამე”) ჰქონდათ დანელიებსაც. დანელიების ეკლესიასაც ეძახდნენ მას. (რ. თოფჩიშვილი. 88)

მალა (იხ. ტ.1-2) მელიები (ბერძნ.); მელიური ფერიები, გეასა და ურანოსის ქალიშვილები (რელიგ. ლექსიკ.)

მალაპა (იხ.ტ.1-2) საგვარეულო 25 სულს ითვლის: თერჯოლა -5, თბილისი - 3, ახმეტა -2.

მანარპია (იხ. ჟურნ. ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია სკოლაში. №2, 1970, გვ.16-20)

მამითელია - მზიმთა მთას დამდინარეს სოჭას ტერიტორიაზე.

მითაგვარია (იხ. ტ.1-2), მითრია (სპარს.) უძველესი ინდუსების შემდეგ ერანისა და სხვა სინათლის უმაღლესი ღვთაება (რელიგ. ლექსიკ.)

მინგრაღია პორტო - მინგრელო - ადგილი ზღვის პირას, მდინარე კელასურის შესართავთან, მდინარის მარჯვენა მხარეზე. საზღვაო პორტი. აღნიშნულია 1486 წლის იტალიურ და სხვა რუკებზე. (ვ. ზუხბაია, ქართული გვარ-სახელები)

მინგრაღია - 1559 წელს პორტუგალიელი კარტოგრაფის დიეგო ომემის შედგენილ რუკაზე დღევანდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე (და მის ჩრდილო-დასავლეთით მდ. ყუბანამდე) დიდი ლათინური ასოებით აწერია: მინგრელია. ეს კიდეც ერთი საბუთია იმის დასამტკიცებლად, რომ იმ დროს აფხაზეთი სამეგრელო იყო. (ვ. ზუხბაია).

მირსხულაპა - ორი ცნობილი გვარის - მირცხულავასა და ჩხეიძის მეცნიერულ რაკურსში წარმოჩენა ეტიმოლოგიათა მსგავსებამ განაპირობა. პირველი გვარის - მირცხულავას წარმოქმნაში, როგორც ჩანს, მონაწილეობდა ცის სხეული - ვარსკვლავი, ხოლო მეორეში - ჩხეიძე (ჩხეტიძე), გავარეარებული, გიგანტური ცის ცხეული, მნათობი - მზე (მზისა), რომლის გარშემოც მოძრაობს დედამიწა და სხვა პლანეტები.

მეგრული ხალხური თქმულებით, ვითომც არსებობდა ბედილლის, ანუ "ეტლის" წიგნი, რომელსაც ეხლა მეგრულად "ერტი", ანუ ეტლი ეწოდება. ვინმე დიაკან "მირცხულავას" მიერ დაწერილი ეს წიგნი თითქოს სხვადასხვა წინასწარმეტყველებას უყრიდა თავს. ამ თქმულების რაობის გარკვევისას ბატონი ივანე ჯავახიშვილი თვით დიაკენის გვარის ეტიმოლოგიის საკითხსაც შეეხო. მან აღნიშნა: "ქართულ სამწერლობო "ვარსკვლავ"-ს, რომელიც ახალ ქართულ ხალხურში და ნაწილობრივ უკვე

საშუალო საუკუნეებშიც “მარსკულავ”-ად და “მარსკვლავ”-ად არის ქცეული, უდრის მეგრული “მურიცხი”, “მურუნცხი” და “მურუნცხა”, ხოლო სვანურში “ანტყვასგ” და ანტყვსგილობის, რომელთაგან უკანასკნელი პატარა ვარსკვლავს აღნიშნავს. მაგრამ მეგრული ზემოთ დასახელებულის გარდა არსებობს “მასკური” და “მასკური”-ც, რომელნიც ზეფირისა და ბედის ვარსკვლავის მნიშვნელობით იხმარებიან და რომლებშიაც პროფესორ იასონ ყიფშიძის სამართლიანი სიტყვით, ქართული “ვარსკულლავი” და “მარსკულავი”-ს პირველი ნაწილი გვაქვს (იოს. ყიფშიძე, მეგრული გრამატიკა, გვ.278).

... არსებობდა თუ არა რაიმე ბედის წიგნი, მართლაც ამ დიაკვნის მიერ დაწერილი, ძნელი სათქმელია და ჩვენთვის ამ საკითხს არც აქვს ამჟამად მნიშვნელობა, სამაგიეროდ, საყურადღებოა თვით საგვარეულო სახელით “მირცხულავა”, რომელიც, საფიქრებელია, თვითონ “ვარსკვლავა”-ს შვილს უნდა ნიშნავდეს და უდრიდეს.

მარსკულავა-ად ქცეული ვარსკულავი მეგრულშიაც ოდესღაც ასევე უნდა ყოფილიყო, რის დამამტკიცებელია ახლაც დაცული “მასკური” და “მასკური”, რომელიც “მარსკულავი”-ს შეკვეცილი ფორმა და “მარსკული”-საგან არის, რასაკვირველია, წარმომდგარი. შემდგომი რეგრესული ასიმილაციის წყალობით, ეს სიტყვა “მარსკულავ”-ად და “მურსკულავ”-ად უნდა ქცეულიყო. მეორე “სკ”, “სქ”-ს “ცხ”-დ ქცევით წარმომდგარია “მურცხულავი”, რომლის ოდნავ შეცვლილ სახესაც ერთი მხრივ საგვაროვნო სახელი “მირცხულავა” (მირცხულავა – ვარსკვლავაშვილს), მეორე მხრივ კვლავ ბოლოშეკვეცილი, მაგრამ სამაგიეროდ, გასრულხმოვნებული თანამედროვე მეგრულის “მურიცხი” და “მურიცხა”. ამგვარად ირკვევა, რომ თავდაპირველად ვარსკვლავს მეგრულად ისეთივე სახე ჰქონია, როგორც საზოგადო ქართულში, მაგრამ დროთა განმავლობაში ბევრი ცვლილება გამოუვლია, რომელთა განვითარების ზოგიერთი საფეხური ზოგს ტერმინებსა და გვარშია აღბეჭდილი (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. II, თბ. 1979, გვ. 185-186).

მირსხულავაშვილი და კერძოდ ჩხეიძეების მსხვილმა ფეოდალურმა საგვარეულომ, ძველს საქართველოში “მთავართა შორის უწარჩინებულესი და შემძლებელი” (ვახუშტი, ქართლის

ცხოვრება, 36) მრავალი გამოჩენილი პიროვნება მოგვცა. ამჟამად კი ძალზე მოკლედ პოეტ ალიო მირცხულავაზე ვისაუბროთ.

მირსხულავა (ფსევდ. მაშაშვილი) ალიო ანდრეას ძე (1903წ. სოფ. ზორგა, ახლანდელი ზობის რაიონი), 1971წ. პოეტი. 1923-1927 წლებში სწავლობდა მოსკოვში, ე. ბრიუსოვის სახელობის სალიტერატურო-სამხატვრო ინსტიტუტში. მუშაობდა საქართველოს ალკა ცკ-ის აპარატში, ქართველ პროლეტარ მწერალთა ასოციაციისა და საქართველოს მწერალთა ფედერაციის პასუხისმგებელი მდივანი, საქართველოს მწერალთა კავშირის პირველი მდივანი, ჟურნალების “მნათობისა” და “დროშის” რედაქტორი, 1968 წლიდან – საქართველოს წიგნის პალატის დირექტორი.

პირველი ლექსი 1921 წელს გამოაქვეყნა, პიესებისა და მოთხრობების პირველი კრებული “მერრეხი” (ბუმერანგის ფსევდონიმით) – 1924 წელს. ა. მირცხულავას შემოქმედებაში ძირითადი იყო სამშობლოს თემა.

მირცხულავების გვარიდან ქართულ ენციკლოპედიაში შეტანილი არიან: მირცხულავა დიდიმ ლავრენტის ძე, ცნობილი ქართველი ღირიჯორი, სსრ კავშირის სახალხო არტისტი; მირცხულავა ილია იორდანის ძე, დოქტორი, პროფესორი; მირცხულავა იონა ანდრეას ძე, დოქტორი, პროფესორი, ფიზიკოსი; მირცხულავა ცოტნე ევგენის ძე, აკადემიკოსი, მეცნიერი პიდროტეჟნიკის დარგში. (ი. ახუაშვილი, ტ.2, გვ.582)

მირჟია – მირაქმა (მიგებება, გულზე მიკონება) იესო ქრისტესი, საქრიატიანო დღესასწაული 2 (15) თებერვალი (რელიგ. ლექსიკონი)

მისხულავა (იხ. მირცხულავა) პაჭკუტია მოხსენიებულია, როგორც ოთხი ლოღარიკი სანთლის გადამხდელი წიგნში (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ.2000, გვ.48)

მიშვალღი – სოფ. ბედიის საკრებულოში, აქედან გვარი მიშველია.

მოჟია (იხ. ტ.1-2), მოკ-ი ადამატების მითოლოგიის მიხედვით სინათლის შემქმნელი ძალა (რელიგ. ლექსიკონი)

მოსინავა (იხ. მოსიავა, ტ.1-2). საგვარეულო 26 სულს ითვლის: ქუთაისი – 1, ზონი – 25.

მოჟია (იხ. ტ.1-2, მოქერია) საგვარეულო 362 სულს

ითვლის: ლანჩხუთი — 209, ბათუმი — 53, ოზურგეთი — 50.

მონარქია (იხ. ტ.1-2) მოქვი — სოფელი და მდინარე... შუა საუკუნეებში მდინარეს იყენებდნენ სანაოსნოდ... 1300 წელს მოქვის ტაძარში გადაწერილ იქნა მდიდრულად დასურათებული მოქვის ოთხთავი. გადაწერილია ძველი ქართული ნუსხა-ხუცურით. როგორც ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი ელენე მაჭავარიანი წერს: მოქვის ოთხთავში 152 მინიატურაა... (ე. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. 80)

მსხალია (იხ. მსხალაია, ტ.1-2) საგვარეულო 22 სულა: მარტვილი — 17, თბილისი — 1, ზუგდიდი — 1.

მურღულია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 36 სულს ითვლის: სამტრედია — 33, თბილისი — 1, ბათუმი — 1.

6

ნადარაია (იხ. ტ.1-2) 1455წ. საბუთით სამეგრელოში ცხოვრობდნენ ნადარაიები (თოფჩ. 63)

ნადარია (იხ. ნადარაია) ნადარია 33 სულს ითვლის: თბილისი — 14, ზუგდიდი — 6, მარტვილი — 6

ნანაშა (იხ. ტ.1-2) ნანა (ბერძნ.) ფერია, ფრიგიული მდინარის ღმერთის სანგასის ქალიშვილი, ატიხის დედა (რელიგ. ლექსიკ.)

ნასარაია (იხ. ნასარია, ტ.1-2) საგვარეულო 84 სულს ითვლის: სამტრედია — 57, თბილისი — 12, ბათუმი — 5.

ნაყოფია — ადგილობრივ აფხაზთა გადმოცემა: ძველ ანაკოფიასთან არისო დაკავშირებული გვარი ნაყოფია, რადგან აფხაზურ-აბაზინურ ენაში 'ო' ხმოვანი და 'ე' თანხმოვანი არ არის, აფხაზები ამ გვარს ანაკოფიას უწოდებენ.

ისტორიული ფაქტია: XVII საუკუნის დასასრულს, XVIII საუკუნის დასაწყისში აფხაზებმა გადმოლახეს მდინარე კოდორი და თანდათანობით იპყრობდნენ სამეგრელოს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილს ისე, რომ 1794 წელს აფხაზები მივიდნენ მდინარე ენგურის მარჯვენა ნაპირამდე. საინტერესოა სიგელი, რომელიც მოგვითხრობს ამ მხარის შემდგომ ისტორიას. 1897 წელს პედაგოგმა თეიმურაზ ჭიჭინაძემ სოფელ

ბედიაში მცხოვრები თავადიშვილის ოჯახში ნახა ძველი სიგელი მხედრული ასოებით ხელნაწერი. თ. ჭიჭინაძემ სიგელი გამოაქვეყნა 1897 წელს გაზეთ 'კვალში'. დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ XVII საუკუნეში 'სამი ძმანი შარვაშიძენი, სახელდობრ როსტომი, ჯიქქშია და ყვაპუ ძეგნაყის ძენი განყოფილან ურთიერთისაგან. უხუცესს როსტომს დაუპყრია თავისადა წილად პირველი ადგილი აფხაზეთის შინა მღებარე ბზიბიდან დაწყებული მდინარე კოდორამდე, საშუალო ძმას ჯიქქშიას მდინარე კოდორიდან მდინარე ღალიძგამდე, რომელსა საზღვრებსა დღესაც ეწოდების აფხაზების ენაზე აბჟუაა, ე.ი. შუა ქვეყანა, ანუ სოფელი; ხოლო უმრწემესსა ძმასა ყვაპუს მდინარის ღალიძგიდან მდინარე ენგურამდე. ეს უკანასკნელი ნაწილი ამღვრეულ დროებათა გამო ყოფილა უფრო დაცარიელებული მცხოვრებელთაგან. ამის გამო ყვაპუს გადმოუყვანია ბზიბიდან, ე.ი. უფროსი ძმის საზღვრიდან რაოდენიმე თავადნი და აზნაურნი'. შემდეგ ჩამოთვლილი აქვს თავადნი ანჩაბაძე, ინალიშვილი, ნაყოფია. აზნაურნი: მარღანია, ზვანბაია, ლაკირბაია და აქირთაეა. ქვემოთ ჩამოთვლილია ბზიბის მხრიდან გადმოსახლებულთა სხვა გვარები და სოფლები, სადაც ისინი დაასახლა ღალიძგასა და ენგურს შორის შარვაშიძემ - ამ მხარის მფლობელმა: ყოლბაია (ჭუბურხინჯი), ბუთბაია (ბარღები), ქეცბაია (პირველი გალი), ზუხბაია (ოქეში), თარბაია (პირველი გალი), ქვაცაბაია (რეჩხო-ცხირი), ცხუცხუბაია (საბერიო), ქირთბაია, წარაღბაია (ოტობაია), ეზუგბაია (პირველი გალი, კოხორა). ღალიძგასა და ენგურს შორის ტერიტორიის მფლობელს ყვაპუ შარვაშიძეს თავადი ანჩაბაძე დაუსახლებია ოტობაიაში, ინალიშვილები - რეჩხო-ცხირში, ნაყოფიები - რეჩხო-ცხირში, აქ არის უბანი სანაყოფიო დღესაც და სოფელ ცხირო-გალში, აზნაურები - ლაკირბაიები ცხირო-გალში, ზვანბაიები ცხირო-გალსა და შეშელეთში, მარღანიები - დიხაზურგასა და გუდავში, აქირთაეები ჭუბურხინჯში. 'ყვაპუ ისე გარდაცვალებულა რომ დარჩენილა ძე მისი მურზაყანი, რომელსაც საზღვარი ესე მცხოვრებლებითა აღუყვავილებია ადგილი და უწოდნია მურზაყანისა სახელსა ქვეშე სამურზაყანო და უუფლნია სამურზაყანოში'.

XIX საუკუნის 70-იან წლების ბოლოს მუჰაჯირობის დროს მრავალ აფხაზურ გვართან ერთად თურქეთში გადასახლდნენ ნაყოფიებიც. ისინი ამჟამად სხვა აფხაზურ გვარებთან ერთად თურქეთსა თუ მის ფარგლებს გარეთ გაფანტულნი არიან. ბათუმის მიდამოებში მცხოვრები აფხაზი ნაყოფიები ამჟამად ატარებენ გვარს - ნაკოპიას.

2001 წლის 2 ნოემბერს თბილისში შედგა ნაყოფიათა საგვარეულო შეკრება, ბათუმიდან - აჭარიდან შეკრებას ესწრებოდნენ აჭარაში მცხოვრები აფხაზი ნაკოპიები.

ისტორიკოსი ი. მარსოლია (იხ.) წერს: "ზოგიერთი მეცნიერი სიტყვა ანაყოფიას აწარმოებს ძველი აფხაზური სათავადო საგვარეულო სახელიდან ნაყოფია (შეადარეთ აფხაზური გვარი ნაყოფია). მკვლევარი ანაყოფიას უკავშირებს ძველ აფხაზურ სათავადო საგვარეულო სახელს ნაკოფიას, ე.ი. ნაყოფია ძველი აფხაზური თავადური გვარი ყოფილა და იგი წარმოშობით დაკავშირებულია ანაკოფიასთან.

1993 წელს მოსკოვში რუსულ ენაზე გამოიცა 'აფხაზეთის თეთრი წიგნი'. წიგნში მოცემულია ქართულ-აფხაზურ კონფლიქტში ქართველთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დაღუპულ აფხაზთა სია. აფხაზურ გვარებს შორის მოხსენებულია ნაყოფია.

გარდა ახალი ათონისა ამჟამად აფხაზი ნაყოფიები ცხოვრობენ ქალაქ გუდაუთაში, მაღლობზე მუსიკალური სკოლის მიდამოებში არის დიდი დასახლება აფხაზი ნაყოფიები აგრეთვე ცხოვრობენ სოხუმის რაიონში, სოფელ გუმისთაში (გრეჩკოს ტრასა).

გაღულ ნაყოფიებს შორის დღემდე, შემორჩენილია გადმოცემა მათი წინაპრების XVIII საუკუნის დასაწყისში სხვა გვარებთან ერთად ბზიფის მხრიდან ახალ ჩამოყალიბებულ სამურზაყანოს სამფლობელოში გადმოსახლების შესახებ. გვარის ნაწილი ენგურს გაღმა გადასულია და დასახლებულან დღევანდელი ზუგდიდის რაიონის სოფელ დარჩელში.

ერთი მცირე მოგონება: 1936 წელი. ეზუმაოზ გალის საშუალო სკოლაში მასწავლებლად. ეს ის პერიოდია გალის რაიონის ქართულ სკოლებში, რომ შემოიღეს აფხაზური ენის სწავლა.

ჩვენი სკოლის შესამოწმებლად სოხუმიდან ჩამოდის იმ დროისათვის აფხაზეთის განათლების სახალხო კომისარიატის სასკოლო ინსპექტორი სევერიან ნაყოფია. მან ჩვენ მასწავლებლებს გვკითხა: იცით მოსწავლეები, რომ სწავლობენ აფხაზურ ენას, მაგრამ თქვენ მასწავლებლები თუ სწავლობთ? ერთმა ახალგაზრდა მასწავლებელმა უპასუხა: ჩვენ რაში გეჭირდება აფხაზური ენაო, ბატონმა სევერიანმა უპასუხა: თქვენს შორის ბევრს (ჩამოთვალა გვარები), მათ შორის მეც, წინაპარი აფხაზი გყავდა და წინაპართა ენის შესწავლა სასურველი კი არა, აუცილებლად საჭირო არისო. გავიგეთ, რომ ჩვენი ყოფილი მასწავლებლის იმ დროს ინსპექტორის წინაპრები აფხაზები ყოფილან.

ვფიქრობ, რომ ეს ფაქტები საეხებით საკმარისია იმის დასამტკიცებლად, რომ დავასაბუთოდ გვარი ნაყოფიას წინაპრები აფხაზები ყოფილან და ამჟამადაც არიან აფხაზი-ნაყოფიები.

(ამოღებულია პროფესორ **პალმარიან ზუხბაიას** ბროშურიდან ანაყოფია - ახალი აფონი, თბ., 2001).

ნაოფია - მელენტი მიხაკოს ძე დამსახურებული პედაგოგის, დიდი სამამულო ომის მონაწილე და მისი უმცროსი ძმის, იურისტ-

პედაგოგის, მამიას თქმით მათი წინაპრები სამურზაყანოში, ცხირო-გალში ცხოვრობდნენ.

6. ზულა მარმანის ძე შეილი - მუსა განთქმული მონადირე ყოფილა. თავის შშობლებთან ერთად სანადიროდ წასულა. კარგადაც უნადირიათ მამა-შეილს. მათ თან ახლდათ ნადირობისას მარლანია. ნანადირევის გაყოფისას წალაპარაკდნენ. მარლანიამ მამა-შეილის დაბრწყევა სცადა, მაგრამ თავმოყვარე მუსამ დაძაბით სიცოცხლე მოუსწრაფა მარლანიას.

ბულა თავისი ოჯახით ოდიშში წამოვიდა. მანუჩარ ანჩბეიას ეახლნენ, თავი მიანდეს მამა-შეილმა. მანუჩარმა 80 ღესეტიწა მიწა მისცა მათ.

დღესაც ინახება ნაყოფიების ოჯახში თავად ანჩბეიას მიერ მიწის რენტის გარეშე ჩუქების სიგელი. ნაყოფიების საგვარეულოც ერთი მრავალთაგანია, რომლებმაც თავი შეაფარეს დარჩენის, რადგანაც ადრინდელ სამკვიდროში არ დაედგომებოდათ (ა. არნანია, ე. შონია, დარჩელი, თბ., 1999).

6. მელანტი მიხაკოს ძე დაიბადა 1912 წლის 26 ოქტომბერს. მოუხედავად ხელმოკლეობისა, ნიჭიერმა და მონდომებულმა ახალგაზრდამ უმაღლესი განათლება მიიღო. მოღვაწეობდა, როგორც სახალხო განათლების მუშაკი: ზუგდიდში, ახალკახათში, ბორჯომში, დიდიწეშში, დარჩელის რეაწლიან სკოლაში. ადგილობრივმა პარტიულმა ორგანიზაციამ შრომა დღეების მინიშუმის შეუსრულებლობისათვის გარიცხა პარტიიდან, გადააყენეს სკოლის დირექტორობიდან. რაიკომის მდივანმა გრიშა ჩაჩბაიამ გააუქმა ადგილობრივი ორგანიზაციის დადგენილება და პელენტი გაუშვა კოკის რეაწლიანოი სკოლის დირექტორად.

დიდი სამამულო ომიდან ჯილდოებით მკერდდამშვენებული დაბრუნდა 1946 წლის სექტემბერში. კვლავ იწყებს მასწავლებლობას, ოქტომბრის საშუალო სკოლაში დირექტორად დანიშნეს. მალე შშობლიურ სოფელს უბრუნდება და მისი ინიციატივით საფუძველი ეყრება დარჩელის მეორე საშუალო სკოლის მშენებლობას.

პენსიაზე გასვლის შემდეგაც იღწევის შშობლიური სოფლის წინსვლისა და კეთილდღეობისათვის.

სანაყოფიო - ადგილი რეჩხში, გალის რაიონი (ა. არნანია, ე. შონია, დარჩელი, თბ., 1999).

მიმდინარე წლის 2 ოქტომბერს ნაყოფიების თბილისში შემდგარ, საკრებულოზე მომაწოდეს დამატებითი ცნობები:

ნაყოფია პალმარ დავითის ძე. დაბ. 1942 წ., გალის რაიონი, რეჩხო-ცხირი, ავიაციის გენერალ-მაიორი, საქართველოს სამხედრო საჰაერო ძალების სარდალი. ცხოვრობს თბილისში;

6. ზურაბ ბასარიონის ძე. დაბ. 1928 წელს, სოფ. გაღში. საქართველოს დამსახურებული ჟურნალისტი, გაზეთ 'საბჭოთა აფხაზეთი'-ს რედაქტორი;

6. ბასარიონ ზურაბის ძე. დაბ. 1955 წ., ქ. სოხუმში. ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ფინანსთა მინისტრი;

6. ზურაბი საქართველოს შსს პოლიციის დაცვის დეპარტამენტის თანამშრომელი, მილიციის ვიცე პოლკოვნიკი.

6. შურაბან სევერიანის ძე. დაბ. 1940 წ., სოფ. გაღში. საქართველოს დამსახურებული ინჟინერი;

6. სილაბ. საქართველოს სუბტროპიკულ მეურნეობათა ინსტიტუტის დოცენტი. ცილა ნაყოფიამ გადმოცა, რომ აფხაზეთის მეფის ლეონ III-ის მეუღლე იყო ნაყოფიას ასული.

6. ჯომიდავა, ისტორიისა და ეთნოლოგიის
ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი

სანაწოფიო – ადგილი რეჩხში, გაღის რ-ნი. (ა. არნანია, ვ. შონია, დარჩელი, თბ.1999)

ნორაკია (იხ. ტ.1-2), ნარაკია (სანსკრიტ.) – ადამიანი, ჯოჯოხეთი ინდური მითოლოგიის მიხედვით, აგრეთვე ასურელების ერთ-ერთი ბოროტი დემონისა (რელიგ. ლექსიკ.)

(7)

ოთხოზორია – ზორვა. ზორავარი მხედართმთავარი, მსახურება, მსხვერპლწირვა. ზორვილი-მსხვერპლი

აკადემიკოსმა ნ. ლემონჯავამ მიაბო: თაია (ცხოროწყუს რ-ნი) ერთ-ერთი მთის (ლაკადის) სოფელია, სადაც ამჟამად სახლობენ გვარად ოთხოზორიები; ძალზე გავრცელებული გვარი არ არის. მისი სხვადასხვა წარმომადგენელი ცხოვრობს ჩხოროწყუს რ-ნის თაიის გარდა, სხვაგანაც; ერთ-ერთი მათგანი კონდრა ოთხოზორია რამდენიმე წლის წინათ შემხვდა სოფელ მენჯში (სენაკის რ-ნი) და შეეხო თავისი მეგობრე პაპის – კვინორიას მონათბრობს, რომელიც ლანჩხუთის (ლანჯხუთის) წარმომავლობას უკავშირდება (ლანჯხუთი სიტყვასიტყვით ლანჯი ზუთი ქართულად ზუთ იფანს (კოპიტს) ნიშნავს), რომ თითქოს აქედან მომდინარეობს

ლანჩხუთის (რაიონული ცენტრის) სახელწოდებაო (კონდრატეს წინაპრები თურმე მესაქონლეობას მისდევდნენ და ჯოგი ჰყავდათ სწორედ აღნიშნულ რაიონში). ეტიმოლოგია საკვლეია.

1975 წლის მონაცემებით ოთხოზორიები მოსახლეობდნენ ჩხოროწყუს რაიონის სოფელ თაიში. მკითხველს ვთავაზობთ ერთ-ერთ მონათხრობს:

ჩქი ვორეთ ოთხოზორიეფი. ვცხოვრენტ თაიას ვითაანთხი მახორუ. ჩქინ გვარიშ ხალხი ცხოვრენს ცხაკაიას, ბრუო-ჩხორო მახორო, ახალდაბასი ხუთი მახორო. ბარლეფი დო აჩიგვარას, ზაბუბე, მური დო ჩხოროწყუსუ. ბრელ ვაორეთ, ჟარნე მახორომა. ჩქინი ძირითადი ჯვეშეფი ყოფე გურულეფი, ნამუსით პატონჭკორაღაში დროს პატონ დუპილუდუ დო ურტინუდუ ლაკაღამა. ქუდუხორინ თაიას დო თიში შთამომავალი ვორეთ ჩქი.

ოცინდალემ ეკლესია გაკეთებულ ყოფე მავითაართა საუკუნეს, ლევან მაჟიამ დროს. თეს მეურდუ, თაიამი, ლედარსალემ დო ჟიმოლენი მუხურიში მახორო. კონი დოდურუდუდა თექი მეულუდეს ონთხორუმა, მუჭით კურთხელი დისამა. თექი ცხოვრენდუ მალაზონეფი დო ბერეფი. გვარო ოხორანდეს აფშილეფი, თოდუეფი, თოლორდა დო ნაჭყებია. ათას ჩხორომ ჟარნე დო ჩხორომა თექ ცხოვრენდუ ერდოვითოხუთი ოჯახი. უკულ თენეფი გეგნახორეს, ასე რე აშშვი ოჯახი. ანთას ბრუომ ოთხოზენე დო ჟირმა თაიარეფი დო ლედარსალურეფი დო მუხურიში ნაწილი თექ გილეშეს ოხვამუ მა. ოთხოზენდოჟირს გაუშენეფუდეს ჯამ ოხვამე დო უკულ ოცინდალემა მიოტეს გილულა. წმინდა გიორგიშ ხატი ამო გეგმასეანჯეს დო ხატიში გინოსვანჯაფამ დღას, ჯვეშით ვით გიორგობამ თუთას აღნიშნენა გიორგობას. ეკლესია საბჭოთა ხელისუფლებამ დროს დოხის დო გვერდით თაიამ სკოლა აშენეს დო გვერდით ლედარსალეს სკოლა ქიგედგეს. თაიას თი ჯამ სკოლა გედგუდუ ათას ცხორომ სუბონე დო ვითოხუთ წანამა.

შიქმა (მდინარე სოფლის სამხრეთით)

შიქმა ეფუნს მუხურიშ ბჟაიოლუშე დო სოფელს მიკულუნს ორულეშე (სამხრეთით) დო აკათუ ოჩხოპურს.

ბჟაიოლ (აღმოსავლეთი)

ბჟადალ (დასავლეთი)

ორულუ (სამხრეთი)

ოშქიდე (ჩრდილოეთი)

ხაშა ღალუ ეფუნცუ ოცინდალემ ბუაიოლუმე დო გუმურსუ შქა სოფელს. ჭვიმაშ დროს მოძინა უჩქუ, მულუ დიდ ქუალეფი დო ზიანს ორინუანს მოსახლეობას, აფუჭენს ყვანენს.

ჩქი ცცხოვრენთი თი ადგილს ჯოხო ლეოთხოზორე. მუშენი და თაქი თე დინა ნოღეე ოთხოზორიენს. ვა ყინუნს დო ჩხურუ ვა უჩქუნ თიშენ, თაქი ქედუხოზორინუდეს. ეში დიხეფი ბრელ ნოღეედეს თაიარენს, ოხოჯურს, ნაკემლურსუ დო ხაბალერს.

თაიას, ბაღანობას მშუნ, ქორდუ სუმი კოლმეურნეობა. ჩქინს ჯოხოდუ „სამუყაითო შრომა“, ხოლო ქორდუ „გოკურცხინაფა“ დო „მურიცხი“ უკულ თენეფქ გეერთიანეს. ართ დროს ჯოხოდუ „მოლოტოვიშ სახელობაშ კოლმეურნეობა“, ხოლო ჟარნეჩდოვითომკვითიმ უკული ჟოხო „წერეთელიშ სახელობაშ კოლმეურნეობა“

19.11.1975

სოფ. თაია

მთქმელი- მირიან პრასტის ძე ოთხოზორია.

დაბადებული 1926წ.

უმაღლესი განათლებით. ადგილობრივი მკვიდრი.

მასალა ამოღებულია გაზ. „მახარია“. 2000ჭ.

(პატიეცემულო მკითხველო, მეგრული შრიფტის უქონლობის გამო, ზოგიერთი ასო-ბგერა შეცვლილია ქართულით, რაც აწვევს ტექსტის არასრულფასოვან აღქმას. რის გამოც გიხდით ბოდიშს.)

3

პალანძია (იხ. ტ.1-2) პალა (ლათ.) ოთხოვთხა მუყაო, რომელსაც გამოკრული აქვს ნათელი ქსოვილი, იყენებენ კათოლიკურ ეკლესიაში საჩუქრების ჭურჭლის სახურავად (რელიგ. ლექსიკ.)

პაპაპა (იხ. ტ.1-2) პაპა (იტალ.) პირველად ყველა

პატრიარქების ტიტული; წმინდა მამა (რელიგ. ლექსიკ.)

პაპასშირი (იხ. პაპავა, ტ.1-2) საგვარეულო 156 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 76, თბილისი – 18, ჩხოროწყუ – 55.

პარაპია (იხ. ტ.1-2) პარკა (ლათ.) ბედიის ქალღმერთი. ისინი იყვნენ სამნი: ცოცხალი, სიკვდილი და სიცოცხლე (რელიგ. ლექსიკ.)

პატარაპა (იხ. ტ.1-2) სახელწოდება მილანშია უხუცესი და მათხოვართა კვარტალის XI ს-ის ლომბარდის ქალაქებში, სოციალ-პოლიტიკურ და ნაწილობრივ საეკლესიო ხასიათების პარტიის დამცინავი სახელწოდება (რელიგ. ლექსიკ.)

პაჭკორია (იხ. ტ.1-2) პაჭკორიები (მაშინ პაპაჭკორიებად იწერებოდნენ) გვარი დასახელებულია სოფ. ზანატში. საარქივო მასალებით დგინდება, რომ პაჭკორიებს (პაპაჭკორიებს) სამეგრელოში საცხოვრისი გამოუცვლიათ, ისინი ზანათიდან საწულეიკიროში გადასახლებულან.

პერტახია (იხ. ტ.1-2) აპარტახებს, პარტახად აქცევენ.

პიტანაპა (იხ. პიტავა, ტ.1-2) საგვარეულო 79 სულია: ქუთაისი – 36, თბილისი – 6, ბაღდადი – 1

შ

შორდანი ოთარ კონსტანტის ძე – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აფხაზეთის რეგიონალური მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

ჩ

ჩაპია (იხ. ტ.1-2) ლილი კონდრატეს ასული – ზუგდიდის რ-ნის ახლსოფლის მეჩაიე, სოციალისტური შრომის გმირი.

ჩოგაპა (იხ. ტ.1-2) გივი დავითის ძე, დაბ. 1932წ. სოფ.

ყულიშკარი (ზუგდიდის რ-ნი), დაამთავრა ყულისკარის საშ. სკოლა, თბილისის სახ. უნივერსიტეტი (1954), ფილოს. მეცნიერებათა კანდიდატი (1971), ისტ. მეცნიერებათა დოქტორი 2000წ.

როსთომია მომდინარეობს საკ. სახელი როსთომიდან. როსთომია ამინათაი მოხსენიებულია, როგორც ნაყიდი კომლით წაღწევილი ეპისკოპოს ვეტიმე ფაღავას მიერ და შეწირული ზობის მონასტერს (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ.2000, გვ.14)

რსხილაშა (იხ. ტ.1-2) რცხილათი სოფ. ჭიათურის რაიონში.

რუხაია (იხ. ტ.1-2) არუხა სოფ. ბიჭვინთასთან, გაგრის რ-ნი, რუხი სოფ. ზუგდიდის რ-ში.

ს

საბუშია (იხ. საბულთა, ტ.1-2) საბუკიას გვარი 22 სულა: ზუგდიდი – 5, თბილისი – 5, აბაშა – 4

სალაყაია (იხ. ტ.1-2) 1628წ. საბუთში მოხსენიებულია სალაყაიას გვარი (პალ. II, 6) 1904წ. აღწერაში თეკლათში სალაყაიების 17 კომლი იყო, რომელთაგან 8 კომლი აზნაური და 9 კომლი გლეხი იყო. (თოფჩ. 63)

სალია (იხ. ტ.1-2) სალიები (ლათ.) მარსის ქერუმთა ორი კოლგია ძველ რომში (რელიგ. ლექსიკონი)

სანაქია – მოხსენიებულია ზოფის (უნდა იყოს ზობის) ეკლესიის გლეხთა თეთრის გამოსაღების XV ს-ის ნუსხაში (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ.2000, გვ.41)

სარია (იხ. ტ.1-2) ისარეთი გალის რ-ნი.

სალაღია (იხ. სალაყაია, ტ.1-2) საგვარეულო 66 სულს ითვლის: ბორჯომი – 34, ლაგოდეხი – 6, თბილისი – 5.

სარსანი (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 60 სულა: ზუგდიდი – 39, თბილისი – 10, ზესტაფონი – 2.

სასანი, ეტიმოლოგია იგივე საზანია, ეთნიკოლიდან საზანი. (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ.2000, გვ.37)

სახური – მსახური. საგვარეულო 360 სულს ითვლის:

ჩხოროწყუ – 127, ზუგდიდი – 100, წალენჯიხა – 36 (ქართ. გვარ-სახ.)

სიგუა – ეტიმოლოგია საკვლეგია. სიგუა სოსო, ლიტერატურათმცოდნე, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. საგვარეულო 1566 სულია: თბილისი – 44, მარტვილი – 353, სენაკი – 157 (ქართ. გვარ-სახ.)

სოზლისი (იხ. ტ.1-2, სობელია); (ჯუანშერის ქრონიკა VII საუკუნე) – ბზიფის ხეობაშია ციხე-სიმაგრე სოზლისი. შემორჩენილია ნანგრევები... (ვ. ზუზბაია, ქართ. გვარ-სახ. 44)

სონძია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 39 სულია: ზუგდიდი – 29, სამტრედია – 3, სენაკი – 3.

სუბუშ(ი)ა (იხ. ტ.1-2, სუბუქია) მამაგული, ბაბადიში და ბიძა მისი, ხუთი ლოლარიკი სანთლის გადამხდელი (წიგნში ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, გვ.49)

სულუხია (შდრ. სხულუხია) გვარი 265 სულს ითვლის: თბილისი – 69, ქუთაისი – 59, წყალტუბო – 40.

სუნგულია – ეტიმოლოგია საძებნია. საგვარეულო 28 სულს ითვლის; ზუგდიდი – 9, ოზურგეთი – 8, ფოთი – 4.

სსშიბაჰა – 1455წ. საბუთით სამეგრელოში ცხოვრობდნენ სხუიტაეები (თოფჩ. 63)

ბ

ბაბაღუა (იხ. ტ.1-2) ტაბალია – უძველესი ეთნონიმი ძვ. აღმოსავლეთიდან თაბალ-თუბალიდან.

ვ

ვგულაჰა (იხ. უგლაჰა, ტ.1-2) ირაკლი, სამამულო ომის ვეტერანი, გაზ. “ლელოს” რედაქტორი, მწერალი. გვარი 1592 სულს ითვლის: თბილისი – 240, ქუთაისი – 190, წყალტუბო – 1139.

ჟალუბა (იხ. ტ.1-2) დავით ბახვას ძე (დაბ 1919, სოფ. ეწერი, ახლანდელი თერჯოლის რ-ნი), ქართველი გეოგრაფი, გეოგრ. მეცნიერებათა დოქტორი (1971), პროფესორი (1976) საქართველოს

მეცნიერებათა დამსახურებული მოღვაწე (1984).

უნდილია – ეტიმოლოგია საკვლევი. საგვარეულო 43
სულს ითვლის: მარტვილი – 27, ჩხოროწყუ – 13, სენაკი – 2.

ფ

ფარსპანია (იხ. ტ.1-2, ფარცვანია) პარ-წუანი-დან. გვარი
37 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 16, ბათუმი – 4, მოსკოვის
ლტოლელი – 1.

ფაღავა (იხ. ტ.1-2) ადგ. გამოთქმით ფაღავა. “ი.
ბაგრატიონი კი ამ გვარის ისტორიას 1271 წლიდან იწყებდა...
თუმცა პირველად დოკუმენტში XVI ს-ში არიან სახელდებულნი.
ო. სოსელიას სამართლიანი დაკვირვებით ფაღავები ბაღუაშებიდან
წარმომავლობენ” (რ. თოფჩიშვილი, როდის... თბ. 1997, გვ. 44)

ფირსხაღავა (იხ. ტ.1-2, ფირცხალავა) საგვარეულო 875
სულს ითვლის: ჩხოროწყუ – 380, ზუგდიდი – 255, ხობი – 83.

ფიხუნია (იხ. ტ.1-2) თიფიელი მეფე.

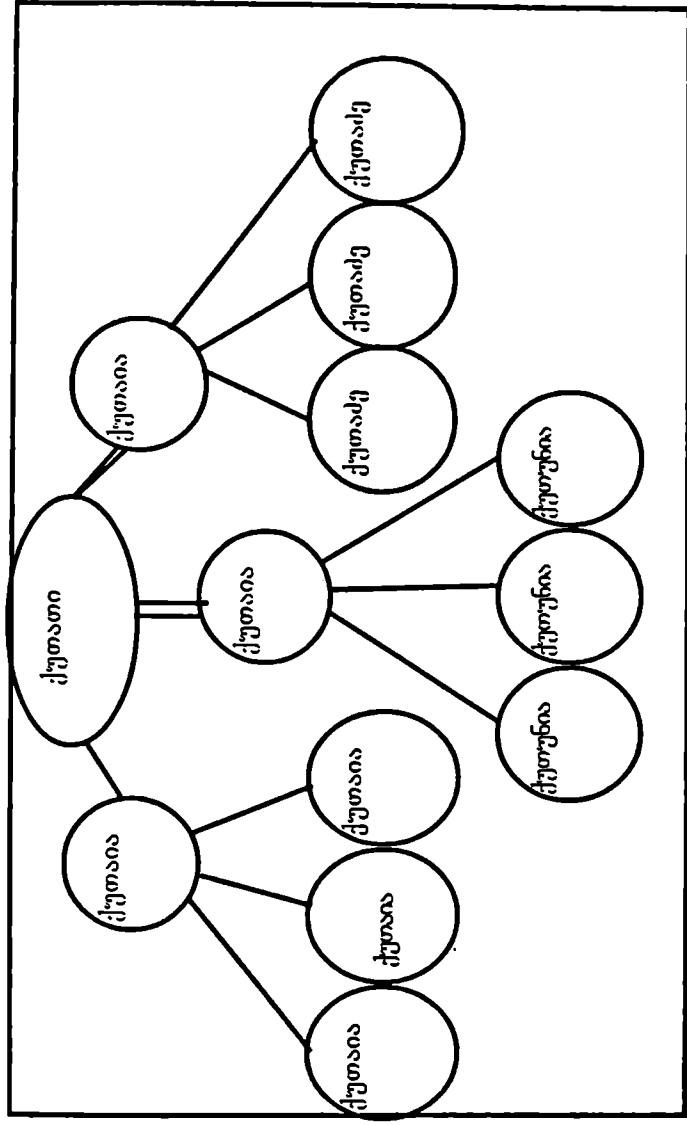
ჟ

ჟანთარია (იხ. ქანთარია, ტ.1-2) საგვარეულო 125 სულს
ითვლის: ხარაგოული – 31, ვანი – 28, თბილისი – 27.

ჟარსავა მოსე იაკობის ძე, დაბ. 1916წ. ჩხოროწყუს რ-
ნის სოფ. ჭოღაში, სმამულო ომის ვეტერანი, პოეტი.

ჟაფთია (იხ. ტ.1-2) ქაქუთიას გვარი 356 სულს ითვლის:
ზუგდიდი – 96, ფოთი – 45, სენაკი – 16

ჟაჩიბაია – ი. ახუაშვილი თავის წიგნში ქართული
გვარ-სახელები 2, წერს, რომ “აკადემიკოს ს. ჯანაშიას მიერ
წამოყენებულია ჰიპოთეზა, რომ ქაჩიბაძენი დასავლეთ
საქართველოდან უნდა იყვნენ გადმოსულნი “საქართველოს
ფეოდალური მონარქიის არსებობის, ან მის უშუალოდ წინამორბედ
პერიოდში (X-XIII სს), სხვა ლიხთ-იმერელ კოლონიზატორებთან”
თუ კოლონ “კოლონისტებთან” ერთად” (ს. ჯანაშია, ბარათაშვილთა
გენეალოგიისთვის, ნ. ბარათაშვილი, 1939, გვ.135) და დასძენს
“მეცნიერთა პასუხს ელის”. პატივცემულ კოლეგას ვაწვდით
ჩემს პასუხს: ქაჩიბაძეები მოსახლეობდნენ და ამჟამადც მოსახლეობენ
სენაკის რ-ნის სოფ. საქაჩიბაიოში. ასე, რომ ს. ჯანაშიას ჰიპოთეზას

მუთა-ბ თუჩი. აგორაგულნი ბ. ვლიკავს ალგორიმაან

მორთუა თაგუნია-მისიონარების მსახური
(ეკსტელის ალბომიდან. სურ 127)

ამით ვამართლებთ (იხ. ჩემი I-II ტომი, 33-337)

შაქანია (იხ. ქაძანაია, ტ.1-2) საგვარეულო 20 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 8, მცხეთა – 1.

შაგური (იხ. ტ.1-2), საგვარეულო 1194 სულს იტვლის: ჩხოროწყუ – 364, ზუგდიდი – 230, თბილისი – 171.

შაჟია – მცხოვრები ბორცაში ლევან დადიანმა, მამამისის მანუჩარის სულისათვის შესწირა მთაწმინდის ხარების ღვთისმშობელს (1642წ. მასალ. გვ. 46)

შიაჩალი – ქიაჩი – სოფ. ჯგერდეს ჩრდილოეთით შემორჩენილია მე-11 საუკუნიდან ქიაჩის ეკლესიის კედლები... სახურავი აღარ აქვს. აუზები ქიაჩ-აბას უწოდებენ. აბა აუზაზურად ნიშნავს კოშკს.

1640 წელი. ლევან დადიანი: “მოვაჭყდინეთ ხატი ესე მთავარანგელოზისა და დაეასუენეთ ქიაჩას.” ქიაჩის ხატი აფხაზეთის შემოსევის გამო გადატანილ იქნა სოფ. ობუჯში (წალენჯიხის რ-ნი). აქედან მიიღო მწერალმა ლეო შენგელაიამ ფსევდონიმი ქიაჩელი. (ვ. ზუზბაია, ქართ. გვარ-სახ. 78)

შიდორაპა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 52 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 27, მარტვილი – 5, თბილისი – 4.

შიშმარია (იხ. ქიშმარია, ტ.1-2) საგვარეულო 26 სულს ითვლის: სამტრედია – 6, ბათუმი – 3, თბილისი – 1.

შოგალაპა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 386 სულს ითვლის: აბაშა – 138, თბილისი – 83, ფოთი – 53

შოგალია (იხ. გამისონია) ქობალიების გვარი ერთ-ერთი დიდი გვარია. გადმოცემით, ისინი სვანეთიდან არიან მიგრირებული. აღრინდელი გვარი ყოფილა ქობალიანი, სალოცავადაც სვანეთში წმ. კვირიკეს ეკლესიაში დადიოდნენ. წმ. კვირიკეს ეკლესია აუცილთ სამეგრელოშიც, მათ დიდი სოფელს ღლესაც “ლექობალი” ქვიან (გ. ელიავა, გ. ფარულავა, გ. შენგელა, ჩხოროწყეს რ-ნის ტოპონიმიკის კატალოგი, თბ. 1983, გვ. 82-83)

სამეგრელოს რეგიონში გვარების დიდი ხნით არსებობის მიმანიშნებელია წალენჯიხის ტაძრის წარწერები. ერთ-ერთი ასეთი წარწერა გვამცნობს, რომ ვამეყ დადიანმა (1384-1396) კონსტანტინეპოლში მხატვარ მანუელ ეგგენიკოსის მოსაყვანად გააგზავნა ორი ბერი: ანდრონიკე გამისულავა და მახარობელი ქვაბალია. ესაა ერთ-ერთი ბედნიერი შემთხვევა ქართული გვარ-სახელების XIV ს-ში მოხსენიებისა (რ. თოფჩიშვილი. როდის წარმ. გვ.63)

შორთუა ქართველის სახელწოდებაა მეგრულად. ქორთუა ნიკო – ისტორიის მეცნ. დოქტორი, პროფესორი, თელავის პედ. ინსტიტუტის რექტორი.

შუთაღია – საგვარეულო 912 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 324, თბილისი – 155, სენალი – 87.

შუნთაღია – აბაშის რ-ნის სოფ. მარანის მცხოვრებ იუზა ქუნთელიამ თავის გვარზე გადმოცა შემდეგი: ქუნთელების საგვარეულო ოჩამჩირის რ-ნის სოფ. ილორში მოსახლეობდნენ. მკვლევლობის ჩადენის გამო სისხლის აღების შეწყვეტის მიზნით ილორიდან წამოვიდნენ და დასახლდნენ აბაშის რ-ნის სოფ. მარანში,

ხოლო გვარზე დაიმატეს ბგერა “ნ”. ასე გახდნენ ქუთულები ქუნთულები. ამჟამად ქუნთულების საგვარეულო 177 სულს ითვლის: თბილისი – 69, აბაშა – 60, სამტრედია – 21.

ღ

ღაპიჩაშა (იხ. ტ.1-2) ანდრო, დაბ. 1900წ. სენაკის მაზრის სოფ. ჭალადიდში, დაამთავრა თბილისის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტი. პროფესორი, სამამულო ომის ვეტერანი მრავალი შრომის ავტორი.

ღვინარია (იხ. ღვინია, ტ.1-2) საგვარეულო 217 სულს ითვლის: თბილისი – 85, სამტრედია – 44, ვანი – 29.

ღვრჭაშელია (იხ. ტ.1-2) დაგვარეულო 85 სულს ითვლის: თბილისი – 48, წყალტუბო – 13, მარტვილი – 7.

ყ

ყორშია – მოხსენიებულია, როგორც ზუგდიდის რ-ნის სოფ. ანაკლიის მკვიდრი.

ყულაბია (მდრ. ყოლბაია) საგვარეულო 30 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 13, თბილისი – 13, ბაღდათი – 2.

ყულაშა – მოხსენიებულია აღ. ღლონტის წიგნში ყული – მონა, ყულევი სოფ. ზუგდიდის რ-ში, ყულანურხვა სოფ. გუდაუთის რ-ში.

ყურაშა – 1455 წ. საბუთით სამეგრელოში ცხოვრობდნენ ყურუები. (თოფრ. 63)

ყუსუა – ეტიმოლოგია საკვლევეია. ყუსუა ქვაჩი მოხსენიებულია, როგორც ზობის საყდრის შეზიზნული (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ. 2000, გვ.14).

შ

შაშიგია – XIV ს-ის დოკუმენტით დას. საქართველოში ცხოვრობდნენ შამიგიები (თოფრ. 63)

შაშუგია – ვფიქრობთ წარმომდგარია სოფელ შამგონასაგან, ზუგდიდის რ-ნი. შაშუგია 2623 სული: ზუგდიდი – 116, თბილისი – 487, წალენჯიხა – 452.

შარაშია სეტემან, აფხაზეთის მთავარი
(ეასტელის აღბოძი სურ. 16)

შარაშია დარეჯან ბესლაკოს ასული

შარაშია სეტემან, აფხაზეთის მთავარი (იხ. ტ. 1-2)

შარაშია დარეჯან ბესლაკოს ასული, ლევან დადიანის ყოფილი მეუღლე — დასახიჩრებული კმრის მიერ.

შარაშიაშვილის გვარი წარმომდგარია შარაშიას გვარიდან და აქედან (სამეგრელოდან) არიან გადასულნი აფხაზეთში (იხ. ტ.1-2). ამაზე მიგვითითებს სამეგრელოს რაიონებსა და სოფლებში გავრცელებული ტოპონიმები (იხ. სტატია მეგრ. გავრცელებული სახელების გეოგრაფია და ტოპონიმია). XII საუკუნეში აფხაზეთის ერისთავად იხსენიება დოლათი შერვაშიძე (დ. გოგოლაძე. 13).

შარაშიაშვილი როცა აფხაზეთში გაძლიერდნენ და

აფხაზეთის პროვინციები გააფართოვეს, სამეგრელოდან წარჩინებული გვარები ანჩაბაძე, ინაღოშვილი, მარღანია, ემხვარი, ზვანბაია, ლაკირბაია და აქირთაეა გადაიყვანეს და პროვინციათა მთავრებად გაამწესეს. ისე, რომ აღნიშნულ გვარებს საერთო არაფერი აქვთ აფხაზობასთან. ბევრი ამ გვარის კაცი სხვა ქართველის მსგავსად გარკვეულ მიზეზთა გამო გააფხაზდა. (იხ. ჟურნ. „კვალი“ №20, 1897წ. ჩვენ კი ციტირება მოვახდინეთ ი. ახუაშვილის ქართული გვარ-სახელები. ტ. II. 1999. გვ.374).

ჩემი მეგობარი და კოლეგა **ი. ახუაშვილი** კი წერს: შერვაშიძეები წარმოშობით შიდა ქართლიდან (თეზმის ხევი) არიან. აქედან გადასულან აფხაზეთში და XII საუკუნეში თამარ მეფის კარზე ერისთავებად გვევლინებიან. შიდა ქართლში არის შერვაშეთის მთა და შერვაშეთის ეკლესია. არის ასეთი ლეგენდაც: დავით აღმაშენებელმა ერთ-ერთი ქალიშვილი შერვაშიძეს მიათხოვა და. სიძე შერვაშის შაჰად გაგზავნა. ყველაფერი ეს ზღაპარია, ჩემო იაკო!

შარვაშიძეები ქართველები არიან.

შარვაშიძეები აფხაზეთის მთავართა საგვარეულოს წარმოადგენენ. ქართულ ონომასტიკაში გაბატონებული ტრადიციის მიხედვით შარვაშიძეთა გვარის წარმოშობის შესახებ რამდენიმე ლეგენდა არსებობს. ერთ-ერთი მათგანის მიხედვით გვარ-სახელწოდება შარვაშიძე შირვანშაჰებს დაუკავშირეს. აფხაზეთში კი მოგვიანებით ეს სახელი რატომრაც ჩაჩბას-ს სინონიმად წარმოადგინეს. სიყალბის გასამართლებლად ჩაჩბა აჩბა-დან, ხოლო აჩბა ანჩაბაძეებიდან მიღებულად დააფიქსირეს. გვარს მეგრული თარგმანიც მოუძებნეს და შარაშიები გახადეს.

ქართული ისტორიული (წერილობითი) წყაროები აბათილებენ ამ თითიდან გამოწოვილ მონაჩბას და შესაძლებლობას გვაძლევენ ცალსახად ვირწმუნოთ, რომ შარვაშიძე (შერვაშიძე) ქართული გვარ-სახელია. იგი სადაურობის მიხედვით ნაწარმოები გვარია და არაფერი აქვს საერთო არც აჩბა-ჩაჩბასთან, არც ანჩაბაძეებთან და მით უფრო, შირვანშაჰებთან. შარვაშიძეთა გვარის შესახებ რიგი უზუსტობანი და კარაულები გვხვდება თვით ქართულ ენციკლოპედიაშიც (ტ.19, გვ.689-690) თითქოს შარვაშიძეები

პირველად XIII საუკუნეში არიან მოხსენიებული. შარვაშიძეთა საგვარეულოს შესახებ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის ჩვენს მიერ მიკვლეული “შარვაშიძეთა საგვარეულო სიგელი”.

“მოთხრობისაგან ივერიის მეფეთა ცხოვრებისა ჩანს, რომელ დროს მეფის თამარის მეფობისასა აფხაზეთსა მთავრობდა დოდათო შარვაშიძე; შთამომავალნი მისნი ყოფილან თექისმეტს, ანუ ჩვიდმეტ საუკუნეებში სამნი ძმანი შარვაშიძენი. — სახელდობრ როსტომ, ჯიქეშია და ყვაპუ, ძენი ზეგნაყისანი განყოფილან ურთიერთისაგან. უხუცეს როსტომს დაუპყრია თვისდაწილათ პირველი ადგილი აფხაზეთსა შინა მდებარე ბზიფიდან დაწყებული მდინარე კოდორამდე, საშუალ ძმას ჯიქეშას მდინარის კოდორიდან მდინარის ღალიძგამდე, რომელსაც საზღვარსა დღესაც ეწოდების აფხაზური ენაზედ აბუჟა, ესე იგი შუა ქვეყანა, ანუ სოფელი, ხოლო უმრწამესსა ამასა ყვაპუს მდინარის ღალიძგიდან მდინარე ენგურამდე. ესე უკანასკნელის ნაწილი ამღვრეულ დროებათა გამო ყოფილა უფრო დაცარიელებული მცხოვრებლებთაგან, ამის გამო ყვაპუს გადმოუყვანია ბზიფიდან, ესე იგი უფროსის ძმის საზღვრიდან რამდენიმე გვარნი ქართველნი თავადნი და აზნაურნი, სახელდობრ: ანჩაბაძე, ემხვარი, ინალიშვილი, მარლანია, ზვანბაია, ლაკირბაია და აქირთაგა, რომლებთათვის დაუნაწილებია ესე საზღვარი, ხოლო თვისდასახოთ შეუცეს სოფელი ბეღია, ფახულანი და ბარბალო (ახლანდელი სოფელი კოკი). ყვაპუ ესე გარდაცვალებულა რა, დაშთენილა ძე მისი მურზაყან, რომელსაც სამზღვარი ესე... მცხოვრებელთა აღუყვავილებია ადგილი და უწოდნია მურზაყანისეუ სახელსა ქვეშე სამურზაყანო და უუფლნია სამურზაყანოში. შემდეგ მურზაყანისა უფლებდა ძე მისი ხუტუნია. ძენი ხუტუნიასი ლეონ და სოლომონ. უხუცესს ლეონს მიუღია მფლობელობა სამურზაყანოისა, ლეონს და სოლომონს გაუნაწილებიათ სახასო სოფლები; უხუცეს ლეონს შეხვედრია სოფელი ბეღია, რომელსაც დღემდე უფლობენ ძენი მისნი, ხოლო სოლომონს ნაწილად ხდომია ბარბალო (კოკი) და სოფელი ფახულანი დაშთენილა გაუნაწილებლათ მფლობელობასა ქვეშე უხუცესის ძმისა ლეონისასა, ვითარცა სამურზაყანოისგან წარმოსდგნენ ექვსნი ძენი: 1. მანუჩარ, უკანასკნელი მფლობელი სამურზაყანოისა, 2. ბეჟან, 3. სორეხ და სხვანი.”

სიგელის თანახმად აფხაზეთში მომძლავრებულ ერისთავ.

შარვაშიძეებს სამეგრელოდან გადაჰყავთ ქართველი წარჩინებულები და თავიანთ საგამგებლო საერისთავოში მიწა-წყალსა და ყმა-მამულს აძლევენ. თავად-აზნაურთა შორის მოხსენიებული არიან, მოგვიანებით შარვაშიძეთა მსგავსად “გააფხაზებული” ანჩაბაძეები, ემხვარები, ინალიშვილები (შდრ. ინალიფა), ლაკირბაია...

ერთ-ერთი წყარო სამართლიანად მიაჩნებებს, რომ შარვაშიძეები ცხოვრობდნენ თევამის (თეძამის) ხეობაში, ოღონდ მათ აქ სხვა მხრიდან მოსულად სთვლის. წყაროში აღნიშნულია: ... თავადი შარვაშიძე. ესე არიან... მოსრულნი საქართველოსა შინა ღროსა გიორგი მეფისასა ქრისტეს აქეთ წელსა 1325-სა, რომელმაც მიიღო კარგად და უბოძა ადგილნი თევამის (თეძამი) ხეობასა ზედა არიან მუნიდგან. ხოლო ღროსა მეფისა ირაკლისასა უმეტეს წარჩინებულ იქმნა ელიზბარ შარვაშიძე, რომელიც ღროსა ნადირშაისასა თანა წარყვა მეფე ირაკლის ინდოეთსა და ახლდა მუნ და ოდეს მუნიდგან მოვიდა მეფე ირაკლი და შეაერთა ქართლი და კახეთი, მაშინ იყო იგი არაგვის ერისთავის მოადგილედ და აგრეთვე უბოძა მოლარეთუხუცესობის ხარისხი და აწ, არიან მისი შთამომავლობანი ორ სახლად: 1) მალაქასშვილი და 2) ივანესშვილი (იოანე ბატონიშვილი, შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებ თავად-აზნაურთა ოჯახებისა, რომლებიც შეტანილ არიან გეორგიევსკის 1783 წლის ტრაქტატსა შინა)

შარვაშიძეთა შესახებ მოხმობილ ინფორმაციას ამაგრებს გვარის ეტიმოლოგიაც. შარვაშიძე შერვაშიძეთა უძველესი გვარის ფორმა უნდა იყოს შერვაშეთი (შარვაშ-ელ-ი). შდრ.: თმოგველი, ჩორჩანელი, ჯაყელი, ფანასკერტელი, გლოველი, კალმახელი...

შიდა ქართლში გვაქვს ტოპონიმი “შარვაშეთის მთა”, წმიდა გიორგის ეკლესია “შარვაშეთისა” და XII საუკუნეში თამარ მეფის სამეფო. კარზე სხვა საგვარეულოებთან ერთად მოიხსენიება “შარვაშეთის სახლი”. ვახუშტი ბაგრატიონი წერს: “ამ ქციას სათავე უკიდურეს დასავლეთს თრიალეთში აქვს, გამოსდის შარვაშეთის მთასა, გამოივლის გარიანს, თრიალეთს, ქციის ხრამსა და მიერთვის ხუნანს მტკვრისასა” “...ამის მოწმე არის სახლი შარვაშეთი”.

შარვაშიძეთა გვარის ეტიმოლოგიით მეტნაკლებად დაინტერესებულმა მეცნიერ-მკვლევრებმა ყურადღება არ მიაქციეს იმ გარემოებას, რომ ქართული გვარის წარმოქმნის ადრეულ

საფეხურზე სადღაც სუფიქსების ანი-სა დაიანი-ს გვერდით გვექონდა სუფიქსი ეთ და ათ-ი.

ზემოთ აღნიშნულის ფონზე, გვგონებთ საინტერესოა თვით შარვაშიძეთა დამოკიდებულება გვარის მიმართ. შარვაშიძე “შერვაშიძეთა გვარის უკანასკნელმა მოჰიკანმა — გიორგი შარვაშიძემ ქართულთან ერთად იცოდა რუსული, ფრანგული, ინგლისური, გერმანული, მეგრული, აფხაზური, ლათინური. მისი ნაკითხობისა და განსწავლულობის საფუძველი შინაური, ქართული მწიგნობრული აღზრდა იყო. “ამ მხრით ქართულ თაობას ეკუთვნის, რომლისთვისაც ჯერ კიდევ ოჯახში პირველდაწყებიოი სასწავლებელი, ხოლო მასწავლებელი — დედა, ან სხვა ახლობელი ქალი” — ამბობს ს. ჯანაშია.

ისიც საინტერესოა, რომელი ფორმა უფრო სწორია, შარვაშიძე თუ შერვაშიძე? ცნობილია, რომ აღნიშნული გვარი წყაროებში ორი ფორმით გვხვდება. ამის თაობაზე ბატონი ელადიმერ შარვაშიძე წერს: “ბაბუაჩემი მამამ — ქაიხოსრო შარვაშიძემ (და არა შერვაშიძემ, ასეთი გვარი არ არსებობს, იგი რუსებმა დაამახინჯეს) ბრწინვალედ იცოდა აფხაზური”. ძნელია მთლიანად დავეთანხმოთ ამ სიტყვების პატრონს და გვარის ამ ფორმით — შერვაშიძე — დაკანონებაში რუსები დავადანაშაულოთ. ცნობილია, რომ ქართულ გვარ-სახელთა წარმოებაში ხშირია ბგერათმონაცვლეობა. მაგალითად ენდრონიკაშვილი გახდა ანდრონიკაშვილი, ირუბაქის ძე — რობაქიძე და ა. შ. ისე კი, გვარი ფორმით “შერვაშიძე” უპირატესად რუსულ წყაროებში გვხვდება. შარვაშიძე და შერვაშიძე ერთი და იგივე გვარია. როგორც ერთი, ისე მეორე მათგანი ქართულია, მათი მფლობელები ენით, ფსიქიკით, კულტურით, ყოფით, ზნე-ჩვეულებებით ქართველები არიან. და საერთოდ, როგორც ისტორიული წყაროები ამტკიცებენ, “ფეოდალური დასავლეთ საქართველო მხოლოდ ქართული შეიძლებოდა ყოფილიყო... უკეთ რომ ითქვას, ამ საფეხურის (მაღალი) ფეოდალური გაერთიანება ძველი კოლხეთის ტერიტორიაზე სხვა არ შეიძლებოდა ყოფილიყო, თუ არა — ქართული...” (ნ. ბერძენიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ.605)

მკითხველს დაებადება ბუნებრივი კითხვა: როგორ, რა გარემოებათა გამო შეიძლებოდა შარვაშიძეთა მოხვედრა ქართლიდან აფხაზეთში? პასუხის გაცემა ძნელი არაა, თუკი გავიხსენებთ,

რომ ადრეული საუკუნეებიდან დაწყებული, განსაკუთრებით ფეოდალურ ხანაში, ადგილი ჰქონდა მოსახლეობის ინტენსიურ მიგრაციას და კოლონიზაციას.

ამრიგად, ქართლელი შარვაშიძეები ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთში გადასულან არა მარტო აფხაზეთში, არამედ XV საუკუნიდან გურიაშიც ჩანან. ვახუშტი ბატონიშვილის მიხედვით “შარვაშიძე გურიაში მოვიდა აფხაზეთიდან”. ამასვე იმეორებს იოანე ბატონიშვილიც “...ხოლო ამათნი...გვარნი რომელნიმე სახლობენ გურიასა თავადად და სხვანი ქართლსა შინა.”

სწორედ ქართლელ (კასპის რაიონში მცხოვრებ) შარვაშიძეთა შთამომავლად სთვლის თავს ვლადიმერ შარვაშიძე (საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ბიოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი). მისი მეუღლე ქალბატონი ნელი (დოდო) კოპალი (კოპალიანი) ტკბილად იგონებს ივანე (ბონდო) შარვაშიძეს, რომელიც დიდი ინტერესით სწავლობდა შარვაშიძეთა გვარის ისტორიას და თავს შიდა ქართლელად თვლიდა. იგი თავისის ფესვებით ღრმად იყო დაკავშირებული კასპის რაიონში მცხოვრებ შარვაშიძეებთან.

შარვაძე — მეთვრამეტე საუკუნეს უნდა მიეწერებოდეს ქორეთში შარვაძეების გვარის წარმოშობა. მათს წინაპარს, ვინმე შერვაშიძეს მიუტოვებია თავისი ადრინდელი სამკვიდრო ადგილი აფხაზეთში და საწერეთლოსათვის მოუშურებია. აქ კი მას ნაცულად შარვაშიძისა გვარი შარვაძედ შეუცვლია. ამას ადასტურებს გალაქტიონ შარვაძის ოჯახში დაცული მეთვრამეტე საუკუნის დამდეგს გაკეთებული ვერცხლის თასი (ლვინის სასმისი), რომელზედაც მოთავსებულია წარწერა: “ბერი შარვაშიძის ვარ თასი”. ამ თასს შარვაშიძეები, როგორც მამაპაეულ რელიქვიას, დღესაც მოწინააღმდეგეობით ინახავენ და ამ კუთხეში ტრადიციად აქვთ ქცეული წინაპართა ხსოვნის სადღეგრძელო მხოლოდ ამითი შესვან. (გაზ. “ახალი ცხოვრება”, 1771წ. 14 სექტემბერი. მ. გოგატიშვილი, საიდან წარმოიშვა თქვენი გვარი? (იხ. შარვაშიძე)). შარვაშიძე, შერვაშიძეთა შტო — გვარი ყოფილა ივანეს შვილი... (ი. ახუაშვილი. ნახს. წიგნი, გვ. 376).

ამგვარად, შარაშენიძეებმა გვარი რამოდენიმეჯერ გამოიცვალეს: შარაშენიძე, შარაძე, შარაძენიძე, შარვაშიძე, შარვაძე.

შარიძა (იხ. ტ.1-2) პეტრე ათანასა ძე. დაბ. სოფ.

თავილონში, გალის რ-ნი. დაამთავრა მოსკოვის ლომონოსოვის სახ. უნივერსიტეტი, ფილოსოფიის მეცნ. დოქტორი (1949), პროფესორი.

შალიაშვილი (შდრ. შელია) საგვარეულო 28 სულს ითვლის: თბილისი – 20, ოზურგეთი – 5, ქუთაისი – 3 (გვარ-სახ. საქ.)

შენგელია – 1868 მცხოვრებით ძირითადად ხაბუმესა და ჭოლაში, მაგრამ ასევე თითქმის ყოველ სოფელში. 1904წ. აღწერით დას. საქ-ში შენგელიების 200 კომლი იყო, კიდევ ერთი ამდენი შენგელია იმერეთში ცხოვრობდა. (თოფჩ. 63). ამჟამად შენგელია ჩხოროწყუს რ-ში საგვარეულო 468 ოჯახია 1868 სულთ.

შერაშლია – შერში - გოგირდოვანი ფიტილი აბელით ცეცხლის გასაჩაღებლად. (გ. ელიაშვილი, მგერულ-ქართული ლექსიკონი მარტვილი-თბილისი, 1997)

შონი – შონია. ფეოდალურ საქართველოში იშვიათი როდი იყო შუღლი და მტრობა გვარ-ტომებს შორის. იყო შემთხვევა, როცა სოფელი სოფელს ესხმოდა თავს. ამ სამწუხარო მოვლენის ტიპურ მაგალითად შეგვიძლია დავასახელოთ მესტიის რაიონის სოფელ ლატალსა და ცხომარს შორის მე-17 საუკუნის დასაწყისში ატეხილი სისხლის ღვრა.

ვინმე მურზა ჩარკვიანი ჩასიძებული ყოფილა სოფელ ლატალში, საკმაოდ მდიდარ და სახელგანთქმულ ოჯახში. ლატალელებს ბატონი არ ყავდათ, მიუხედავად ამისა. მურზამ განიზრახა, რამდენიმე ლატალელი კომლი მის მორჩილებაში ყოფილიყო, ყმად ექცია. თავისუფლებისმოყვარე ლატალელებმა არ მიიღეს ეს უცნაური ულტიმატუმი, მურზა მოკლეს.

მურზას ძმები და ახლობლები თავს დაესხნენ მკვლელთა ოჯახებს და დიდხან-პატარიანად ამოხოცეს. ყოველივე ამის შემდეგ მურზას 3 ძმა ტოვებს სვანეთს. რამდენიმე დღე ტყე-ლრე ხეტიალის შემდეგ. აღმოჩნდნენ ჭალე-ფახულანის ტერიტორიაზე. ძმები გამოცხადდნენ ლევან დადიანთან და თავშესაფარი თხოვეს. მთავარმა ლტოლვილები შეიფარა, ადგილ-მამული გამოუყო. არსებობს ლეგენდა, რომ სამივე ძმა სხვადასხვა ადგილას დასახლდა მღევართათვის კვალის ასარევად ერთი ძმა შონიად ჩაეწერა, მეორე ჯორჯიკიად, ხოლო მესამე – დემურიად. ეს ძმებმა, ალბათ, იმიტომ გააკეთეს, რომ მათ იცოდნენ სისხლის აღების წესი

სეანებს შორის თაობიდან თაობას გადაეცემოდა.

შონიების შთამომავლობის ერთი ნაწილი სოფ. ბიაში (ზობის რ-ნი) გადასახლებულა, მეორე ნაწილი — სამურზაყანოში. სეანეთიდან გამოქცევის შემდეგ ჩარკვიანები ხიზნებად ითვლებოდნენ. ასე იქცა 3 ძმა ჩარკვიანი შონიად, ჯორჯოკიად და დემურიად. საქართველოს ტერიტორიაზე და მის გარეთაც ნებისმიერ შონიას რომ შეეკითხოთ, გეტყვიან: ჩვენ ჩარკვიანებიდან მოვდივართო. ჩვენი გვარის წარმოშობა სიტყვა “შონს” უკავშირდებაო (შონი მეგრულად სეანს ნიშნავს). შონიების, ჯორჯიკიების და დემურიების გვარი მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრიდან იხსენება.

1980 წლის შემოდგომაზე ქ. გალში მოწყვეული იქნა შონიების საგვარეულოს თავყრილობა. ზალხს ვერ იტევდა ფეხბურთის სტადიონი. ყრილობაზე გამოცხადდნენ ცნობილი პიროვნებები: თბილისიდან, ბათუმიდან, სოხუმიდან, ტყვარჩელიდან და სხვა ქალაქებიდან. ნათელა შონია საქართველოს ყოფილი გენერალური პროკურორის ქალიშვილი, აფხაზეთის ყოფილი ჯანდაცვის მინისტრის აკაკი შონის შვილები და სხვები. თავყრილობა გახსნა აღმასკომის თავმჯდომარემ რაბო შონიამ (დიდად დასაზნანია, რომ იგი შეეწირა აფხაზეთის ომს). მოხსენება თემაზე “შონიების გვარის წარმოშობა და გავრცელება” — გააკეთა რაიონული გაზეთის რედაქტორმა ჯემალ შონიამ. მან სხვა მრავალ საინტერესო საკითხთან ერთად თქვა: “...ჩვენმა გვარმა იტორიის გრძელი გზა გამოიარა, თანაც ეს გზა ყოველთვის ძნელი და ტრაგიკული იყო. ამ სიძნელესა და ტრაგიზმში გამოიწრთო შონიას უდრეკი ზასიათი, მისი შრომისმოყვარეობა, სიმამაცე და ოპტიმიზმი. ჩვენმა ჯიშმა და ჯილაგმა გამოსცადა სისხლისღვრა, აწიოკება, საკუთარი კერიის მიტოვების სიმწარეც და ამიტომაც იცის მშვიდობის, თანხმობის და თავისი ადგილის დედის, თავისი ეზო-კუთხის და მამულის ფასი. შონია იყო მესაქონლეც, მიწათმოქმედიც, კირითხუროც, სასულიერო პირიც იყო, გლეხიც და აზნაურიც. ყვალგან და ყოველთვის იგი მუდამ უფრთხილდებოდა თავისი გვარის სიწმინდეს. გვარი იყო მისი მთავარი ღირსება და არც არავის გაანდვინებდა ამ ღირსების შელახვას. დღევანდელ შონიებს სიამაყით თან გვძევს ეს გრძნობა და ამ სიამაყით ვართ მოსული დღევანდელ თავყრილობაზეც.

...პირველი წერილობითი წყაროები შონიების გვარის შესახებ გვხვდება მე-17 საუკუნეში. ესაა იტალიელი მისიონერისა და მხატვრის ქრისტეფორე კასტელის ერთ-ერთი ნახატის წარწერაში აღნიშნული ვინმე შონიების შესახებ. აგრეთვე სამეგრელოს მთავრის ლევან II დადიანის ერთ-ერთი სიგელი, რომლის ძალითაც სამეგრელოს მთავარი ზობის მონასტერს ჩუქნის თავის ყმას – ვინმე ბოდოკია შონიას. სიგელში შონიების გვარი ბელისაგან დაჩაგრულადაა მოხსენიებული და ასევე მიუთითებს ჩვენი საგვარეულოს ძეგლებდოვან ისტორიაზე.

...დღეს შონიების დიდი ნაწილი მოსახლეობს: წალენჯიხის, გალის, ზუგდიდის, ზობის, სენაკის რაიონებში. ისინი სახლობენ: ფოთში, თბილისში, ქუთაისში, ტყვარჩელში, გაგრამი, გუდაუთაში, გულრიფშში, გურიასა და აჭარაში. შონიები ცხოვრობენ მოსკოვში, ასევე რუსეთსა და უკრაინის სხვა ქალაქებში. არის შონიების თურქეთში ცხოვრების ფაქტები. შონიების გვარში არიან, გარდა ქართველებისა, აფხაზებიც და რუსებიც.

ჭალესა და ფახულანში 1000-ზე მეტი შონია ცხოვრობს, გალის რაიონში – 2000, აქედან 700 – მარტო ქ. გალში, ზობის რაიონში 100-ზე მეტი მოსახლეა, 500-ზე მეტი სულთ.

შონიების გვარში გვხვდება სახელოვანი ადამიანები: ვლადიმერ შონია (რესპუბლიკის პროკურორი), ნოე შონია სენაკის რაიკომის ყოფილი მდივანი, პოლკოვნიკი – ილია შონია; შონიების გვარში მრავლად არიან მეცნიერ-მუშაკები, ექიმები, ინჟინრები, პედაგოგები, სოციალისტური შრომის გმირები. ოქუმელ სოციალისტური შრომის გმირს ხუხუტი შონიას ეძღვნება შალვა ჭაჭუას წიგნი “ოქუმელი შრომის გმირი”, გამოიცა 1982წ. თბილისში.

ჩვენი საუკუნის დასაწყისში შეიქმნა შესანიშნავი ლექსი სახელოვან და სამართლიან აბრამ არსენა შონიაზე. ეს ლექსი 1971 წელს გამოცემულ “ქართული ხალხური პეოზიის მასალებშია” შესული.

სასულიერო პირი... შონის გამოირჩეოდა მღვდელმთავარი კოსტა შონია, მას “კოსტა პაპასქუას” ეძახდნენ. იგი პროგრესულად მოაზროვნე პიროვნება იყო”.

ბატონი ჯემალის მოხსენებაში ჩამოთვლილი შონიების გვარის ყველა სახელოვან წარმომადგენელს აქ ვერ ჩამოვთვლით,

რისთვისაც ყველას მიმართ ვიხდით ბოდიშს.

ზუგდიდელი შონიების სახელით სიტყვა წარმოსთქვა გაუა იროდის ძე შონიამ. ყრილობაზე წაკითხული იქნა გაფითლებულ-გაცრეცილი სიგელი, რომლის ძალითაც სამეგრელოს მთავარი რეჯია შონიას უვადო სარგებლობაში აძლევდა ოხაჩქეს მთის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილს საძოვრებად. ღვჯიას ეს საჩუქარი დაუმსახურებია იმით, რომ მას მთავრისათვის 100 სულისაგან შემდგარი ცხენის რემა მიურთმევია. ზემოხსენებულ სიგელს ქუთაისის ნოტარიუსი აწერდა ხელს. დღეს შონიების რიცხვმრავალი გვარის კაცი გაიხედავს თუ არა ოხაჩქუსაკენ, სიამაყით იტყვის “ღვჯიაში ნაჭკირაო”, გულისხმობს რა რეჯიას მიერ გაჭრილ გზას.

სოფელ დარჩელში შონიების გვარი მცირერიცხოვანია, ის სულ 7 კომლისაგან შედგება. ზეპირი გადმოცემით ისინი სოფ. ჭალედან ჩამოსულან, მეჯოგეები ყოფილან, მოწონებით ტყე, მიწა-წყალი, განსაკუთრებით საძოვრები. ისინი თავად ანჩაბაძეს დაუსახლებია დარჩელის აღმოსავლეთ ნაწილში; დღეს ტელმანის უბანს რომ ეძახიან. ბაბუაჩემის მამას ქაქუცა რქმევია, ქაქუცას მამას კი ნოჩო. სწორედ ამათი შთამომავლები არიან დღევანდელი დარჩელელი შონიები. (ა. არნანი, ვ. შონია, დარჩელი; თბ. 1999)

შულაია (იხ. ტ.1-2, შურღაია) შულაია ესტატი მოხსენიებულია ხოფის (უნდა იყოს ხობის) ეკლესიის გლეხთა თეთრის გამოსაღების XVI ს-ის ნუსხაში, რომელსაც ემართა ხუთმეტი თეთრი. (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ხობის მონასტერი; თბ. 2000, გვ. 41)

ჩ

ჩანგაღია ნაპოს მონათხრობი. როგორც ზემოთ ითქვა, დარჩელში ადგილობრივი მოსახლეობა არ იყო რიცხვმრავალი. კარგად გვახსოვს სიბმატიური მოხუცი ბეკო ჩანგელია ჩვენს ბავშვობაში, განსაკუთრებით ჯარალუა დღეებში, რომელიც იმართებოდა მარიშინობაზე და ორი კვირა გრძელდებოდა. იმ დროისათვის დარჩელის მოსახლეობა 300 კომლს აღწევდა. ბეკოს

ირგვლივ, ჭადრის ჩრდილქვეშ დამსხდარან სოფლის ხანდაზმული ადამიანები. სულგანაბულნი უსმენდნენ საუკუნეს მიღწეულ მსცოვანს:

— როგორც მახსოვს, 1862 წელი გვალვიანი გამოდგა. მოსავალს დაღუპვა მოელოდა. სოფლის უხუცესებმა გადაწყვიტეს ელოცათ. დაკლეს სათანადოდ შერჩეული ხარი. ხეამას (ლოცვის რიტუალს) ესწრებოდა კომლიდან თითო წარმომადგენელი, ოჯახის უფროსი. მე და გუჯმახონ კორკელია მაშინ თოთხმეტი-თხუთმეტი წლის თუ ექვსეზრდით, — ამბობდა ბეკო ბაბუა, — მივიღეთ დავალება უფროსებისაგან, დაგვეზადებინა 67 წყირი (ხის შამფური). გადარჩენილი ხორცი განაწილდა 67 ოჯახზე“. ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ სოფელში იმ დროს მხოლოდ 67 კომლი ცხოვრობდა. — დაასრულა თავისი თხრობა ბეკო ბაბუამ. იგი ღრმა მოხუცი (101 წლის) 1948 წელს გარდაიცვალა. (ა. არნანია, ვ. შონია. დარჩელი. 1999)

ჩანია (იხ. ტ.1-2) — აზიაში ყველაზე გავრცელებულ გვარად აღიარებულია ჩანია. სტატისტიკის მიხედვით ეს გვარი აქვს 100 (ასი) მილიონ ადამიანს (ვაზ. “კვირის პალიტრა”, სექტ. 1998). ხომ არა აქვს რაიმე საერთო ჭანიების გვართან?

რედ. შენიშვნა: კეთილი და პატიოსანი იყოს ასე, მაგრამ რა უნდა ესტონეთში რიგიასთან მცხოვრებ ჩანგალ-ჭანგელებს, იგივე ჭანგალებს? საიდან და როგორ გაჩნდნენ ისინი ბალტიისპირეთში? ისე, როგორც ალან-ალაიანები ბალტიის ზღვის კუნძულებზე? აი დილემა, რომელიც ქართველმა მეცნიერებმა უნდა ამოხსნან. ა. ც.

ჩახარია (იხ. ტ.1-2)... საგვარეულო 170 სულს ითვლის: ზუგდიდი — 74, თბილისი — 24, ხობი — 10 (გვარ-სახ. საქ.)

ჩიკორია (იხ. ტ.1-2)... 21 სულს ითვლის: თბილისი — 7, ზუგდიდი — 6, ქუთაისი — 2.

ჩიშა — ჩიუა ნესტორ. მოხსენიებულია თოდუა და ლაშრიას წიგნში (თბ. 1999წ. გვ 35) კორცხელში არის ტოპონიმი ‘ჩიუას კარი“. გადმოცემით თურქებთან ბრძოლას ‘ჩიუას კართან“ ხელმძღვანელობდა ნესტორ ჩიუა. მას მტერი დაემარცხებინა, ხოლო მისი გარდაცვლების შემდეგ მტერზე გამარჯვების აღსანიშნავად ციხისთვის ‘ჩიუას კარი“ დაურქმევიათ.

ჩიშოვანი (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 4358 სულს ითვლის

თბილისი - 125, ჩხოროწყუ - 742, ზუგდიდი - 435. ამჟამად ამ გვარის 189 ოჯახი 758 სულით ცხოვრობს ჩხოროწყუს რაიონში.

ჩიხლაძე (შდრ. ჩიხლაძე, იხ. ტ.1-2) მოხსენიებულია აბასთუმანში (ყოფილი ნარაზენი) ზუგდიდის რაიონი.

ჩიჩუა მელიქო ალექსანდრეს ასული.

გრიგოლ ანჩაბაძის შვილი ვაჟიშვილიდან ორი დაქორწინდა. უფროსი რძალი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, იყო მანია მარლანია აჩიგვარიდან, ნოჩო მარლანიას ასული. ნოჩოს ძმა, გვანჯი გენერალი იყო, მაგრამ დიდ საქველმოქმედო საქმეებსაც ეწეოდა. მან ეკლესიები ააშენა აჩიგვარასა და აგუბედიანში. სკოლები გახსნა და ეხმარებოდა უმწეო თანასოფლელებს.

გრიგოლის უმცროსი შვილი - ვარლამ ანჩაბაძე მელიქო ალექსანდრეს ასულ ჩიჩუაზე დაქორწინდა. მელიქოს შშობლები სენაკში, სოფელ ეკში ცხოვრობდნენ. მას სკოლაში არ უსწავლია, მაგრამ თვითნასწავლი, დიდად ნაკითხი და უაღრესად განათლებული პიროვნება იყო. წიგნის კითხვაში შემთათნდებოდა, ოჯახის წევრთა შენიშვნაზე მიუგებდა, როცა კითხვას მივატოვებ მომაკვდავი ვიქნებიო. ასეც მოხდა, გარდაცვალებისას გაუვარდა წიგნი ნსელიდან.

ვარლამი მეტადგულთბილი, გულჩვილი ყოფილა: გლეხობასთან ერთად უყვარდა მუშაობა. ჩვენი ახლო მეზობელი ბესარიონ კვარაცხელია, ხშირად იხსენებს: “მიწას ვხნავდი, ხარებს ჩემი ჩოლი უძღვებოდა. შემთხვევით შუკაში მიმაგალმა ვარლამმა დაგვინახა. მოგვესალა. მოვიდა. ვის გაუგია ქალის ასეთი მძიმე შრომაო! - გაიოცა და თვითონ გაუძღვა ხარებსო.

როცა ქართველმა მენშევიკებმა აიღეს ძალაუფლება საქართველოში, ვარლამი ხალხს ხელში აუყვანია, ტრიბუნაზე დაუსვათ და კომისრადაც აურჩევიათ. ვარლამ ანჩაბაძის და მისი მეუღლის მელიქო ჩიჩუას ზნეობრიობასა და დემოკრატიულობაზე მიგვითითებს ის ფაქტიც, რომ ცოლ-ქმარი მიწვეული იყვნენ ილია ჭავჭავაძის 60 წლის იუბილეზე. ბანკეტი საგურამოში მოეწყო. ქნმა მელიქომ იკითხა: რატომ სუფრას გლეხებიც არ უსხდნანო?

- გლეხებს ჩვენთან რა უნდათ?! ისინი ჩვენ უნდა მოგვემსახურონ. ნასუფრაღის მოლოდინში არიან! - უპასუხა

ერთ-ერთმა წვეულთაგანისა.

ცოლ-ქმარმა უმაღლვე დატოვა ბანკეტი.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თუ თავადიშვილები თავიანთ ბავშვებს ასძიებდნენ გლეხების ოჯახებში აღსაზრდელად, ვარლამმა და მელიქომ დარჩეული გლეხის ილია ჯოლოგუას ვაჟიშვილი აიყვანეს აღსაზრდელად.

გასაბჭოების პირველსავე დღეებში ხელისუფლება დასაჭერად დაეძებდა ვარლამს. ზუგდიდის მუზეუმში ინახება მასალა იმაზე, რომ ვარლამი ნექტარ შონიას საბუთებით წასულა თბილისში. დარჩელის რაიმილიციის უფროსს აქვსენტი შონიას საშვი მიუცია ნექტარისთვის თბილისში გასამგზავრებლად. ნექტარმა სენაკის რკინიგზის სადგურში მიუტანა ვარლამს. თავისი საბუთები და საშვი. უფრო გვიან დადგინდა თუ არა, რომ ვარლამი არ იყო საშვიში პიროვნება, ოჯახს დაუბრუნდა, თუმცა გრძნობდა, ისევ ჩაავლებდნენ ხელს.

მართალია, ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შედეგად ეროვნულმა მთავრობამ ნოე ჟორდანიას მეთაურობით საფრანგეთს შეაფარა თავი, მაგრამ ადგილზე დარჩა ბევრი ანგარიშგასაწევი ძალა, რომელიც ცდილობდა, ძირი აგამოეთხარა ახალი წყობილებისათვის. ეს ძალები გაერთიანდნენ და უნდა გადასულიყვნენ შეტევაზე, მაგრამ ეს აჯანყებაც, რომელიც 1924 წელს მოეწყო, სისხლში ჩაახშვეს.

დარჩელის ტერიტორიაზე მდინარე ჯუმს მოადგნენ ერგეტასა და ორულუს ბოლშევიკები. ხიდს გამოლმა პოზიციები დაიკავეს მენშევიკებმა. შუადღისათვის დარჩელი აღებული იქნა. ჯერ კიდევ დარჩელის აღებამდე ლაუ გვასალია ზუგდიდში ჩავიდა დახმარების სათხოვნელად. ბოლშევიკები ჯუმის მარცხენა ნაპირზე ღებანან, დამხმარე ძალა და ტყვია-წამალი მომეცითო. ლაუს სტაყეს ხელი და ციხეში ჩააგდეს, რადგანაც ზუგდიდიც ბოლშევიკების ხელში იყო.

დაპატიმრეს ვინც აჯანყებაში მონაწილეობდა. აჯანყების ერთ-ერთმა ხელმძღვანელმა ვ. ჯუღელმა ვენები გადაიჭრა. დაიწყო რეპრესიები. მისმა ტალღამ დარჩელშიც შემოაღწია, პატიმრებით გაივსო დადიანის სასახლის სარდაფი. ყოველ ღამე ხვრეტდნენ ათობით ადამიანს გამოძიებისა და სასამართლოს გარეშე. ერთი ოცდაათკაციანი ჯგუფიც დაცხრილეს. რომელიღაც იღბლიანი,

ტყევის გადარჩენილი წაიქცა მოკლულებთან ერთად, რადგანაც ერთმანეთზე იყვნენ თოკებით გადაბმულნი: თხრილის ნაპირზე დაყრილ დახვრეტილებს ჩამოუვლიდა ერთი არაკაცი (გვარს განგებ არ ვასახელებთ) “ნაგანით” ხელში და ვისაც სიცოცხლის ნიშანს შეატყობდა, თავში საკონტროლოდ ესროდა. უფალმა მასაც მიუგო დამსახურებისამებრ, ტანჯვა-წამებაში დაღლია სული.

ჯალათის საკონტროლო შემოვლისას გადარჩა ჭიჭიკო ჯიქია. მან დიდი თავგანწირვით შეძლო თოკის მოცილება ხელიდან, მაგრამ ხელის კანიც თოკს შერჩა. საერთო საფლავეში დამარხვას სასწაულით გადარჩენილი კაცი მოგვითხრობდა იმ განუკითხაობაზე, რაც იმ ხანებში დატრიალდა, მერე ბრძანება მოვიდა თბილისიდან და დახვრეტებიც შეწყდა. ის რაც ზუგდიდის რაიონს დაატყდა თავს, სხვაგან, სხვა რაიონებში არ მომხდარა.

1924 წლის აჯანყების დამარცხების შემდეგ მელიკო ჩიჩუხეც დაიჭირეს. ფოთში ფეხით ჩაიყვანეს. ციხეში ჩასვეს. ერთი კვირის შემდეგ დაკითხვაზე გამოიძახეს მელიკო. ახალგაზრდა გამომძიებელი შეაშტერდა. კითხვა:

– თქვენ მელიკო ბრძანდებით? – დადებითი პასუხის მიღებისთანავე შინაურულად გადაუშალა გული გამომძიებელმა, – ჩალბაშში, თქვენს მამულში, მამაში თქვენი მეწისქვილე იყო. მამათქვენის ნათლული ვარ!..

მთელი თვე უზიდავდა საჭმელ-სასმელს მელიკოს, შემდეგ გათავისუფლების საბუთიც მისცა. შინ დაბრუნებულ მელიკოს განადგურებული ოჯახი დახვდა. ჯვარისკაცებს ჭურები მოუხსნათ, ბიბლიოთეკაში თითქმის არაფერი დარჩენილა. გარეთ გამოუტანათ და ცეცხლისთვის მიუციათ.

დარჩელის საშუალო სკოლაში მუშაობის წლებში ბ-ნ ვალიკო შონიასთან ერთად არაერთხელ მოგვინახულებია ქ-ნი მელიკო ჩიჩუ-ანჩაბაძისა, მით უმეტეს ჩვენი სკოლის ლიტერატორი ფლორა დარსანია, შოთა ანჩაბის ნეულლე, ოჯახის დიასახლისი იყო.

ხანდაზმულობაშიც შენარჩუნებული კჭონდა ქალბატონ მელიკოს მიმზედველი სახე. საღი აზროვნება და ბრძნული აზრებით თუ გამონათქვამებით შემკობილი მეტყველება.

– თქვენ თქვით, გრიგოლ ანჩაბაძეს 7 ვაჟიშვილი და 3 ასული ჰყავდაო. იქნებ გვითხრათ ვაჟიშვილებზე რამე?

– ბატონმა ჩემმა მამამთილმა სამივე ქალიშვილი გაათხოვა, ვაჟიშვილები ქუთაისის რეალურ გიმნაზიაში სწავლობდნენ (სურათები გამოიტანა და გვაჩვენა). ქალაქში ბოლშევიკების შემოსვლისთანავე ალიკო, კოლია და ჟორა დააპატიმრეს. იქვე დახვრიტეს. ვარლამი და მამია 5-5 წლით გადაუსახლებიათ. გადასახლებიდან ჩამოვიდნენ, მაგრამ 1937 წელს ისევ დაიჭირეს. ვარლამი თბილისის ციხეში დაუხვრეტიათ. მამია კახეთში იყო გადასახლებული. 1943 წელს დაბრუნდა გადასახლებიდან სნეული. ყოველ წუთში ისევ დაპატიმრებას მოელოდა. ჩამოსვლიდან მესამე თვეს გარდაიცვალა.

რამდენი რამ შეგვებოდა ჩაგეწერა, მაგრამ ახალგაზრდები ვიყავით და გვეგონა ქალბატონ მელიკოსთან კიდევ მოგვიწვედა შეხვედრები. ის კი მოულოდნელად წავიდა ჩვენგან. ათეული წლების შემდეგ ისევ ვეწვიეთ შოთა ანჩაბაძეს და მის მეუღლეს, ჩვენს კოლეგას ფლორა დარსანიას და კიდევ ერთხელ მოვიგონეთ გრიგოლ ანჩაბაძის დიდი ოჯახის ტრაგიკული თავგადასავალი. (ა. არნანია, მ. შონია. დარჩელი თბ. 1999)

ჩუპულია – ჩუკულები მოხსენიებულია ხოფის (უნდა იყოს ზობის) ეკლესიის გლეხთა თეთრის გამოსაღების XVI ს-ის ნუსხაში (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია, ზობის მონასტერი, თბ.2000, გვ.42)

ჩაოზუა – საგვარეულო 113 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 71, წალენჯიხა – 17, თბილისი – 13.

ჩაოფორია (იხ. ჩქოფორია, ტ.1-2) ჩხოფორია ჩხო-ფორია-ა, ჩხო – სათესლე ამრცვლელი (სიმიინდი, ლობიო, ლომი)... ფო-ფორუათ – დაფარვით, ჩაფარვით. მომდინარეობს პეტსახელისაგან. საგვარეულო 211 სულს ითვლის: მარტვილი – 119, ზუგდიდი – 47, ქუთაისი – 14.

ჩაოფორია მოხსენიებულია, როგორც მარტვილელი და სამეგრელოს 1857წ. გლეხთა აჯანყების მონაწილე. (იხ. ჩქოფორია, ტ.1-2) საგვარეულო 74 სულს ითვლის: სენაკი – 15, ჩხოროწყე – 4, მცხეთა – 2.

ჩხარი. ჩხერი, საჩხერე და სხვა (პ. ინგოროყვა), მდინარის პირას ბორცვზე დღემდე მოაღწია ჩხალთის ციხე-სიმაგრის ნანგრევებმა (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ.) აქედან ზომ არაა გვარი ჩხარჩხალიაც?

საიშვილი სარგის სილომონის ძე, ლიტერატურათმცოდნე, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქ-ს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი. მისი ნამდვილი გვარი იყო დაკარგულია.

სანთა (იხ. ტ.1-2, ჭანია) შეზღოშში სოფ. ცანდრიფში. ცან, ჩან, ჭან-ს ესატყვისება. პ. ინგორიყვას მიხედვით ცანთა ქართული ტოპონიმი. აქ დაცულია ქართული ზუროთმოძღვრების ძეგლი – ადრეული შუა საუკუნეების ტაძარი. (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. 44)

საქაშა (იხ. ტ.1-2)... საგვარეულო 362 სულს ითვლის: სენაკი – 116, თბილისი – 90, მარტვილი – 36.

სიშინია (იხ. ციმიტია, ტ.1-2). საგვარეულო 88 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 32, წალენჯიხა – 14, სენაკი – 9.

სირა - (იხ. ტომი I-II) ფოთში 1922 წ., ჟურნალ “წითელ თაიგულში” (სულ დაისტამბა ერთი ნომერი) მეგრულენოვანი ლექსი “ზოთონს”, რომელსაც ხელს აწერს გალაკტიონი. დაბეჯითებით იმის მტკიცება, რომ იგი გალაკტიონ ტაბიძეს ეკუთვნის ჩვენ არ შეგვიძლია (გურამ ჭოხონელიძე, გაზ. “კალმასობა”, №8(45), ნოემბერი. 2000წ.)

მკითხველს ვთავაზობ ამ ლექსს და მის ქართულ თარგმანს: “ზოთონს”

თუნს?, თუნს?, დო კირცხანს, ცას მუნაფა ულუნს:
ჭეე ცირა კუჩხში შველე გალე ილაქურქულანს;
ჩიტებს რაგვი გუუკეთუ დო ჭუფუ?ას? უპირენს,
ჩხურუს ცირა გუუსანთუ, მარა იშენთ ვაგინენს, –
ოლონდ ჩიტი ოჭოფას დო მეტი მუთუნს ვაფიქრენს.
თუნს?, თუნს?, დო კირცხანს, ცას მუნაფა ულუნს!
ცირას ჩიტი უჭიფუ დო დუს თის გუუთმულუნს.
“ზამთარში”

თოვს, თოვს და სეტყვავს, ცას ღრუბელი უვლის:
პატარა გოგო ფეხშიშველი გარეთ კრუსუნებს
ჩიტებს ხაფანგი გაუკეთა და დაჭერას უპირებს,

სიცოცხეს ცირა სანთლად უქცევია, მაგრამ მაინც არ გრძნობს, ოღონდ ჩიტი დაიჭიროს და მეტი არაფერზე ფიქრობს. თოვს, თოვს და სეტყვავს, ცას ღრუბელი უვლის! ცირას ჩიტი დაუჭერია და მას თავს ევლება.

ბოლო სტრიქონში არის სიტყვა “ცირა”, ეს გასათხოვარი ასაკის გოგოს საერთო სახელია, სახელი ცირა ხალხმა რამდენიმე გვარ-სახელის ფუძედ აქცია: ცირაია, ცირამუა, ცირგაია, ცირდავა... (იხ. ტ. 1-2) და გოგოს სახელადაც გამოიყენება, ცირაზე არის მეგრული ლირიული ტკბილი სიმღერა, რომელიც ასე თავდება: “ცირა, ცირა ცირაია სქანი ჭირიმე”. ამღერებენ უფრო ხშირად ჩონგურის აკომპანიმენტის თანხლებით.

სიხარია – საციცარიო – სათიბებია ოჩამჩირის რ-ნის სოფ. ბედიის საკრებულოში (ე. ზუხბაია, ქართ. გავრ-სახ. გვ.73)

სიხსვანია (იხ. ტ.1-2)... საგვარეულო 392 სულს ითვლის: მარტვილი – 127, თბილისი – 112, სამტრედია – 69.

სუშაბაია – ბუა – შუე. ლაცუცბაია სოფ. გალის რაიონში.

სუხსვანია – საგვარეულო 31 სულს ითვლის: თბილისი – 4, სენაკი – 4, ზუგდიდი – 2 (გვარ-სახ. საქ.)

სჰვიტარია (იხ. ცქეიტაია) საგვარეულო 434 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 185, თბილისი – 118, ჩხოროწყუ – 30.

სჰვიტიშვილი (იხ. ცქეიტაია) საგვარეულო 434 სულს ითვლის: თბილისი – 74, კასპი – 57, ჩხოროწყუ – 52.

სხვიტარია (იხ. ცქეიტაია) საგვარეულო 211 სულს ითვლის: ფოთი – 72, სენაკი – 62, აბაშა – 35.

სხოზარია (იხ. ტ.1-2, ცხოზარია). ცხოზის საერისთავო – შუა საუკუნეებში არსებობდა ცხოზის საერისთავო. მე-14 ს. გიორგი ბრწყინვალემ “მისცა ცხოზის საერისთავო ბედიელს, ვითარცა პირველი ცხოზისა იყო” (ქართლის ცხოვრება).

მე-15 საუკუნეში ოდიშის მმართველთა ხელში ცხოზის არსებობას ადასტურებს იტალიელი მოგზაური ი. ბარბაროს ცნობაც, რომლის მიხედვით, ბედიანის კუთვნილებას წარმოადგენს სებასტოპოლისი (ცხუმი და მის ტერიტორიაზე აგებული ციხე-კოშკები). ჩანს, საქმე ეხება ცხოზის ციხესა და კელასურის საფორტიფიკაციო ნაგებობას. ე.ი. ცხოზი დადიან-ბედიანის ხელშია.

ვახუშტი ბაგრატიონი წერს: და მას ჟამს გამოვიდნენ შავი ზღვიდან კატარღანი ორმოცდაათი სავსენი სპითა სულთან მურადისა და მოაოხრეს საერისთავო ცხოძისა". დაეხმარა საქართველოს მეფე... (ვ. ზუხბაია, გვარ-სახელები...)

დ

ძანძავა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 720 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 439, თბილისი – 102, წალენჯიხა – 102.

ძარია საგვარეულო 121 სულს ითვლის: მარტვილი – 97, თბილისი – 10, წყალტუბო – 9.

ძიბავა (იხ. ციგევა, ტ.1-2) საძიგუო – სათიბებია ოჩაძირის რ-ნის სოფ. ბედიის საკრებულოში (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. 73) საგვარეულო 65 სულს ითვლის: ქუთაისი – 27, ტბილისი – 12, მცხეთა – 11.

ძიძავა (იხ. ტ.1-2) ძიძები XIV ს-ის დოკუმენტით დას. საქ-ში ცხოვრობდნენ (რ. თოფჩიშვილი. 63)

ფ

წარია (იხ. ტ.1-2, წარაღბაია) საგვარეულო 54 სულს ითვლის.

წანაძილია – წკანტილი – სუფთა, კამკამა. ღელე მარტვილის რ-ნის სოფ. ნახუნაოში.

წკირიში (იხ. ტ.1-2, წკირია) წკირიში სოფ. ტაძიშის საკრებულოში (ვ. ზუხბაია, მეგრ. გვარ-სახ... 83).

წოწონავა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 914 სულს ითვლის: მარტვილი – 334, თბილისი – 175, სენაკი – 150.

წოწორია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 1078 სულს ითვლის: მარტვილი – 517, თბილისი – 251, აბაშა – 47.

წულაია (იხ. ტ.1-2) ნაწულუ (ნაწულაიარი) ადგილი ობუჯში, წალენჯიხის რ-ნი.

წულაია (იხ. ტ.1-2) (ნაწულუკიარი) ს. რუხში, ზუგდიდის რაიონი.

შაია — ჭა — ჩალა; ჭაიას საგვარეულო 34 სულს შედგენს: თბილისი — 23, სამტრედია — 6, მარტვილი — 3.

შანტურაია (იხ. ჭანტურია) საგვარეულო 20 სულს ითვლის: თბილისი—2, ქუთაისი—1, ხონი—17.

შარაია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 167 სულს ითვლის: ზუგდიდი—66, წალენჯიხა—62, თბილისი—16

შაშია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 209 სულს ითვლის: თბილისი — 4, ფოთი — 38, ზუგდიდი — 5

შაშვა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 471 სულს ითვლის: ზუგდიდი—33, მარტვილი—78, თბილისი—33

შაღია(იხ. ტ.1-2) დათას ყმა-გლეხს სამეგრელოს მთავარმა დავითმა აზნაურობა უბოძა, რომელმაც ხელი მოკიდა ვაჭრობას და დიდი სიმდიდრე შეიძინა. იგი სავაჭრო წარმომადგენლის როლს ასრულებდა კონსტანტინეპოლში. (ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის VI სამეცნიერო სესიის თეზისები, ზუგდიდი, 1964წ. გვ.14).

შითარაია (იხ. ტ.1-2) ხახუტაი, თუთაშხია შეგიჭკორია, სქვაშილი ფაცურია; საფიჩხაოს: მიკვენია ხერხილეი, ჯღატუშია და ხახული ძარსანია, მიდარაჯი როჭია; ობუჯს მცხ.: ზენაია ისლამუ... თაწმიდა ოდიშის (ხარების ღვთისმშობლის ეკლესიის ოთშში) ლევან დადიანმა შესწირა.

შიხპარია (იხ. ჭიხორია, ტ.1-2) საგვარეულო 97 სულს ითვლის: ზუგდიდი — 27, ოზურგეთი — 20, ფოთი — 18.

შოლრაპა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 429 სულს ითვლის: თბილისი — 172, ქუთაისი — 56, წყალტუბო — 41.

შაშენია. დარეჯან დედოფალი და ვახტანგ ჭუჭუნიას შვილი (1668წ) (იმერეთის მეფეთა სიაში), მეფობა იმავე წელს დატოვა. (მიხეილ რეხვიაშვილი. დასავლეთ საქ. XVII საუკუნეში, გვ. 204)

საქართველოში მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობას შორის იყვნენ ერთად ერთნი, რომელნიც XIX ს-ის მანძილზე შემცირდნენ 60,0 ათასიდან 39,6 ათასამდე. (კ. ანთაძე. საქართველოს მოსახლეობა XIX საუკუნეში, გვ. 133).

ხალითა (იხ. ხალიბე, ტ.1-2) საგვარეულო 34 სულს ითვლის: ბათუმი – 13, ხელვაჩაური – 21

ხარაზია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 36 სულს ითვლის: ფოთი – 13, თბილისი – 8, ქუთაისი – 8.

ხარბაღია (იხ. ტ.1-2) “კათალიკოზ გრიგოლ ლორთქიფანიძის შეწირულობის სიგელში ბიჭვინთისადმი, 1733წ. 16 ოქტომბერი ხარბედიანთა გვარი მოხსენიებულია ხარაბედიად. ამ შემთხვევაში გვართან არსებული ლეგენდა ეტიმოლოგიასთან გამოთქმული მოსაზრება კარგავენ აზრს და კონკრეტულ შემთხვევაში, საქმე გვაქვს ორმაგი ძირით გაწყობილ გაწყობილ გვართან. გვარის პირველი კომპონენტი სიტყვა ხარა. “ხარა ნაქსოვია ერთი”(საბა); ნ. ქარაი, საია, ხარა – უსახო ოქრო-ქსოვილი, იქვე 213); ბედ-ი, ძველი ხალხური ცრურწმენით ზებუნებრივი რაღაც ძალა, რომელსაც ვითომც წინასწარ განსაზღვრავდა ადამიანის ცხოვრება-განგებას. სვე, წერა. (ქეგლ.59. ი. ახუაშვილი, 2, 389)”

ხარჩილა (იხ. ტ.1-2, ხარჩილა) უბანი ტყვარჩელში (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. 82)

ხასია (იხ. ხასია) საგვარეულო 1103 სულს ითვლის: ზუგდიდი – 662, თბილისი – 108, სენაკი – 52.

ხასი (იხ. ტ. 1-2) ძველი სოციალური ტერმინი. ხასი – წარჩინებული, დიდებული წოდების წარმომადგენელი. შდრ. ხასია (ი. ახუაშვილი, 2, გვ.155).

ხეთელი და გვარელი თუთხალიები

თუთხალია ძვ.წ. II ათასწლეულში მცირე აზიაში (იგივე ანატოლიაში) ფართოდ გავრცელებული საკუთარი სახელია, რომელსაც ხშირად ატარებდნენ ხეთების მეფეები.

ხეთების ოთხი მეფე ატარებდა ამ საპატიო სახელს, მათგან მნიშვნელოვანია თუთხალია II (ძვ.წ.XVს.) ითვლებოდა ერთ-ერთი ადრინდელი ხეთური დინასტიის დამაარსებლად, გაანადგურა ხალაფი (ჰალაბი) და ხანიგალბათი (ხური) – ხურიტების ძლიერი სამეფო.

თუთხალია III-ის (ძვ.წ XV ს.) მმართველობის პირველ ხანებში ხათი პოლიტიკურად დასაბუნებული იყო, მაგრამ მალე გაძლიერდა, ბოლახქოის არქივმა შემოინახა თუთხალია III-ისა და მისი მეუღლის ნიქალოძეთის სახელით შედგენილი ხეთური რიტუალი, რომელიც წყევლის “აე ენას”. ნათქვამს იმას დავძენდით, რომ ქართულში და ხეთურში სიტყვა “ენა” ერონაირი ხმარების სიტყვათა წყებას განეკუთვნება:

ქართ.	ენ-ენ-ა	
მეგრ.	ნინ-ნინ-ა	“ენა; სიტყვა”
ლაზ.	ნენ-ნინ-ა	“ენა; სიტყვა”
სვან.	ნინ/???	“ანა”; “??-ირ-??”ენები”.

(პაინც ფენრიხი და ზურაბ სარჯველაძე, ქართველური ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ.1990); შდრ. არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბ.1938; გ. კლიმოვა საერთო ქართველური ფუძეების დონეზე აღადგინა “ნენა” – არქექიპი. ხეთურში – memai (მემაი) და შუმერულში – ema (ემა) არის დადასტურებული, ამავე მნიშვნელობით ხეთურში შესაძლოა ეს ქართველური სიტყვა ხეთურის (პროტოტიპისაგან) იყო გადაღებული, ხოლო შუმერულში, მტკვარ-არაქსის კულტურის გავრცელებასთან დაკავშირებით “ხურიტების” კრებით სახელს ამოფარებული ქართველურ-ენოვან ხალხს უნდა შეეცანა, ეს ჩვენი თვალსაზრისი გახლავთ, (იხ. კარლო თოფურია, ენა ერის წმინდათა წმინდა, ჟურნალი “აია” 1998წ. №1, გვ.28-32).

ახიაფას ქვეყანა. მეგობრული ურთიერთობა განამტკიცეს ეგვიპტესთან, დაამყარეს კავშირი ასურეთთან, რომელიც ავიწროებდა ხეთების აღმოსავლეთ პროვინციებს. დიდი გავლენა მოიპოვეს ჩრდილო სირიაში (ქალქ უგარითში), ხელშეკრულებები დადეს ამურის ქვეყანასთან, დატსთან, პარალელურად მომდინარეობდა საამშენებლო სამუშაოები, შექმნეს იაზილიკაიის კლდეზე ამოკვეთილი ხეთი მეფეებისა და ღვთაებების სკულპტურული გალერეა.

ჩვენი დაკვირვებებით, ქართულ კომპოზიტში, “სალი კლდე” სიტყვა “სალი” (ხეთურად ნიშნავს – “დიდს”) საერთო ხმარების სიტყვაა ხეთურში და ქართულში, რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ხეთების მსგავსად ჩვენს წინაპრებშიც ქონია ადგილი მთებისა და კლდეების გაღმერთებას.

თუთხალია IV-ს ქონდა “სამყაროს მეფის” ტიტული, თუმცა მისი მბრძანებლობის დასასრულს ხეტების სამეფო დაცემის გზას დაადგა. (ქსე, ტ.5, გვ.7, თუთხალია II, III, IV, ხეთოლოგი – აკადემიკოსი, გრიგოლ გიორგაძე). რაც შეეხება მეგრულ თუთხალებს, ვკითხულობთ შემდეგს:

ხეთა შედიოდა ქუთაისის ოლქის ზუგდიდის მაზრაში და 1897წ. აღწერით სოფ. ხეთა იყო ყველაზე მრავალრიცხოვანი (6.247) დასახლებული ადგილი ქუთაისის ოლქში.

ხეტები ისტორიაში ცნობილი იყვნენ უძველესი წყაროებიდან ბიბლიაში, ასირელ მეფეთა ანალებში, ტიკლატ-პილასარ პირველის წარწერებში, ბაბილონის ქრონიკებში, ეგვიპტის ძეგლებში (შ. ძიძიგური, 179).

ხვამია ოხვამე (იხ. ტ.1-2). დაახლოებით რკინიგზის კელასურის სადგურთან ახლოს მე-19 საუკუნის 30-იან წლებში დიუბუა დე მონპერე აღნიშნავს ოხვამეს, იქ არსებული ეკლესიის გამო. ოხვამე მეგრულად ნიშნავს ეკლესიას, სალოცავს. (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ.)

ხვარა (იხ. ტ.1-2, ხორავა) – უღელტეხილი გილრიფშის რ-ში, ამ გადასასვლელით ჩავიდნენ ქართველი ლტოლვილები ჭუბერში (მათ შორის ამ წიგნის ავტორიც) 1993წ. სექტემბერში.

ხვიჩია (იხ. ტ.1-2) ალექსანდრე ტაგუს ძე (დაბ. 1903, ზუგდიდში, 1988 თბილისი, ქართველი მეტალურგი, ტექნ. მეცნ. დოქტორი (1959), პროფესორი (1960)).

ხვიჩია ერასტი ნიკოლოზის ძე 1981 დაიბადა მაზრის სოფ. ჭაგანში, რევოლუციური მოძრაობის მოღვაწე საქართველოში (რევ. მოღვ. 651)

ხვიჩია იპოლიტე ალექსანდრეს ძე (დაბ. 1910 სოფ. კონტუათი, ახლანდელი ზონის რ-ნი, 1985 თბილისი), ქართველი მსახიობი, საქ. სახალხო არტისტი (1960.)

ხვიჩიას საგვარეულო მრავალრიცხოვანია, ის შესულია საქართველოში 25000-ზე მეტი გვარიდან ყველაზე გავრცელებულ ათას გვართა სიაში და რაოდენობის მიხედვით 473-ე ადგილზეა (გაზ. “საქართველო”, 6-8 მარტი, 1997. საგვარეულო 1886 სულს ითვლის: თბილისი – 352, ზუგდიდი – 329, მარტვილი – 209.

ხოფერიძე, (იხ. ტ.1-2) ზოფი სოფ. გუდაუთის რ-ში. რადგან აფხაზურში “ო” ხმოვანი არ არის აფხაზები ზუაფს უწოდებენ.

პ. ინგოროყვა წერს: რომ სახელწოდება ზოფი (ზობი), ზოფა (ქსნის ხეობაშია), ზოფსთა (სოფ. თიანეთში). თურქეთის მიერ მითვისებულ ტერიტორიაზე არის ზოფი. ზოფში ეკლესიის ნანგრევებთან ნაპოვნია ქვის ფილა შუა საუკუნის ქართული წარწერით (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. 52).

სოფარიძე (იხ. ტ.1-2) მიხეილ იხსენიება, როგორც სოჭის ქართ. ეროვნული საბჭოს თავმჯდომარე 1919წ. (გაზ. “სიმართლე” 1993წ. გვ.9)

სოფთარიძე ნიკოლოზ – დეკანოზი გადასახლებული სუჯუნდიდან ეკატერინე დედოფლის მიერ (მაკალ. 149)

სოფთარიძე ბესარიონ ვატას ძე, იყო პირველი მდიდარი კაცი სოჭში 1899წ. (ჟურნ. კვალი, 1899, №8, გვ. 121-122)

სოფთარიძე ი. დაბ 1905 წ. იყო სოჭის ქალაქის უფროსი (Туламдж. 53)

სიბღარიძე (იხ. ტ.1-2) სამეგრელოს სოფ. ხიბულას მთაზე მდგარ ეკლესიაში უმშენიერესი ხატებია (კასტელი, ალბ. ნახ. 454)

სიზუნია (იხ. ტ.1-2, ხუბუნაია) საგვარეულო 23 სულს ითვლის: სენაკი – 7, რუსთავი – 6, თბილისი – 6.

სუნჯაგურა (იხ. ტ.1-2, ხუნჯუა) ხუნჯგურუა ნიკოლოზ, ექიმი, ზუგდიდიდან გალში გადმოსული (ვ. ზუხბაია).

სუსია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 38 სულს ითვლის: სენაკი – 187, ფოთი – 65, თბილისი – 63.

სუსუნი (იხ. ტ.1-2, ხუხუა) – უბანი ტყვარჩელში. (ვ. ზუხბაია, გვარ-სახ. საქ. გვ.82).

სოჯალი (იხ. ტ.1-2, ზოჯავა) – მწვერვალი ტყვარჩელის ჩრდილოეთით (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. 82)

ჟ

ჯაქონია (იხ. ტ.1-2, ჯაკობია) მოხსენიებულია, როგორც მღვდელი ზობის რ-ნის სოფ. ხიბულის ამჟამინდელი მღვდელი (ა. სიჭინავა, გ. ჩიტაია ზობის მონასტერი, თბ.2000, გვ.38)

ჯალაშა (იხ. ტ.1-2, ჯალავა) – სოფელი. ჯალი მგერული სიტყვაა და ნიშნავს მძევებს (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. 82).

ჯალაღონია (იხ. ტ.1-2) ჯალაღონიებს ეძახდნენ “მეტურკი ჯალაღონიებს” (ტურკი – ჯოხი), ეს გვარს შეერქვა იმის გამო, რომ ძველად ჩხოროწყუს რ-ნის სარაქონიას ზედა

ზონაში — ნაკათში სექტემბერ-ოქტომბერში იმართებოდა იარმარკები, სადაც ტარდებოდა შეჯიბრებები: ფეხბურთში, ხელბურთში, ჭიდაობაში. საუბედუროდ ყოველი იარმარკა თამაში ჩხუბით მთავრდებოდა... ჩხუბის დაწყებაში პირველნი იყვნენ პართენია ჯალაღონია და მისი ხუთი ძმა. მათ მხარს უჭერდა სხვა მოგვარეებიც და გამარჯვებაც მათ რჩებოდათ. ჩხუბში გამოყენებაში იყო ტურკი-ჯოხი და ვინც პირველი საგვარეულოდან სისხლის ჭრილობას მიაყენებდა, გამარჯვებული ის რჩებოდა. ასეთები იყვნენ ჯალაღონიები (მირიან ჯალაღონია, სარაქონი, თბილისი 1996)

ჯალაღონიას საგვარეულო 964 სულს ითვლის: ქუთაისი — 207, თბილისი — 203, ფოთი — 94.

ჯამაშური (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 37 სულს ითვლის: აბაშა — 27, თბილისი — 1, ფოთი — 8.

ჯანია (იხ. ტ.1-2) ჯანის ხეობა — მდინარე სოხუმელას ხეობა, სოფელ შრომისკენ მიმავალ გზაზე, ქართული ტოპონიმია (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახელები)

ჯანჯაშვი (იხ. ჯანჯარია, ტ.1-2) საგვარეულო 256 სულს ითვლის: ზუგდიდი — 98, თბილისი — 55, წალენჯიხა — 22.

ჯიბუხია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 82 სულს ითვლის: ქუთაისი — 10, წყალტუბო — 8, თბილისი — 5.

ჯინჯუა — მოხსენიებულია ჩრდ. კავკასიის სოფ. მაგრას მცხოვრები (მასალები საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიისა და ტოპონიმიკისათვის, წ.1, თბ.1964)

ჯოღოქაშა (შდრ. ჯოღოკაეა) საგვარეულო 23 სულს ითვლის: ზუგდიდი — 9, ბათუმი — 4, თბილისი — 1 (გვარ-სახ. საქ.)

ჯორჯიძე (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 231 სულს ითვლის: თბილისი — 94, ფოთი — 19, სენაკი — 10 (გვარ-სახ. საქ.)

ჯუშუბია (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 195 სულს ითვლის: ზუგდიდი — 76, წალენჯიხა — 38, თბილისი — 23 (გვარ-სახ. საქ.)

ჯღანჯღაშა (იხ. ტ.1-2) საგვარეულო 62 სულს ითვლის: ზუგდიდი — 41, წალენჯიხა — 7, ჩხოროწყუ — 5 (გვარ-სახ. საქ.)

ჯიხია — ნოჯიხევი სოფ. ოჩამჩირის რ-ნის ბედიის საკრებულოში (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახ. გვ. 73)

ქალაქებისა და რაიონების მიხედვით ყველაზე
მეტად
გაპრცელმზული ორმოცდაათ-ორმოცდაათი
გვარი

აბაშა

1. ჭანტურია 1226	26. ხოშტარია 297
2. კაჭარავა 1010	27. ჩაჩავა 293
3. მიმინოშვილი 895	28. ლაბარტყავა 283
4. გაბელაია 809	29. ჯანგველაძე 280
5. ცომაია 795	30. რურუა 251
6. მიქაძე 791	31. დანელია 246
7. თოფურია 736	32. ჯანელიძე 228
8. გვაზავა 690	33. ახობაძე 217
9. ბოკუჩავა 637	34. რუსია 217
10. დუნდუა 544	35. თედორაძე 206
11. ნოდია 544	36. ოჩიგავა 199
12. მიგინეიშვილი 474	37. ქორჩილავა 197
13. კუჭუხიძე 441	38. ფირცხალავა 190
14. კუცია 424	39. ბარათურია 182
15. ქოიავა 397	40. კიზირია 182
16. ჩაგანავა 369	41. ჯიბლაძე 181
17. გუგუშვილი 367	42. მელია 169
18. ჩოჩია 364	43. შუბლაძე 169
19. კუპრეიშვილი 362	44. გრიგოლია 167
20. ნადარეიშვილი 351	45. ჯოჯუა 167
21. ჯალალონია 342	46. სიმონია 166
22. გაბუნია 333	47. გიგინეიშვილი 163
23. გოგიშვილი 314	48. შენგელია 162
24. მაკალათია 312	49. გვალია 157
25. ქვილითაია 304	50. თელია 156

1. კვარაცხელია 10194
2. შენგელია 5944
3. ფიფია 5606
4. თოდუა 5504
5. შონია 5210
6. გოგოხია 4556
7. სიჭინავა 4552
8. ქარდავა 4215
9. ნაჭყეპია 3867
10. ჭანტურია 3839
11. ქობალია 3818
12. მიქაეა 3618
13. ჯიქია 3617
14. ჯალაღონია 3136
15. წულაია 3104
16. დანელია 3084
17. წურწუმია 3079
18. ახალაია 2917
19. ქირია 2509
20. გოგია 2395
21. ჯანაშია 2379
22. სამუშია 2308
23. ლაგვილავა 2253
24. საჯაია 2212
25. როგავა 2100
26. ჯოჯუა 2100
27. ლურწყაია 2051
28. ხურცილავა 2039
29. შელია 2032
30. ცაავა 2014
31. ზარქუა 2009
32. გეასალია 2004
33. გაგუა 1975
34. კეკუა 1942
35. გულუა 1937
36. ზარანდია 1935
37. ჟვანია 1929
38. ჭითანავა 1905
39. კალანდია 1860
40. ბერიშვილი 1837
41. შამუგია 1829
42. კაჭარავა 1828
43. ქარჩავა 1807
44. კაკელია 1778
45. გოგუა 1752
46. ჩიქოვანი 1749
47. ბერაია 1742
48. ხარჩილავა 1709
49. ჯანჯღავა 1709
50. ჯღარკავა 1679

ზუბიდი

1. კეარაცხელია 3533	25. მიქავა 1086
2. თოდუა 3004	26. ბიგვაა 1083
3. შენგელია 2600	27. ყოლბაია 1086
4. ფიფია 2589	28. ჯალაღონია 1065
5. შონია 2465	29. ჭკადუა 1059
6. ქობალია 2340	30. შელია 1055
7. ჯიქია 2312	31. ნაჭყეპია 1006
8. გოგოზია 2200	32. ქარჩავა 1005
9. ქირია 2070	33. თორია 990
10. როგავა 1811	34. ჯანაშია 940
11. ქარდავა 1707	35. ანთია 916
12. ჭითანავა 1565	36. კუკავა 883
13. დარასელია 1375	37. ჭანტურია 867
14. ღურწყაია 1359	38. ნარმანია 866
15. სიჭინავა 1261	39. ლატარია 858
16. ლაგვილავა 1238	40. გულუა 856
17. ზარანდია 1237	41. თოლორაია 835
18. ბულია 1235	42. გოგია 820
19. ფარცვანია 1230	43. ხუფენია 819
20. თორდია 1208	44. გერგელავა 787
21. მაქაცარი 1174	45. გაბისონია 785
22. შამუგია 1161	46. აკობია 779
23. წურწუშია 1152	47. ვეკუა 778
24. ახალაია 1145	48. კაკულია 766
	49. ზაქარაია 748
	50. ჟვანია 740

მარტვილი

1. დანელია 1955	7. ცაავა 833
2. ნაჭყეპია 1487	8. გაგუა 826
3. წულაია 1469	9. ჯღარკავა 815
4. თოდუა 926	10. სურმაეა 802
5. ჯანაშია 914	11. სხულუხია 705
6. ხურცილავე 869	12. ჯოჯუა 655
	13. ქაჯაია 644

14. წოწორია 517	30. ჯიქია 389
15. ბასილაია 508	31. კვესელავა 380
16. ჯანჯღავა 487	32. ბჟალავა 375
17. ფოჩხუა 483	33. ნანავა 367
18. ჯიჯელავა 478	34. კალანდია 363
19. გაბისონია 463	35. გულორდავა 361
20. ზარქუა 427	36. კვაშილავა 358
21. კვანტალიანი 402	37. კოკაია 357
22. ცანავა 418	38. დარჯანია 356
23. ფირცხალავა 409	39. სიგუა 353
24. გვილავა 403	40. ბერულავა 351
25. კეკუტია 400	41. რუხია 346
26. ბერიშვილი 397	42. რურუა 456
27. მიცავა 397	43. ძიძიგური 344
28. გეგეჭკორი 393	44. ხელაია 344
29. ახალაია 391	45. ჯგერენაია 335

სმნაპი

1. გვასალია 979	16. ჩიქობავა 549
2. ტყეებუჩავა 903	17. გოგინავა 458
3. გოგია 880	18. კუჭავა 451
4. ადამია 708	19. ლომია 448
5. სიჭინავა 661	20. სახოკია 445
6. კუპრეიშვილი 638	21. წურწუშია 440
7. სანაია 605	22. შონია 418
8. შამათავა 584	23. ბესელია 401
9. ჭანტურია 571	24. ხარებავა 396
10. ჯოჯუა 548	25. გვარამია 395
11. კილასონია 535	26. ხარბელავა 391
12. ოდიშარია 513	27. ბარკალიაი 385
13. ბალათურია 490	28. ეჯიბია 378
14. შურღაია 484	29. შენგელია 374
15. ყურაშვილი 470	30. ხურცია 371
	31. ჟვანია 362

32. ჯანჯღა 357
33. გაგუა 356
34. გრიგოლია 354
35. საჯაია 346
36. კვარაცხელია 345
37. აღანია 340
38. კვირკველია 339
39. ფარულია 328
40. ხურცილა 328
41. თოდუა 325

42. ახალაია 323
43. ჯალალონია 322
44. ნაჭყეპია 312
45. გაბელია 305
46. მირცხულა 302
47. კინწურაშვილი 299
48. მალანია 297
49. ზარანდია 294
50. ნინუა 291

ზოთი

1. ბერია 682
2. გვასალია 476
3. ჭანტურია 462
4. სიჭინავა 428
5. წულაია 412
6. კვარაცხელია 361
7. შონია 315
8. აღანია 306
9. თოფურია 300
10. გუჯაბიძე 283
11. მიმინოშვილი 283
12. შენგელია 275
13. ტყეშტა 230
14. ფარულია 230
15. გაგუა 221
16. დანელია 220
17. კაკულია 208
18. ბუკია 207
19. კუჭა 205
20. გაბუნია 204
21. კუცია 204
22. ჟვანია 201

23. ქოივა 195
24. მირცხულა 194
25. გოგია 193
26. კორტა 191
27. თოდუა 188
28. ბებია 187
29. ქირია 187
30. შურლაია 186
31. მიქაძე 177
32. ხურცილა 177
33. წურწუშია 175
34. კილაოსნია 170
35. კუპრეიშვილი 167
36. ადამია 165
37. ჯალალონია 156
38. პაჭკორია 164
39. ბოკუჩა 163
40. ხორა 163
41. ცომაია 160
42. ჯიქია 158
43. ნაჭყეპია 157
44. ჯანჯღა 156

45. შამათავა 154

46. კოკია 151

47. გვაზავა 150

48. გვალია 150

49. დოღბაია 148

50. კაჭარავა 148

ჩხოროწყუ

1. შენგელია 2066

2. სიჭინავა 2036

3. ჯალალონია 1039

4. წურწუშია 1006

5. დარასელია 936

6. გოგუა 931

7. თოლორდავა 907

8. კვარაცხელია 770

9. თოდუა 745

10. ჩიქოვანი 742

11. გახარია 728

12. პაპავა 727

13. საჯაია 720

14. ახალაია 679

15. ნაჭყეპია 657

16. ხორავა 629

17. ლემონჯავა 626

18. ვეკუა 582

19. ყალიჩავა 559

20. გულუა 454

21. ქარჩავა 426

22. კვირკველია 400

23. ლაგვილავა 396

24. ჯიქია 392

25. ფირცხელავა 380

26. გაბედავა 371

27. ბერია 364

28. ქებურია 364

29. ფაცაცია 347

30. ქობალია 338

31. ბერულავა 326

32. ბებია 318

33. ჩალიგავა 314

34. სორდია 30735.

მალანია 304

36. მამფორია 285

37. პერტია 284

38. ბაძალუა 278

39. ოზორია 270

40. გაბელია 261

41. შორგოშია 256

42. ცირდავა 253

43. ცირაშუა 251

44. ესართია 245

45. ჩიტაია 245

46. ჟვანია 242

47. კაჭარავა 210

48. არახამია 209

49. უბირია 206

50. კვათაცხელია 197

წალენჯიხა

1. კვარაცხელია 4952	27. მესხია 452
2. ფიფია 2608	28. შაშუგია 452
3. ქარდავა 1979	29. მოლაშხია 424
4. გოგობია 1961	30. კაკაჩია 412
5. შონია 1722	31. ციბინტია 401
6. საშუშია 1650	32. ლუკავა 382
7. მიქავა 1571	33. შენგელია 374
8. შანავა 1036	34. ძაძამია 370
9. ხარჩილავა 707	35. აბრალავა 356
10. არქანია 688	36. ქუხილავა 357
11. გერგელავა 676	37. აქუბარდია 346
12. შელია 648	38. ჩხაპელავა 333
13. კობალია 630	39. ჩანგელია 331
14. ჭანტურია 610	40. გულუა 326
15. უბილავა 591	41. კვირკველია 322
16. ღვინჯილია 577	42. ღურწყაია 320
17. ხასაია 530	43. აბულაძე 284
18. მებონია 514	44. ჭანია 284
19. აკობია 514	45. ქანთარია 282
20. ბერშვილი 511	46. მათუა 280
21. ზარქუა 506	47. მანია 278
22. ანთია 493	48. ჯახაია 278
23. ჯოლოხავა 487	49. შეროზია 276
24. კალანდია 476	50. ლემონჯავა 275
25. ბელქანია 473	
26. საღია 472	

ხობი

1. ბუკია 1378	6. ჭანტურია 652
2. ლატარია 876	7. შონია 573
3. ბერია 788	8. კვარაცხელია 552
4. ალანია 719	9. ჭითანავ 502
5. ქირია 698	10. გვასალია 480

11. კვიკინია 474	31. ლობია 271
12. ცხადია 441	32. კუჭავა 269
13. ახალაია 434	33. გაბრავა 268
14. წულაია 434	34. ღურწყაია 267
15. კუკავა 421	35. ნადარაია 266
16. იოსავა 390	36. გაბისონია 259
17. სიჭინავა 377	37. კორტავა 255
18. ზარანდია 375	38. ქახაია 253
19. გერგაია 353	39. გაბელია 237
20. შამათავა 351	40. ჯიშკარიანი 236
21. თოდუა 348	41. ვეკუა 235
22. თირქია 336	42. ქანთარია 235
23. ტურავს 320	43. შელია 233
24. ალექსანდრია 341	44. ჯიქია 227
25. შენგელია 308	45. ქარდავა 226
26. ჯანჯღავა 306	46. ნარსია 222
27. პაპავა 289	47. ნაცყეზია 221
28. ჯობავა 284	48. გოგია 219
29. წურწუშია 278	49. კაკულია 215
30. ტყეზუჩავა 276	50. ქარჩავა 207

**ძართული გვარების მაწარმოებელ ცალკეულ
ფორმანტთა რაოდენობა საქართველოში**

1. – ძე 1649222; 2. – შვილი 1303723; 3. – ია 494224; 4. – ავა 200642; 5. – იანი 129206; 6. – ური 76044; 7. – უა 74817; 8. – ელი 55017; 9. – ული 23729; 10. – ში 7263; 11. – სკირი 2375; 12. – ჭკორი 1831; 13. – ყვა 1023.

ქართული გვარების მაწარმოებელ ცალკეულ
ფორმანტთა რაოდენობა რეგიონების
მიხედვით

სამეგრელო

1. – ია 321571; 2. – ავა 124526; 3. – ძე 46718; 4. – უა
43192; 5. – შვილი 26329; 6. – იანი 10218; 7. – სკირი
1500; 8. – ელი 987; 9. – ური 956; 10. – ჭკორი 891;
11. – ში 358;
12. – ული 101; 13. – ყვა 46.

სვანეთი

1. – იანი 16763; 2. – ძე 2529; 3. – უა 1001; 4. – ელი
526; 5. – ია 521; 6. – ავა 313; 7. – შვილი 173; 8. – ური
4; 9. – ული 2; 10. – სკირი 1.

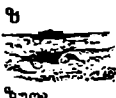
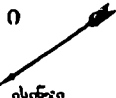
(ა. სილაგაძე, ა. თოთაძე, ქართული გვარ-სახელები თბ. 1997,
გვ. 289-
296)

ნაწილი

II

ლაზური ანბანი

LAZISCHE ALPHABET

ა 1 არ	ბ ბული	გ გურუნი	დ დუბუკუ	ე 20 ერი
ვ 10 ვათ	ზ ზულა	თ თუთა	ი ისინჯი	კ კატე
ლ ლული	მ სმული	ნ ნალი	ღ მალი	ო 4 ოთხო
პ პეღი	ჟ 2 ჟერ	რ რეკა	ს 3 სუ	ტ ტორიჯი
უ უმერი	ფ ფერი	ქ ქედი	ღ ლოლონჯი	ყ ყურძენი
ჩ 7 ჭეით	ც 9 ჩხორი	ც ცხენი	ძ ძენური	წ წიპილი
ჭ ჭკონი	ხ 5 ხუ	ჯ ჯოლორი	ქ პეკეში	ჟ ჟეღი

მე-11 ს-ის დასაწყისში თურქმენების (სელჯუკების) მოსვლამდე, ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში სჭარბობდნენ ქართველები და ლაზები. მათ ენაზე ლაპარაკობდა მოსახლეობის უმრავლესობა. ფარს თეოლაჯის ენციკლოპედიურ ლექსიკონში ვკითხულობთ:

„ლაზური ენა ახლოს დგას ქართულთან და წარმოადგენს მეგრული ენის კილოს. ენა, რომლითაც საუბრობენ ლაზები, მიეკუთვნება კავკასიური ენების სამხრეთულ ჯგუფს“.

ლაშა კოდუა, „ლაზეთი - ჩვენი განუყოფელი ნაწილი“ (გაზეთი „მახარია“ 2000წ №4 გვ 10)

ლაზურ –მეგრული შედარებითი ლექსიკონი

ლაზური	მეგრული	ქართული
ამბაი	ამბე	ამბავი
ამეტენ	უმეტუ(ნ)	ემეტება
ანტამა	ატამა	ატამი
არგუნი	არგუნი	ნაჯახი
ბურჭული	ბურჭული	ცული
ართი	ართი	ერთი
ართმაჟუკას	ართმაჟიას	ერთიმეორეს
ართიქ-ართის	ართიანს	ერთმანეთს
ართო	ართო	ერთად
აღანი	ახალი	ახალი
აშურს	უშურუანს	სუნავს
აშქურინენ	ოშქურუ	ეშინია

აკვანს	თხულენს	სთხოვს
ერეკლე	ართი ცურე	ერთის მხრივ
აშეაჯის	ხათე	უცხად
ბაბა	ბაბა, მუმა	მამა
ბადი	ბადიდი	ბერიკაცი
უბარს	უმბარანს	უბერავს
ბალი	ბალი	ბალი
ბალუ	ბალუ	ბელელი
ბაშლული	ბაშლაყი	ყაბალახი
ბუტკუჯი	ფსკა	ფუტკარი
ბელი	ბელი	ბელი
ბელიდოჭვერი	ბელიჭვილი	ბელდამწვარი
ბერგი	ბერგი	თოხი
ბერწეული	ბერწული	ბროწეული
ბერე	ბალანა	ბავშვი
ბელიხამწა	ბელიაკოსკვილი	ბელკრული
ბიგა	ბიგა	ყავარჯენი
ბინეხი	ბინეხი	ვენახი
ბობოლა	ბორბოლია	ობობა
ვორე	ვორექ	ვარ
ბოჩი	ოჩი	ვაცი
ბჟოლი	ბჟოლა, ჯამპი	თუთა
ბრიწუფს	ბარიწუნს, ხარიწუნს	ფხრეწს
ბულეკი	ბულეკი	ბოლოკი
ბული	ბული	ბალი
ბუნდლა	ბურდლა	ბურტყლი
ბუნდური	ზარმაცი	ზარმაცი
ბუცხი	ბუცხი	ფოცხი
ბუცხომს	ბუცხანს	ფოცხავს
ბუტკა	ფურცელი	ფოთოლი
ბუჩქი	ბუჩქი, ბარდი	ბუჩქი
გალე	გალე	გარეთ
გიმაჩამს	გიმოჩანს	ჰყიდის

გეჭკაფულე	დაჭყაფუ	წინასიტყვაობა
გვერდი	გვერდი	ნახევარი
გამიმერს	გამულუ	გამოაქვს
გოიკიდაფს	მიკმაბუნუნს	კიდეbs
ოჭკომაღე	ოჭკომაღი	საჭმელი
გიოთხოზუნ	გეთხოზუ(ნ)	მისღევს
გიოჩხუმს	გიოჩხანს	აცხუნებს
ოჭკამს, გიოჭკამს	იჭყანს	იწყებს
გობრიწერი	გობრიწერი, აკოსოფილი	დაფხრეწილი
გიოშინამს	გიშინანს	იხსენებს
გორუმს	გორუნს	ეძებს
გეიწოგიღარე	გეიწოგიღანქ	გამოგართმევ
გიწვარე	გიწინქ, გიწოლე	გეტყვი
გემთუმანი	გიმეზონი, დიკოზონი	ღალმა, ღალმართი
გოტალახერი	ლეტაძი, გოლეტერი	ტალახიანი
გიულვა	ბჟადალუ	დასავლეთი
გუბუმს, გუბუფს	გიბუნს, ხაშუნს	ხარშავს
გონდინერი	დინაფილი	დაკარგული
გონდუნუნ	დინი(ნ)	იკარგება
გუგული	გუგული	გუგული
გუდა	გუდა	გუდა
გური	გური	გული
გონდინომს	ოდინუნს	კარგავს
გინძე	გინძე	გრძელი
გურპიჯი	გურპიჯი	გულ-შეკერდი
გურუნუ, გირინი	გირინი	ვირი
გინი	გინი	ხბო
გუხთამს	გართანს	დასტრიალებს
ღა	ღა	ღა
ღადი	ღადი	მამიდა, დეიდა
ღადული	ღადული	დეღალი
ღაჩხური, ღაჩხირი	ღაჩხირი	ცეცხლი
ღაჭირს	ოჭირუ	სჭირს

გოიქთენ, ოკუნიქთენ	ირთუ(ნ), კინირთუ(ნ)	ბრუნდება შემობრუნდება
დგინ	დგუ	დგას
დერგი	დერგი	დერგი
დიდი	დიდი	დიდი
ნანდიდი	ბები	ბებია
დიდო	ძალამ, დიდო	დიდად, ძალიან
ბრეული	ბრეუი	ბევრი
დიძაბუნუ	ქოდილახუ	ავად გახდა
დიო	დიო	ჯერ
დოლოქუნუ	მიკაქუნალი	ტანსაცმელი
კუჩხეში მოდვალი	კუჩხმოდვალი	ფეხსაცმელი
გიოჭიმოშენ	იბორჯებუ	იბნევა
ლოდუმერს	ღვანს	ღებს
დიშკა	დიშკა	შეშა
დო	დო	და
დოლოხე	დინახალე	შიგნით
დრიკომ, ნდრიკუფს	დირიკუნს	ღუნავს
დრო, ორა	დრო, ბორჯი	დრო, ვადა, ხანი
დუტალაშს, დუტალეშს	იტალენს, დუტალენს	ტოვებს, დაუტოვებს
დუცხუ	ცაცხუ	ცაცხვი
დლა	დლა	დლე
დოლობლამს	ორღვანს	ყრის
დოლოლამს	ინმოლუ, ინმანთხუ	ვარდება
კილა	კილა	გასაღები
კილუფს	კილანს	კეტავს
დონკილი	დოკილე	დაკეტე
ემთუმანი	ეკოზონი	აღმართი
დოჭკინდინერი	შულადირი	დაღლილი
დლაგინძაში	დლაგინძაში	სადღეგრძელო
ერქინუ	ერქინუ	შობა, მოვლინება
ვარ, ვა	ვარ, ვა	არა
ეისელს	ეთმოდირთუ	დგება
ქეისელი	გედირთი	ადექი

ღარღალი	რაგადი	საუბარი
ზიბუფს	ზიბუნს	ზომავეს
თანუნ	თანდუ(ნ)	თენდება
თასი, ჭკეში	თასი	თესლი
ნათესე	ნათესე	ნათესავი
ხოლოშა მოხთი	ხოლოშა მორთი	ახლოს მოდი
სო ულურ	სო ულუ (ურქ)	სად წახვალ
მელე	მელე	გალმა
მოლე	მოლე	გამოღმა
შქა	შქა	შუა
ჯუმუ	ჯიმუ	ძარილი
თასუნს, თასუფს	თასუნს	თესავს
თვირი	თირი	თოვლი
თითო-თითო	თითო-თითო	თითო- თითო
თითხუ	თხითხუ	თხელი
თირთინი	თირთინი, თირთილი	თრთოლა
თირთინს	თირთინს, კანკალანს	თრთის, კანკალებს
თომა	თომა, თუმა	თმა
თოლი	თოლი	თვალი
თი	დუდი	თავი
პიჯი	პიჯი	პირი
ჩხუნდი	ჩხვინდი	ცხვირი
ნენა	ნინა	ენა
კიბირი	კიბირი	კბილი
ნუნკუ	ნიკი, ნუკუ	ნიკაპი
წარი	წარი	წარბი
ბიცხირი	ზისხირი	სისხლი
ყალი	ყორყელი, კისერი	ყელი, კისერი
ცუჯი	ყუჯი	ყური
ბიცა	ბიცა	სიცილი, ღიმილი
იძიცაფს	იძიცანს	იცინის
თოლიში	თოლიში	თვალის
წამწამი	წამწამი	წამწამი

ხუჯი	ხუჯი	მხარი
კიდირი	კიდირი	მკერდი
ქორბა	ქორა, ქვარა	მუცელი
ხე	ხე	ხელი
კუჩხე	კუჩხი	ფეხი
ბურგული	ბირგული	მუხლი
კითი	კითი	თითი
კოჩი, ქიმოლი	კოჩი, ქომოლი	კაცი, მამაკაცი
ქომოჯი, ქიმოჯი	ქომონჯი	ქმარი
ჩილი	ჩილი	ცოლი,
ოსურე	ოსური	მეუღლე, ქალი
მონკა	მონკა	მძიმე
თირუფს	ნთირუნს, მეუნთირუ	მიათრევს, ათრევს
თოფური	თოფური	თაფლი
თუდე, თუდელე	თუდო, თუდოლე	ქვემოთ, დაბლა
თუთა	თუთა	მთვარე
მეოა	ბჟა	მზე
მეა, ბჟა	ბჟა	რბე
თხა	თხა	თხა
თიკანი	ქაცარი	თიკანი
თუთი, მთუთი	თუნთი	დათვი
მკიაფუ	ტურა	ტურა
ხოჯი	ხოჯი	ხარი
ფუჯი	ფუჯი	ფური
ლეჯი	ლეჯი	ღორი
თილა, თილეფე	თუ, თულეფი	გოჭი, გოჭები
მგერი	გერი	მგელი
მგვერი	გვერი	გველი
უჩა	უჩა	შავი
მჭითა	ჭითა	წითელი
ჩე, ჭე	ჩე	თეთრი
ჟი	ჟი	ზევით
ტიბუ	ტიბუ	თბილი

ტობა	ტობა	ტბა
ტიბა წყარი	წყარი	წყალი
ჩქინი ოზეს დიდი	ჩქინ ოზეს დიდ	ჩვენს ეზოში დიდი
ოხორი ღვინ	ყუდე ენოდგუ	სახლი ღვას
თუფს	თუნს	თოვს
ჭიფს	ჭვენს	წვიმს
ჭიმა	ჭვემა, ჭვიმა	წვიმა
თქვან	თქვა	თქვენ
თქვანი	თქვანი	თქვენი
თქუ	თქუ	თქვა
უწუ	უწუ	უთხრა
მიწუ	მიწუ	მითხრა
ქომიწვი და მუთხანი	ქომიწი და მუდგაინი	მითხარი რამე
სი მუთუ გინონ?	სი გოკონო მუთუნ?	შენ გინდა რამე?
ვარ, მუთუ ვარ	ვარ, მუთუნ ვარ	არა, არაფერი
ირი	ირი, არძო	ყველა, ყოველი
ოხვამე	ოხვამე	სალოცავი
გეგე	ჯგეგე	წმინდა გიორგი
თხირი	თხირი	თხილი
თხოძუ	თხოძუ	თხმელა
თხონს, თხუნს	თხინს	თხოვს
ნთხორიშს, თხორუშს	ნთხორუნს, თხორუნს	თხრის
იმგარს	ინგარს	ტირის
იმტუ, იმტეს	ინტუ, ინტეს	გაიქცა, გაიქცნენ
იბირს	იბირს	მღერის
ბირაფა	ბირა	სიმღერა
იბონს,	იბონს,	იბანს,
ტანს იბონს	ტანს იბონს	ტანს იბანს
იგურაფს	გურაფლენს	სწავლობს
	(იგურუანს)	(ისწავლის)
იმონკანენ	იმონკებუ	მძიმდება
ინტრენ	ინტირე(ნ)	ეტევა
ინჭირი	ინჭირია	ანწლი

ინჯირს	ინჯირუ,	წვება
ჯანს,	ირულუანს	იძინებს წვეს,
ელაჯანს	ჯანუელაჯანუ	წამოწოლილია
ირდენ	ირდუ	იზრდება
ირიფერი	ირიფელი	ყველაფერი
იქიფს	იქენს, ორთუ	იქმს, აკეთებს
იცონამს	იყონანს	წაიყვანს
იძლენ	ირძლუ	ძლება
იხაზირს, იხაზირენ	იხაზირუ, იხაზირებუ	ემზადება
ბორი	ბორია	ქარი
იხმარს	იხვარს	იხმარს, ხმარობს
იჯერს	იჯერს, იჯერენს	იჯერებს
იჯობუშს	იძახუ	იძახის
ჯობო	ჯობო, სახელი	სახელი
ნები, კაკალი	ნები	ნიგოზი, კაკალი
კანკალამს	კანკალანს	კანკალებს
ქიანა	ქიანა	ქვეყანა
ჭუმანი	ოჭმარე	დილა
ორდო	ორდო	ადრე
ტარონი	ტაროზი	ღარი
ღლაშით	ღლაშით	ღლისით
ონდლე	ონდლე	ნაშუადღევს
ლიმჯი, ლუმჯი	ონჯუა	სალამო
სერი	სერი	რამე
მურუნცხი	მურიცხი, მურუცხი	ვარსკვლავი
ცა	ცა	ცა
ლეტა, დიხა	დიხა	მიწა
ტალახი	ლეტა	ტალახი
წანა	წანა	წელი
თუთა	თუთა	მთვარე
მარიაშინათუთა	მარიაშინათუთა	მარიაშობისთვე
ამდლა	ამდლა	დღეს
გოლა	გოლა	გუშინ

უმე	ჭუმე	ხვალ
გელან	გელან	ზგ
კატუ	კატუ	კატა
ჯოლორი	ჯოლორი	ძალლი
კარდალა, ჭუკანი	ჩუანი, კარდალა	ქაბი
კეტი	კეტი	ჯოხი
კვათუმს	კვათუმს	ჭრის
ჯას კვათუმს	ჯას კვათუმს	ხეს ჭრის
კოლი	კოლი	კალია
მუშენი	მუშენი	რატომ
ნაკო	მუზმა	რამდენი
პემკო	თიზმა	იმდენი
ნაკო წანერი რე	მუზმა წანერი რექ	შენ რამდენი
სი?	სი?	წლისა ხარ?
მა ვორე	მა ვორექ ეჩიღოხუთ	მე ოცდახუთი
ეჩიღოხუთი წანერი	წანერი	წლისა ვარ
კომა	კუმა, ფურკი	კვამლი
კორელი	კირილი	შეკრული
კუსამს, კუსაფს	კუსანს	კენესის
შური	შური	სული
შური	შური	სუნი
კორობუფს	კორობუნს	კრეფს, აგროვებს
ნანა	ნანა, ღიდა	ღედა
სკირი	სკუა, სკირი	შვილი
მოთა	მოთა	შვილიშვილი
ჯუმადი	ბიძია, ჯიმადი	ბიძა
ჯუმადისკირი	ჯიმადისკუა (ბიძისკუა)	ბიძაშვილი
ლაზუტი	ლაიტი (ლასტი)	სიმიინდი
ბერგის ლასირომს	ბერგის ლასირანს	თოხს ლესავს
ჩქი ოხაშქურე	ჩქი ოხაშქურე	ჩვენ სათოხნი
მულუთუ	მოურთუ	მიწიდან მოვდივართ
მარა	მარა	მაგრამ
მაფა	მაფა	მეფე

მაჟურაკელე	მაჟია ცურე	მეორე მხარეს
1—ართი, არ	ართი, ართ	ერთი
2—ჟური	ჟირი	ორი
3—სუმი	სუმი	სამი
4—ოთხო	ოთხი	ოთხი
5—ხუთი	ხუთი	ხუთი
6—ანში	ამშვი	ექვსი
7—შკვითი	შკვითი	შვიდი
8—ოვრო	ბრუო	რვა
9—ჩხორო	ჩხორო	ცხრა
10—ვითი	ვითი	ათი
20—ეჩი	ეჩი	ოცი
30—ეჩილოვითი	ეჩილოვითი	ოცდაათი
40—ჟურეჩი	ჟარნეჩი	ორმოცი
50—ჟურეჩლოვითი	ჟარნეჩლოვითი	ორმოცდაათი
60—სუმოეჩი	სუმენეჩი	სამოცი
70—სუმეჩლოვითი	სუმენეჩლოვითი	სამოცდაათი
80—ოთხოეჩი	ოთხონეჩი	ოთხმოცი
90—ოთხოეჩლოვითი	ოთხონეჩლოვითი	ოთხმოცდაათი
100—ოში	ოში	ასი
200—ჟუროში	ჟიროში	ორასი
300—სუმოში	სუმოში	სამასი
400—ოთხოში	ოთხოში	ოთხასი
500—ხუთოში	ხუთოში	ხუთასი
600—ანშოში	ამშოში	ექვსასი
700—შკვითოში	შკვითოში	შვიდასი
800—ოვროში	ბრუოში	რვაასი
900—ჩხოროში	ჩხოროში	ცხრაასი
1000—შიღია	ანთასი	ათასი

წარმართული ეპოქა მებრულ-აფხაზურ ბეარ-სახელმეში

მუთა – დიდა ჩქიმი,
ბეა – მუმა ჩქიმი,
ხეჩა-ხეჩა მურიცხეფი
და-ჯიმა ჩქიმი.
(ხარხიშე)

ამ ხალხური ლექსის ზემო სამეგრელოს ვარიანტი მომწოდა ამ წიგნის ერთ-ერთმა რედაქტორმა პატივცემულ პროკოფი ხეჩიამ, რისთვისაც მადლობას ეუბლენი!

მთვარე – ღელა ჩემი,
მზე – მამა ჩემი,
და ბრწყინავ-ბრწყინავ ვარსკვლავები
და და მამა ჩემი.
(ხალხური)

ღმერთმა გამოჭედა ზეცა, შექმნა მიწა მყარი და წყლები, იგი გაანათა მზე-ქალას შუქით, შექმნა სხვა ღვთაებები (ღვთის შვილები).

ღმერთი ბინადრობს მეშვიდე ცაზე, ზის ოქროს ტახტზე... (კ. თოფურია, ჟურნ. აია, 1998, 1(5) გვ. 36).

წარმართულ ეპოქის მრავალღმერთიანობა, და ღმერთების სახელების კულტი შემოგვინახა კოლხურ-მეგრულ გვარ-სახელების აზროვნება-მაცხოვრობამ და ათეული საუკუნეების შემდეგ კი გახდა კოლხების ეპონიმთა ფუძედ.

დავიწყოთ ცა-დან: აქედან კოლხური გვარ-სახელების ფუძეებანი გვარებია (შემდგომში –:) ცაა, ცაგა, ცაიშელი, ცამსაია, ცისკარავა, ცისტარია...

ეთერი – თხელი ჰერი ცის სივრცეში – ეთერია; ქართულ ხალხურ ლეგენდაში ეთერი ჰქვია ულამაზეს მწყემს ქალიშვილს, რომელიც შეუყვარდა აბესალომს. ამ ლეგენდის სიუჟეტზეა აგებული ზაქარია ფალაშვილის ოპერა “აბესალომ და ეთერი”.

მთვარის კულტი

ან მთვარის ღმერთს ნიშნავს (რ. პატარიძე, 8), ანთ//
ანდები ქართული . მოდგმის ტომი იყო ანატოლიაში, აქედან

გვარსახელები —: ანანია, აბგურსია, ანთელავა, ანუა, ანჩბეია, ანჯაფარია...

არტები მთვარეს ერქვა (ლამბერტი, 177) —: არტონია.

აშხუარაა ქალღმერთის გავრცელებული კულტი იყო შუა აზიაში (ჯიშკარიანი, კოლხური პრობლემების ბაზაზე, გვ.26). შხარა ქვია სევანეთის ერთ-ერთ მთას (ლიპარტელიანი, სევანური ლექსიკონი); აქედან: ?-ს სინკოპით: შხარავა, აშხაცავა, აშხაწაქვა...

დიანა — დანა ერქვა მთვარისა და ნადირობის ქალღმერთს (გ. როგავა, გვ.11, ჯ. ლომაშვილი, 11); დანავა, დანელია, თ-ან-ელ-ია.

ზადენი, ზან-დე-ნი — მცენარეთა ქალღმერთი (ჟურნ. აია, 1998, 1, 68-69) —: ზედანია → ზელა-ანი → ზეგანი.

თარი — ძველი აღმოსავლეთის ღმერთის სახელი იყო —: თარია, თარბა, თარბაია, ტარია, ტარბაია. ქართულ სიმღერასი არის მისამღერი: “თარი / არი არალე თარალეო...” თ=ჯიშს, არ=არე-მარეს, აღ=მზის სხივ — ალს.

თორი — ინგილოების ენაზე მთვარეს ერქვა —: თორია, თორბაია, თორდია, თორდინავა, თორნავა, თორდუა... თორი თეთრი ბრჭყვიალა აბჯარია. თორი პატარა რევიონია სამცხეს, თრიალეთს და ქართლს შორის მომწყვდეული.

ნანა ღმერთების დიდი დედის (დიდედა) კულტი იყო კოლხეთში (ნ. ლომოური, ჟურნ. აია, 1998, გვ. 30).

მთვარის დღე — თუთა — მთვარე, შხი — დღე: თუთაშხია, თუთხალია, თუთბერია... ძველად მთვარეს ეწოდებოდა “მაზ” და მას-ი —: მაზელია, მასკურია, მასხულია...

მზის კულტი

აგუნა წარმართული ეპოქის მეღვინეობის სამიდან ერთ-ერთი ღმერთია და თანამედროვე მეგრულით ნიშნავს ყურძნის “გუნაფა” — მწიფობას და დაშაქრებას. აქედან გვარები: აგუმავა, გუნავა, გუნია, გუნიავა, გუნდავა, გუნჯავა.

ანთარი (მგრ.) — ჟინი ღორონთი. — ზელა ღმერთი (ა. ყიფშიძე, ლექსიკონი), აქედან: ანთია, ანთელავა, ქანთარია...

ანუ — მზის ღმერთი იყო, —: ანუა. ქართულში მზეს 100-ზე მეტი სახელი აქვს.

არ ნიშნავა მზეს (ნ.მარი, ჯ. ლომაშვილი, 6).

“არალე”, “იერი” არალე, არულალო ძველი აღმოსავლეთის

ღვთაებათა სახელები, შემორჩენილია ძველ ქართულ სიმღერებში. ეს ჯერ კიდევ 1937 წელს შეამჩნია ორიენტალისტმა ალექსანდრე სეანიძემ. (გ. მელიქიშვილი, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ.1, გვ.398)

არე-მარეც ზომ ღვთაებათა სახელებია (ჯ. ლომაშვილი, გვ.27)

არდი “ოდესღაც მზეს უნდა რქმეოდა” (ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერის ისტორია, 1960, გვ.160) არდი იყო მზის ღვთაება ურარტუს ქვეყანაში: არდბელავა, არდძინბა, არდძინბაია, არდია, არდაშელაია... მისგანაა “კარგი”.

არმა — აფხაზურად მზე —: არახამია, არაცულია, არაჩემია... (სულ 25 გვარის ერთეული).

ბარბარე/ბარბალე მზის და მთეარის ერთობლივი სახელია, მნათობთა მნათობი — ქალღმერთი. აფხაზურად აბარბალ — ბორბალი, სვანურად ბარბელ, მეგრულად ბარბალი, ზოგჯერ ბორბალის მაგივრად იხმარება თვალი, მაგ. ურმის თვალი — ურმის ბორბალი, ჭანურად ვირვილი — საბავშვო მბრუნავი სათამაშო (ბარდაველიძე — დილუტანტი იყო ისტორიაში, გვ.117); აქედან “ბარ” ფუძიანი გვარები: ბარათელი, ბარათელია, ბარამია, ბარდია, ბარგანჯია, ბარგანტია, ბართაია, ბართია, ბარშიშავა, ბარკაია, ბარკალაია, ბარკავა, ბარკალავა, ბარკალუა, ბარკალია, ბარსავა, ბარქაია...

“ბარ” ბერ-ფუძე სუ-||-მუ-ხარ-სუ — ბერებიდანაა.

ეთნონიმ “სუ-ბარეთ||მუ-ბარი-შ” > “მუ-მერ”-მა რა დააშავა?

ეთნოგენეტიკური პრობლემების და ანთროპონიმების განხილვა=კვლევა-ძიებისას პრიორიტეტი ხალხის სახელს ენიჭება: მაგ. ჯან-ჯლავა < არა “ჯანი”-დან ან ჯანჯლარიდან, არამედ “ჯან/ჩან/ჭანი”-დან.

ბჟა — მეგრულად მზეს ქვია და რძესაც; აქედან ბჟალავა, ბჟანია, ბაჟინავა, ჟანავა...

დლა (მგრ) მზის სახელად შემონახულია მეგრულ დავეინახურ ენაზე (ჯ. ლომაშვილი, არმაზი... გვ.ნ). აქედან გვარები: დღვანავა, დღვალავა, დღვილავა...

თაკარა მზე ასე იტყვიან მეგრელები მცხუნვარე მზეზე, აქედან: თაკვარელია... და “თა-კუარ”.

მეტად საინტერესოა ივანე გვარამაძის ცნობა — წერს ჯ. ლომაშვილი, რომ ძველად მზეს უწოდებდნენ კურ-ს, ხოლო ღორი კი მზის შესაწირ ცხოველად იყო მიჩნეული. სიტყვა ღმერთი მეგრულად კურს//ქურს//ხურს-დან!

ღორნთი და სვანურად “ღერმეთ”. ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ სიტყვის ძირი უნდა ყოფილიყო “კურ”, ან ???, რაზედაც მითითებული აქვს ნიკო მარსაც (ჯ. ლომაშვილი, გვ.6). აქვე შევნიშნავთ, რომ ???, კერ მართლა ეწოდება კერატი მამალ ღორს.

ეს თუ ასეა, მაშინ კურფუძიანი გვარებია: კურდღელია, კურსალია, ღურფუძიანი: ღურწყაია, ღურტია, ღურძიკია, ღურჭია, ღურჭუმელია...

ყოველ ქართველ ტომს: აფხაზებს, სვანებს, მეგრელებს და საკუთრივ ქართველებს ყავდათ თავიანთი ღმერთები და ერქვათ სახელები, მეგრელებს მეგრული სახელები, რაც გვარებმა შემოგვინახა:

ლ//რ//ნ კულია//კურია//ხურია//ქურია!

კულა ბაბილონურად მამა ღმერთის სახელი იყო. კულაზეა მეგრული სიმღერა: “ოლური კულა რე” — “წასვლის ქულა არის”, ეს იყო ბოლო სასმისი და ფიალაც განსაკუთრებული ქონდათ. აქედან გვარები: კულავა, კულუა. კულაა//კუარა=მომჭედალეს!

კულას ღმერთისადმი რწმენა მეგრელებმა და აფხაზებმა შორეულ წინაპრებიდან — ქალდებმა შეიძინეს. ქალდები იგივე ხალიბებია, რომელნიც ბაბილონ-ეთში ცხოვრობდნენ: ხალდ//ხალიბი-ა. ბაბილონელებიდან, რომლებმაც კოლხეთში ჩამოიტანეს და მთელ აფხაზეთსა და სამეგრელოში გაავრცელა. აქედან გვარები: კულუა, კულავა... და არა მხოლოდ ანთროპონიმები, არამედ ტოპონიმებიც, მაგ. სოხუმი, რაც ბაბილონის 7 უბნიდან ერთ-ერთს ერქვა. ა.ც.

ოჩო “კოჩი” კი=კაცს. ოჩე — უზარმაზარი, დიდი, მეტად ღონიერი და უკვდავი იყო! ნადირების ანგელოზი — მფარველი, მისი ნებართვის გარეშე მონადირე ნადირს ვერ მოკლავდა (იქვე, გვ. 74-75). აქედანაა გვარები: ოჩიგაა, ოჩიგავა.

სკური იერუსალიმში ერთ-ერთ მდინარიდან ჩამომავალ მდინარეს სახელად ქვია სკური. ტურავეის განმარტებით მდ.

სკური იმ მთიდან მოედინებოდა, სადაც იდგა წარმართული ღვთაების რომელიღაც კერპი! ამიტომ ის ადგილმდებარეობა და იქიდან ჩამომაველი მდ. სკური – საღმრთოდ – საწმინდანოდ იწოდებოდა (ჟურნ. აია, 1998, 1, გვ.74). მდინარის სახელწოდება ქალებმა ჩამოიტანეს კოლხეთში... ქობულეთის რ-ში არის წყლის აღმნიშვნელი სახელი სკური, როგორიცაა “სკურუჩა” და “სკურჩა” (იქვე). წალენჯიხის რ-ში მინერალურ წყალს ქვია სკური, ხოლო ხობის რ-ში კი – ხამისკური.

ზეფირის ნიავეი მასკური მდინარის თანამგზავრია და ამიტომ შეერქვა მასკური, რაც მომდინარეს ნიშნავს, აქედან გვარი მასკურია. რაღაა “ხა-სკური”?

გ. მელიქიშვილი თავის შრომაში “ნაირი ურარტუ”, გვ. 366 გადმოგვცემს, რომ ურარტუელების მთავარი ციური ღმერთის სახელი იყო ხალდი უთუოდ ქრისტეს შობამდე მეგრელებამც ურარტუელთა ღმერთი ხალდი იწამეს, რის გამო მეგრულ ხალხს დროის ერთ მონაკვეთში ხალდები შეარქვეს.

ურარტუ იგივე ჰურ/ხურ/კურ ფუძოვანი ტოპონიმია: ხურარტუ//ჰურარტუ//კურარ-თუ/ტუ.

(ხალდი სოფელია ზემო სვანეთში). გვარები: ხალია, ხალვაში, ხალიბე.

ლაზ, ჭან მეგრელებს დიდხანს შერჩათ ხალდის სახელწოდება. ეს ტომები ძველთაგანვე დიდ ტერიტორიაზე იყვნენ განლაგებულნი – დღევანდელ დასავლეთ საქართველოსა და აგრეთვე შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროებზეც. VII საუკუნეში შავი ზღვის განაპირა ხალდები ეკუთვნოდა მეგრულ-ჭანურ შტოს, რომლებიც მსხვილ გაერთიანებულ ტომებად იწოდებოდნენ. (გ. მელიქიშვილი, ქართველი ხალხის წარმოშობის საკითხისათვის, გვ.28 და “ნაირი ურარტუ”, გვ.141, აია, 1998, 1, გვ.52). ხალდ ძირიანი დღემდე შემორჩენილი გვარ-სახელებია: ხალვაში, ხალიბე, ხალიბთა... “ხარ-ჩილ-ავა”.

ფარა ერქვა მზეს და იყო ეგვიპტელთა ღმერთი (გ. ლომაშვილი, გვ.9); ფარფუძიანი 12 გვარია აფხაზურ-მეგრულ გვარ-სახელებში: ფარსმანია, ფარღალავა, ფარცვანია, ფარულავა, ფარულუა, ფარფალია, ფარფიკია, ფარცხალავა, ფარჯიკია...

ჩხანა მეგრული სიტყვაა და ნიშნავს მზიან დღეს. ჩხა ფუძიანი მეგრულ-აფხაზური გვარებია: ჩხაბელია, ჩხაპელია, ჩხანგუა,

ჩხარტია, ჩხარჩხალია.

შამაში – მზის ღვთაება იყო შუამდინარეთის ქვეყნებში (პატარიძე, 387); აქედან: შამათაჟა, შამბია.. და იყო აგრეთვე ქვეყანა შამი და ხალხი შამელნი, რომლებიც შუმერთ ადგილზე იყო...

შილა – სინათლე ხიზურკალურ ენაზე (ჯიშკ. 47). შილა რუსული სიტყვაა და ნიშნავს საღვისს. შილა ერქვა დასავლეთ საქართველოს 1857წ. გლეხთა აჯანყებულთა დროშას. მედროშეები შვილნი იყვნენ და გვარად მიიღეს შილაჟა, შილაკაჟა, შილაგაჟა–აფ/ახ/აჰ-შილაჟა!

ვარსკვლავთა კულტი

მთვარესა და მზესთან ერთად წარმართულ ეპოქაში პატივს ცემდნენ ვარსკვლავთა და სხვადასხვა ცდომილების სახელის მატარებელ ღმერთებს...

ვარსკვლავი მგრ-ად მურიცხი, მუ-რა, რიცხი-რიცხვი, აქედანაა გვარები: მურცხილაჟა, მირცხულაჟა.

ვერძი – ვარსკვლავთა ცის ეკვატორულ ზოლში (ქსე), ვერძი მგრ. ერჯი, აქედან: ერჯიკია... “ვერძი” ქვია ცხვარსაც!?

თევზი – ვარსკვლავი ცის ეკვატორულ ზოლში (ქსე), აქედან გვარები: თევზაია, ჩხომალია, ღორჯომია, ფარსმანია...

თხის რქა – ვარსკვლავთა ცის ეკვატორულ ზოლში (ქსე), გვარები: თხილაჟა.

კვიცი – ვარსკვლავი იმავე ეკვატორულ ზოლში (ქსე), გვარები: კვიციანია, კვიციანი, კვიწინია...

კურდღელი – მგრ-ად ყურდგელი – ვარსკვლავი იგივე (ქსე), გვარები: კურდგელია, კურდღელია...

კურო – ვარსკვლავთა ეკვატორულ ზოლში (ქსე), კუროს ეძახიან დაუკოდავ ხარს; აქედან: ხარაზია, ხარგელია, ხარჩილაჟა, ხოჯაჟა, ხოჯალია.

ლომი ვარსკვლავს ქვია იმავე ეკვატორულ ზოლში (ქსე), გვარები: ლომია, ლომაია, ლომჯარია...

მტრედი – ვარსკვლავთა სამხრეთის ცისა (ქსე), აქედან გვარი ტორონჯია... ტ/თ→თორია.

ჯვარი – ვარსკვლავი სამხრეთის ცისა (ქსე), გვარები: ჯვართაჟა, ჯვარელია.

და ბოლოს 'ცის მნათობთა სხვა სახელებთან ერთად ერთკუპლეტიან ხალხურ ლექსში ვკითხულობთ: “ხვიჩა-ხვიჩა ბურიცხეფი...” ბრწყინვალე, ბრწყინვალე ვარსკვლავები... აქედან გვარები: ხვიჩაია, ხვიჩარია, ხვიჩია...

ასე გახდა ციურ მნათობთა კულტის სახელები მრავალი მგერულ გვარსახელის ფუძეებად.

**კოლხური გვარ-სახელები
საზღვარგარეთულ თანამედროვე
ლექსიკონში**

ა

1992 წ. მოსკოვში რუსულ ენაზე გამოვიდა საზღვარგარეთული სიტყვების თანამედროვე ლექსიკონი, რომელიც ძირითადად შედგენილია ძველ ბერძნული და ლათინური ელემენტებისაგან.

მკითხველს ვთავაზობთ ამ ლექსიკონში შესულ რამოდენიმე ათეულ კოლხური გვარ-სახელის ფუძეს, 3-4 ან მთლიანი ბგერების ლექსიკას რომელნიც ესატყვისება ერთმანეთს.

აპულია - (ძვ. ბერძნ.) ნებისყოფის უქონლობა.

აპრბა აგრარი (ლათ. მიწისა) დიდი მიწათმფლობელი.

აღონია - აღონის (ძვ. ბერძ.) თინიკიელი ღმერთი, რომელიც კვდებოდა და ცოცხლდებოდა ბუნებაში; მითის თანახმად იგი იყო მოკლული და შემდეგ გაცოცხლებული.

ამბროლაპა - (ძვ. ბერძ.) ამროზია (მც.)

ანთია - ანთი (ძვ. ბერძ.) სლავური ტომი; ანთო.

არღია - არღნი (ფრ.) მბიმეწონიანი ცხენი ბელგიაში

არბაშია არტემიდა (ძვ. ბერძ.) მითოლოგიაში უმანკო ქალ-ღმერთი, გარეული მხეცებისა და ნადირების მცველი. მთვარის ქალ-ღმერთი, ნაყოფიერებისა და ბავშვთა დაბადებისა; იგივე როგორც დიანა.

ასეპია - (ძვ. ბერძ.) უღმერთობა.

აშუბა - (თურქ.) აშუგ- ხალხური პოეტ-მომღერალი მუსიკოსი.

ბაბათულია - ბაგათულ (ფრ.) დედოფალა.

ბაზბა - ბაზა (ძვ. ბერძ.) საძირკველი, საფუძველი.

ბარკალაია ბარკა (იტ) ხის ბრტყელფუძიანი, არათვითმავალი ნავი, გამარტივებული კონსტრუქციისა.

ბარშიშავა (ინგლ.) ბარშენ, ბარის პატრონი, მომსახურე, ბუფეტში

ბარსაშა - ბარს (სპარს.) ლეოპარდი

ბასილი, ბასილუ - ბასილესი (ძვ. ბერძ.) ჰომეროსის ეპოქის საბერძნეთში ტომის უფროსი ან ტომის კავშირის უფროსი; ზოგიერთ ძვ. ბერძნულ სახელმწიფოში - მეფე; ბიზანტიაში - იმპერატორი.

ბაბა - ბატალი (ფრ) 1) დაძველებული სიტყვა - ბრძოლა; 2) ზმაურიანი ჩხუბი, კინკლაობა; 3) სამხედრო ქვეგანაყოფი.

ბეგაია - ბეგონია (ფრ) მც. ჯიში

ბეჟია - ბეკ (თურქ.) ბატონი.

ბიგლაია - მრ. რიცხვ. (ძვ. ბერძნ) წიგნები, რომლებიც მოიცავს საღვთო მწერლობას.

ბისპია - ბის (ლათ.) ორჯერ; აღფრთოვანებული შეძახილი აუდიტორიისა.

ბრანძია - ბრა (ფრ.) ხელი - კედლის სანათური.

ბურსულაია - ბურსა (შუუალათ.) საფულე; სალარო-შუა საუკუნეებში, საერთო საცხოვრებელი უნივერსიტეტის ღარიბი სტუდენტებისათვის, გვიან საერთო საცხოვრებელი სასულიერო სასწავლებლებისათვის.

ბამბა - (იტ.) ფეხი.

ბაია - (ძვ. ბერძ.) მიწის ღმერთი.

ბალიჰონია - გელიკონ (ძვ. ბერძ.) მთა საბერძნეთში.

ბიგაშა - გიგა (ძვ. ბერძ.) გიგანტური.

გორგოლია - გორგონი ძვ. ბერძნულ მითოლოგიაში ფრთებიანი ზღაპრული ქალები (მხეცის ყურებიანი, დაღრეჭილი კბილებით) რომელთა შეხედვით ყველა სულდგმული ქვად იქცეოდა.

ბარდავა - გარდა (ფრ.) მეტალის მცველი, შპაგის, რაპირას, ხელსაკიდი ხელის დაცვისათვის.

ბარბელია - გარბალა (არაბ.) მცენარე.

ბარსაქია გარცევატ (პოლონ.) მოხერხებული სიარული.

ბერა - (ძვ. ბერძ.) ღმერთების დედოფალი

ბერმა - (ძვ. ბერძ.) მისაყრდენი ბოძი, აქედან ღმერთი ჰერმესი.

ბაუიჩია გეფისტა ძვ. ბერძნულ მითოლოგიაში ცეცხლის, მჭედლობისა და ხელოვნების ღმერთი.

ბიდელია - გიდ (ფრ.) მეგზური ტურისტებისათვის

ბიმათია გიმეტი (ძვ. ბერძ.) მსუბუქად შეიარაღებული ფეხოსანი ძველ საბერძნეთში.

ბურუა - გურუ (სანსკრიტზე) სასულიერო მასწავლებელი.

დ

დანავა - დანაველების საჩუქარი 1. ლეგენდარული ცხენი, რომელიც აჩუქა ტროელბს, მათთან მეგრძოლმა ბერძნებმა. გახსნეს ეს საჩუქარი, გამოვიდა ბერძნების მეომრები, ტროა აიღეს და დაანგრიეს.

დერბიში - დერბი (ინგლ.) ოლიმპიური ცხენების იპოდრომული შეჯიბრი წლის მთავარ პრიზზე.

ე

ეპუთია - ეგუთი (ფრ.) გამომწურავი ქაღალდის

დამამზადებელ მანქანაზე.

ერაპია – ერა (ლათ) წლების აღრიცხვა (ახალი ერა, ჩვენი ერა და სხვ.)

ეფენია – ეფები (ძვ. ბერძნული) ძველ საბერძნეთში თავისუფლად დაბადებული 18-20 წლის ახალგაზრდა, რომელიც ეუფლება სამხედრო და რიტორიკის ხელოვნებას.

ზ

ზუსტაია – ზუზ (ძვ. ბერძნული) ნიანგი.

ზარია – (რუს) განთიადი.

კ

კაკავა – კაკაო (ესპ) ტროპიკული ხე.

კალანდია – კალენდა (ლათ) თვის პირველი დღე.

კანკავა – კანკან (ფრ) ფრანგული ცეკვა.

კარბა – კარ, კორ (გერ) ცირკი

კარიია – კარიო (ძვ. ბერძნული) ბერძნული ნიგვზის გული.

კაშია – კაშნე (ფრ) დამალვა, ყელის ხელსახოცი.

კვარტავა – კვარტა (ლათ) მეოთხე

კიტიია – (ძვ. ბერძნული) კიტ, ვეშაპი.

კოდვა – კოდია (იტ) დაბოლოება, კუდი.

კოკოსჟარიია – კოკოს (ესპ) ქოქოსური ნიგოზი, ქოქოსური პალმა.

კოპალიანი – კოპა (ესპ) ზეთი, ტროპიკული ხე რომელიც გამოყოფს ზეთს და იხმარება ლაქტების დასამზადებლად.

კურსხალია – კურცხალ (გერმ) მაგარმატყლიანი გერმანული ჯიშის ძაღლი.

ლაღარია - ლადან (ძვ. ბერძნული) არომატული სუნის ზეთი ზოგიერთი ხისა, რომელიც იხმარება რელიგიური რიტუალების დროს.

ლაზარია - ლაზერ (არაბ) ინტენსიური სხივების მიღება სპეც. დანადგარებით.

ლაქია - ლაკ (გერმ) ხსნარი, ზეთი.

ლაჰანძია - ლამა (ტიბ) ბუდისტ-ლამაისტების მონარქი

ლორია - ლორი (მაღაური ინგლისური) მაიმუნების ორი ჯიში.

მ

მანია - მანები (ლათ) ძვ. რომაელთა რწმენით გარდაცვალებულ წინაპართა, ღმერთებად აღიარებული სულები.

მარკოზია - მარკიზ (ფრ) დიდებულთა ტიტულები მთელ რიგ ევროპის ქვეყნებში.

მატარია - მატრონა (ლათ) ძველ რომაელთა წარჩინებულ ქმრიანი ქალი, ოჯახის დედა.

მიტრია - მითრა (სანსკრიტი) ძვ. აღმოსავლეთის რელიგიაში 1. ღლის, სინათლის, სისუფთავისა და ადამიანებს შორის კეთილმოსურნეთა დამცველი ღლის ღმერთი; 2. უმაღლეს სასულიერო პირთა თავსახური.

მირონია - მირო (ძვ. ბერძნული) კეთილსუნანი კარაქი, რომელიც გამოიყენება ქრისტიანულ ჩვეულებებში.

მორაგოზია - მორგ (ფრ) სპეციალურ დანადგარიანი სათავსო ოთახი, განკუთვნილი მკვდარ ადამიანთა შესანახად, ამოსაცნობად და გასაკვეთად.

ნარგია – ნარგილი (სპარს.) აღმოსააღმოსავლური მოსაწყვეტი მოწყობილობა, ყალიონისმაგვარი, რომელსაც ყალიონთან შედარებით გრძელი ყელი აქვს, მილის სანაცვლოდ.

პ

პაპაპა – პაპა (ლათ, ძვ. ბერძნული) მამა, კათოლიკური ეკლესიის თავი.

პარაზია - პარაზიტი (ძვ. ბერძნული) კაცი რომელიც ცხოვრობს სხვის ზარჯზე.

პარაქია – პარკი (ინგლ.) დიდი ბალი ან ხეივანი დასასვენებლად.

პარაჰალა - პარგელ (ძვ. ბერძნული) მზე მატყუარა, ნათელი წერტილები ცაზე მზის ორივე მხარეზე.

პატარაპა, პატარაია – პატ (ფრ) ჭადრაკის თამაშისას, პატის შემთხვევაში თამაში ითვლება დამთავრებულად საყაიმო შედეგით.

პერიადია - პერიოდ (ძვ. ბერძნული) 1. შემოსვლა, ირგვლივ მოძრაობა; 2 საზოგადოებრივი მოძრაობის ეტაპი.

პიმიპია – .პიმიპილი, პიმიენტ (ა). (ესპ.) ბოსტნეული მცენარე.

რ

რაფია, **რაფაპა** – რაფია (მონგ) მცენარეული.

რუბენია – რუბინ (ლათ) წითრული მინერალი, ლალი.

ს

საბაქია .- საბეიზმი უძველესი (ისლამამდელი) რელიგია მესოპოტამიაში, არაბეთში, სირიასა და მცირე აზიაში, რომელიც განირჩეოდა ზეციური სისტემის კულტით.

სახელწოდება მიიღო არაბული ტომი საბეკ- დან.

საბარია – საგა (ძვ. სკანდინავიური) მოთხრობები ღმერთებზე.

სალაბია – სალატ (იტ) დამარილებული ცივი საჭმელი.

სამანაჰა – სამან (თურქ.) ჰაერზე გამშრალი აგური გამოწვამდე.

სარბია – სერგი (რუს) საყურე.

საბია – სეტ (ინგლ) დაწყობა, ჩალაგება.

საიბარია – სვიტერ (ინგლ) თბილი ნაქსოვი ტანსაცმელი.

სიმონია – სიმონია, საკუთარი სახელი სიმონიასი რომელმაც ბიბლიის თანახმად ითხოვა მიჰყიდონ მას სასწაულთა ქმნის ძალა.. ფართე გაგებით შუა საუკუნეების კათოლიკურ ეკლესიაში, პრაქტიკაში იყო საეკლესიო თანამდებობათა. ყიდვა გაყიდვა.

საკითინია – სკეითი (ძვ. ბერძნული) საერთო სახელწოდება ტომებისა, რომლებიც ცხოვრობდნენ შავი ზღვის ჩრდილოერთით, მე-7 ს.ჩვწ-მდე- 3 ს.ჩვ.წ.

სოფია – სოფია, სოფისტი (ძვ. ბერძნული) ძველ საბერძნეთში ფასიანი მასწავლებელი ფილოსოფიის, პოლიტიკის...

სურმაჰა – სურმა (სპარს. ძველთა-ძველი სიტყვა) თმისა და წარბების დაძველებული საღებავი.]

ტ

ტამბია – ტამბირინ (ფრ) ძველი ფრანგული ცეკვა.

ტანბაია – ტანბურ (სპარ.) სიმებიანი მუსიკალური ინსტრუმენტი.

ტარბა – ტარა (არაბ) საჭონლის შესაფუთი (ყუთი, ტომარა და სხვა.)

ტანტინზა – ტანტალ (ძვ. ბერძნული) მითოლოგიაში

ლიდიის მეფე, გასამართლებული ზეესის მიერ საძუდაშო შიმშილობითა და წყურვილით, მიუხედავად ნაყოფისა და წყლის სიუხვისა.

ბარანაშა – ტარან (ძვ. ბერძნული) შეტევის სახეობა ბრძოლისას, დაჯახება, შუაზე გაყოფა.

ბონია – ტონ (ძვ. ბერძნული) დაჭიმულობა, დარტყმა.

ბორუა – ტორ (ძვ. სკანდინავიური) მითოლოგიით ელვისა და ქუხილის ღმერთი, მიწათმოქმედთა მფარველი.

ბოთონაშა, ბოთონია – ტოტ (ძვ. ეგვიპტურ) მითოლოგიაში მთვარის, ანგარიშის, წერისა და სიბრძნის ღმერთი.

ბუზგაია – ტუზ (პოლ.) მთავარი მოთამაშე კარტი ერთი ქულით; კაცი საჭირო ზემოქმედებით.

უ

უნდილია – უნდინა (ლათ) ღელვა. შუა საუკუნეების თქმულებით – წყლის სული, ქალთევზა.

ურდია – ურდუ , პაკისტანის ოფიციალური ენა, ერთ-ერთი ლიტერატურული ენა ინდოეთში, ახლოს დგას ჰინდის ენასთან.

ფ

ფასასია – ფაცეცია (ლათ.) 1. ერთ - ერთი ჟანრი, ხუმრობითი მოთხრობა გაერცელებული დასავლეთში აღორძინების პერიოდში. 2. ფაცეცია არის მცენარე.

ფასია – ფაცია (ლათ) გარშემო, ფორმა.

ფილია – ფილა (ძვ. ბერძნული) პირველყოფილი წყობილების დროის ტომი, რომელიც შედგებოდა სამი

ფრატისაგან (ნაწილისაგან)

შურია – ფურია (ლათ) 1. ძველ რომაულ მითოლოგიაში, შურისძიებისა და ტანჯვის სამი ქალღმერთიდან ერთ – ერთი, იგივე ერინია ძვ. ბერძნულ მითოლოგიაში, გადარეული ცოფიანი ქალი.

უ

შაკია – შაკალ (სპარს.) ტურა.

შოუა – შოუ (ინგლის) წარმოდგენა, სანახაობა.

ჩ

ჩალვაზ – ჩალმა (თურქ) მუსულმან მამაკაცთა თავსახური.

ჩარტია – ჩარტია (ინგლ) სიგელი, ქარტია.

ც

ცენტურია – ცენტური (ლათ) 1. ასი; 2. ძველ რომში სამხედრო ქვედანაყოფი; 3. ძველ რომში ადამიანთა ჯგუფი, რომელთაც ჰქონდათ ერთნაირი ცენზი.

ცერბა – ცერბერ (ძვ. ბერძნული) მითოლოგიით სამთავიანი ცოფიანი ძაღლი, კუდი და ფაფარი გველებისაგან, რომელიც იცავდა მიწის ქვეშა შესასვლელს.

ციკორია – ციკორი (ლათ) მცენარეულია.

ციკუტანია – ციკუტანი (ლათ.) მცენარეულია.

ცისტარია – ცისტა (ძვ. ბერძნული) ბუშტი.

ციცერია – ციცერო , ტიპოგრაფიული საზომი ერთეული.

ცუგა – ცუგ (გერმ.) ცხენის შებმა.

ხ

ხაბუა – ხაბანერა (ესპ.) კუბის ხალხური ცეკვა.

ხაქოია – ხაკი (ჰინდი) ტალახის, მიწის ფერი.

ხალვაში – ხალვა (არაბ) საკონდიტრო ნაწარმი.

ხანაბა – ხან (თურქ) თურქ ან მონგოლ ხალხის ფეოდალური მმართველის ტიტული.

ხარაქია – ხარაქირი (იაპ) რიტუალური თვითმკვლელობა, მუცლის გამოფატვრა დანით. გავრცელებული იყო იაპონელ სამურაებში.

ხვანძია – ხვან, სამხრეთ კორეის ფულის ერთეული.

ხიბარია – ხიბარა (რუს.)– უვარგისი სადგომი

ხარჩილაპა – ხარჩი (რუს.) კერძი, საჭმელი.

ხინთა – ხინინ (პერუ) კანი.

ხოზა – ხობი (ინგლ.) გატაცება დასვენებისას საყვარელი საქმეებით.

ხორაპა – ხორ (ძვ. ბერძნული) 1. ძველბერძნულ წარმოდგენაში კოლექტიური მონაწილეობა; 2. მომღერალთა გუნდი; 3. ირგვლივი ცეკვა, წრიული ხორუმი:

ხუნტა – ხუნტა (ესპ.) შეკრება, გაერთიანება, შეთქმულთა ჯგუფი.

ჯ

ჯაიანი – ჯაინიზმი, ინდოეთის ერთ-ერთი რელიგია რომელიც შეიქმნა VI ს-ში ჩვ. ერამდე. შემონახულია დღემდე და უარყოფს ვედებს.

ჯიბანია – ჯიგ(ა) (ინგლ) ჩქარი და დინამიური ინგლისური ხალხური ცეკვა.

ჯიბანია – ჯიგიტი (თურქ) გაწვრთნილი და მამაცი მხედარი.

“В период хеттского царства у касков происходил переход от “военной демократии” (для которой характерны вождь, племенной совет и т.п.) к принципу правления “по-царски”, о чем свидетельствуют “Анналы” Мурсили II. Этот царь сообщает, что, когда его отец Супнилулиума I находился в митани, некоторые области хеттской страны были захвачены и разорены касками, предводительствуемыми Пихуннией из “страны Типия”. Этот Пихунния, по словам Мурсили, управлял не так, как принято в стране Каска, где не было единовластия. Пихунния же внезапно стал править “по-царски”. Это, видимо, уже давно подготавливалось развитием каскского общества.

В сообщении Мурсили содержится еще один любопытный факт, характеризующий касков. В ответ на действия Пихуннии Мурсили отправил к нему посла с требованием возвратить захваченных им хеттских подданных. В своем письменном ответе Пихунния отказался выполнить требование Мурсили и даже разразился угрозами в его адрес. Если-де Мурсили затеет войну, то он, Пихунния, будет сражаться с ним не на своей земле, а встретится с хеттским войском на его территории. Но Пихуннии было не суждено осуществить свой тщеславные замыслы. Мурсили разорил Типию и захватил самого Пихуннию. Письменный ответ каскского царя, возможно был составлен самим хеттским послом. Однако, учитывая то обстоятельство, что Пихунния стал править “по-царски”, можно предположить, что в его “аппарате” были писцы, писавшие по-хеттски. Тексты на каскском неизвестны.

Об этнической принадлежности касков можно судить лишь по названию их населенных пунутов и областей (часть которых, видимо, связана с названиями племен и родов касков), а также по именам различных лиц. Анализ географических и этнических названий каског привел исследователей к выводу

ო родстве касков с хаттами (Г. А. Меликишвили, Г. Г. Гиоргадзе).

Кроме того, на основании близости термина “каска” и его синонима “абешла” с названиями адыгов (касог, кашог) и абхазов (апсилы, апшиллы) предполагают, что каски принадлежали к абхазо-адыгской языковой группе (Г. А. Меликишвили, И. М. Дьяконов).“

(აქ მოტანილი ვრცელი ციტატი ეკუთვნის ბატონ ვ. გ. არძინბას. იხ. მისი “Послесловие”. О некоторых новых результатах в исследовании истории, языков и культуры древней Анатолии. წიგნიდან: Дж. Г. Маккуин. Хетты и их современники в Малой Азии. М. 1983. с. 157-158).

პასუხად ბატონ ვლადისლავ არძინბას:

გამოვდივარ რა მეცნიერების უახლესი მონაცემებიდან, ვასკენი, რომ ქასქები და მათი მონათესავე ხათები (პროტოხეთები) ეკუთვნიან არა აფხაზურ-ადიღეურ ენათა ჯგუფს, არამედ — ქართველურს!

ძველი აღმოსავლეთის ისტორიის თვალსაჩინო და საყოველთაოდ აღიარებული მეცნიერის, ჭეშმარიტი მკვლევარის, აკადემიკოს გრიგოლ გიორგაძის ორმა ბოლოდროინდელმა ნაშრომმა მეცნიერთა და საკითხით დაინტერესებულ მკითხველთა განსაკუთრებული დაინტერესება გამოიწვია. ეს ნაშრომებია: 1. გრ. გიორგაძე, “ასურული ლურსმული ტექსტების “ქაშქა” და “აბეშლა” ტერმინთა ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ” (ნარკვევეი მე-4 საიუბილეო კრებული, 1998წ.), სადაც ავტორი დამაჯერებლად ასაბუთებს, რომ ტერმინ ქასქა (ქაშქა-ს) და ვითომ მის სინონიმს, აბეშლას, არავითარი დამოკიდებულება არა აქვს ადიღეველების სახელ “კასოგ”, “კაშოგ”-თან და აფხაზურთან — აფსილი, აფშილების სახით.

რაც შეეხება, აკადემიკოს გრიგოლ გიორგაძის მეორე ნაშრომს “ხეთური ლურსმული ტექსტების ქასქების (ქაშქების) ტომთა ეთნიკური წარმომავლობისათვის”, იგი ხელნაბეჭდია და გადაცემულია დასაბეჭდად ჟურნალ “არტანუჯისათვის”. მაღლობას მოვახსენებ ბატონ გრ. გიორგაძეს, რამდენადაც მან მომცა შესაძლებლობა გავცნობოდი ხსენებული ხელნაბეჭდის შინაარსს.

მართალი ბრძანდება ბატონი ვლადისლავ არძიზა, როდესაც მოტანილ ციტატაში აღნიშნავს: “Об этнической принадлежности касков можно судить лишь по названиям их населенных пунктов и областей (часть которых, видимо, связана с названиями племен и родов касков), а также по именам различных лиц”. რაც შეეხება ქაშქების დასახლებული პუნქტებისა და მხარეების სახელებს, ბატონ გროგოლ გიორგაძეს ზემოხსენებულ ხელნაბეჭდ ნაშრომში მოაქვს 18 დასახელების ტოპონიმი, მოვიტან რამდენიმეს: ელურია (ილურია), გახარია, შარია (სარია), შუხურია (სუხურია), თიფია, თაქაშთურია (იხ. გრ. გიორგაძე, ხელნაბეჭდი სტატია, გვ. 8).

აქ მოტანილი ტოპონიმები სამეგრელოში ტოპონიმების სახითაც გვხვდება, მაგრამ უფრო ხშირად მეგრული გვარ-სახელების სახითაა ცნობილი.

ბატონმა გრიგოლ გიორგაძემ ხსენებულ თემაზე მუშაობისას თავისთან მოიწვია მეგრულ-ლაზურის მცოდნე, საქმით დამტკიცებული ქართველოლოგები. წილად მხედა ბედნიერება მათ შორის მეც, ამ სიტყვების ავტორიც მოვხვედრილვიყავი. დასახლებული ნაშრომების შინაარსის გაცნობამ, აქ მოტანილი მასალის შეჯერებამ მეგრულ-ლაზურთან, ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა.

აი, ჩვენი ზოგიერთი დაკვირვების შედეგი: ქაშქური ტოპონიმი “თაქაშთურია” იშიფრება მეგრულად (თაქაშთურია). “თაქა” მამაკაცის გავრცელებული სახელია ქართულში (მათ შორის მეგრულშიც, თაქა, თაქუნია ფორმით). გვარსახელში კი თაქთაქიძე, თაქთაქიშვილი – ეს სახელი ორჯერ მეორდება (იხ. აღ. ლლონტი, “ქართველური საკუთარი სახელები”, თბ.1986). “თაქა”, “თური” მეგრული სიტყვაა და ნიშნავს გვარს (გივი ელიავა, “მეგრულ-ქართული ლექსიკონი”, მარტვილი თბილისი. 1997წ. გვ. 175. “-თური-გვარი, სისხლის ნათესაობითი ერთობა...”). ესე იგივე “თაქაშთურია” ქაშქური ადგილის სახელი მეგრულად ნიშნავს “თაქას გვარისანი”-ს, შეადარეთ მეგრული გვარები: ბაღათურია (ბაღას გვარისანნი); ჭან-თურია, ჭანტურია (ჭანის გვარისანნი); ქუთათურია (ქუთასგვარისანნი) და ა. შ.

რაც შეეხება, აქ მოტანილ “ქაშქურ” ტოპონიმებს (ადგილის სახელებს) ისინი ჩვეულებრივი მეგრულ-ლაზური ადგილის

(სოფლის), უპირატესად კი მეგრული გვარსახელება (შედარეთ: ნიკოლოზ ჯომიდავა, კოლხური (მეგრული) გვარსახელები, თბ. 1996წ.)

გვარსახელების ასაკი შეიძლება იყოს 3500 წელი?
დიახ, შეიძლება!

“საქართველოში გვარსახელებს დიდი ხნის ისტორია აქვს. ქართულში გვარსახელების არსებობა დოკუმენტურად დასტურდება VIII-IX საუკუნეებიდან, თუმცა რა თქმა უნდა, ისინი ამ დროს არ წარმოქმნილა. საერთოდ, ქართული ეთნოგრაფიული მასალის გააზრებას იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ საქართველოში მოხდა უწყვეტი გადასვლა პირველყოფილი გვარისა გვიანდელ გვარში და გვიანდელი გვარისა – გვარსახელში”. (როლანდ თოფჩიშვილი, “როდის წარმოიქმნა ქართული გვარები”, თბ. 1997წ. გვ. 100).

ახლა, რაც შეეხება მხარის, ქვეყნის სახელ თიფიას, ანუ თიფიელი ფიხუნიას სამშობლოს სახელის ეთნიკური კუთვნილების საკითხს: ი. დიაკონოვს თიფიელები ქართველურ (მეგრულ-ლაზურ) ტომად – ტიბარენელებად მიაჩნია.

“Тибарены, название которых могло бы считаться идентичным названию каскского племени Типия (или Тибия)” (აქ ლაპარაკია თიფიელი ფიხუნიას სამშობლოზე – თიფიაზე. კთ.)

(И. М. Дьяконов. Предыстория армянского народа. Ереван, 1968г. с. 122). იგი იქვე დასძენს: с нашей точки зрения название тибаренов тождественно с именем каскского племени еще XIV в. до н. э. Типия (Тибия), с каким-либо местным суффиксом, например с распространенным в ряде кавказских языков суффиксом множественного числа – “ар” (იქვე, გვ. 193). ამ შესჯელობით თვით დიაკონოვმა დაასამარა თავისივე მოსაზრება აფხაზურ-ადიღეური ტომების განფენილობის შესახებ ძვ. წ. III-II ათასწლეულებში, რომელიც ჩვენი სტატიის დასაწყისში მოვიტანეთ. (კ. თ.) აქ ხსენებული მრავლობითობის სუფიქსი “არ” ზანურია (მეგრულ-ლაზურია). აკაკი შანიძემ “არ” სუფიქსის ზანურობას, (მეგრულ-ლაზურობას). ხაზი გაუსვა ტოპონიმ “გოგარენისა” და სომხური “გუგარაქის” შედარებისას და თვალსაჩინოდ დაასაბუთა თავისი მოსაზრების უტყუარობა.

ტიბარენები რომ ზანების — ჭანების (მეგრულ-ლაზების) წინაპრები იყვნენ შესანიშნავად და მეცნიერულად დაამტკიცა ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა ნანა ხაზარაძემ. იხილეთ სტატია: “ტიბარენები. ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში”; მისივე: “აღმოსავლეთ მცირე აზიის ეთნიკური და პოლიტიკური გაერთიანებები ძვ. წ. I ათასწლეულის პირველ ნახევარში”, თბ. 1978წ. და ნაშრომი Г.А. Меликишвили. К истории древней Грузии. Тбилиси. 1959.

ამრიგად, ი. დიაკონოვის და ქართველ მეცნიერთა აზრით “თიფია” ანუ “ტიბის” თიფიელი ფიხუნიას მშობლიური მხარის სახელი მეგრულია და სინონიმია მოგვიანო ხანის ეთნონიმის — ტიბარენელებისა.

დაგვრჩა თვითონ ფიხუნიას სახელის გაანალიზება. ეს სახელი ჩვეულებრივი მეგრულ-ლაზური საკუთარი სახელია.

სამეგრელოში, ჩხოროწყუს რ-ში, სოფელ კირცხში, 1963 წელს ფიქსირებულია მამაკაცის საკუთარი სახელი “ფოხონია”. ჩვენ იგი შევუდარეთ სახელ “ფიხუნიას”. ბატონმა გრიგოლ გიორგაძემ მოიწონა ასეთი შედარება და დასძინა: ხეთურ ლურსმულ დამწერლობაში “ო” და “უ” ერთნაირი ნიშნით გადმოიცემაო. ეს აზრი დასტურდება ალ. ლლონტის წიგნში “ქართველური საკუთარი სახელები” (თბ. 1986, გვ. 203)

სახელი ფოხონია* სამეგრელოში ფართოდ გავრცელებული საკუთარი სახელია. სახელი “ფიხუნია”*-ს პირველი ელემენტი “ფიხ” შეესატყვისება მეგრულსავე მამაკაცის სახელებს: ფიხუ, ფუხული (სოფელი აბედათი და ჩხოროწყუ (იქვე, გვ.90)). ამრიგად სახელი ფიხუნიას პირველი ელემენტი, დადასტურებულია სამეგრელოში. ამავე სახელის მეორე ელემენტი, სახელის დაბოლოება “უნია” საკმაოდ გავრცელებული დაბოლოებაა თანამედროვე მეგრული გვარ-სახელებისა. ასეთებია გვარსახელები: ხუხუნია, გაბუნია, ქუნია... და ა. შ. ამრიგად გაირკვა მეორე ელემენტის, “უნია”-ს მეგრულ-ლაზური წარმომავლობაც.

“ყველა ქართველოლოგს, რომელიც ხეთურ ტექსტებში დადასტურებულ ქასქურ ონომასტიკურ მასალას გაეცნობა, პირველი, რაც თვალში ეცემა, ეს არის ფონებათა განაწილების იდენტურობა ქასქურსა და კოლხურს (ლაზურ-მეგრულს) შორის, განსაკუთრებით ეს აფიქსთა იდენტურობას ეხება.

ჩვენ ვიცით, რომ სხვა დასხვა ეპოქის “თანაც ბევრობრივად იდენტური მასალის შედარება მეთოდურად გაუმართლებელია. მაგრამ გათვალისწინებულია ისიც, რომ საქმე გვაქვს ონომასტიკურ მასალასთან და მაწარმოებელ აფიქსთან. ეს უკანასკნელი კი საუკუნეებს უძლებს” (ნათელა ქუთელია. გაზეთი “თბილისი”, 1999წ. ამავე გაზეთის 9 აპრილის ნომერში გამოქვეყნებული დალი ოსეფაიშვილის სტატია: “ვის ეკუთვნიან ქაშექები?”).

ვითვალისწინებთ აგრეთვე, ზემოთქმულსა და ქაშექების სოფლებისა და დასახლებების სახელწოდებათა იდენტურობას ქართველურთან, განსაკუთრებით ზანურთან, როგორიცაა ელურია (ილურია) ქართულ გვარსახელ ილურია, ილურიძესთან, ხათური გახარიას – მეგრულ გვარსახელ გახარიასთან (გვახარიასთან); ქაშქური ტოპონიმის – შარია-ს მეგრულ გვარსახელ შარიასთან; სარიას, მეგრულ გვარსახელ სარიასთან; ქაშქური ტოპონიმის შუხურიას მსგავსებას მეგრულ საკუთარ სახელ – შუხურისთან და ა. შ. ასეთი ტოპონიმი 18-ია. ნათქვამს ემატება ქაშქური სოფლის სახელი “თაქაშთურია”, რომელიც ჩვენს მიერ მეგრულად გაიშიფრა როგორც “თაქას გვარისანნი”.

შემდეგ განვიხილოთ იმ თემის, მხარის სახელი “ფიფია”, საიდანაც იყო ქაშექების მეფე თიფიელი ფიხუნია. როგორც ითქვა ი. ღიაკონოვის აზრით, თიფია იდენტურია ამავე ტერიტორიაზე ანტიკურ ხანაში მცხოვრები ტიბარენებისა. ტიბარენები კი მეცნიერთა აზრით, იგივე ქართველური ტომი ზანებია (მეგრულ-ლაზები).

და ბოლოს, ვასკენით: თვით ქაშექების მეფე ფიხუნიას (იგივე ფოხონიას) სახელის მეგრულ-ლაზურ წარმომავლობას და მის ქართველურ სტრუქტურას. თიფიელი ფიხუნია იყო უძველესი ქართველი მეფე, რომელიც იდგა ქართული სახელმწიფოებრიობის სათავეებთან.

ქართული სახელმწიფოებრიობა 3400 წლისაა.

ჩვენს მტკიცებას აქვს არქეოლოგიური საფუძველიც. არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ ი. ღიაკონოვს იმაში, რომ “Археология Ионты и Колхиды. III-II тыс. до н. э. совершенно еще не достаточно изучена...” (И. М. Дьяконов. Предыстория армянского народа. Ереван, 1968. с. 13)

ქაშექების განსახლების ტერიტორია მოქცეულია კოლხური

ბრინჯაოს კულტურის არეალში, ყოველ შემთხვევაში კოლხური ბრინჯაოს კულტურის გავრცელება სამხრეთ აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში, დღევანდელ ქალაქ ორდუმდე მაინც (ამჟამად თურქეთში) დოკუმენტურად არის დადასტურებული კოლხური ბრინჯაოს ცულების აღმოჩენით. მეორე მხრივ, იმავე ტერიტორიაზე ბერძენი და რომელიც ავტორები უფრო გვიან (ძვ. წ. VI ს-დან) მოიხსენიებენ დასავლურ ქართველურ ტომებს: ხალიბებსა და ხალდებს, მოსინიკებს, სანებს, ტიბარენებს (კ. თ.)

შემდგომში “ეს ტომები იმავე ტერიტორიაზე ქმნიან დიდ გაერთიანებას, რომელსაც ბიზანტიელი ისტორიკოსები (მაგ. პროკოფი კესარიელი) “ჭანების” სახელით მოიხსენიებენ” (ოთარ ლორთქიფანიძე, პროფესორი, არქეოლოგი. იხ. დალი ოსეფაიშვილის სტატია – “ვის ეკუთვნის ქაშექები?” გაზეთი “თბილისი” 1999წ. 9 აპრილი).

ჩვენ შეგვიძლია დაახლოებით მაინც წარმოვიდგინოთ ქაშექების მეფის ჩაცმულობა და აღჭურვილობა თუ გავითვალისწინებთ, რომ “ხეთების “ახალ სამეფოში” (ძვ. წ. XV-XIII სს.) ძველი სამეფოს პერიოდისაგან განსხვავებით რელიგიის სფეროში თავს იჩენს ელემენტები, რომლებიც უფრო ადრე თრიალეთის კულტურის არეში ჩანს. ამავე ასპექტში საინტერესოა გვიან ბრინჯაოს ხანაში ცენტრალურ ამიერკავკასიური კულტურის არეში ე.წ. “ამორძალური ცულების” მასობრივი გავრცელების ფაქტი. ეს კულტურა თრიალეთური კულტურის ბაზაზე ჩამოყალიბდა. სწორედ ამგვარი ცული უჭირავს ხელში ბოლახჭოიში (ხეთების სამეფოს დედაქალაქ ხატუსაში) ჭიშკრის მცველ მეომრად გამოსახულ ღვთაება თუშუბს. მის ჩაცმულობასაც და სარტყელსაც ბევრი პარალელი მოეპოვება ამიერკავკასიაში (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. თბ.1997წ. ტ.I, გვ.359).

გრიგოლ გიორგაძის დაკვირვებამ, მისმა მიგნებებმა აშკარად უჩვენა ქართველოლოგებს, რომ მეგრულ-ჭანური ენები უკვე არსებობდნენ ძვ. წ. II ათასწლეულში. ქართველი არქეოლოგების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ეს მოსაზრება მათ ბევრად უფრო ადრე გამოთქვეს არსებული არქეოლოგიური მასალის გაანალიზებით. ლინგვისტთა ერთი ჯგუფის დასკვნები, რომლებიც ხსენებულ პროცესს უფრო გვიანნი ხანით ათარიღებენ, აშკარად

მცდარია და მოითხოვს შესწორებას. შესაბამისად, სვანურის გამოყოფის თარიღი ქართულ-ზანური ერთობიდან ასევე საჭიროებს გადასინჯვას, და ბოლოს: ენათმეცნიერთა დასკვნა-დათარიღება, რომ ერთიანი ქართველური ენა წარმოიქმნა ძვ. წ. IV-III ათასწლეულში არ უნდა იყოს სწორი და სულ ცოტა ათასწლეულით ადრე (ძვ. წ. V-IV ათასწლეულებში) უნდა ქონოდა მას ადგილი...

არსებობს კიდევ ერთი გარემოება: რა აზრისანი არიან ქართველი ისტორიკოსები ქართული სახელმწიფოებრიობის დასაწყისი პერიოდის შესახებ?

ივანე ჯავახიშვილი: “XI საუკუნიდან მოყოლებული; მუსკები, ტაბალები და კასკები (იგივე ქასქები, ქაშქები კ.თ.) რომლებიც მერმინდელ მესხთა, იბერთა და კოლხთა წინაპარი ქართველი ტომები იყვნენ, უკვე პოლიტიკურ ასპარეზზე ჩანან და ხშირად ძლევამოსილ ბრძოლას აწარმოებენ ასურელების წინააღმდეგ”. (ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი 12 ტომად, თ.1. თბ. 1979წ. გვ.43).

როგორც ვხედავთ, ივ. ჯავახიშვილს ქაშქები (ქასქები), როგორც თვითონ წერს, “კასკები” კოლხთა წინაპრებად მიაჩნდა.

“უახლესი გამოკვლევების მიხედვით კოლხური სახელმწიფოებრიობის” არსებობა ჩვენ უკვე ძვ. წელთაღრიცხვის მე-XV საუკუნისათვის უნდა ვივარაუდოთ, რამდენადაც მიკენური ეპოქის ბერძნულ ნაწერებში (ძვ. წელთაღრიცხვის XV-XIV სს) დოკუმენტურად დასტურდება მრავალი სახელი, რომლებიც “არგონავტების მითიდან” იყო ჩვენთვის ცნობილი, მათ შორის ისეთი სახელები, როგორიცაა “აია” (ქეყანა), “კოლხიდა”, “იასონი” და სხვა. (თამაზ გამყრელიძე – “საქართველო ევროპაა თუ აზია?” გაზეთი “ლიტერატურული საქართველო”, 18-25 იანვარი, 1999წ.)

გურამ ყორანაშვილის აზრით “კლასებისა და სახელმწიფოს ჩასახვის ასეთი სურათი გვაქვს უკვე მეორე ათასწლეულის შუა და ბოლო ხანებში თრიალეთის, დიაოხის, კოლხას, ცოტა მოგვიანებით ხალიტუსა და სასპერების გაერთიანებაში. ესენი, გ. მელიქიშვილის სწორი მოსაზრებით, არ წარმოადგენენ ე. წ. სამხედრო დემოკრატიას, არამედ იყვნენ ადრე სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები” (გურამ ყორანაშვილი,

საქართველოს ისტორიის საკითხები. ნაწილი I, თბ. 1994წ. გვ.61)

ნ. ბერძენიშვილის აზრით: “ქართლის (იბერიის) სამეფო ძვ. წ. II ათასწლეულის მე-2 ნახევარში აღმოსავლეთ საქართველოს მიწა-წყალზე არსებული უკლასო საზოგადოებიდან აღმოცენდა” (ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ.1, თბ. 1964წ. გვ.367)

ფაქტების მოყვანა კიდევ შეგვეძლო, მაგრამ მოხმობილი მასალა სრულიად საკმარისია იმისათვის, რომ კიდევ ერთხელ და საბოლოოდ დავასკვნათ: ქართული სახელმწიფოებრიობა 3400 წლისაა. ტიფიელი ფიხუნია კი უძველესი ქართველი მეფეა.

ამგვარად ვასკვნით: ფიხუნია (იგივე ფოხონიას) სახელის მეგრულ-ლაზურ წარმომავლობას და მის ქართველურ სტრუქტურას. თიფიელი ფიხუნია იყო უძველესი ქართველი მეფე, რომელიც იღვა ქართული სახელმწიფოებრიობის სათავეებთან.

ჟურნ. “ემიგრანტი”, მოსკოვი 1999წ. გვ. 193-197.

პარლამენტური – მეცნიერი, პედაგოგი, ტექნიკური უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის კათედრის წევრი, შუბეროლოგი. ეროვნული აკადემიის საპატიო წევრი.

თუთხალია ძვ.წ. II ათასწლეულში მცირე აზიაში (იგივე ანატოლიაში) ფართოდ გავრცელებული საკუთარი სახელია, რომელსაც ხშირად ატარებენ ხეთების მეფეები.

ხეთის ოთხი მეფე ატარებდა ამ საპატიო საკუთარ სახელს. მათგან მნიშვნელოვანია თუთხალია II (ძვ.წ.XV ს.), რომელიც ითვლება ხეთური იდრინდელი დინასტიის ერთ-ერთ პირველ დამაარსებლად. მან გაანადგურა ხალაფი (პალაბი) და ხანიგალბათი (ხური), ხურიტების ძლიერი სამეფო.

თუთხალია III ს (ძვ.წ.XV ს) მმართველობის პირველ ხანებში, ხათი, ხეთების სამეფო პოლიტიკურად დამაბუნებელი იყო, მაგრამ მალე გაძლიერდა. არქივებმა შემოგვინახა თუთხალია III ის და მისი მეუღლის ნინქალომათის სახელით შედგენილი ხეთური რიტუალი, რომელიც წყევლის 'აე ენას', ნათქვამს დაეძენდი, რომ ქართულში და ხეთურში სიტყვა 'ენა' ერთნაირი ხმარების სიტყვათა წყებას განეკუთვნება:

ქართული ენ-ა

მეგრული ნინ- ნინ-ა 'ენა'

ლაზური ნინ- ნინ-ა 'ენა'

სვანური ნინ/ნგნ

ნგნ-ირ-ალ 'ენები'

(**ჰაინს ფენრიხი. ზურაბ სარჯველაძე.** ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. თბ 1990); შდრ. ა. ჩიქობავა 'ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედსრებითი ლექსიკონი. თბ.1938წ;

გ.კლიმოვმა საერთო ქართველური ფუძე ენის დონეზე აღადგინა 'ნენა'-არქეტიპი, ხეთურში *memai* (მემაი) და შუმერულში *ema* (ემა) არის დადასტურებული. შესაძლოა ეს ქართული სიტყვა ხეთურში არა ინდოევროპული ხათურიდან, არამედ პროტოხეთურიდან იყოს შეთვისებული,

ზოლო შუმერებში (შუმერულ ენაში) მტკვარ-არაქსის კულტურის გავრცელებასთან დაკავშირებით, ხურიტების კრებით სახელს ამოფარებულ ქართველურ ენოვან ხალხს უნდა შეეტანა, ეს ჩვენი თვალსაზრისი გახლავთ. (იხ. კარლო თოფური. 'ენა ერის წმინდათა წმინდა' ჟურნალი 'აია' 1998 წ. №1 გვ 28-32)

დავებრუნდეთ ხეთელ თუთხალიებს.

თუთხალია IV ის დროს (ძვ.წ. 1250-1220) ხეთებმა დიდი წარმატება მოიპოვეს საგარეო პოლიტიკაში: შემოიშლეს მცირეაზიური 'ვასალური' ქვეყნები. ილაშქრეს დასავლეთში (ასუგაში), სადაც გააქტიურდა ახიას ქვეყანა. მეგობრული ურთიერთობა განამტკიცეს ეგვიპტესთან, დაამყარეს კავშირი ასურეთთან, რომელიც ავიწროებდა ხეტების აღმოსავლეთ პროვინციებს, დიდი გავლენა მოიპოვეს სირიაში, ქალაქ უგარუთში, ხელშეკრულებები დადეს ამურის ქვეყანასთან, დათასთან, პარალელურად მიმდინარეობდა სააშშენებლო სამუშაოები, შექმნეს იაზილიკიის კლდეზე ამოკვეთილი ხეტი მეფეებისა და ღვთაებების სკულპტურული გალერეა.

ჩვენი დაკვირვებებით ქართულ კომპოზიტში 'სალი კლდე' სიტყვს 'სალი' ხეთურია და ნიშნავს 'დიდს'..იგი საერთო ხმარების სიტყვაა ხეთურში და ქართულში, რაც იმაზე უნდა მიგვანიშნებდეს რომ, ხეთების მზგავსად, ქართველთა წინაპრებშიც უნდა ჰქონოდა ადგილი მთებისა და კლდეების გაღმერთებას.

თუთხალია IV ს ჰქონდა სამყაროს მეფის ტიტული, თუმცა მისი მბრძანებლობის დასასრულს, ხეთების სამეფო დაცემის გზას დაადგა. (ქსე. ტV. გვ7. თუთხალია II, III, IV. აკადემიკოსი გრიგოლ გიორგაძე.) რაც შეეხება მეგრულ თუთხალიებს ამ საკითხის შესახებ ვკითხულობთ შემდეგს:

თუთხალია-ეტიმოლოგია და დამატებითი დოკუმენტური მასალა საძიებელია (ნიკოლოზ ჯომიდავა, კოლხური (მეგრული) გვარსახელები თბ.1996. გვ85); იხ.

იმავე ავტორის ნაშრომი 3000 მეგრული გვარსახელი. შეგვიძლია ბატონ ნიკოლოზ ჯომიდავას მადლობა გადავუხადოთ ამ შესაშური, საშვილიშვილო საქმისათვის, როგორიც არის მისი დასახელებული ნაშრომი.

ეს წიგნი უამრავ მზგავს გასაშიფრ მასალას შეიცავს. ეს მასალები მკვლევარს ელოდება.

შეგვიძლია ბატონ ნიკოლოზს მივმართოთ: ეტიმოლოგია და დამატებითი მასალები ჩვენს მიერ მოძიებულია. ქართველურ ხალხურ მეხსიერებას ნათლად შემოუნახავს არა ერთი სინამდვილის ხსოვნა ძველადმოსავლეთის ხალხთა ისტორიიდან. ამ შემთხვევაში ხეთების ისტორიიდან, 'ქართული კულტურა თავისი შედგენილობით ძველადმოსავლურია' (ს. ჯანაშია).

მეცნიერის მოვალეობაა, გამოავლინოს, დაასაბუთოს და აღნუსხოს ქართული კულტურის ძველადმოსავლური შედგენილობა.

ჟურნ. 'აია' №7. 1999 გვ. 61

კარლო თოფურიძე

მეცნიერი, პედაგოგი, ტექნიკური

უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის

კათედრის წევრი,

შუმეროლოგი, ეროვნული აკადემიის საპატიო

წევრი

**ვეფხისტყაოსნის ლექსიკა მმპრულ-
აფხაზურ ბჰარ-სახელეშუი
(ცალქე ბროშურად გამოვიდა 1994 წ.)**

სტატიის სათაური პირობითია, ვინაიდან შ. რუსთაველს თავის პოემაში არცერთი გვარი არა აქვს მოხსენიებული, მაგრამ მოცემულია ზოგიერთი მეგრულ-აფხაზურ (კოლხური) გვარსახელის პრეფიქსი – ფუძე, რომელიც პირდაპირ ან შედარებით უთითებს გვარსახელის ეტიმოლოგიაზე.

ალმასია.

ალმასი – ძვირფასი ქვა, მოხსენიებული ვეფხისტყაოსანში: “და მისსა ვით გასძლებს გაყრასა გული ალმასი, წთობილი” (ხაზგასმა ჩვენი). 1327,3

ამბა,

ამბალაია. ამბროლაჲ. ამბოული – ნამები, ნასიამოვნები, დამტკბარი, დალხინებული: “მას შეყრა ტარიელისა უხარის მით ამბავითა” 1327,3

ბაგია.

ბაგი – ტუჩი, ნაპირი. “...მაგრა უჯდა უცხოს უცხო, არ ბაგენი აუბარნა” 245,3

ბაზირბაია.

ბაზიური – ბაზთა ან ქორმიძინოს დამგეშავი. საზოგადოდ, სანადირო ფრინველთა დამგეშავი და გამმართველი. “ხუთთა ოდენ ბაზიერთა მეტი არა დავიჭირვე” 602,4

ბარაშია.

ბარი – მიწის სათხრელი რკინის ნიჩაბი; მიწის სათხრელი იარაღი; “მისთვის არცა სად სამარე, არცა სათხარად ბარია” 1116,4

ბეღია,

ბეღი – ბედისწერა, მოსავალი; “ვით ზღაპარი, ასრე ესმის უბედობა, თუნდა ბედი” 1184,3

ბერიი,

ბერი – მოხუცი; “მე, ბერსა შენსა გამზრდელსა, სიცოცხლე მაარმებინე” 562,4

ბუკია,

ბუკი – საყვირი, სამხედრო საყვირი. „... ბუკსა ჰკრეს და წინწილანი, დაატკობდეს მათთა ხმათა“ 46,3

ბურჯანია. აბურჯანია.

ბურჯი – ციხე-დარბაზი; კოშკი, ზღუდე. “მან ერთსა ბურჯსა გარდუგდოთ წვერი საბლისა გრძელისა” 1395,2

ბუჟერი.

ბუჟაბა – “მონაქროლმან ვარდი ღაზრა, წამწამთაგან ბუქი ბუქდა” 986,4

ბაბითია.

ბაბადითიზა – გაცულება, წახდომა. “გაბელითდა სიხარული, ჩაღანა და ჩანგი ტკბილი” 101,4

ბაბუა.

ბაბუა – გენალელება. ნუგაგვა – ნუ გენალელება (წიგნში გვ. 351); “მოვახსენე: “ნურა გაგვა, ნუ ინალვლი მაგას მაგად!” 631,2

ბვანია.

ბვანუა. ბვანი – მსგავსება, სახე; “შესა სიტურფით ყოფის, იყოს მისითა გვანითა” 1131,4

ბვარაღია. ბვარაშია. ბვარდავა. ბვარსაღია.

ბვარი – ჯიში, ტომი, კატი გორია; “მიჯნურობა არის ტურფა, საცოდნელად ძნელი გვარი” 24,1

ბზოზაა.

ბზოზა – გარკვეული გზა; “არცა ვინ ვაჭრობს ვაჭარი, არცა ვინ წავა გზობასა” 1121,2

ბუგუღია,

ბუგუ – ტბა, ტბორი, დამღვარი წყალი. “შინა შევიდი, მას წინა ედგის ცრემლისა გუბები” 1146,1

ბული.

ბული – სისხლის მიმოქცევის ორგანო (აეტ.); “ამა მონათა ჩემზედა გარდაუხდელი გულია” 1323,1

ბაგრული.

დაქარეზა – დაფარვა (პირუტყვის კარავში დაბინავება (აეტორი). “ლერწმისა სარსა დასდრეკდა, გიშერსა დაქარეზებდა” 891,3

დარჯანია.

დარაჯა — ყარაული, მცველი, მცველი ან მზვერაუი; გუმაგი.
“სალამო-ყამ დაიზახა ქედით მათმან დარაჯამან” 449,1

დასტურაია.

დასტური — ნამდვილი, მართალი, სარწმუნო. “მერმე ჩემი
მიჯნური ხარ, დასტურია, არ ნაჭორად” 130,3

დგამია.

დგანა — დგომა სიმაღლეზე (აეტ.); “მინდორსა შიგან
გორი დგა, ფრიდონ მას ზედა დგებოდა” 982,1

მთიარია.

მთარი — უთხელესი პაერთაგანი, რომელიც გარშემო
ახვევია დედამიწასა და მნათობებს; ავტორი “აწ გამომგზავნა,
რომელსა ვერ მზე ჰგავს, ვერ ეთერია” 289,4

ელიავა

ელია — ქართული წარმართული ღვთაება წვიმა-სეტყვისა
და ჭექა-ქუხილის გამგებელი; “გულმან, გლახ, რა ქმნას უგულოდ,
თუ გული გულსა ელია?!” 942,2

ეჯიზია.

ეჯიზი — მეფის მხლებელთაგანი, მეფის შინაყმა; კარის
ეუზირი; “დარბაზს ეჯიზი შეგზავნა, მართ მისგან შენარონია”
142,1

პარდანია. პარდია.

პარდა — გაავარდა, ეი ვარდად აქცია; “გამოიღო რიდე
მისი, ეინ მაგეთა ვარდი ვარდა” 1339,3

ზარანდია.

ზარადი — თავის სარქმელი რკინის საჭურველი ომის
დროს. “დაეხურა ზარადები, პირსა მათსა უფარვიდა” 1379,4

ზარიცა.

ზარი — ყიჟინა, დიდი ხმაური; “სცემდეს ბუკსა და
ტაბლაცსა, გახდა ზათქი და ზარია” 1460,2

ზურმა — ზარმაში.

ზარ-საჟა-დან — ოქროქსოვილი, ოქრო, მკედი, ოქროს
ფარჩეულობა. “ყველასა ტანსა ემოსა ზარქაში განაზიდარი” 612,4

ზედანია.

ზედა — რომელთან შედარებით მაღლა მყოფი; “შენთა
შუქთა შემომადგამ, ბნელსა გულსა ზედა მჭვირსა” 416,3

თათაჲ.

თათი – ურლიქო ოთხფეხთა ფეხი; “მისთა მჭვრეტთა დაუსახეს ეფუხსა ტოტი, ლომსა – თათი” 1074,4

თანალიში.

თანანი – თანმკრებლები. “შეტევებასა ლამობდეს ყმანი არაბთა თანანი” 1608,2

კანჯუა.კჳან-ჟუა-დან.

კანჯარი – გარეული ვირი; “ირემი, თხა და კანჯარი, ქურციკი მალლა მხტომელი” 75,2

კაპანია.

კაპანი – ქვიანი ვიწრო სავალი ადგილები მთებში. “ერთობ ლაშქრითა აივსო მინდორი, კლდე, კაპანია” 402,4

კაპარჟია.

კაპარჟი – ისართ ბუდე; “ხრმალ-კაპარჟი მოიმაგრა, მკლავნი გაიმამაცურნა” 93,2

კასია.

კასი – საკ. სახელი. საეკლესიო კალენდარში მიჩნეულია ადამ-ის შესატყვისი მნიშვნელობით (ავტ.); მეგრ-დ კოჩი. “კაცი ემთხვია; მას ჰკითხა ამავეი მის ლაშქარისა” 978,1

კაჲალია.

კაჲლუსი – კოხტა, ლამაზი, ტურფა, კეკლა. “კელა ზოგთა ქვე უც ბუნება კეკლუცთა ზედან ფრფენითა” 22,4

კარჲალა.

კარჲი – ნაწილი, წილი, მახრე; ჩემად კერძად – ჩემადნაცვლად, ჩემ წილ, ჩემ მაგიერად. “მე შერმადინ დამიგდია, ჩემად კერძად პატრონობდეს” 168,1

კჳეხია.

კჳეხი – ტალზე გასაკრავი ფოლადის ნაჭერი აბელზე მოსაკიდებელ წინწყალთა გასაყრელად; “შენ მკედარსა გნახე, დავიწვი, ვითა აბელი კვესითა” 1301,3

კოდია.კოდუა.

დაკოდელი – დაჭრილი, წყლული; “მათ მასწავლეს, ხატაელნი ვნახენ მისგან დაკოდელი” 997,2

კოჲარია.კოჲია.კოჲუა.კოჲაა.

კოჲა – ხმლის ტარი. “ეხვეოდიან, ჰკოცნიდეს, ხრმალსა და სალტე-კოტასა” 611,4

ლაშაძია.

ლაშა ანუ ლაშოვა – ლაშობა, დაპირება, მონდობა; ცხარე სურვილი; სწრაფვა; “მოხვალ გითხრობ ყველაქასა, მე ვითა ვარ ცრემლთა ლაშით” 1107,4

ლაშქარაზა.

ლაშქარი – ჯარი; “კაცი ემთხვია; მას ჰკითხა აშავეი მის ლაშქარისა” 978,1

ლოშია. ლომაია. ლოშაია.

ლოში – ცხოველთა მეფე; “ყმა ნადირსა უნადირებს, ლომის ლეკვსა ვითა ლომი” 999,2

ლხინია.

ლხინი – ლხინება – მოლხენა, რგება, შველა, შვების მოცემა; “შიაჯეთ ვინ, ხორცთა დაწვა კმა არს, მისცეს სულთა ლხენა” 10,3

მალა.

მალმალეზა – რამის ხშირ-ხშირად მალ-მალ მოსვლა, ჩქარ-ჩქარა მოსვლა; “წადი, უსტარო, ისწრაფე, თუ მუხლი გქონდეს მალეზი” 1275,1

მანავა.

მანა – მონა; “ლხინმან ბნელი განმინათლა, ამიფოლხვა ჯაჭვთა მანა” 392,3

მანგი –

მთვარე; მეტ: მოელვარე თვალი, მარგალიტი და სხვა. “მოახსენა: გიბრძანებსო ტანი ალუა, პირი მანგი” 120,4

მარბალიძია.

მარბალიძი – ძვირფასი ქვა, მარგალიტის თვალი. “ვით მარგალიტი ობოლი, ხელი-ხელ საგოგმანები” 9,2

მარბანია.

მარბი – სასარგებლო; მარგებელი; მომხმარე; კეთილის მოსურნე. “საღმრთო, საღმრთოდ გასაგონი, მსმენელთათვის დიდი მარგი” 12,2

მარკაღია.

მარკაი – ნადირის მოსარეკავად დაყენებული კაცი: “იგი მინდორს ნადირობდა, დაეფანჩა მარკაი, და” 270,4

მარბიშია. მარბილია.

მარბი – მარტო, მხოლოდ. “სხვა ბე არ ესვა მეფესა,

მართ ოდენ მარტო ასული" 33,1

მარსოლია. მარსულია.

მარისი – მარსი (პლანეტა). “მოდო, მარიზო, უწყალოდ
დამჭერ ლახვრითა შენითა” 960,1

მახარია. მახაროზალი. მახაშაშაშია.

მახალი – 1. ვინც მაც და ბადა (ავტ.) 2. ტკბილი
სასმელი, შარბათი, ღვინო. “დასხდეს: შეიქმნა პურობა, გაამრავლებდეს
მახალსა” 1012,1

ნაყოფია.

ნაყოფიანი. საყოფლიანი. სასარგავლო. “ვერას ვერ შეიქმს
ნაყოფსა ვარდი უმზეოდ ჭკნობილი” 934,3

ნაქაშია.

ნაქაღი – ღვარი, ძლიერი ჭავლი, საკ.: მოით გადმოძქუხარე
წყალი. “მუნ დაადენდეს ნაკადსა სისხლისა ცრემლთა ტბისასა”
1022,3

ნანაშა.

ნანა – სინანული; “ტარიელ ეტყვის: “ნუ იქმთო”, მასცა
სიტყვისა ნანანი” 1608,3. ნანა, ღმერთების ღიდი დედის კულტი
იყო კოლხეთში (ნ. ლომოური, გვ.66)

ნარგია.

ნარგისი – ლამაზი, სურნელოვანი ყვავილი... “ცრემლი
ცხელი ასოვლებდის ნარგისთაგან ვარდსა ზრულსა” 152,2

რუგენია.

რუგი – მრგვალი სასმისი თასი; “მელნისა ტბათათ
იღვრების სავსე სათისა რუგები” 1146,3

საბუღა.

საბალი – თოკი, ბაწარი; “მან ერთსა ბურჯსა გარდევადლოთ
წვერი საბლისა გრძელისა” 1395,2

საპარია.

საპარავლი – გამოსადეგი, სასარგებლო. “სმა-ჭამა –
დიდად შესარგი, დება რა სავარგულია?” 50,3

საღამა. საღა.

საღამან – ირანული რომანის “საღამან და აბსალის”
გმირის სახელი. “უბრძანა: “თქვენთვის მტირალსა ყოლა რად
მიზნდეს საღა მე!” 1576,4

სალია.

სალი — მაგარი ქვის კლდე. სალა მაგარი ქვა. “სრულად გავქაედი, შეშექმნა გული მართ ვითა სალია” 584,4

სარიი.

სარი — გრძელი ძელის ჩამონაპობი, გათლილი და თაეწამახული დასასობად. “ლერწმისა სარსა დასდრეკდა, გიშერსა დააკარებდა” 891,3

სარჩიშელია.

სარჩელი — ჩივილი, საჩივარი; “ქალი ეტყოდა ტირილით, სარჩელი უგავს ბრჭობასა” 234,1

სახურიი.სახესჟა.სახულუა.

სახვა — გამოხატვა, დასურათება, გამოსახვა. “ჰკადრა ზოტა ქებად მისად, სასახავნი დიდნი სახნა” 1047,4

სოგელია.

სოგლი — ნასობი, ნაკრავი. “ღავეც, რუსთველმან გავლექსე, მისთვის გულ-ლახვარ-სობილი” 7,3

ტანიი.ტანგაია.ტანტინგა.

ტანი — იგივე მნიშვნელობით, როგორც ხელი: ერთი ხელი ტანისამოსის ნაცვლად — ერთი ტანი სამოსელი; “ჩემი სთქვა: სხვათა მიჰხვდაო იგი აღვისა ტანითა” 1302,2

ფარღალაჲა.

ფარღული — მარგალიტის (ან სხვა მძივის) ყელსაბამი, ყელზე ჩამოსაკიდი. “კვლა უძღვნა თვითო ფარღული, გარდასაყრელი ყელისა” 1466,1

ფონია.

ფონი — პატარა წანწყარით მიმდინარე წყალი; “გიშრისა ტევრსა აგუბებს, ვარდისა ველსა ფონია” 1254,2

ჟადარიი.

ჟადეზა — დაპირება. “მათ ბოზ-კუროთა ასეთი რა მისცეს, რა უქადესა” 574,3

ჟასიგაია.

ჟასვი — ეკალი. “ვარდსა ქაცვი მოაპოვებს, ეკალთამცა რად ვეფხანე” 709,2

ჟაჯაია.

ჟაჯი — ‘ქაჯეთის მკვიდრი; საზღაპრო ჯადოსნური საქმეებით და საომარი ხერხებით განთქმული ხალხი. “ქაჯნი

სახელად მით ჰქვიან, არიან ერთად კრებულნი” 1247,1

თაღლია.

თაღლა – ქველი, მზნე, უხვი, რაინდული, ზნეკეთილი, კეთილი.
“მათ ლაშქართაგან სამასი კარგნი მოყმენი ქველანი” 427,1
ღადუა.

ღადარი – დაუნდობელი მუხთალი; მატყუარა, მოღალატე.
“მაგის მეტი რა ვინ მიყოს, თუ არ მომკლას მუხთლად, ღადრად”
757,2

ყოღბაია.

ყოღბი – ალყის შუაგული; შუა ადგილი; ყულბასა –
შუაგულში. “მათ ლაშქართა ყოღბსა შუა ორბი სითმე
გარდმოფრინდა” 980,1

ყორშია.

ყორა – ქვით ამოვსებული ან შეშენებული კედელი, ან
სხვა რამ ზღუდე. ბროლას ყორები – კბილები. “არ დაგმორჩილდეს,
დამქოლე შავისა ქვისა ყორითა” 1290,4

შადანია.

შადი – მხიარულობა; მასპინძლის სიმღერა სტუმრების
გასართობად. “შადი, – ვუთხარ, – ნუ ასდგებით, მოვალ ზანთა
დაუზმელად” 371,2

შაგზია. შაგიზია.

შაგზი – გაუკაფავი მინდვრის ბალახი. “მარტო გარე
შემობრუნდა, შაგზი შიგან გაირბინა” 171,3

შარაშია. შარანგია...

შარა – მთავარი გზა; ბრტყელი გზა (საბა). “ვითა
ცხენსა შარა გრძელი და გამოსცდის ღიდი რბევა” 13,1

შაღია. შაღაგია. შაღიაჰ – შაღაჰ.

შაღაგა – რგება, წადგომა, მოხმარება, შეელა (კურნება);
“ენა დაშერების, გაცკეთების გულსა შეელმის ღმობილსა” 849,3

შაშანია.

შაშართჰა – შეკადრება, გაბეღვა... მით შემართა საშინელი
– მიტომაც გაბედა საშინელი რამის ჩადენა. “მით შემართა
საშინელი, მზე ხმელეთსა დაუკარგა” 1585,2

შაროზია.

შარი – ძვირფასი, განთქმული, ნაქები, სანაქებო, რჩეული
(ყანდი). “მისთა მჭერეტელთა ყანდისა მირთმა ზამს მართ, მი,

შერისა" 3,4

შუბაჲა.

შუბი — საძვერებელი იარაღი. "შუბი ვსთხოვე, ხელი ჩაეყავ მუზარადის დასარქმელად" 445,1

ჩაბალარჩხვა.

ჩაბალახი — სპილენძის ჩაფხუხი თავისა და კისრის დასაცავად ომის დროს. "მათი მესმა დაპირება, ჩაბალახთა ჩამობურვა" 614,1

ჩანგულია.

ჩანგი — სიმებიანი საკრავი არფის ან ქნარის მსგავსი. "გაბედიოდა სიზარულბი, ჩაღანა და ჩანგი ტკბილი" 101,4

ჩხააულია.

ჩხააუნება — წყლის ჩხაუნის ხმაური. "მას ზედა მოიხილეს, ხვეით ესმა ჩხააუნება" 263,1

ჩხარჩხალია.

ჩხარი — ჩხარა-ჩხური, ჩხრიალი. "მონანი მოღგეს; მივიღეს, გახდა აბჯრისა ჩხარია" 92,1

ძველია.

ძველი — ადრინდელი ნახმარი, დიდის ხნისა (ჩუბ.); "სხვადასხვა ჭირი ჩემზედა არ ახალია, ძველია" 1175,4

წარბა. წარბია. წარიბა. წარლბია.

წარბა — გარება, გაელა, გატარება; ცოცხლება, მყოფობა. "ვისგან ნაკრავნი გვინახვან მხეცნი ვერ წაღმა წარებით" 80,4

წაწულია.

წაწურვილი — წაშვერილი. "ზღვასა ზედა წაწურვილსა ქელსა რასმე გარდაველით" 622,2

წვერაჲა.

წვერაჲა — ცლა (სპობა); ლევა, ფუშვა; "ცული არის სიყვარული, ქვეით კოცნა; მზისა წვერეა" 707,3

წააჲაი.

წაანწარი — წკარი, წყლის რაკრაკი; წყლის მოციმციმე ჩქერის ხმა; წყლის ქვებზე დენის ხმა; "კელა წყალსა ასხამს, უშველის, ხმა ისმის მუნ წაანწარისა" 498,4

წოღია.

წოღია — წოდებული, ხმობილი; მიორნცხებული. "აწ იგი ქაჯეთს ხელმწიფედ ქვე ზის მორჭმული წოღია" 1221,4

წარმავა, წარწამია.

წარმავა – ხოცვა, წურვა, მოწურვა. “ქრთამსა სთხოვს და ამხანაგობს, თუცა ცრემლსა ვერ იწურვებს” 764,1

წააგულია, წააღბაია.

წააღვა – შეწყალება, შებრალება. “მოვკვდე, თავი არ გეწყალვის, სისხლი ჩემი ჩემსა ქელსა!” 861,4

ჭაგურია.

ჭაგური – მარჯვე, ვაჟაკი, კარგი ყმა. “თქვეს: “ყმა ვინმეა ჭაბუკი, არა ჩვენებრვე რიდიოთა” 1036,2

ხაღვაში.

ხაღვა – მარტოობა, განმარტოება. “თავის-წინა იგონებდეს, ნიადაგმცა ჰქონდა ხაღვა” 27,2

ხანაგვა, ხანგია.

ხანაგა – სამადლო სახლი, ობოლთა თავშესაფარი. “მიეც ზოგი ხანაგათა, ზოგი ხიდთა ასაგებლად” 804,2

ხანჯარია.

ხარაჯა – ხარკი. “ხარაჯა დასდევს, შეჰკვეთეს დრაჰკანი ასჯერ ასია” 471,1

ხარბაღია.

ხარბა – პავილიონი, საგანგებოდ მოწყობილი კარავი დიდკაცის მისაღებად. “მოციქულნი დავაყენენ, ხარგა დავდგი, არ მაზრები” 431,3

ხარეგავა.

ხარეგა – გახარება, ღზენა, დროს ტარება, შეება, მზიარულება, ქეიფი. “ფარსადან დაჯდა ხარებად ზეიმითა და ზარიოთა” 324,2

ხასია, ხასია.

ხასი – რჩეული, დიდებული, მეფესთან დაახლოებული წარჩინებული. “წიგნსა მოგცემ, გმორჩილობდენ, ვინცა იყოს ჩემი ხასი” 164,4

ხაზავა.

ხაში – რიზი, ქუხილი; ზარდამცემი ხმა. “მან გაახაფოს ხმა ხაფი, კელა უფრო გასახაფავი” 1315,3

ხაღაია, ხაღია.

ხაღი – გიფი, შმაგი; “ჭირსა და ღზინსა ორსავე ზელა მართ ვითა ხელა” 1348,2

ხპარაა.

ხპარა — შუა აზიის ძველი სახელმწიფო. მე-12-13 საუკუნეთა საზღვარზე ხვარაზმის ხელმწიფე (ხვარაზშმა) ფლობდა მთელ ირანს. “მეფემან ბრძანა: “ხვარაზშმა, ხელმწიფე ხვარაზმელია” 511,3

ხპარაშია.

ხპარაზშმა — ხვარაზმის შაჰი (მეფე). “დედოფალმან თქვა: “ხვარაზშმა მეფეა მორქმით მჯდომელი” 513,1

ხილანაშია.

ხილა — ხილზე შექცევა. “ღლე ერთგარდახდა; პურობა, სმა-ჭამა იყო, ხილობა” 56,1

ხოჟაჰა.ხოჟოლაჰა.

ხოჟა — კაწვრა, ფხაჭნა, ხოჭა. “პირსა იხოკეს, გაჰყრიდეს ნახოკსა ვით ნაფოტასა” 611,3

ხულორდაჰა.

ხული — ხულა, ქოხი, კედელ-ყურე. “არა ენახავ სახლსა ჩემსა, არ დარბაზსა, არცა ხულსა” 1471,4

ჯაბაჰა.ჯაბაღია.ჯაბჰა.

ჯაბანი — მშვიდარა, ლაჩარი, მხდალი. “თქვენ ვაჭარნი ჯაბანნი ხართ, ომისაცა უმეტარნი” 1040,1

ჯაჰახია.ჯაჰელია.

ჯაჰარი — მარგალიტის თვალი, აგრეთვე გვარი; “ყმა სოფლისა ხასიათი, ჯავარ-სრული, მრავალ-წყალი” 693,3.

ჯაჰჰანაშია.

ჯაჰჰანი — რკინის პერანგი ან სპილენძის; ჯაჭვის საჭურველი ტანის დასაფარავად მტერთან ბრძოლაში. “დავეკაზმენით საომრად ჯაჭვ-ჯაჰჰანითა, ქაფითა” 441,2

ჯაილაჰა.ჯალაჰა.

ჯალაზი — ოჯახობა, ოჯახის წევრები და მოსამსახურეები, სახლეული. “გაყრა ბრძანეს, გაიყარნეს, ჯალაზობა გაათხელეს” 731,4 (ჯალაზობა — მთელი ოჯახი. ავტ.)

ჯანია.ჯანიშია.

ჯანი — ღონიერი, მრთული, ჯანმრთელი, სალი; “ხელ-სისხლიანი ავთანდილ შედგა ტანითა ჯანითა” 115,2

ჯარიჰა.

ჯანრი – გეროგა, ხანდავლელე "მსოფიდეის ხრუელნი არაზნი,
ჯანრი განმრავლეთა ხსახი" 44.1

ჯიჟიჟი.

ჯიჟი – 1. ქეფის ჯიჟის მღეჯი, პანტოფილი; 2. ზეჟი ქეჟილის
მცხოვერჟი, მცეჟი; გეროგა და უღმრთელო ადამიანი "აჟიჟი ზეჟი
ხიჯოცხელე, უღმრთელო ვითა ჯიჟი" (თ.19,3).

ქართლში (იბერიულ) შრე მიგრულ-ლაზურ გვარსახელებში

(იხილეთა გამოსახულებით მკითხველთა თხოვნით)

როგორც ქაიხიკეძეები, ისე ისტორიკოსები ძალზე ხშირად გამოყოფენ მკერულ-ლაზურ შრეებს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეების ტოპონიმიკაში, გვარსახელებში და ა.შ. განსაკუთრებით იმერულში, რაჭა-ლეჩუმში, გურულში. ამ მხრივ საინტერესოა И.В.Мегрелидзе Лазский и мегрельский слои в Грузии (Труды института языка и мышления имени Я. Мара) და ბერი სხვა ნაშრომები.

ძალზე იშვიათია ნაშრომი, რომელიც აშუქავს უკუ პროცესს: ქართლურ (იბერიულ)-ი შრე მეგრულ-ლაზურში. ეს კი აუცილებელია, რადგანაც ეს პროცესი არ იყო ცალმხრივ ამაყრად, ჩვენი სტატიის მიზანია გავაშუქოთ: ქართლურ (იბერიული) შრე მეგრულ-ლაზურ გვარსახელებში. ჩვენს მიერ გასაანალიზებლად აქ მოხმობილი მეგრული გვარსახელების დიდი უმრავლესობა აღებულია ნიქოლოზ ჟიჟიძეას წიგნიდან '3000 მეგრული გვარსახელი (თბ., 2000 წ.)'.

ასეთი გვარსახელებია:

1. იბერსკუა – მასალა მომავლად ისტორიული მეცნიერებათა დოქტორმა – ვახტანგ გიოლაძემ, რისთვისაც მადლობას მოუახსენებ.
2. ქორთუა – მეგრულად 'ქორთუ' ნიშნავს ქართლელს.
3. გამსახურდია – სამეგრელოში ჩამოსახლებულან ვახტანგ VI-ის დროს, ადრე ყოფილან გამსახურდაშვილები. არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც.
4. წიწაკია – წიწაკა არაა მეგრულში. წიწაკის შესატყვისია "ზაფანა".
5. წაბლაია – წაბლი მეგრულად არის 'ჭუმბური'. აქედანაა ქართული, (იბერიული) გვარსახელი ჭუმბურიძე, რაც აშკარად

მეგრული წარმოშობისაა.

6. წულაია, წულეისკირი, წულუკია – სიტყვა ‘წული’-საგან არის ნაწარმოები ეს გვარსახელები. ასეთი სიტყვა კი არ არის მეგრულში.

7. ცეკვა – ცეკვა მეგრულად არის ‘სზაპუა’.

8. კველაია – ნაწარმოებია ქართული სიტყვა ‘ძველი’-საგან. მისი მეგრული შესატყვისია ‘ჯვეში’.

9. თევზაია – ნაწარმოებია სიტყვა ‘თევზი’-საგან. მისი მეგრული შესატყვისია ‘ჩხომი’. ეს სიტყვა უდევს საფუძვლად ტოპონიმ ‘ოჩხომურს’: ‘ლეჩხუმს’ და ა.შ.

10. ჭედია – წარმოსდგება ქართული სიტყვა ‘ჭედვა’-დან, მისი მეგრული შესატყვისია ‘ჭკადუ’. აქედან მეგრული გვარსახელი ჭკადუა.

11. ქურდაგია – ნაწარმოებია ქართული სიტყვა ‘ქურდი’-დან, მისი მეგრული შესატყვისია ‘მახინჯი’.

12. ღრუბელია – ნაწარმოებია ქართული სიტყვა ‘ღრუბელი’-საგან.

13. გვარაია – გვარი მეგრულად არის ‘თური’.

14. ფუტკარია – ფუტკარს მეგრულად ეწოდება ‘ბუტკუჯი’.

15. პატარაია – ნაწარმოებია ქართული სიტყვა ‘პატარა’-დან. მისი მეგრული შესატყვისია ‘ჭიჭე’.

16. ნემსაია – ნაწარმოებია ქართული სიტყვა ‘ნემსი’-საგან. მისი მეგრული შესატყვისია ‘ლიში’.

17. მსხალაია – ნაწარმოებია ქართული სიტყვა ‘მსხალი’-საგან. მისი მეგრული შესატყვისია ‘სხული’. აქედანაა მეგრული გვარსახელები ‘მასხული-ა’, ‘სხულ-უ-ხია’ და ა.შ.

მაგალითების მოყვანა კიდევ შეიძლებოდა, მაგრამ მოტანილი მასალა ნათელყოფს, რომ მეგრულ-ლაზურ გვარსახელებში საკმაოდ მკაფიოდ გამოიყოფა ქართლური (იბერული) შრე.

მეგრულ-ლაზურად მიჩნეულ ზოგიერთ ტოპონიმშიც შეიძლება გამოვლენილი იქნას ქართლურ-იბერიული შრე.

ეს ცალკე, სხვა ნაშრომის თემაა. ამრიგად, არა მარტო გურულებისა და იმერლების ნაწილი შეიძლება ჩაითვალოს გაქართველ — მეგრულ-ლაზებად, არამედ მეგრულ-ლაზების ნაწილი შეიძლება ჩაითვალოს გამეგრელებულ ქართველად.

ამავე, მეგრულ-ლაზურ გვარსახელების ანალიზის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მეგრულ-ლაზურს, ზანური ენის ფარგლებში მოუქცევია ე.წ. გაუმეგრელიებია სვანეთის, ჯავახეთის, მესხეთის, ხალიბების, ჭანების, სანიგების, აფშილების და სხვა ტომთა მოსახლეობის ნაწილი. ამაზე მტკიცეობებს შემდეგი გვარები: შონია, სვანიშა, ჯავახია, მესხია, კახანია, ხალიბე, ჭანია, სანიგია, აფშილავა, აფხაზავა, ჯიქია. ამავე მეგრულ-ლაზური გვარსახელების ანალიზით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ გამეგრელებულან იმ ხალხთა წარმომადგენლების გარკვეული ნაწილი, რომლებთანაც მეგრულ-ლაზებს ოდესღაც ჰქონიათ კონტაქტები.

1. ლეკია

2. ჩირქშიზია

3. ხაბშრზანია — ხაბური. მდ. ეფერატის ზემო წელის მარცხენა შენაკადია, სადაც ცხოვრობდა ხურის ტომები. ხურის სამეფოს ძირითადი მოსახლეობა, რომლებიც ენობრივად ურარტულთა მონათესავე ტომებია. დოკუმენტურად დადასტურებულია მათი ბინადრობა ძვ. წ. III ათასწლეულის შუა წლებიდან ჩრდილო შუამდინარეთში მდინარეების ხაბურისა და ბელიხის ზემო დინებასა და ხეობაში. ტიგროსის ხეობის ხურიტები ცხოვრობდნენ აღმოსავლეთ არაფხასა და ნუზში. ტოპონიმი „ნუზი“ ძალზე წააგავს მეგრულ სიტყვა „ნუზი“-ს, რაც „ნაძვს“ ნიშნავს (კ.თ. ხაზი ჩვენია).

ეს მით უფრო საფიქრებელია, რამდენადაც ხურიტებს უკავშირებენ მტკვარ არაქსის ენეოლითურ კულტურას. ამდენად, საფიქრებელია, რომ ხურიტების სახელწოდება კრებითი იყო და სხვა ტომებთან ერთად მოიცავდა ქართველურ ტომებსაც.

მეცნიერებმა მიაკვლიეს ხურატულ-შუმერული ლექსიკონის ფრაგმენტებს. ხურიტებს ჰქონდათ ლურსმული დამწერლობა, შექმნეს საკმაოდ მაღალი კულტურა. ხურიტებმა დიდი გავლენა მოახდინეს ხეთურ კულტურასა და რელიგიაზე, მეზობელ სემიტ ტომებზე.

ეჭვსგარეშეა, რომ ხურიტებს ასეთივე გავლენა უნდა მოეხდინათ ქართველურ ტომებზეც.

ძვ. წ. XIV საუკუნეში ხეთების სამეფომ დაიპყრო ხურიტების სამეფო. ძვ. წ. I ათასწლეულის დამდეგს ხურატული ეთნიური ელემენტი შემორჩა ხურიტების ყოფილ ტერიტორიაზე წარმოქმნილ გუზანის სამეფოში. (გუზანია გვარია, ნაგვზაუ-ტოპონიმი-“გუზანი“ საკუთარ სახელად იხსენიება XII საუკუნის საქართველოში. იგი იყო კლარჯეთისა და შავშეთის მფლობელი. თამარ მეფემ მას ტაოც უბოძა – (კ.თ. ხაზი ჩვენია).

ზმნის სტრუქტურაში დადასტურებულია ტიპოლოგიური მსგავსება ქართველურთან. ამრიგად გვარსახელი “ხაბურზანია“ - როგორც ზანი (მეგრულ-ლაზი) მდ. ხაბურიდან. ასეთია ჩვენი მოსაზრება.

4. ხმთშრიბა, ხმთმლიბა, ხმთბარიბა – ხეთებისაგან უნდა იყოს ნაწარმოები. ხეთური ენა ინდო-ევროპულ ენათა ჯგუფს განეკუთვნება. მათ ტერიტორიაზე ადრევე მაცხოვრები ხათები (პროტოხეთები) და მათი მონათესავე ქაშქები/ქასქები, აშკარად ავლენენ ნათესაურ კავშირებს კავკასიურ ენებთან, განსაკუთრებით ქართველურ ენებთან.

ქაშქების ენაზე შეგვიძლია ვიმსჯელოთ მათი სოფლების სახელწოდებების მიხედვით, რაც კარგად არის შემონახული მეგრულ-ლაზურ გვარ სახელებში, ასეთებია: ელურია (ილურია) და ქართული გვარსახელები ილურია>ილურიძე.

- 1) გახარია და ქართული გვარსახელი – გახარია
- 2) ქაშქაია (ქასქაია) და ქართული გვარსახელი ქაშქაძე, ქაშქაშელი, შარია (სარია) ქართული გვარსახელი შარია,

სარია.

3) თიფია და ქართული გვარსახელი – თიფია

4) თაქათურია, რაც კარგად იმეორება მეგრულად. 'თაქა' – მამაკაცის საკუთარი სახელია, რეგისტრირებულია გვარსახელებში 'თაქთაქიძე', 'თაქთაქიშვილი'. თური – მეგრულად ნიშნავს გვარს. ამრიგად ქაშქური 'თაქათურია' ნიშნავს თაქას გვარისანი-ს (ხაზი ჩენია კ.თ.)

(იხ. გრიგოლ გიორგაძე. ხატური ლურსმნული ტექსტების ქასქების (ქაშქების) ტომთა ეთნიკური წარმომავლობისათვის, ჟურნალი 'აია' 1999 №7).

ამრიგად, აქ მოხსენიებული გვარები: 'ხეთელია', 'ხეთარია', 'ხეთურია', აშკარად მიგვიჩვენებს ამ გვარების წარმომადგენლების ხეთურ, განსაკუთრებით ხეთურ-ქაშქურ წარმომავლობაზე, მათგან გვარსახელი 'ხეთ-თურია' მეგრულ ენაზე ნიშნავს ხეთელთა გვარის წარმომადგენელს.

5. ტუსკია – საინტერესო მეგრული გვარსახელია. (ამჟამად შემორჩა გურიას) 'ტუსკი' ლათინურია და ნიშნავს ეტრუსკელს. აქედან გვარ სახელი – რუსკია.

ეტრუსკული ძველი იტალიის ერთ-ერთი ენაა, რომელიც ახალი წ.დ.საწყისში განდევნა ლათინურმა. ამ ენის ძეგლები მოღწეულია ეპიგრაფიული (უმთავრესად საფლავის) წარწერებით.

ყველაზე დიდი ტექსტი დაცულია ზაგრებში (იუგოსლავია), სუდარის (მუმბის გასახვევის) წარწერა, დამწერლობა ეფუძნება დასავლეთ ბერძნულ ანბანს.

ეტრუსკული ენა არაა ინდო ევროპული, ჰეროდოტის აზრით ეტრუსკები მცირე აზიიდან გადმოსახლებულან, ეტრუსკულ ენას ზოგი მეცნიერი აკავშირებს კავკასიურთან და ბასკურთან (ე. ლიმსენი). ეტრუსკული ამჟღავნებს მზგავსებას ქართველურ ენებთან, როგორც გრამატიკული სტრუქტურით, ისე ლექსიკით. ბიბლიური ტრადიციით ტირასი (ეტრუსკებს აკავშირებენ ტირსენებთან) მეშხისა (ე.ი. მესხებისა კ.თ.) დათაბალების ძმასთან. (იხ. რისმაგ

გორდუზიანი <<‘ილიადა“ და ეგეოსური მოსახლეობის ისტორიისა და ეთნოგენეზის საკითხები>> თბილისი 1970წ.)

6. ბერძენია – ეს მეგრული გვრსახელი გამჭვირვალა, ბერძნებთან კოლხთა კონტაქტები დასტურდება ძალზე ადრე. უახლესი მონაცემების მიხედვით მიკენიური ეპოქის ბერძნულ წარწერებში (ძველი წელთა აღრიცხვის XV-XIV ს.ს. დოკუმენტურად დასტურდება მრავალი სახელი რომლებიც არგონავტების მითიდან იყო ჩვენთან ცნობილი, მათ შშორის (ქეყანა) ‘აია“, ‘კოლხიდა“, ‘იასონი“ და სხვა.)

(თამაზ გამყრელიძე, საქართველო ევროპაა თუ აზია ? გაზ. ‘ლიტერატურული საქართველო“ 18-25 ივნისი 1999წ.).

გვარსახელი ‘ბერძენია“ - ფოთიდან არიან.

ბერძენიშვილი – ჩოხატაურიდან და გორიდან.

ბერძენიძე – საჩხერადან.

ბერძნულია – თერჯოლიდან.

ბერძენაძე – წყალტუბოდან.

ბერძენაშვილი – თელავიდან და ა.შ.

ისეთი ცივილიზირებული ერი როგორებიც იყვნენ და არიან ბერძნები, ქართველებს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა დროს გაუქართველბია. ბარაქალა მათ ძალას და ძლიერებას.

7. სარმატია – სარმატია ჯონდოია მოხსენიებულია მ. კვირტიას სტატიაში „ჩიჩილაკი“ (ჩხოროწყუს რაიონული გაზეთი „ნაპერწყალი“ 1969 წ. 1 იანვარი)

სარმატები საერთო სახელია ირანულ-ენოვანი ტომებისა, რომლებიც ძვ. წ. III – ახ.წ. IV ს-ში განსახლებულნი იყვნენ მდინარეების დუნაისა და ტობოლს შორის მდებარე სტეპებში.

ძვ.წ. III-II ს-ში.სარმატები გამოჩნდნენ ჩრდილოეთ კავკასიაში. საქართველოში ამ დროს მეფობდა ფარნავაზ I, ილაშქრეს ამიერკავკასიაში და ამავე პერიოდში გამოეყენენ ალანები.

ჩრდილოკავკასიელი სარმატები შეესივნენ ადგილობრივ, უპირატესად თურქულენოვან მოსახლეობას.

ოსი ხალხის შემადგენლობაში სარმატებმა შეინარჩუნეს თავიანთი ენა.

8. ალანია – საალანო, ხობის რაიონშია, რაოდენობით 2516 სულია ალანები. ალანები სარმატული წარმოშობის ირანულენოვანი ტომები იყვნენ. ძვ. წ. I ს-ში ალანები დასახლდნენ აზოვისპირეთსა და ჩრდილო კავკასიაში. ხშირად ულაშქრიათ ამიერკავკასიაზე. VII ს-ში. ალანებში ფეხი მოიკიდა ქრისტიანობამ. VII-IX ს-ში. ალანები ხაზართ სახაკანოს შემადგენლობაშია.

X-XII ს.-ში ბერძნული დამწერლობის ბაზაზე ჩაისახა ალანთა დამწერლობა. 1238 – 39 წლებში ისინი მონღოლებმა დაიპყრეს. დაიწყო ქართლი მთიანეთში ალანთა დასახლება XIV საუკუნიდან ალანებში გავრცელდა ისლამი.

საზარია – სამეგრელოშივე რეგისტრირებულია საკუთარი სახელი ხაზარა. შდრ. იმერული გვარი ხაზარაძე.

თურქულენოვანი ხალხი იხსენიება აღმოსავლეთ ევროპაში IV-VII საუკუნეებში ჩრდილოეთ კავკასიაში დააარსეს ხაზართა სამეფო.

627 წელს ხაზარებმა ბიზანტიის იმპერატორტთან ერთად ილაშქრეს თბილისზე. 628 წელს მათ თბილისი აიღეს, გაძარცვეს და გადაწვეს. 650 წლიდან ჩრდილოეთ კავკასიაში იქმნება ხაზართა ძლიერი სახელმწიფო. ხოლო ამიერკავკასიას ეუფლებიან არაბები. ეს ორი ძალა დაუპირისპირდა ერთმანეთს. 764 წელს ხაზარებმა ისევ აიღეს თბილისი, გაიტაცეს ერისმთავარი ჯუანშერი და მისი და შუშან-ი.

ხაზარული ენა მიეკუთვნება თურქული ენების ბულგარულ. შტოს. 964-966 წლებში კიევის მთავარმა იტგორმა საბოლოოდ გაანადგურა ხაზართა სამეფო.

მეგრული გვარსახელებია: თურქია, რუსია და სხვა. ქართული კულტურა თავისი შედგენილობით

ძველადმოსავლურია (ს. ჯანაშია)

‘დიდი ყურადღების ღირსია ისტორიული სვე მეგრულ-ჭანურის ენისა ძველისძველად ამ ენის კვალს აჩვენებენ იმ სივრცეზე, რომელიც მდებარეობს ჰალისის მდინარის მიყოლებით, მცირე აზიაში ვიდრე კავკასიის ქედამდე; ამ საზღვრებში მას ეპყრა შეუწყვეტლად მთელი შავი ზღვის პირი. მაგრამ იქ, სადაც მისი მონათესავე ქართული ენა, მეგრული ენის მოსაზღვრედ ხდება, პირველი სრულებით იერთებრს უკანასკნელს. თუ არა ამ გზით სხვა მხრივ არშეიძლება ავხსნათ გავრცელება ქართული ენისა მთელი შავი ზღვის პირზე, რიონის პირიდან ჭოროხის პირამდე.“ (დ. ბაქრაძე ისტორია საქართველოსი, 1889 გვ. 272.).

დიდი მეცნიერის გონივრულ ციტატას, მეცნიერების თანამედროვე დონის გათვალისწინებით გავუკეთებდი ასეთ გადაფრაზირებას:

დიდი ყურადღების ღირსია ისტორიული სვე მეგრულ-ჭანური ენისა. ამ ენის კვალს უჩვენებენ მცირე აზიაში. დღეს რომ კიზილ ირმაკი ეწოდება, ანტიკურ ხანაში მას ჰალისს/ლალისს უწოდებდნენ, ხათები და ხეთები კი მარასანტიას ეძახდნენ, (იხ. კარლო თოფურიკ, ტოპონიმი ‘ორსანტია“ ხათური ჰიდრონიმი ‘მარასანტა“ (მარასანტია) ჟურნალი ‘აია“ 1998 წ. №1 გვ 38-41).

აი ამ მდინარის შესართავიდან მოყოლებული კავკასიის ქედამდე, ამ საზღვრებში მას საუკუნეების მანძილზე ეპყრა მთელი შავიზღვისპირეთი.

არ ვიზიარებ მოსაზრებას „იქ, სადაც მისი მონათესავე ქართული ენა, მეგრული ენის მოსაზღვრედ ხდება, პირველი სრულებით იერთებრს უკანასკნელს.“

მეგრულენოვანი მოსაზლეობა ყოველთვის ესაზღვრებოდა ქართულენოვანს, ადგილი ჰქონდა როგორც ქართველთა გამეგრელების, ასევე მეგრელთა გაქართველების პროცესს. ეს კანონზომიერი და ამდენად პროგრესული პროცესი იყო. ქართული ენა გახდა ენა დამწერლობისა და

ლიტერატურისა, რელიგიის და სახელმწიფო ენა, ყოველივე ეს დამთავრდა ქართველი ერის ჩამოყალიბებით. მეგრული და სვანური დარჩა და კიდევ დიდ ხანს დარჩება სალაპარაკო ენებად. მათი ყოველმხრივი შესწავლა და გაფრთხილება უპირველესი ამოცანაა ყოველი ქართველოლოგისა, ყოველი ქართველისა ვისთვისაც ძვირფასია ერთიანი და ძლიერი საქართველო.

ჩვენი სტატია თუ რამდენადმე მაინც შეუწყობს ხელს, ერთიანი და განუყოფელი საქართველოს იდეის შემდგომ განმტკიცებასა და ცხოვრებაში დანერგვას, დასახულ მიზანს მიღწეულად მივიჩნევდი.

კარლო თოფურია

საქართველოს ეროვნული აკადემიის
საპატიო აკადემიკოსი

(გაზ. 'ჟამი ერისა' აპრილი 2001წ)

ძე. წელთაღრიცხვით IV-III საუკუნეებში ძლიერდება იბერიის სამეფო, ხოლო ლაზიკა სუსტდება. კოლხური ტომები იბერიის პოლიტიკურ, ეკონომიურ და კულტურულ გავლენაში მოექცნენ. ისინი გაქართვების გზას დაადგნენ.

ბ. მელიქიშვილის განსჯით, „დასავლეთ საქართველოში იბერიის გავლენაში ყველაზე ადრე ჭოროხის ხეობის მისახლეობა მოექცა, შემდეგ დასავლეთ საქართველოს აღმოსავლეთ ნაწილი, სადაც ქართული ელემენტები შეიჭრა.“ (გ. მელიქიშვილი, საქართველოს, კავკასიის და მახლობელი აღმოსავლეთის უძველესი მოსახლეობის საკითხისათვის, გვ. 88-91). დროთა ვითარებაში თავი იჩინა ზანებსა და სევანებშიც.

დასავლეთ საქართველოში ქართიზაცია განსაკუთრებით ქრისტიანობის და ქართული დამწერლობის შემოღების შემდეგ ძლიერდება. ნ. ბერძენიშვილის და დ. მუსხელიშვილის აზრით კი „ქრისტიანობის და ფეოდალური ურთიერთობის გამარჯვების შემდეგ დასავლეთ საქართველოს ქართიზაცია ყოვლის შემცველი ხდება“ (გ. გასვიანი, ნარკვევები, შუა საუკუნეების სვანეთის ისტორიიდან თბ. 1991, გვ. 192)

გაქართველებამ მოიცვა სამეგრელო, გურია, აფხაზეთი. ეს კი პირველ რიგში შეეხო მეგრულ თავად-აზნაურობას, მეგრული სუფიქსები შეიცვალა ქართულით: შარაშია გახდა შარაშენიძე, ამ გვარის 9 ქართული ვარიანტი არსებობს. (გვარების ეტიმოლოგიას და სხვა მასალები იხ. ჩემი წიგნის 3000 მეგრული გვარ-სახელები, თბ. 2000 ტ.1-2.)

აუაშია – აფაქიძე

ანჩიბაია – ანჩაბაძე

ანჯაფარია – ანჯაფარიძე

ინალსაშა – ინალიშვილი

გვიან შუასაუკუნეებში ჩრდილოეთ კავკასიიდან მთიელთა ჩამოსახლება, რომელიც მიმართული იყო ქართულ ფეოდალურ ურთიერთობის და ქრისტიანობის წინააღმდეგ,

აფხაზეთში ისევ წარმართობის აღდგენა გამოიწვია, რასაც ქართველ ფეოდალთა გააფხაზება მოჰყვა. მის შემდეგ თავადები ორმაგ გვარებს ატარებენ:

შარვაშიძე — ჩაჩბა,

ანიაბაძე — აჩბა,

ინალიშვილი — ინალ-იფა,

ეშხვარი — ეშხაა,

ჯაფიშვილი — ძიფშ-იფა,

სოტიშვილი — ჩაბალურხვა.

უცვლელი დარჩა მხოლოდ **ჩოტუა** და **შარშანი** (ე. ზუხბაიას გადმოცემით) იხ. ჩემი წიგნი მეგრული გვარ-სახელები, თბ. 2000, ტ.1-2, გვ.366.

ქართიზაცია შეეხო მეგრულ-აფხაზური მოსახლეობის ფართო მასებსაც. ასე მივიღეთ მეგრულფუძიანი ქართული გვარსახელები.

შანიშნა: მეგრული გვარსახელების ეტიმოლოგია და დამატებითი მასალები იხ. ჩემ წიგნში, 3000 მეგრული გვარ-სახელი, თბ. 2000.

აბგაჯაჟა — აბგაიძე,

აფხაჯაჟა — აფხაზიშვილი,

აზრახაძე — გვარის მეგრული ვარიანტი საძებნია,

ბარჟაია — ბარქაძე,

ბაჟია — ბეშიძე,

ბოჯგუა — ბოჯგაძე,

ბულია — ბულიაშვილი,

ბურჭულაია — ბურჭულაძე,

გაბეჟია — გაბეშიძე,

გახოქია — გახოკიძე,

გოგუა — გოგუაძე,

გოლაჟა — გოლაშვილი,

გორგოჟია — გორგოშიძე,

გორდია — გორდულაძე,

დინაჰინჯია — დინაშიძე,

დონდუა — დონდუაშვილი,

ერჟანია — ერქვანიძე,

თაღია – თელთაშვილი,
 თითბარია – თითბერიძე,
 თოფურია – თოფურიძე,
 კაპუბაია – კაპუტაშვილი,
 კალანდია – კალანდაძე,
 კარკაღია – კარკაძე,
 კაშია – კაშმაძე,
 კვაბაია – კვატაშიძე,
 კიკინია – კიკილაშვილი,
 კურსხელია – კურცხელაძე,
 ლაზია – ლაზიშვილი,
 ლოლუა – ლოლუაშვილი,
 მარბაღია – მეგრელი; მარგ ფუძიანი ქართული გვარებია:
 მარგალიტაჰა
 მარგალიტაშვილი
 მარგალანი
 მარგაბაჰა
 მარგველაჰა
 მარგველაშვილი
 მარგიშვილი
 მარგოშვილი...
 სულ 14 გვარის ერთეული.
 მებრელი – მეგრელიშვილი,
 ოდიშარია – ოდიშარიშვილი, ოდიშარიძე,
 ოჩიგაჰა – ოჩიგაური,
 ტიბუა – ტიბუნაშვილი,
 ტულუში – ტულიძე,
 ურდიღია – ურდილაშვილი,
 უჩაჰა – უჩაძე, უჩანეშვილი,
 ფაჩულია – ფაჩუაშვილი, ფაჩულიძე,
 ფიჩხაია – ფიჩხაძე,
 ქირია – ქირიკაშვილი,
 ქორთუა – ქორთუშვილი,
 ქურია – ქურიძე,
 ღულაჰა – ღულაძე,
 ღურჭულია – ღურჭუმელაძე,

შუაპიჩა – გეარის მგერული ვარიანტი საკელეცია.

ჩხაზია – ჩხეტიშვილი,

სანაპა – ცანდიშვილი,

თანაური – ჭანტურიძე,

თაში – ჭაჭიაშვილი,

თითანაპა – ჭითაშვილი,

თაონია – ჭყონიძე, ჭყონიშვილი,

ხარგელი – ხარგალაძე,

ხუჭუა – ხუჭიაშვილი,

ჯანჯული – ჯანჯუხაძე.

შეიძლება კიდევ გაგვეგრძელებინა, მაგრამ ვფიქრობ
კმარა.

აქ მოყვანილი ქართული გვარები, გამჭვირვალე მგერული
ფუძეებიდან ავიღეთ, თორემ ქართიზაცია ალბათ შეეხო მგერული
გვარ-სახელების ფუძეებსაც და ჩვენთვის მიუწვდომელი გახდა
მათი ამოცნობა. ამაზე სიტყვა ქართველ ენათმეცნიერებისათვის
ბიზინდია.

საქართველო საოცრებათა ქვეყანაა. ერთ-ერთი ამ საოცრებათაგან ისაა, რომ სამშობლომ არ იცის როგორ აღესრულა და ვინ და სად მიაბარა მიწას თამარ მეფე, რომლის სახელთანაც ლეგენდებია დაკავშირებული. ეს რეალური სახელმწიფო მოღვაწე ლამის მითოლოგიურ პიროვნებად გადაიქცა. მეორე საოცრებაა ის, რომ ისტორიულ წყაროებს არ შემორჩა სწორუპოვარი ქართველი პოეტის შოთა რუსთაველის სახელი და გვარი და ახლა მეცნიერები მისი ვინაობის დასადგენად ხელებს თითქმის ბნელში აფათურებენ.

ყოველივე ეს კარგი ცხოვრებით როდი მოგვივიდა. გემრიელი ლუკმა იყო საქართველო ბიზანტიელებისათვის, არაბებისათვის, მონღოლებისათვის, სპარსელებისათვის, თურქ-სელჩუკებისათვის, მერმე კი რუსეთმა ჩაგვყლაპა და მსოფლიო რუკაზე საქართველოს ხსენებაც კი გაქრა.

ბნელი დიდი ღამე ჩამოწვა საქართველოში მაშინვე, როგორც კი მეფე თამარი და დიდი მგოსანი შოთა რუსთაველი გამოემშვიდობნენ წუთისოფელს, ამ დიდმა ღამემ ისე გადაფარა ქართული კულტურა, როგორც ხელოვნების ძეგლებსა და საუნჯეებს გადაფარავს ხოლმე მიწა და ახლა უხდებათ არქეოლოგებს მათი მოკვლევა.

დიდებული ქართველი მამულიშვილი, ისტორიკოსი, საქართველოს ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი ამირან ცაშვილი-ფიცხალაური ერთი იმათგანია, ვინც დაუცხრომლად იღწვის იმისათვის, რომ ბნელეთს გამოსტაცოს ძვირფასი ცნობები დიდ ღამეში მოღვაწე თანამემამულეებზე და მით საქართველოს ისტორია გაამდიდროს.

რამდენიმე წლის წინ ბატონმა ამირანმა გამოაქვეყნა მონოგრაფია მის მიერ შუა აზიაში მიკვლეული ქართული ასომთავრული წარწერების შესახებ სათანადო ილუსტრაციებით, მაგრამ აღმოჩნდნენ ვაიმეცნიერები,

რომლებმაც ცხვირი აიბზუეს და მონოგრაფია საგულდაგულოდ მიაჩუმათეს. ქართული ჟურნალ-გაზეთების მესვეურნიც მათ სამსახურში აღმოჩნდნენ.

სულ ახლახან ბატონმა ცამციშვილ-ფიცხალაურმა გამოსცა მეტად საყურადღებო წიგნი – “უახლესი ისტორიული შტუდიები თამარსა და შოთაზე” (საქართველოს მეცნიერთა კავშირის გამოცემა “გეოფონი”. თბილისი, 1999წ.), რომლის რედაქტორია პოეტი, აკადემიკოსი ვაჟა ეგრისელი. ეს წიგნი სრულიად ახალი სიტყვაა ქართულ ისტორიოგრაფიაში.

იგი დიდი ქართველი პოეტის შოთა რუსთაველის ვინაობის კვლევის შედეგად მოპოვებულ მასალებს შეეხება.

თუ ვინ იყო შოთა რუსთაველი, სად და როდის დაიბადა, როდის გარდაიცვალა, მისი ბიოგრაფიის მნიშვნელოვანი ეპიზოდები და უამრავი სხვა ამოუხსნელი კითხვები აწუხებს ქართველ კაცს საუკუნეების მანძილზე.

ცამციშვილ-ფიცხალაურის ეს წიგნი გვეუბნება:

„იყო თამარ მეფის დროინდელ საქართველოში დიდი პიროვნება – შოთა ვარდანის ძე დადიანი – გიორგი მესამის ჩუხჩერაზის (სამეფო კარის საპატიო მოხელეთაგანის), ერისთავთ-ერისთავის, დიდგვაროვანი ფეოდალის ვარდან ბაკურის ძე დადიანის შვილი, რომლის “მამა ფლობდა და განაგებდა თითქმის მთელს მესხეთ-ჯავახეთს და დასავლეთ საქართველოს ლიხს იქით ნიკოფსიამდე”.

ვარდანის ერთ-ერთი ვაჟი (სულ ხუთი ვაჟი ჰყავდა) შოთა დაიბადა 1160 წელს მესხეთის სოფელ ალში (თამარ მეფე დაიბადა 1166 წელს).

ავტორი მოგვითხრობს:

“შოთამ ბავშვობა მეფის მოყმეთა სკოლაში გაატარა, სადაც დაწყებით განათლებას იღებდნენ. 1170-1175 წლებში კი შოთა გელათისა და იყალთოს აკადემიებთან არსებულ სასწავლებლებში სწავლობდა. 1177 წელს იგი გვევლინება მეფე გიორგი III-ის აღამდარად და 17 წლის რაინდი

აქტიურად მონაწილეობს დემნა უფლისწულ-ივანე ორბელის აჯანყების წინააღმდეგ ბრძოლებში, რისთვისაც იღებს მეკინიბეთუხუცესის, ანუ ამირახორის თანამდებობას”.

1184 წელს თამარ მეფემ იოანე ჭიაბერის სახელით წოდებული შოთა დადიანი მანდატურთუხუცესად დააწინაურა.

1187 წელს შოთა დადიანი ამირსპასალარია.

1196 წლიდან შოთა მოღვაწეობდა კონსტანტინოპოლის რომანას მონასტერში.

1203 წელს შოთა ვარძიის მონასტერში ბინავდება. “ამ წლის ივლისში, — მოგვითხრობს ავტორი, — ვარძიას დიდი ამალით ეწვევა თამარი, საომრად შეყრილ ლაშქარს დალოცავს და ბასიანისაკენ. გაისტუმრებს, თვითონ მეფე მხლებლებითურთ ოძრახეთში გადავა, სადაც ლიტანიობს და ამ ღონისძიებაში ამჯერად ანტიოქელად, შავმთელად წოდებული იოანე-შოთაც მონაწილეობს... ვარძიიდან გელათში გადავიდა, 1204 წლიდან კი იოანე-შოთა ანჩის, საფარის ეპისკოპოსად, მთავარ ეპისკოპოსად, მიტროპოლიტად და თბილისის ზარას ეკლესიაში ქართლის კათალიკოსად ჩანს”.

1208 წელს, კათალიკოს-პატრიარქის თეოდორე მირიანის ძის გარდაცვალების შემდეგ მისი ყველა რეგალია შოთას გადაეცა..

1210 წელს შოთამ “გამოიყენა მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდულობა, დაქვრივებული თამარის ნდობა, სიყვარული და... იქცა თითქმის მეფე-მეუფედ თამართან სუბორდინაციით, ერთიანობით და უმბოთი, ანუ ძალაუფლების სიმბოლოებით ხელში, მაგრამ უგვირგვინოდ, რადგან გვირგვინი ლაშა-გიორგის ედგა თავზე”.

1249 წელს 89 წლის შოთა მიიცვალა (თამარ მეფის მიცვალებიდან 36 წლის შემდეგ) ქუთაისში, დაკრძალულია გელათის მონასტერში, საკუთარ ეკლესიაში.

აი ჩვენი დიდი პოეტის ბიოგრაფიის მთავარი თარიღები.

ეკავა შოთა ვარდანის ძე დადიანს სახელმწიფოში

სასახელო მაღალი თანამდებობები, მაგრამ სახელოვანი იყო იგი, უპირველეს ყოვლისა, ზეგარდმო ღვთიური ნიჭით ფენომენალური მგოსან-პოეტისა, უბადლო მხატვარ-ოქრომჭედლისა, ჰიმნოგრაფ-კომპოზიტორისა. მისი ბადალი თამარის სამეფოში არვინ იყო.

წიგნის ავტორი ყოველივე ამას სათანადო ისტორიული დოკუმენტებით ადასტურებს.

მაგრამ საიდან მოდის გვარი რუსთველი?

ავტორი არც ამ კითხვას სტოვებს უპასუხოდ.

შოთა პირველად რუსთველად მოიხსენია სერაპიონ საბაშვილმა XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე “როსტომიანში”. შემდეგ ეს გაიმეორა თეიმურაზ I-მა “იოსებ ზილიხანიანში”. მეცნიერი სვამს კითხვას: “ვეფხისტყაოსნის ავტორი თეიმურაზამდე განა უსახელგვარო იყო, ანდა სერაპიონ საბაშვილამდე ჩვენი ბუმბერაზი მგოსანი უანთროპონიმოდ იქნებოდა? და პასუხობს, რომ პოემის ხელნაწერ წიგნში სერაპიონმა სიტყვების “მე ტრუსკუელის” ნაცვლად ამოიკითხა “რუსთკუელი”. მაგრამ ამ სიტყვის მნიშვნელობა არ იცოდა, ვერ გაიგო, ანდა სიტყვა გაცვეთილ ხელნაწერში ვერ ამოიკითხა და მიიჩნია რუსთველად, რითაც ახალი შინაარსი შესძინა პოემის ავტორის სამოხელეო საქმის — რეკუენმჭედლის გამომხატველ სიტყვას. დიახ, იქ ეწერა არა რუსთველი, არამედ: “მე ტრუსკუელი ხელობითა ვიქმ საქმესა აღამდარი”, რაც დოკუმენტურად დამტკიცდა ტბეთის, საფარის, ანჩის და სხვა სახარება-ოთხთაგების ყდების, ხატების ლაპიდარული წარწერებით, ალაპებით, სიგელ-ბრძანება-გუჯარებით, სადაც თამარის სასახლის კარის მგოსანი ჭიბერი, კალიგრაფი, მანდატურთუხუცესი, ახალგაზრდა რაინდი იწოდება მჭედელ იოანე ვარდანის ძე დადიანად.”

ბატონი ცამციშვილ-ფიცხალაური წიგნს თან ურთავს საინტერესო ილუსტრაციულ მასალას.

თუ ყოველივე ეს ასეა და სიმართლეა, რაშია ეჭვის შეტანა. ძნელია, გაკეთებულია დიდი ისტორიული

მნიშვნელობის საქმე — ვიცით, ვინ იყო შოთა რუსთაველი, აღარა გვაქვს საძებარი თამარისა და შოთას საფლავები, ისინი ერთად განისვენებენ გელათში, ბოლო მოეღო სინანულს იმის გამო, რომ ქართველმა ისტორიოგრაფიამ არ შემოინახა დოკუმენტური მასალა ქართველთა დიდი მგოსნის — შოთა რუსთაველის შესახებ, გულსა და სულს აღარ გვიღრღნის სინანული ჩვენი დიდი წინაპრის უიღბლო სიყვარულისა და უცხოეთში აღსრულების გამო. და თუ ეს ასე არ არის, მაშ, იკვლიეთ, ქართველო ისტორიკოსებო, და მოგვინახეთ თამარის კარზე მოღვაწე სხვა ვინმე, ვინც შოთა-იოანე ვარდანის ძე დადიანის დარად შეიძლება ჩვენს დიდ მგოსნად მივიჩნიოთ. სწორედ ამიტომ დავესვით ამ წერილის სათაურს კითხვისა და ძახილის ნიშანი ერთად — “სიახლე რუსთველოლოგიაში?” ვიცი, ბევრს აღეძრება სურვილი მიზეზისა ქიშკობისა თუ შურისა, ანდა “ჩემზე წინ ვინ იმღერასი” — ამ სათაურს კითხვის ნიშანი დაუტოვოს და ძახილის ნიშანი ჩამოაშოროს.

“ცოდნას უვიცობის მეტი სხვა მტერი არა ჰყავს”, ამბობს ქართული ანდაზა.

წიგნის კითხვა რომ დავიწყე, მაშინვე მივხვდი, რომ ავტორი ჩქარობს, თითქოს ღრო არ ჰყოფნის საკითხების დეტალურად განსახილველად, ჩქარობს, რომ მკითხველს სასიამოვნო ამბავი აუწყოს და... ბოლოს და ბოლოს, მივიღეთ არა დამთავრებული წიგნი, არამედ მომავალში დასაწერი კაპიტალური წიგნის მაკეტი. მე მგონია, ბატონი ამირან ცაბციშვილ-ფიცხელაური ჩაუჯდება და სულ მალე კაპიტალურ ნაშრომს შემოგვთავაზებს შოთა რუსთაველზე შესახებ.

რუსთაველის შესახებ-მეთქი, მაგრამ შოთას გვარი ხომ სულ სხვა ყოფილა?

მაგრამ არა! რუსთველი მაინც რუსთველად დარჩება, რამეთუ ეს დიდი მგოსნის გვარია, ჩვენს მიერ შერქმეული. ჩავთვალოთ ის მგოსნისათვის ჩვენს მიერ მიკუთვნებულ

ფსევდონიმად. ეს ხელს არ შეგვიშლის ვიცოდეთ მისი ნამდვილი ვინაობა, მან ხომ თვითონ ისურვა ნამდვილი გვარის ნაცვლად ხელობის მიმანიშნებელი “ტრუსკუელი” ჩაეწერა თავის უბადლო ნახელავში. იყოს ეს ტრუსკუელი ჩვენთვის რუსთველი!

ქობა მალაშვილი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა

დოქტორი.

საქართველოს ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი.

რედაქტორისაგან

თამარ-შოთას და ეტიმოლოგისტაბისათვის

ჟიკურტაბი დილუტანტთ

•

სოციალისტურმა ფორმაციამ მოულოდნელი უკუნახტომით ქართულ მეცნიერებაშიც შემოიტანა ქაოსი, დილუტანტიზმი და ქარაფშუტული უმეცრებანი. ამის ერთ-ერთი მომწესხველი მაგალითია რელიგიური ფანატიზმით საცოდავად ტანჯული შავ წვერ-ულვამა ბატონი გია ვაჩაძეს, რომელსაც თავი შოთა რუსთაველი გონია და მეტრო „ახმეტელის თეატრის“ თავზე განლაგებულ ბაზრის №20 მაგიდაზე თხზავს ეს ბრმა და მორწმუნე ფანტასტიკურ სტატიებს გაზ. „ორიონელი“-სთვის. მისი სტატიებია: „რა მაუწყა ‘აბდულმესიანმა“, „ქებანის“ ადრესატები და მისი ავტორი“, აგრეთვე „ლოგოსი-ფალოსში“, სადაც ამტკიცებს: „უფალი ღმერთი“ ფალოსი ყოფილა!-ო. ვაი და უი ამის დამწერს და მის პატრონს. ეს არაფერი, რადგან თავის საფიცარ ღმერთს ავტორი „დიდებულად“ კაზმავს. უფრო საოცარი ისაა, რომ ბატ. გ. ვაჩაძე I დასახელებულ წერილს იწყებს ასე:

შარშან, თანერის ერთ სუზხიან დღეს. უფლის
 შთაგონებით ჩავწვდი 'აბდულმესიანის' დაფარულ ახრს. აი,
 რა წერებულა ამ პოეზის სტრიქონებს შორის: "შენ კიდევ
 ბევრჯერ მოხვალ ამ ქვეყნად - ჩემს შემდეგ (იგულისხმება
 რეინკარნაციები, ანუ სულის კვლავ შობით ხორცმსხმები).
 ჩემს ამ ნაწერსაც ბევრჯერ წაიკითხავთ, მაგრამ გაგებით
 მხოლოდ იმ შობისას გაიგებ სწორად, როცა შეიქმნება ის
 სიტუაცია, რასაც ახლა, ამ სტრიქონების წერისას ეხედავ
 გონების თვალთ: 'შენ ჩემს წიგნს წაიკითხავ სამორინეს
 წინ. ყოფილ სამაროვანზე (იგულისხმება ჭადრაკის სასახლე
 ქუჩის ბაღში). შენთან ერთად იქნება 'ისიც', 'ქებაის' მეორე
 ადრესატი"... (იხ. გა.ხ. 'ორიონელი', 1999წ. 19 აგვისტოს
 №2). შექმნე იგი განაგრძობს სიხშირეზე თხრობას ადრესატთა
 მინიშნებით: 'I-ა გ-მ.ს. მეორეა - ნბ. III - გ.მ. და IV -
 'მარია ცისა' ანუ - აბ. თქვენ ორთა ურთიერთგაგება იქნება
 საწინდარი ჩვენი გადარჩენისა". დასიზმრებულ-მოღაინდებულს
 რამდენიმე ნაბოღარი მოყვება და მთავრდება ავტორის
 სამადლობელით: 'შეც მადლიერების გრძნობით ვიღებ შენს
 შეგონებებს. დიდი მგოსანო'. ვინ არის ეს 4 ადრესატი?

ზემოთ დასახელებულ II წერილში ('ქებაის ადრესატები
 და მისი ავტორი') ბატ. გი. იუწყება: 'ქებაი', ანუ სახოტბო
 შესხმა თამარ მეფისა და ვინმე 'უცხო მოყმისა', მოიცავს 800
 წლის წინ შექმნილ სამ ნაწარმოებს. ესენია: 'ჯეფხისყაოსანი',
 'თამარიანი' და 'აბდულმესიანი'. სამივე პოემას ერთი ავტორი
 უნდა ჰყავდესო და, ეს ასეცაა. იგი მათ იცნობს სამი ფსევდონიმით
 -: რუსთაველი, ჩახრუხაძე და შავთელი. სამივე ნაწარმოების
 სახოტბო შესხმათა უმოკრესი ადრესატია საქართველოს ყველა
 დროის უდიდესი მეფე თამარი, რომელსაც ავტორი
 'განცხადებულად', ანუ უეჭველი სიცხადით იცნობს, რაც მას
 თითქმის ეუწყა სიწმიდან მომავლი 'ხეცარდში' საღვთო ძალისაგან.

ღმერთ-ღვთაების შეურაცხყოფელ ავტორზე ხელს
 ვერ გაკისვრი, დაშმაბურებულ შეჩვენებას და რისხვას ღმერთი
 მიუზღავს, ჩვეს დავსძესთ მხოლოდ იმას, რომ 'ქებაის'

'უცხო მოყმეში' შოთა იოან ვარდახის ძე დადიანის
 იგულისხმება. 'ქებანის' II ადრესატი ნამდვილადაა 'ისიც'-
 ში შენიღბული თამარი, ხოლო III-ში სამივე პოემის
 ('ვეფხისტყაოსნის', 'თამარიანის' და 'აბდულმესიის') ერთი
 ავტორი. რომელიც გ. ვაჩაძის აზრებით ცნობიერდება 3
 ფსევდონიმით: 1. რუსთაველით. 2. ჩახრუხადით და 3.
 შავთელით. ე.ი. ადრესატნი სამებად იქცნენ, ზემო
 ჩამონათვალთ კი ისინი 4 იყვნენ, ხოლო თუ 2 ადრესატს
 ('უცხო მოყმეს' და 'ისიც'-ში ნაგულისხმევ თამარს). 3
 პოემის ერთი ავტორის 3 ფსევდონიმს დაეუმატებთ მივიღებთ
 5 ადრესატს სამების მაგიერ. ამრიგად 2 ადრესატი კრითით
 უნდა შევისოს და არა 3 ფსევდონიმით, ანუ 3 ადრესატით.
 მართლაც ვინაა 'ხედმეტი 3 ფსევდონიმში'? სხვათა და ჩვენი
 გამოკვლევით შოთა და შავთელი და არა შავთელი, ერთი
 და იგივე პირია. ორივეს სახელი იოანეა და დადიანები
 არიან, ხოლო 3 ფსევდონიმის ჩამონათვალის 'რუსთველი'
 უკვე ზის 'უცხო მოყმეში'. შემოგვრჩა მხოლოდ 'ჩახრუხას-
 ძე' ახუ შოთას უფროსი ძმა გრიგოლ ვარდახის ძე დადიანი,
 თამარის ჩუნჩერახყოფილი, 'თამარიანის' ძირითადი ავტორი,
 ქართლის სურამელი ერ.ერისთავი და ბოლოს ღვთისმეტყველი
 პერუსალიძელი, კონტასთავის გმირ ცოტნე დადიანის დედა
 ნათელის მამა.

ამრიგად 'ქებანის'-ს ანუ 'აბდულმესია'-ს 3 გმირი,
 3 ადრესატი, 3 პერსონა გახლავთ: თამარი, შოთა და გრაგოლი.
 მაგრამ ამ სამებას თან ახლავს შოთას და გრიგოლის ძმა
 ბარამ/ვარამ ვარდანის ძე დადიანი სუანთა ერ.ერისთავი.
 რომელიც 'ქებან-აბდულმესიაში' ჩადებულ-ჩართულ
 ელემენტებს ავტორი და 'ვეფხისტყაოსნის' ინტერპოლატორ
 სარგის თმოგველის მამა იყო. ამ ისტორიულ-
 ლიტერატურული ფაქტებით შედგენილ მოღვაწეთა ალიანსი
 ადასტურებს და ამტკიცებს შოთა რუსთაველის იოან
 დადიანობას და იმასაც, რომ ისინი ერთი თაობის საერო და
 სახელმწიფო ღირსისოსახი მოღვაწესი არიან და მათი

სამოქმედო გარემო ძირითადად მესხეთ-თორ-ჯავახეთ და ქართ-იმერეთის არეალით განისაზღვრება.

სხვათა შორის შოთა რუსთველის კავშირის მესხეთთან ამტკიცებს ჩვენი თანამედროვე მეცნიერი-მკვლევარი ბ-ნი ბორის გერგელავა – გეოგრაფიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი და უხვ მეცნიერულ ნაშრომთა ავტორი, რომელსაც მოუშადავია დიდი და სოლიდური საინტერესო წიგნი: „ზოგიერთი მოსაზრება შოთა რუსთველის მესხეთიდან წარმომავლობისა და „ვეფხისტყაოსანში“ გამოყენებული ზანური სიტყვების ახლებური გაგებისათვის, რომელშიც ავტორი დენდროლოგიური და ტოპონიმური მეთოდით, აგრეთვე მეგრიზმებით ამტკიცებს შოთა რუსთველის მესხურ წარმოშობას, რაც რუსთველოლოგიაში პირველად მოსინჯეს: „მეფე არჩილმა, ნ. მარმა, ი. ყიფშიძემ, ი. აბულაძემ, კ. კაპანელმა, არ. ჩიქობავამ და სხვ.

დოცენტი ბ-ნი ბ. გერგელავა თავის სერიოზული კონცეფციის დასადასტურებლად საკმაოდ დიდი რაოდენობით იყენებს ორონიმებს: დიდ-პატარა ოჩივარს, კუკელსხუშს, მერეთს, ოჭორას, ქორდას, ჭითახევს, ჭობარეთს და ციხეების სახელებსაც: ორფოლას, ორცეფს, როკეთს, ზანავს და დადეშს, რომლის ანალოგიები მესხეთ-ჯავახეთში ჩვენ ბევრი, 10-მდე დავადგინეთ სოფლის, ქალაქის, დაბის, ეკლესიამონასტრების, ხეების და ნაკადულებისა, აგრეთვე ალი და ჰალია, სადაც დაიბადა შოთა, იგივე იოანე ვარდანის ძე დადიანი, რომლის მამა ვარდან დიდი დადიანი ბოლნის-სამშვილდის დასავლით მდებარე მიუვალ ციხე კუეშში არხეინად იჯდა და ნახევარ საქართველოს განაგებდა. პროფ. ბონდო კარტოზიას ცნობით ბ-ნი ბორისი ქართული კულტურის სასწაულმოქმედ შოთას მესხეთის რუსთავიდან წარმოშობილად მიიჩნევს, რაც უფრო დასაჯერია ვიდრე მეორე ვარიანტი, მაგრამ არსებობს მესამე რუსთავიც. როგორც არ უნდა იყოს ჩვენი სათაყვანებელი გენიალური პოეტი,

მწიგნობარი, საერო, სახელმწიფო და სასულიერო დიდჩინოსანი მოღვაწე ალის ეკლესიის წარწერის ცნობითა და დასტურით სოფ. ალშია დაბადებული 1160 +-1 წელს. ჩვენი აზრითაც, რაც უფრო მალე გამოძეურდება ბორის გერგედავას ნაშრომი მით უკეთესი იქნება ქართული კულტურის ისტორიისთვის.

უღრმეს მაღლობას მოვახსენებთ ზანდაზმულ მკვლევარ-მეცნიერ ბატონ ნიკოლოზ ჯოშიდავას, რომელმაც ამ ფაქტზე, ავტორსა და გაზეთ "მახარია"-ზე [2001წ. №2(7)] მიმანიშნა და მათხოვა კიდევ.

აპირან სამსიფილ-შისხალაური ისტ.

მეცნ.დოქტორი, აფხაზეთის ავტონომიური
რესპუბლიკის მეცნიერებათა სახელმწიფო
აკადემიის ნამდვილი წევრი და ფაზისის,
ვარძიის,ეროვნული და ჰუმანიტარული
აკადემიების აკადემიკოსი

18. . 2001

*სახეკრეფილია ძირითადად აღ. გდომისკის ქუჩიდან
კოპიისმიტკერი ძეგბანი, თბ. 1971წ.)*

აბასთუმანი. ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები:
ბერია, გაბრაჟა, გაბისონია, გოვილაჟა, დავითაია, კვარაცხელია,
კოდუა, კუტალია, ლატარია, მგალობლიშვილი, მითაგვარია,
მოლაშხა, როგაჟა, სარჩიშკლის, სიორდია, ფარჯვანია, ქაქუთია,
ქირია, ყურუა, შეროზია, ჩიკაძერია, ჩიხლაია, ცირაღვა, ცხადაია,
ზუხუნია.

აბეღათი. ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები:
აბელაძე, არჩანია, ბარათელია, ბარკალაია, ბაღაიურია, ბერია,
ბულაძე, გაბუნია, გაგუა, გოგია, გულაჟა, დავითანი, დანელია,
დიხაძინჯია, ესაჟა, ევბია, ვახანია, ზარქუა, თვარაძე, ინჯგია,
კაკულია, კანკაჟა, კანკია, კარტოზია, კვაშილაჟა, კვიტატიანი,
კიკალეიშვილი, კინტირია, კირტაჟა, კორსაჟა, კოზია, კუპრაჟა,
კუბრიეშვილი, კურდელია, ლომია, ლორთქიფანიძე, მელაჟა,
მესხი, მიქა (მიქაჟა), მოწაფია, ნემსაძე, ნიკოლაჟა, პატარაია,
პირტახია, რეკია, რუსია, საჯაია, სიგუა, სოსიელია, სოხაძე,
სურმაჟა, ტორჩინაჟა, ფანცულაია, ფაჩუაშვილი, ფირცხალაჟა,
ფონზუა, ფუტყარაძე, ქაჯაია, ქიქვა, ქიაჟა, ქუთელია, ლურწყია,
ყალინაჟა, ყურაშვილი, ყუფუნია, შელეგია, შომახია, ჩაბრაჟა,
ჩანთარია, ჩილაჩაჟა, ჩიქუჟანი, ცანაჟა, ცეცაჟა, ცერცაჟა, ცხაკაია,
ძგანია, ძიხეგური, წოწორაჟა, წულიაია, ჭაჟა, ჭოჭუა, ხაბიშვილი,
ხარებაჟა, ხვითარია, ხუბუნია, ხურცილაჟა, ჯანზუა, ჯიჯელაჟა,
ჯღარკაჟა...

აბუგაფია (აფხ. აბუ გული; ბედიის გული), ს.,
ონაშჩირის რ. აქ სახლობენ გვარები: გვაძბია, ეარაშია,
ტყებუჟაჟა, ქობალია, შამათაჟა, ჩიხლაძე.

ანაქლია (მეგრ. ანარკია), ს., ზუგდიდის რ. აქ
სახლობენ გვარები: გვასალია, სალია, სახეიშვილი, სიჭინაჟა,
ფაცურია, ყორშია, ჭეჟია, ხაბურზანია... ლაჩები: ალაჩაძე,

კახილღი, სოკოთაიღლი, სეფელაოზი, ხაღსოქრი ქუჩაილოგით, ანაკლია ანარკია: ანა (ქალი, დედა) — რკიანს (კიკის). თითქოს დედას (ანას) თურქებმა ქალიშვილი მოსტაცეს და კივილი ატეხა. აქედან მივიღეთო **ანარკიანს** (-ანარკიანს).

ანიგვარა. ს.. გაღის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბაძალა, გვილაგა, გობენია, გოგოსია, დონია, ესართია, კალანდია, კვარაცხელია, კურსანტია, მანდარია, მიქაძე, ოთხოზორია, როსტომია, ტორუა, შაკია, ცირდავა, ჯგერენია, ჯოლოხავა...

ახალი სოფელი, ს.. ჭალადიდი. აქ სახლობენ გვარები: ბელქსია, გარუჩავა, გელოზია, გვაზავა, გუგლუა, ესაკია, ინჯიბაშვილი, იოსელიანი, ლისხავა, მაქაცარია, მამისოშვილი, ჰიჭუტავა, საღუქვაძე, საჯია, შეროზია, ცხაკია, ცხვიტარია, ჭიჭინაძე, ჭკადუა, ჯგერენია...

ახალსოფელი, ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბახტაძე, ბერულავა, გაბუნია, გვასალია, გოგია, დანელია, თოფურია, კუპრეიშვილი, მარკოზია, მიმინოშვილი, მიშველია, მურღულია, მხეიძე, ხაროუშვილი, პირტახია, ყვასია, როგავა, ტორჩიხავა, ტყებუჩავა, ქათაძე, ქარჩავა, ქაჩიბაია, ლალახაძე, ლვინჯილია, ყურაშვილი, შონია, ჩიტაია, ჩიქობავა, ჩიქივანი, ჩოჩია, ცანავა, ჭითანავა, ჭყონია, ხოფურია, ხუნწარია.

ახუთი, ს., ჩხოროწყუს რ. აქ სახლობენ გვარები: აბაძა, არჩკავა, ასძევა, ახალაია, ბარაძა, ბარაძე, ბუჯა, ბულქანია, ბოკოჩავა, გაბედავა, გაბუნია, გამსახურდია, გერსახია, გოგია, დეპურია, ვეკუა, თოდუა, იხჯგია, კაკულია, კაჭარავა, კუხალეიშვილი, ლაგვილავა, ლორთქიფანიძე, მაძულია, მამჯორია, მელია, ნაროუშვილი, ნარსია, ნაჭყვია, ნოღა, პაპავა, პასისკირი, პერტია, პირტახია, ყვანია, სამხარაძე, სანია, საჯია, სვანიძე, სიორდია, სიჭინავა, სოსელია, ტყებუჩავა, უბირია, უჩანეიშვილი, ფირცხალავა, ფიხნია, ქარჩავა, ქაჯაია, ქობალია, ყალიჩავა, შაჯია, შარტავა, შელია, შენჯელია, შუბლაძე, ჩაჩიბაია, ჩეძია, ჩიტაია, ცირდავა, ძიძისტარაშვილი, წიფურია, წურწუშია. ხაბურზანია, ხარამშვილი, ხარებავა, ხარჩილავა, ხეცურნი, ხუბუა, ხუბულია, ხუბუხია, ხურცილავა, ჯაჯახია,

ჯალაღონია, ჯანაშია, ჯანჯღავა, ჯიქია, ჯიჯელავა, ჯოჯუა...

ბანძა, ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, ათაბაგი, ასაბაშვილი, გაბუნია, დანელია, დიხამინჯია, ვახანია, ზედანია, კუცია, კაჭარავა, კეკელია, კვიტატიანი, კიკალეიშვილი, კინწურაშვილი, პატარია, სართანია, ურიდია, ფაღავა, ქაქუჩია, ქაჯაია, ქიქავა, ქოიავა, შეროზია, ჩიქოვანი, ძაძამია, წოწონავა, წულაია, წულეისკირი, ჯოჯუა...

ბეღია, ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, ბარქაია, ბაზია, ბახშია, ბიგვა, გვარამია, გოგოზია, გუნია, გურგულია, გურჟა, დავლიანიძე, კაჭარავა, კიკორია, მატკავა, ნარმანია, ნიუარაძე, რაფავა, ქანთარია, ქუთელია, შაკაია, შელია, ციცარია, ჭაავა, ჯაკონია...

ბეღინარი ღალი. (ბედნიერი ღელე), საძ. ზემო ბარლებში.

ბეთლემი. (ხალხური ეტიმოლოგიით: ბერთემი), ს., ლეძამაძე. აქ სახლობენ გვარები: ბარკალაია, ბარძემიშვილი, ბლათურია, გვაძბია, გოგინავა, გრიგოლაია, დადიანი, ზარქუა, კაკულია, კაცია, კვატიძე, კვარაია, კირცხალია, კუჭარავა, ლომაია, მალანია, მარშვა, ნინუა, როგავა, წითლიძე, ხამაშურიძე, ხუბუნია, ჯინორია...

ბანახლვა. (ყოფ. ოკეინორე), ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: ანჩაბაძე, არქანია, ბელქანია, ბიგვა, ზუხბაია, თოლორაია, თორღუა, იზორია, კახიანი, კვარაცხელია, ლაგვილავა, მინჯორაია, მორგოშია, ოდიშარია, რუხაია, ფაცაცია, ქობალაია, ღვინჯილია, ცაავა, ციკოლია, ცქვიტარია, ჭანია, ხარჩილავა, ჯაიანი...

ბაჭყალი. ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ალაკოვი, ბართაია, ბალიშვილი, ბერიძე, ბჟილავა, ბურჭულაია, გელნიძე, გულორდავა, გურდავა, დანელია, ინჯგია, კალანდია, კეკუტია, კინწურაშვილი, კუკანია, კუჭავა, კუხალეიშვილი, მამისაშვილი, მილორავაძე მურღულია, ნაკანი, ნანავა, პაპავა, რუხაია, სილაგავა, ფოცხორაია, ქორაია, შავდია, შომახია, ჩალიგავა, ჩარგაზია, ჩქოფოია, ცაავა, ციკოლია, წიფურია,

წოწორია, წულაია, ჭოჭუა, ხაჟოძია, ხელაია, ხურცილავა, ჯანაშია, ჯანბერია, ჯანჯღავა, ჯგერენაია, ჯელაია, ჯღარკავა...

მმართველი. დაბა კოლხეთში, რაიონის ცენტრი. აქ სახლობენ გვარები: ადამია, ათათია, ამალლობელი, ანანაძე, ახალაია, ბარათელია, ბარამია, ბართაია, ბაჩილავა, ბერია, ბერულავა, ბეღლავა, ბურჭულაია, გაბეშია, გაბისონია, გაბუნია, გაგუა, გაღდავა, გაწერელია, გახოკიძე, გეგელია, გელენიძე, გეგეჭკორი, გვილავა, გობეჩია, გოროზია, გრიგალავა, დაგანძე, დანელია, დარახველიძე, დგებუაძე, დვალისვილი, დიხაშინჯია, დღვილავა, ედიბერიძე, ელიავა, ენუქიძე, ერქვანია, ესაკია, ესიავა, ვახანია, ზარქუა, ზერანგია, თაკვარელია, თაფლაძე, თვალაძე, თოდუა, თორდინავა, თოფურიათოშუა, იხჯგია, კაკულია, კენჭაძე, კვანტალიანი, კვარაცხელია, კვაშილავა, კვეკვეცია, კვესელავა, კიკალეიშვილი, კილასონია, კირთაძე, კირტავა, კობახიძე, კუპრავა, ლაგვილავა, ლაზარია, ლაშხია, მაისაია, მამარდაშვილი, მანდარია, მარკოზია, მასხული, მიქავა, მიქაია, მონიავა, მორგოშია, მოწერელია, ნადირაძე, ნანროუშვილი, ნატყეზია, ნოღია, ოდიშარია, ოსიძე, პაპავა, პირტახია, ჟეანია, ჟგორდანია, რატიანი, რურუა, რუხაია, საბახტარაშვილი, საკანდელია, სანიკიძე, სიგუა, სილაგაძე, სულაბერიძე, სულავა, სურმავა, უგულავა, ურიდია, ფაილოძე, ფარულავა, ფარცვანია, ფალავა, ფაშტანი, ფაცაცია, ფეტელავა, ფირცხალავა, ფრანგიშვილი, ფუტყარაძე, ქართველიშვილი, ქაროსანიძე, ქიქავა, ქობალია, ქორაია, ქუთათელაძე, ლურჭუმელია, ყანჩაველი, ყურაშვილი, ყუფარაძე, შელეგია, შენგელია, შირავა, შომახია, შონია, ჩაგუნავა, ჩაკვეტაძე, ჩარგეიშვილი, ჩაჩაშვილი, ჩიქვანაია, ჩიქოვანი, ჩიხლაძე, ჩიქფურია, ჩხეიძე, ჩხეტია, ცაავა, ცაგარეიშვილი, ციკოლია, ციცხვანია, ძარია, ძაძაძია, ძიძიგური, წიფწივაძე, წირქვავა, წოწორია, წულაია, ჭალაჯავიძე, ჭელია, ჭელიშვილი, ჭილაია, ჭუჭუა, ხაინდრავა, ხაჟოშია, ხარებავა, ხაფავა, ხელაია, ხეინგია, ხუნწარია, ხურცილავა, ჯამაია, ჯანაშია, ჯანჯღავა, ჯამია, ჯახაია, ჯგერენაია, ჯგებეშია, ჯელაია, ჯიქიძე, ჯიჯელავა, ჯოჯუა...

ბაგაშთი. სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ალახანია,

ბერაია, ბეჟლაყა, გეგჩაყა, გეცა, იერქა, იმდუამჯელი, კაშლაყა, კაისია, კუბრეიშქილი, ლოდადე, ონიგაყა, ქოდაყა, წეხია, (ცეცეყა, ხესია, ჯღამადე...

ბოდოგანი. (ი-გოდომ(ი) განი, გოდო - გვერდი, მხარე). ს., კურზეს-გეგეჭკორის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბერულაყა, გოგუა, ესართია, ლამხაა, მიქია, მორგოშია, პაპაყა, უბირია, ფიხსაია, ჩარგაზია, ჩხიტუნდიე.

ბრიგოლიში (ყოფ. ალერტკარი), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ავალიანი, ანთელაყა, ბოკუჩაყა, გულაყა, კანკია, კიკალეიშვილი, ლაგვილაყა, ლეშინჯაყა, ლეფონაყა, მაღიჩაყა, ნაროუშვილი, როგაყა, ჩაჩხაია, ხასია...

დარჩელი: აბსანიძე, აგირბაია, აკობია, ანასტასოვი, ანდრიაძე, ანთია, არნანია, არქანია, ანაბაძე, ასათიანი, აფაქიძე, ახვლედიანი, ბაგათელია, ბარაშია, ბელუკიძე, ბერაია, ბერიშვილი, ბეჭკაია, ბიგაყა, ბიხინაშვილი, ბუკია, ბუჩაყა, გაბუნია, გაბეჩაყა, გაბრიელაგაყა, გამსახურდია, გაჩარია, გეგეჭკორი, გერეხელია, გვასალია, გიგბერია, გოგსახია, გოლორდაყა, გულუა, დახელია, ელიაყა, ევბია, თოდუა, თოლორაია, თორია, თუზბაია, კალახდია, კანკაყა, კანკია, კარაპეტიანი, კარბაია, კერზაია, კვარაცხელია, კორკელია, კუკაყა, ლაგვილაყა, მანია, მარშანია, მაქაცარია, მებონია, მესხია, მირცხულაყა, ნავეიშვილი, ნარმანია, ნარსია, ნაყოფა, ნაჭყეზა, ოკუჯაყა, ოთხოზორია, პაპანდოშვილი, უკანა, ყიყბაია, რიგაყა, როგაყა, საღია, სირაძე, სიჭინაყა, სორდია, ფარულაყა, ფაცურია, ფიფია, ქაციაძია, ქობაღია, ქართუშვილი, ლურწკაია, ლურჯია, ყალიჩაყა, შავლანძე, შეგელია, შეღია, შერვაშიძე, შველიძე, შოლკოვაია, შონია, ჩანგელია, ჩარგაზია, ჩიქოვანი, ჩუხუა, ჩხაბელია, ცანაყა, ჭახუკიანი, ჭარტურია, ჭელია, ჭეჟია, ჭითანაყა, ჭოჭუა, ხაბურზანია, ხაზალია, ხარამშვილი, ხორაყა, ხუბუა, ხუნჯგურუა, ხურცილაყა, ხუფენია, ჯანჯლაყა, ჯაპაყა, ჯახუა, ჯიქა, ჯილდოყა, ჯიოჯუა, ჯღამაია. (ა. არნანია, ვ. შონია. დარჩელი. თბ. 1999).

მინიმინი (დიდი კაკლის ხე), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ზარქუა, კვარაცხელია, კუკაყა, მაქაცარია,

ქარია, ფაცაცია.

დიდი ჟჳონი (დიდი ძეხა). ს., მარტკილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ასაღაია, ბასილაია, დიხაძე, ზიდელაია, კვარაცხელია, კვამლაია, კოხიშვი, მღვანია, მარგოშა, ნაწავა, ოგვავა, რუსაია, საღუქქაძე, სიგუა, სიორია, ქელიძე, ხარეხაია, ხულორდია, ხურცილაია, ჯგერენია, ჯიჯილაია...

დიხაზურბა (მიწის ზურგი). ს., გაღის რ. აქ სახლობენ გვარები: გამახარია, გამსახურდია, გვაგვია, ეთერია, ზარქუა, ზაქარია, კაჭარაია, კვარკველია, ლაბანია, მანია, მაქა, მარგოშა, შენია, ტორუა, ძიგუა, ჯოსჯუა...

დოპარაზენი. ს., კურზუ. აქ სახლობენ გვარები: ნაჭყებია, უნდილია, ბერულაია...

მაი (ზევით, მაღლა). ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ადამაი, არჩაია, გოგინაშვილი, გუნია, ელიაია, თათარაშვილი, კუჭაია, კუხალაშვილი, პაჭკორია, სიჭინავა, ტყეშუაია, ფარლაია, ფარცვანია, შურდია, ცხეიტია...

ერგეტა, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: სოფ. ორულუმი: გვაჯაია, ესართია, თოდუა, იზორია, კარტოზია, მამუორია, ოთხოზორია, სოილა, წურწუშა, წელა, სარმალაია. სოფ. ერგეტაში: ნაჭყებია, ფიჩია, ქუთელია, ჩარგაზია, ჯაჯუა...

ზანა, ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ანთია, აფაქაძე, ბოჯგუა, გვამბაია, დავიანი, დებუაძე, ესეხუა, ვარდია, ზარახდია, კაკალია, კარტოზია, კვამლაია, კვირია, ლოხია, მირგატი, ნაჭყებია, ხიხუა, პერტაია, ჟიშკარიანი, სიჭინავა, სორდია, სოსელია, ტყეშუაია, ღვინჯილია, ყურუა, შოხია, შურია, ჩახაია, ჩხეიძე, ცირაია, წოწელია, წოწორია, ჭახანაია, ჭილაია, ჩარებაია, ხორაია, ჯალაღონია...

ზუმი (ზამი), ს., ჩხოროწყის რ. აქ სახლობენ გვარები: ახლაია, ბასილაძე, ბერაძე, ბუკია, გაბელაია, გახარია, გელანტია, გოგუა, დავიანი, თაილა, თაილაია, კარტოზია, კვარაცხელია, ლაშნია, ლეჟინაია, მანგალაძე, მებონია, მესხაძე, მურდულია, ნაჭყებია, პაჭკორია, სობაძე, ფარცხალაია, ღვინჯილია, შებელია, შოგირაძე, ჩარკვიანი, ჩიქოვანი, ჩიჩუა, ცირაია, მამბია,

ჯალაღანია, ჯოლოხავა...

თარგამეული, ს., თამკონი, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბაკელია, გაბუნია, გალდავა, გვასალია, მიშველაძე, ნაროუშვილი, სიგუა, სიხარულია (=სიხარულიძე), ცაავა, ხარგელია, ხურცილავა, ჯიჯელავა...

თიქლათი, ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ადამია, არჩია, გათავა, გარუჩავა, გვალია, გვარამია, გვასალია, გვირია, გრიგოლია, თოფურია, იაშვილი, კვაშილავა, კვირკველია, კვირტავა, კუჭავა, ლაშქარავა, ლომია, ოკუჯავა, სიჭინავა, ფაჩულია, წურწუშია, ზოფერია, ხურცილავა, ჯიქია..

თაია, ს., ჩხოროწყუს რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, ბერაძე, გაბედავა, კოდუა, მორგოშია, ნაჭყებია, ოთხოზორია, საჯაია, ჩარკვიანი...

თამაქონი, ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: მინდაძე, პაპავა, პირტახია, სართანია, ფარცვანია, ფეტელავა, ქაჯაია, ჯანაშია...

ინგირი (მოფ. ჯოღუჯიანი). ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: არახამია, აფხაზავა, ახალაია, ბარქაია, გვარამია, კვარაცხელია, კვირკველია, ლაგვილავა, მარკოზია, ოდიშარია, ფაცაცია, ქარჩავა, ჩარგაზია, ჩქოფოია, ჭეჟია, ჯახია.

აახათი, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აკობია, ბიჭია, გეთია, გუგუჩია, დარასელია, თოლარია, კაქულია, კუპრავა, ლოგუა, მოსია, ნარმანია, პერტაია, სვირავა, ტორჩინავა, ფანცულაია, ფაჟავა, ფუტყარაძე, შედანია, ჯაბუა, ჯანჯალაია, ჯგუშია...

პირსხი, ს., ჩხოროწყუს რ. აქ სახლობენ გვარები: აღანია, არახამია, ასათიანი, ახალაია, ბებია, ბელქანია, ბერულავა, გობეჩია, ვეკუა, ზარანდია, ზარქუა, თირქია, კელია, კვირკვია, ლაგვილავა, ლაკერბაია, მამულია (მუმულია), მამფორია, მგალობლიშვილი, მებონია, მირგატია, მოსია, ნაჭყებია, პაპავა, სახურია, სიჭინავა, ქაროსანიძე, ქებურია, ლურწკაია, ყურუა (ურუა), შამთავა, შენგელია, ჩახაია, ჩიხლაძე, ცხადაია, ძიძიგური, ჭითანავა, ჭილაია, ჭკადუა, ხორავა, ჯინჯოლავა, ჯიქია...

ქიშია, ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: აღანიძე, ანჯაფარიძე, აფხაზაძე, ბარამია, ბარკალაია, გადილია, გულორდავა, დადიანი, დამენია, ესართია, კაკულია, კანკია, კორთხორჯია, პაპაძე, პაპასკირი, სოსელია, ფარცხალაძე, შამათაძე, შელია, შირაძე, შონია, ჩაჩიბაძე, ცაგური, წიფურია, წურწუშია, ხარებაძე, ხუბუა...

ქოქი (კუნძული, ნახევარკუნძული), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბსანაძე, ბუაძე, გაბისონია, ესართია, ნარმანია, შელია, შულაია, ჩიქავა, ცხაკია, ჭანტურია, ხუბუა, ჯოლოგაძე...

ქორსხალი, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აგუბაძე, აღამია, აღანია, არქანია, ახალაია, ბაკარანძე, ბერაძე, გაბედაძე, გვარამია, თორღია, თულორია, კელაძე, კვარაცხელია, ლაგვილაძე, ლალიძე, ლაშხია, მარლანია, ნაჭყებია, რაფაძე, ფელანგია, ფიფია, ქობალაძე, შენგელია, ჩიქოვანი, ჭაჭუა, ჭითანაძე, ჭიჭალაძე, ჯალალონია, ჯანაშია...

ქორწი, ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: არჩეაძე, ამორღია, ახალაია, ბერია, ბესელია, გაბისონია, გაბუნია, კალანდია, კვაშილაძე, პაპაძე, საჯაია, ფირცხალაძე, ჩაქვტაძე, ცაგურია...

ლედეგაძე (სადგებულო), ს., დიდიჭყონი, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ანჯაფარია, დგებია, კანკია, კილასონია, ნადარაია, ოკუჯაძე, პირტახია, ფარულაძე, ქაჯაია, ქუთელია, ჩაგუნაძე, ცაგაძე, ხუბუნია, ხუბუა...

ლესიჭინა (სასაჭინაო), ს., ჩხოროწყეს რ. აქ სახლობენ გვარები: აბაშიძე, აღონია, ანჯაფარია, არახანია, ასმაძე, ახალაია, ბარამია, ბასილაძე, ბაღათურია, ბებია, ბოჯგუა, ბუკია, გაბელია, გამსახურდია, გერსამია, გვილაძე, გოგია, გოგინაძე, გოროზია, გოშუა, გუგუნაძე, დადიანი, დანელია, დარსალია, დგებუაძე, დეშურია, დოლბაძე, ესართია, ესებუა, ვარსემაშვილი, ვეკუა, ზარანდია, თოდუა, თოლორდავა, თორღია, იზორია, კაკაშვილი, კალანდია, კარტოზია, კაცია, კაჭარაძე, კეზულარია, კვარაცხელია, კვაშილაძე, კვირია, კვიტატინი, კიკნაველიძე,

კირტავა, კოხია, ლაბახუა, ლაგვილავე, ლაკირბაია, ლაშხია, ლემონჯავა, ლოჩოშვილი, ლურსმანაშვილი, მაგანია, მაზმიშვილი, მამფორია, მანაგაძე, მღივნიშვილი, მეზონია, მირგატია, მორგოშია, ნარსია, ნიკოლავე, პაპავა, პაპასკირი, პერტაია, უვანია, სიჭინავა, ტყეებუჩავა, ფაცაცია, ფაცია, ფიჩხაია, ფოცხორაია, ქარჩავა, ქაჩიბაძე, ქებურია, ქობალია, ქუთელია, ლეინჯილია, ყაჩილავე, ყურაშვილი, შამათავა, შენგელია, შულაია, შურღაია, ჩაჩიბაია, ჩიტაია, ჩიქოვანი, ჩიჩუა, ჩხომაძე, ცომაია, ცხაკაია, ძიძისტარაშვილი, წიფურია, წურწუშია, ჭავა, ჭანტურია, ჭეჟია, ჭილაძე, ჭიჭინაძე, ხარბელია, ხარებავე, ხარჩილავე, ხევსურიანი, ხორავა, ხუნწარია, ჯალღონია, ჯანჯღავე, ჯიქია, ჯუღელი...

ლესხულხე (სასხულუხიო), ს., სალხინოს სს., გეგეჭკორის რ. აქ სახლობენ გვარები: გოგია, გულორდავა, სხულუხია, ცაავა.

ლენურნუმი (საწურწუმიო), ს., ჩხოროწყუს რ. აქ სახლობენ გვარები: ხალაია, გობეჩია, ესართია, პერტაია, უბირია, წახნავა, წურწუშია...

ლექაძე (საძაძამიო), ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავე, ანჯაფარიძე, არზიანი, ბარამია, ბერძენი, გაბელაია, გაბეჩია, გოგია, გრიგოლია, დავითაია, დამენია, დგებუბე, დიხამინჯია, ვახანია, ზარიძე, ინჯგია, კაკავილი, კარტოზია, კოხია, მირცხულავე, მიქავა, ნარსია, პერტაია, პირტახია, ოკუჯავა, უვანია, რუხაია, სანიკიძე, სართანია, საჯაია, სიგუა, სორდია, ქადარია, ქაჯაია, ქვარცხავა, შავლია, შუმანია, ჩილაჩავა, ჩაჩხიანი, ჩიქოვანი, ცეკვავე, ხაბურზანია, ხარებავე, ხურცილავე, ხუხუნი, ჯალღონია, ჯიქიძე, ჯოჯუა, ჯღარკავა...

ლესურცილავე (სახურცილავეო), ს., სალხინო. აქ სახლობენ გვარები: მითავარი, ხარებავე, ხულორდავა.

ლია, ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბრალავე, აკობია, ანთია, არქანია, აფრასიძე, აქუბარდია, ბელქანია, ბერია, ბერიშვილი, გაღრანი, გერგედავე, გოგია, გოგილავე, გოგოხია, გოგუა, გულუა, გურჩიანი, დიდიძე, ვეკუა, ზარანდია, ზარქუა, კალანდია, კანკია, კვარაცხელია, კვირკია, კოკელაძე,

კუხელაშვილი, ლამანძია, ლომია, ლუკავა, მალაზონია, მარჯანია, მებონია, მეგრულიძე, მითაგვარია, მიქავა, ნანავა, ნარმანია, ნაჭყებია, პაჭკორია, საღია, სამელია, სამუშია, საჯაია, უბილავა, ფარცვანია, ფიფია, ქანთარია, ქვარაია, ქარდავა, ქარცხავა, ქობალია, ქოქოსაძე, ქუხილავა, ლურწყაია, შანავა, შელია, შეროზია, შონია, ჩო ორია, ჩხაპელია, ცხადია, ციმიშტია, ჭანტურია, ჭკადუა, ჭელიძე, ხარჩილავა, ხასია, ხვიჩავა, ხორგუანი, ხუბუტია, ხურცილავა, ჯალაღონია, ჯიჯონია...

მენჯი, ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: აღანია, აფაქიძე, გაბესკირია, გეგსალაია, თევზაია, ლომია, მგალობლიშვილი, ნაროუშვილი, სალაყაია, ფაჩულია, შეროზია, ჭანტურია, წულეისკირი, ხარბელია, ხურცია, ხუხუა...

მზიური (ყოფ. ცხირო გალი), ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბაკელია, აბრუშია, არქანია, ახალაია, ბეგუა, ბიბლაია, გადელია, გერგელავა, გიდელია, გოგოზია, დარსანია, ეხვაია, ვარდანია, ზაქარაია, კვეკვესკირი, ლეფავა, ლეფსაია, მამასახლისი, მიქაია, ნაყოფია, ნაჭყებია, პაპავა, უბილავა, უზანაშვილი, ქობალია, ლურწყაია, ყოლბაია, შენგელია, შონია, წურწუშია, ჭარაია, ხუხუა, ჯგერენაია, ჯღარკავა...

მიშაშა (ყოფ. ფუქი), ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები: დგებია (დგებუაძე), კალანდია, კვარაცხელია, ლუკავა, მიქავა, მოსიძე, სახოკია, ფიფია, ღვინჯილია, ჯოლოხავა... ნ. ფუქი.

მუშაშა ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები: ანთია, არონია, არქანია, გეთია, გოგილავა, გოგოზია, ლემონჯავა, უბილავა, ფიფია, ქარდა, შამუგია, შეროზია, შონია, ჩხაპელია, ხასია...

მუსური ს., ჩხოროწყუს რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, ანთია, აშორტია, ახალაია, ბასალაია, ბერაძე, ბერია, ბერულავა, ბოკუჩავა, გაბედავა, გახარია, გერგელავა, გულავა, დადიანი, დარსალაია, ესართია, ვახანია, ზარანდია, ზარქუა, თოდუა, კვარაცხელია, კოზმავა, კუხალეიშვილი, ლაგვილავა, ლაშხია, ლიპარიძე, ლუკავა, ნაჭყებია, ოთხოზორია, პაპავა, საჯაია,

სონგულია, სორდია, სოხაძე, უბირია, ფაცაცია, ფირცხალავა, ფიფია, ფიჩხაია, ქებურია, ქობალია, ქომეთიანი, ლვინჯილია, შამათავა, შელია, შენგელია, ჩალიჩავა, ჩარკვიანი, ჩიქოვანი, ცირაშუა, ცირდავა, ცქიტიარია, წულაია, ხელაია, ხორავა, ჯიქია, ჯოლოხავა...

მუხური ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბრამიშვილი, ალანია, ანთია, ანჩაბაძე, ბასლანძე, ბალიშვილი, ბაღშია, ბენია, ბულისკერია, გაბედავა, გაგუა, გასაშვილი, გვალია, გვაძბია, გოგონია, გულავა, ზელინძე, თარბაია, კვარაცხელია, კვირკველია, კილანავა, ლიპარჭია, ლუკავა, მარკელია, მებონია, მოსაშვილი, მოსიძე, რუხაძე, ხვიშონია, ფარცვანია, ფირცხალავა, ქვაჩახია, ქვაცაბია, შანავა, შორანდია, ცაცუა...

ნაქიანი ს., ჩხოროწყუს რ. აქ სახლობენ გვარები: ახალაია, ბარამია, დარსალია, დოღბაძე, ვეკუა, კვარაცხელია, ნადარაია, ნარმანდია, პერტაია, ჟვანია, ფაცაცია, ფირცხალავა, ქარჩავა, ქობალია, ყალიჩავა, ჩიკორაია, ჭეჟია, ჭკადუა, ჯიჯელავა...

ნაქიუ (ნაკანფარი; **ქიუი** კანაფი), ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბულაძე (აბუქაია), ბელქანია, კვარაცხელია, ლუკავა, მოლაშხია, შენგელია, შეჭოზია, ჭანია, ჯოჯუა...

ნამიკოლაშვილი ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: აროსია, გვილავა, გოროზია, თითბერია, ინჯგია, კაკაშვილი, კვაშილავა, კილოსანია, კურდღელია, მორგოშია, ოკუჯავა, სხულუხია, ფაცაცია, ქორია, შულაია, ჩაჩავა, ხვიჩია, ჯანაშია...

ნამიკოლაშვილი ს. დიდიჭყონი. მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: გვილავა, გოროზია, ერქვანია, კობახიძე, კოკაია, კორთონჯია, კუკანია, სურმაგა, სხულუხია, ჯამბურია, ჯანაშია, ჯომიდავა...

ნარმაშვილი, ს. ნახუნაო. მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: გაგუა, გაწერელია, გიგაია, ზარქუა, ინჯია, კანკავა, კიკალეშვილი, კიტეშვილი, კორსავა, ლახუტაშვილი, პირტახია,

სიგუა, ძიძიგური, ჭიჭალუა, ჯანჯღაჲა..

ნაფინხონი ს., ჩხოროწყეს რ. აქ სახლობენ გვარები: ბერია, ბერულავა, ბეჭვია, გოგუა, დარსალია, თოდუა, კუკუტია, ლაგვილაჲა, ლაზარია, მორგოშია, ნაჭყებია, პაპავა, საჯაია, ფინხაია, ქობალია, ჩიქოვანი, ცქვიტაია, ხასია, ჯაფარიძე...

ნაჟალაჟი ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ადამია, არახანია, არზიანი, არჩაია, ასათიანი, ბარკალაია, ბალათურია, ბეღია, ბესელია, გაბელავა, გაბუნია, გაგუა, გაღელია, გეგენავა, გოგია, გრიგოლაია, დანელია, დარციშელია, დგებუაძე, ზარქუა, ზაქარაია, თოფურია, ინჯგია, კაკულაია, კარტოზია, კვატია, კვირტია, კილასონია, კობერიძე, კოდუა, კოკაია, კორძხია, კოდოშვილი, ლეწვერიძე, მალანია, მარშავა, მიქავა, ნიკოლაჲა, ოთხოზორია, პაპასკირი, პერტაია, რურუა, სანიკიძე, სართანია, საჯაია, სიჭინავა, ტორჩინავა, ტყეშუჩავა, უგულავა, ურიდია, უჩაძე, ფანცულაია, ფარულავა, ფაღავა, ფითურია, ფოჩხუა, ქაჩბაია, ქაჯაია, ქებურია, შავდია, შალამერიძე, შელგია, ჩვამნია, ჩიტაია, ჩიქოვანი, ჩიჩუა, ჩხიკვაძე, ცანავა, ძაძამია, წულაია, წურწუშია, ხარჩილავა, ხელაია, ხურცილავა, ხუხუნია, ჯავახია, ჯანჯღაჲა, ჯგერენაია, ჯიმშელიშვილი, ჯინორიძე, ჯღამაძე...

ნახუნაო, ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბარათელი, ბართაია, ბაძალუა, კუხალეიშვილი, სიგუა, სურმაჲა, ქურდია, ქურდიანი, ჩალიგავა, ჩხეტია, ცანავა, ჭილაია, ხურცილავა, ჯანაშია, ჯახუა, ჯეჯელავა...

ნოსირი, ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ალანია, ბარკალაია, ბესელია, გაბელია, გეგენავა, გეგია, გოქაძე, გუგუნავა, გუგუშვილი, დანელია, დგებუაძე, თევდორაძე, თოდუა, თორდია, კვაშილავა, კიზირია, კილასონია, კირცხალია, კორშია, კუპრაჲა, ლომაია, მამულია, მებუკია, მილორაჲა, მოსიძე, ნარსია, ნინუა, ნორაკიძე, ოდიშარია, პაპავა, პატარაია, სახოკია, სიმონია, სირია, სოლომონია, ქავთარაძე, ქაჩიბაია, ქაჯაია, ქორიძე, ლურწყაია, ყანჩაველი, შონია, შურლაია, ჩაჩავა, ჩალიჩავა, წულაია, წულეისკირი, ჭანტურია, ჭვდია, ჯოჯუა...

ოგუჯი, ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები:

აბულაძე, არახამია, ბერიშვილი, გიგებერია, კაკაჩია, კაცია, კონჯარია, მარღია, მატუა, მებონია, მესხია, მირცხულავა, საჯაია, ფიფია, ქარდავა, ქებურია, ქუთელია, შარტავა, შენგელაია, შენგელია, ჩალიგავა, ხარჩილავა, ხუნწარია, ჯულუხია,

ოდიში, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, ბულია, გვილავა, გულორდავა, გურიელი, დგებუაძე, დემურია, დიდიშვილი, ესვია, ვაწინაძე, თოლორაია, კაკულია, კეზუა, კვარაცხელია, კუხალეიშვილი, ლუკავა, მალანია, ნორაკია, ნაჭყებია, სართანია, ტყეშუჩავა, ფარცვანია, ქანთარია, ქირია, ქობალა, ქოჩუა, შედანია, შენგელია, ჩიტაია, ციშინტია, ჭარაია, ჭურლულია, ძაძამია, ხარებავა, ხულორდავა, ჯაბუა, ჯიჭონაია...

ონოლია, ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: გაბუნია, დარჯანია, კიკალეიშვილი (კიკესქუა), ქაჯაია, ძაგანია, ჯიქია...

ორსანბია, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბესელია, თირქია, თორია, მაშია, საჯაია, ქვარაია, ხაზალია...

ორჯონიძე (ყოფ. ყულიშკარი, ხატის კარი), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აფსავა, გვილია, გულუა, თირქია, ლაგვილავა, მაქაცარია, მირცხულავა, ნანავა, როგავა, ფიფია, ქანთარია, ჭურლულია, ხარებავა, ხასია...**ნ. ყულიშკარი.**

ორჯონიძე (ყოფ. ეწერი), ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბრაღავა, აკობია, არახამია, აფაქიძე, აქებარდია, გაბედავა, გაბუნია, გელოვანი, გვალია, გობეჩია, გრიგოლაია, გულორდავა, კვარაცხელია, კვიტატიანი, მანია, მიქავა, ოყუჯავა, სამუშია, საჯაია, ფიფია, ფურთუხია, შეროზია, შონია, შულაია, ჩიკაბერია, ჩქოტუა, ციშინტია, ძაძამია, წულაია, ჭანტურია, ჭითანავა, ხეჩია, ხურცილავა...

ოშუში, ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: ახვლედიანი, ბალიშვილი, ბულისკერია, გაბლაია, გაბისონია, გერგაია, გოგონია, გოგუა, გუნია, დოჩია, ეზუგბაია, ეშუხვარი, ზარანდია, თოდუა, კაკავა, კაკუბავა, კვარაცხელია, კოზმავა, კორსანტია, ლაგირვანიძე, ლაცუზბაია, ლემონჯავა, ლეჟავა, მარგველიანი, მარკოზია, მარხულია, მაცხარაშვილი, მელაია, მესხია, მირცხულავა, მიქავა,

მორგოშა, ნანავა, ნარმანია, ჟვანია, რეჭია, რიგვავა, სირგინავა, ტაბაღუა, ფარულავა, ფარფალია, ფუტურანძე, ქეცბაია, ქეჩახია, ღურწყაია, ყოლბაია, ყუფუნია, შადანია, შამათავა, შანია, შელია, ჩერქეზია, ჩხაპელია, ცაბულუა, ცაცუა, წირღვავა, ჭანტურია, ჭითანავა, ჭუბურანძე, ხარებავა, ხასია, ხორავა, ჯანჯაია, ჯანჯულია, ჯგებურია, ჯგერენაია, ჯობავა, ჯუმუტია...

საიშიშ კახათი, ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აფხაზავა, გარდავა, დიდიშვილი, ვართაგავა, ზარქუა, ზაქარაია, მჭკაცარია, ნაროუშვილი, ნაჭყებია, პირტახია, რატია, სარჩიმელა, სიხარულია, უბილა, ფაცაცია, ქარჩავა, ქირია, შამუგია, ჩხატულია, ციმიტია, წიწავა, ხუხუა, ჯობავა... გადმოცემით თამაკონიდან (გეგეჭკორის რ.) გადმოსახლებულან გვარები: გარდავა, პირტახია, სიხარულია, ხუხუა.

ოჩა, ს. დიდიჭყონი, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბასილაია, გაგუა, თორდინავა...

პატარა შინოთა, ს. სალხინო, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ახვლედიანი, თოდუა, ლაზარია, ფულარია, ქვარცხავა, წულაია, ჯანაშია... ნ. შინოთა.

პირველი გალი, ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბაშა, არჯევანიძე, ბასარია, ბიბლაია, დარსანია, ეზუგბაია, ზაქარაია, თარბაია, კეკეკესკიძე, მიქაია, რეჭია, როსტომია, ფერცხელავა, ქეცბაია, შამათავა, ჩეხერაია, ჯეჯეია... ნ. გალი.

მუნჩია, ს., ზობის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბუკია, გაბრავა, კეიკეინია, ლაგვილა, ლომია, ტურავა, ფილიპია, ჭითანავა, ჯობავა... ნ. მუნჩია.

შინოთა (ზემო ოთა), ს. დიდიჭყონი, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბეჭვია, დგებია, გულორდავა, ვეკუა, თოდუა, კორთხონჯია, მარკოზია, მითაგვარია, ნაჭყებია, უჩავა, ქარჩავა, ხულორდავა, ჯანჯღავა, ჯინჯოლავა...

რეჩხი, ს., რეჩხი-ცხირი, გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აღსანდია, არდია, არონია, ბეჟლავა, გოგილანძე, გულუა, გოგოზია, თამაზოლლი (ლაზია), თოლორდავა, კვატანია, კოკაია,

კორსანტია, ლაგვილაჲა, ლეჲეჲა, მატჲა, ნაჲოჲია, რაჲდონაჲა, სიჲინაჲე, სოსელია, ფიჲფია, ქაჲოღაჲინჲე, ქობაღია, შინია, ჩეხჲჩაჲა, ციკოლია, ცხუჲცხუშია, ჯობაჲა...

რიშა, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აკობა, ბანტაჲე, გოგუა, ვეკუა, კვარაცხელია, კუხალეიშვილი, ლიპარტია, ფანცულაია, ქარსაჲა, ძიციეიშვილი, ჭიჭინაძე, ხაბურზანია, ჯალაღონია, ჯანაშია, ჯიქია...

რუხი, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბუღია, თოდუა, ფარცვანია, ქადარია, ჭკადუა, ჯანაშია...

საბერძნო, ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბლოთია, ასვანუა, ბაძლუა, ბერია, გაბისონა, გოგია, გოგონა, ღვებუაჲე, დარსანია, კვარაცხელია, ღლაგვილაჲა, ლეჲეჲა, მარხელია, მატარიჲე, მატკაჲა, მიქა, მურღულია, სიჭინაჲე, სოსელია, ტორუა, ფარულაჲა, ქობაღია, ლენჯილია, ლურწკაია, შამათაჲა, შარაშია, ჩიქოჲანი, ჩქოტუა, ცააჲა, ციკოლია, ჯინჯილია, ჯოშიდაჲა...

საბერძნო, ს. კურხუ, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბერია, ბერულაჲა, დგებუაჲე, ჯოგუა...

საღმინო ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბარსია, ბასლია, ბერელიჲე, ბერიშვილი, გულორდაჲა, ესართა, თოდუა, კალანდია, კეკუტია, კვარაცხელია, ღაშჩია, ნადარია, სულაბერიჲე, სურმაჲა, სხულუსია, ფუტკარაია, ცააჲა, წიფურია, წულაია, ჭაჭუა, ჭყონია, ხულორდაჲა, ხურცილაჲა, ჯიქია...

სარამონი, ს. კირკი, ჩხოროწყლს რ. აქ სახლობენ გვარები: აბკელია, აბრაძიჲე, აბულაჲე, ბგათელია, ბებია, გაბუნა, გუთა, გუჯაჲა, გულუა, ესართა, ზაქარია, იზორია, კვარაცხელია, კვირტია, კიკალეიშვილი, კინწურაია, კოზმაჲა, კონჯარია, ღათათია, ღოგუა, მალანია, მესხი, მიქაჲა, მჲავანაჲე, მხეიჲე, მორგოშია, ნარსია, ოჲუჲეჲა, სამახტარაიშვილი, საბეკია, საღია, სარია, სოსელია, სტეფანია, ფარულაჲა, ფარცხალაჲა, ფიფია, ქავსარაჲე, ქარდაჲა, ქობაღია, ქორიჲე, შულაია, წურწუშია, ჭანტურია, ჯალაღონია...

სიმე, ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბლოთია, აკობა, არონა, აქეძარია, ბასლანაჲე, ბაღბაჲა, ბუჲა, გაბისონა,

გადელაია, გელქაია, გერგელაია, გერესელაია, გეზაია, გიოლქელია, გიორგობიანი, გოგონია, დარსანია, დონია, ელიაია, ესეია, ზართანია, კაკაშვილი, კალანდია, კეესელაია, კეპრაია, ლეჩაია, მანუგალაძე, მანჯორია, მუშუქია, ნიკოლაძე, პარკია, პერტაია, პირტანია, როსტომია, საბულაია, სარსანია, სეკანია, სხულუხია, უბილაია, უზარაშვილი, ფიფია, ფოცხორაია, ქალდანი, ქარდავა, ქობალაია, ქირია, ყოლბაია, შამათაია, შარია, შონია, ჩარგანია, ჩიქვატია, ჩხეიძე, ჩხეტია, ცაცუა, წულაია, წულუკია, ჭაია, ხასია, ხორაია, ხუბულაია, ხურცია, ხურცილაია, ჯოლოგუა, ჯღარკაია...

ბაღარი, ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: არასანია, ბერულაია, ბიგვაია, გაგუა, გადელაია, გვარამია, გუნაია, დანელაია, ესართია, თოდუა, თორდილაია, კალანდია, კეშელაია, კაქარაია, ლაშხია, მანია, მარცხულაია, ნანუა, ნაწყებია, სიორდია, რატანია, ფარცხალაძე, ქარცაია, ლურწყაია, შარშკაძე, ჩაგუნაია, ჩარგანია, ყუფუნია, წულაია, ხუბუა, ხულორდაია, ჯანაშია, ჯიჯელაია, ჯოჯუა...

უშაფათი, ს., სეზაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბაღათურია, გაბელაია, გაბუნია, გიგბერია, კოკაია, კორშია, ლაკია, ლომია, ქვარცხაია, ლეინჯილია, შამათაია, შეროზია, საბურზანია, ხუბუა...

შახულანი, ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები: არქანია, აფაქიძე, აქარდია, ახალაია, ბერაია, გერგელაია, გოგონია, გურუა, ებსაია, კვიტაია, კიკანძე, კეკაია, ლეშხაია, მაძგორია, უბილაია, ფიფია, ქარდავა, ქობალაია, შელია, შონია, ჩაკაბერია, ჩხაპელაია, ჭანტურია, ჭარაია, ხასია...

შონი, ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ალაიძე, არაჩულია, აფაქელაია, ახალაია, ბარკალაია, ბარძეშიშვილი, ბაჩილაძე, ბერიძე, ბებია, ბერულაია, ბოკუჩაია, ბუსკაძე, გაბელაია, გაბისონია, გაბუნია, გვერგელაია, გოგია, გოგინაია, გუდაია, გუგუშვილი, დადიანი, დადუნაშვილი, დემურია, დავითიანი, დგებუაძე, დონდუა, ეკეუა, თურქია, იხჯგია, კაკულია, კანკია, კარტოზია, კაცია, კვირკველია, კობახიძე, კობერიძე, კროშია,

ლონდარიძე, მალანია, მამულა, მგალობლიშვილი, მირგატია, მირცხულავა, მურღულია, ნადარეიშვილი, ნაჭყებია, ნიკოლავა, ნოდია, უკუჯავა, პაპასკირი, პერტაია, ჟვანია, რეკვავა, საბახტარაშვილი, სანაია, სიორდია, სიჭინავა, ტორჩინავა, ტყეშჩავა, ფაცია, ქნდარია, ქარჩავა, ქებურია, ქუთელია, ქურულორია, ლეინჯილია, ლურწყაია, ყალიჩავა, ყურაშვილი, შამათავა, შონია, შულაია, ჩიჩუა, ციკოლია, წითლიძე, წოწელია, წურწუშია, ჭაავა, ჭანტურია, ჭილაია, ჭყონია, ხარებავა, ხარჩილავა, ხევსურიანი, ხვიჩია, ხუბუა, ჯაიანი, ჯანჯღავა, ჯახნა, ჯიქია, ჯოლოგავა, ჯოჯუა...

შადა ჩხორიწუ, ს., ჩხორიწუეს რ. აქ სახლობენ გვარები: ახალაია, ბებია, ბელქანია, ბოქჩავა, გოგუა, კვარაცხელია, კვირკველია, პაპავა, პირტახია, ჟვანია, სორდია, ყალიჩავა, ჯობავა...

შამო ბარღაში, ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: ანთია, ბუთაია, გოგონია, ვეკუა, ზარქუა, კვარაცხელია, კიკლია, ლურკავა, ნარმანია, ნაჭყებია, რიგვავა, პაპასკუა, ტურავა, ფანცულაია, ლეინჯილია, შამუგია, შონია, ჩაკაბერია, ცობენია, ცხაკაია, ჭაავა, ჭანია, ხარჩილავა, ჯოლოგავა, ჯღამაძე...

ლაღეშარი, ს. კურზუ, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: თოდუა, კალანდია, კვარაცხელია, ნაჭყებია, შონია, ჯოჯუა...

შხაში, ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ადამია, ალასანია, არჩვაძე, ბალუშვილი, ბულაშვილი, გვათუა, გვარამია, გვასალია, გიორგაძე, გრიგალავა, გრიგოლია, გუნია, ღამენია, დანელია, თხელია, კალანდარიშვილი, კვირკველია, კინწურაშვილი, კუჭავა, ნინუა, ოჩიგავა, რობაქიძე, როგავა, სახოკია, სიგუა, ფულარია, ქაჩიბაია, შალამბერიძე, შელეგია, ჩალიგავა, ჩემბია, ჩიქობავა, ცაავა, ცხაკაია, ხაფავა, ხოფერია, ჯანჯღავა, ჯიჯეიშვილი...

ჩხორთოლი, (ცხრათვალი; ჩხორი ცხრა, თოლი თვალი), ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბაღბაია, ბერძენია, გაბისონია, გარმელია, გეგია, ემუხვარი,

ელერგია, ეშაია, ზარქუა, ზუხბაია, კაჭარავა, კეკელიძე, კიკორია, მალიშავა, მოროზია, ოჩიგავა, უეანია, სარაია, სირგინავა, ფაჩულია, ქარცხია, ქვარანძია, ქარცხავა, შარაშია, წითლიძე, ჭკადუა, ხეჩია, ხინთიბია...

ჩხორია (ყოფ. ცურყონა), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ალშიბაია, არდია, ბერულავა, გაბისონია, გაბუნია, თორდია, კუხალეიშვილი, მიქავა, მორგოშია, რაფავა, სოსელია, ქუხილავა, ჩიქვანია, ჩიქოვანი, ჩქოტუა, ძიმცეიშვილი, ჭიჭადუა, ხარეხავა, ჯალალონია, ჯინჯელავა...

ჩხოროწყუ, ს., ჩხოროწყუს რ. აქ სახლობენ გვარები: არახანია, ახალაია, ბებია, გულუა, ვახანია, ვეკუა, თოდუა, კაჭარავა, კვარაცხელია, კვირკველია, მალანია, მამფორია, პერტაია, როდონია, სორდია, ფირცხალავა, ქებურია, ქვარცხავა, ყურაშვილი, ყურუა, შენგელია, ჩოკორაია, წურწუშია, ჯაიანი, ჯალალონია...

საიში, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აკობია, ალანია, არქანია, აბშილავა, აღბარია, ასათიანი, აფაქია, ბასილაია, ბოხუა, ბულია, დეგარგულია, გარდავა, გახარია, გეგეჭკორი, გოგია, ეფენია, თოდუა, იზორია, კირთაძე, კუკავა, მამფორია, მაქაცარია, მეუნარგია, მიქავა, მოსიძე, ნაროუშვილი, ოკუჯავა, რატია, როგავა, სახოკია, სხულუხია, ფარჯიცია, ფეტელავა, ქარჩავა, ქირია, ქორთუა, ყალიჩავა, შამუგია, შანავა, შენგელია, ცანავა, წიწავა, წყაბელია, ჭანტურია, ჭურღულია, ზუხუა, ჯანაშია, ჯგერენაია, ჯიქია, ჯიჯიხია, ჯღარკავა...

ძველი სენაქი, ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, აღამია, აღანია, ანთელავა, ანჯაფარიძე, არახანია, ასანიძე, ახელედინი, ბაბილუა, ბაქრაძე, ბაღათურია, ბაჩუაძე, ბეღია, ბელქანია, ბესელია, ბოკრაძე, ბოხუა, ბუღლავა, ბრეგაძე, გაგუა, გამსახურდია, გახოკია, გუგუნავა, გელანტია, გვასალია, გიგებერია, გოგია, გოგოლი, გოროზიანი, გრიგონია, გუნია, დავითაია,

დარჯანია, ღებუა, ელიავა, ესაკია, ესებუა, ვაჩაძე, ვეკუა, ველაშვილი, ზარგინავა, ზარქუა, თათარაშვილი, თოფურია, თოფურიძე, თურქა, იაშვილი, იმედაძე, იობაძე, კაკულაია, კართხია, კაჭარავა, კახია, კვარაცხელია, კვირკველია, კილასონია, კინწურაშვილი, კირტავა, კირცხალია, კოკაია, კუკუა, კუპრეიშვილი, კურდღელია, კუჭავა, ლაგია, ლატარია, ლაშქარაძე, ლეჟავა, ლიპარტია, ლოგუა, ლორთქიფანიძე, მაისია, მატკავა, მაშავა, მაშინაია, მეძველია, მზარელუა, მირგატია, მიქაძე, მხეიძე, ნადარეიშვილი, ნაჭყებია, ნებიერიძე, ნემსაძე, მიკურაზე, ნინუა, ნოღია, ოჩიგავა, პირტახია, რევიშვილი, რურუა, რუსია, საჯაია, სახოკია, სვანიძე, ტაბატაძე, ტაბალუა, ტყებუჩავა, ფარულავა, ფარცვანია, ფინთურია, ფაჩუაშვილი, ქავთარაძე, ქანთარია, ქაცია, ქობალია, ლაღალაძე, ყალიჩავა, ყურაშვილი, შავდია, შალვაძე, შაფათავა, შენგელია, შურღია, შუმანია, ჩემია, ჩიქობავა, ჩიქოვანი, ჩიჩუა, ჩხეიძე, ცაავა, ცაგურია, ცანავა, ცეკვაშვილი, ძიძიგური, წითლიძე, წულაია, ჭანტურია, ჭკადუა, ჭუბაბრია, ხარებავა, ხარჩილავა, ხურცილავა, ხუხია, ჯაიანი, ჯაკობია, ჯანჯღავა, ჯინორიძე, ჯოღია, ჯოჯუა...

წალენჯიხა. (წან ჭანი, დიხა მიწა: წენდიხა?), დაბა კოლხეთში, რაიონის ცენტრი. აქ სახლობენ გვარები: ბელქანია, ბერიშვილი, ბერულავა, გოგობერიძე, დიდიძე, ეკსია, ზარანდია, თვალთვაძე, კაკაჩია, კალანდია, კატუკია, კვარაცხელია, კიკნაძე, კირტავა, კონჯარია, ლატარია, ლემონჯავა, ლუკავა, მანია, მებონია, მესხია, მიქაია, მოლაშხია, სარია, სახოკია, შანავა, შეღია, შენგელია, შეროზია, ჩალოგავა, ცაავა, ცანავა, ჭანტურია, ხობელია, ჯოლოხავა...

წარჩხ. (თეთრი წარბი; წარ წარბი, ჩხ თეთრი), ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბურჯანია, აღანია, ბაკარაძე, ბეკერია, ბენია, გეთია, გერგაია, გუნია, ენაძე,

ელაგა, ვაზგანავა, ზარქუა, კაკუბავა, კეკეზუა, კენჯია, კვარაცხელია, კობახია, მალანია, მარშავა, მეფორია, მექვერია, მიქაია, ნაჭყებია, სირგინავა, ფარფალია, ქირია, ქირდაგია, ჩხენკელი, ხასია, ჯიგანია...

ჭაბურთა. ს. ნახუნაო, მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები: ათათია, ბართაია, დანგლია, თოფურია, კეკუტია, კირტაგა, კუბეცია, მეძველია, ნაჭყებია, ოდიშარია, პატარაია, საკანდელია, სართანია, ტყეშელაშვილი, ფარულავა, ჰყუფარაე, შენგელია, ჩხენკელი, წულაია, ჭოჭუა, ხარებაგა...

ჭალადიდი. ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბრამია, არდია, გაგუა, გვენავა, გვიჩა, თოდუა, თუნთია, იზორია, კარტოზია, კანაძე, კუპრეიშვილი, კუჭავა, კუხალეიშვილი, ლოლუა, მანწკავა, მიქაძე, ნანეიშვილი, რურუა, სიჭინავა, უნდილაია, შენგელია, ლულუნიშვილი, ყურუა, ჭანტურია, წითლიძე, წოწორია, ხურცია, ჯალალონია...

ჭალა. ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ გვარები: აკობია, არქანია, აქუბარდია, გამახარია, გოგოლავა, გოგონა, ეზავა, კვარაცხელია, კუკავა, ნაჭყებია, უბილაგა, ფიფია, ქარდავა, შამუგია, შონია, ჩიქოვანი, ჩხაპელია, ძიგუა, წირღვაგა, ხარაშვილი, ხასია, ხუბუტია.

ჭაშინჯი. (ჭის ძირი, ფსკერი; ჭა ჭა, შინჯი ძირი), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: გვალია, გიგობერია, კაჭარავა, კვარაცხელია, კუპრეიშვილი, მგალობლიშვილი, ნარსია, ტიბუა, ტურავა, ფარჯიცია, შელია, შენგელია, ჩუხუა, ხუბულავა, ჯაკონია, ჯიქია...

ჭითაწყარო (წითელი წყალი), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ანთია, ბარამია, ბუკია, გაგუა, გეასალია, გრიგოლია, დარასელია, ესართია, ესებუა, თოდუა, იზორია, კვარაცხელია, ლატარია, ლაშხია, მესხია, მირგატია, მოსია, ნანავა, ნაჭყებია, სალია, ტურავა, უბილაგა, ქანთარია, ქარჩავა, ქვარაია, ყორშია, შენგელია,

შონია, ჩარგაზია, ჩილაჩავა, ჩახაია, ძიმისტარაშვილი, წულაია, წურწუშია, ჭია, ზაბურზანია, ჯანაშია, ჯილანძე, ჯიქია...

ჭაბაძეშვი. (ჭაბაძე ჭედვა), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ანთია, ბაღათურია, ბერულავა, ბეინავა, გაბეჩია, გედენიძე, გიგანი, გულორდავა, გუჯეჯიანი, ზურაბიანი, იოსელიანი, მანია, მიქაია, ნაჭყებია, პაპავა, პაპასკირი, რაფავა, საღია, ყალიჩავა, ყუფუნია, ძაძამია, წიფიანი, ჭითანავა, ჯაჭვიანი, ჯინჯოლია...

ჭოლა ს., ჩხოროწყეს რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, ბერია, გაბელია, დინამიჯია, ესართია, თოდუა, კვაშილავა, ლაგვილავა, მეფარიძე, პატარაია, საჯაია, ფაცაცია, ქარჩავა, ღვინჯილია, ყიფიანი, შენგელია, ჩიქაბავა, ცქეიტაია, ძაძამია, წულაია, ჭეეია, ზობელია, ჯალაღონია, ჯომიდავა...

ჭაბაძეშვი (წაბლის ხიდი; **ჭაბაძე** წაბლი, **ხინჯი** ხიდი), ს., გალის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბლოთია, აქირთავა, ბერაძე, გერგედავა, გოგოზია, დანელია, დემურია, კაკაბაძე, კვარაცხელია, მიქია, ყვანია, უბილავა, ფარჯიანი, ქარდავა, ქირია, ქიშმარია, ქორთუა, ქორჩილავა, ქერხუა, ყოლბაია, ცაცუა, წორღვა, წულაია, ძანძავა, ჭკადუა, ხარაული...

ხაშისაშვი ს., ხობის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბშილავა, ბერიშვილი, ბუკია, გვაჯაია, თოლორდავა, კაკულია, კვინჩია, კობახიძე, კოდუა, კუკავა, ლატარია, ლუკავა, პერტაია, სორდია, სხულუხია, რაფავა, ფარცვანია, ქარია, შელია, ჩხოტუა, წულაია, ჭითანავა...

ხაშია ს., ხობის რ. აქ სახლობენ გვარები: აბრალავა, ბუკია, გაბისონია, ესებუა, კვარაცხელია, კუტალია, ლატარია, ტურავა, ქირია, ჭითანავა...

ხორბიშვი ს. ზემო ჭალადიდი, სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბარამია, ბარნაძე, ბარქაია,

ბაღოშვილი, ბეღია, ბერაია, ბესელია, გახარია, გიორგაძე, დავითაია, ვადაქარია, ვახანია, თოლორდავა, ივანიძე, ლაშხია, ლუკავა, პაჭკორია, რუსია, სოსელია, ქაქუთია, ქოიავა, ქუთათელაძე, შამათავა, შენგელია, ჩალიგავა, ჩიქობავა, ჩიქოვანი, ცაავა, წურწუშია, ხარბელია, ხეჩია, ხონელიძე, ჯანაშია, ჯახუა, ჯინორია...

ხორში ს., სენაკის რ. აქ სახლობენ გვარები:
აბაკელია, აბშილავა, ადანაია, ბახია, ბაკურაძე, ბებია, ბერაია, ბუკია, ბულიავა, გაბელია, გაბესკირია, გაბეჩავა, გაგუა, გელანტია, გვენტაძე, გვილავა, გვათუა, გვარამია, გვასალია, გოგენია, გოგია, გუგუნავა, დადიანი, დავითულიანი, თოდუა, თუნთია, კანკავა, კაშმაძე, კეშულარია, კვარაცხელია, კვიკინია, კვინიკაძე, კირტაძე, კიტია, კულუა, ლაბახუა, ლაკია, ლაშქარავა, ლემონჯავა, ლოლუა, ლოჩოშვილი, მარშანია, მატახერია, მაშავა, მესხია, მირცხულავა, მორგოშია, მუმლაძე, მხეიძე, ნაკაშვილი, ნანეიშვილი, ნორაკიძე, ნუცუბიძე, ოკუჯავა, პარკაია, პაჭკორია, პერტაია, უფანია, უორდანი, რეკვავა, სახეიშვილი, სიგუა, სიჭინავა, ტაბალუა, ფაჩულია, ფირცხალავა, ფულარია, ქადარია, ქარცხავა, ქაჯაია, ლადუა, ღვამბერია, ღვინჯილია, შურლულაია, ჩარტია, ჩხიკვაძე, ცერცვაძე, ცხომარია, ძიბუა, ძიძავა, ჭაავა, ჭანტურია, ჭითანავა, ხევსურიანი, ხუნჯუა, ხუხუა, ჯიქია...

ხუნძი ს., მარტვილის რ. აქ სახლობენ გვარები:
ბებიავა, ბერია, განაია, გახოკია, გოგაია, გელენიძე, ესიავა, თოფურია, კინწურაშვილი, კირთაძე, მანჩხავა, მონაივა, რევია, რუხაძე, სტივლია, ფაილოძე, ფირცხალავა, ფინხაია, ქაქუარაძე, შავლია, ჩაგუნავა, ჩიქოვანი, ჩიხლაძე, ციცხვია, ძაძამია, ძიძგური, წორღვა, ხაყოშია, ხარუბავა, ხუროძე, ხუხუნი, ჯალაღონია, ჯანაშია, ჯანელიძე, ჯაშია, ჯღამაია...

ჯეშარი ს., წალენჯიხის რ. აქ სახლობენ

გვარები: აკობია, გეთია, გოგილავა, მანია, მატუა, მითაგვარია, სამუშია, ფიფია, ქანთარია, ქარდავა, ქელბაქიანი, ქოქოსაძე, ქუხილავა, შეროზია, ციმინტია, ჭანტურია, ჭელიძე, ყურუა...

ჯიხასპარი (ციხისკარი), ს., ზუგდიდის რ. აქ სახლობენ გვარები: ბენდელიანი, ბერულავა, გაბეჩავა, გეთია, გობეჩია, ზარანდია...

მეგრულ-ლაზური გვარსახელების გეოგრაფია-ტოპონიმია

(ამოღებულია ძირითადად ალ. ლლონტის წიგნიდან:
ტოპონიმიკური ძიებანი, თბ.1973წ)

“ტოპონიმია ერთადერთი წყაროა საქართველოს
მოსახლეობის შემადგენლობის გასარკვევად იმ
ხანისათვის, რომელსაც წერილობითი ადმოცემის
შუქი ვერ წვდება”

ს. ჯანაშია

ა

აბაშია — აბაშა რაიონია ცენტრია დას. საქართველოში; მიდნარე აბაშისა და მარტვილის რაიონებში; აბაშიუფიში სუი (აბაშიების ბოცვი), ადგილი პირველ გალსი. აბაშაში პიჯი (აბაშის პირი) — ნორიოს თემში → ზემო აბაშა — სოფ. სამტრედიის რ-ში; სააბაშიო — სოფ. აბაშის რ-ში; სააბაშიო — ახუთი ჩხოროწყუს რ.

აბლოშია — სოფლებია თაგილონსა და ჭუბურხინჯში, გალის რაიონი.

აბრაშია — სააბრაშიო ილორი ოჩაშჩირის რაიონი.

აბჟულია — აბული: სოფელი, მდინარე და მთები (დიდი და პატარა) ახალქალაქის რ-ში.

აბჟუშარი — აბუჯა სოფელი ქედის რ-ში.

აბხაზაზა — ლეაბხაზე, სააბრაზო. დასახლება ჩხოროწყუს რაიონის, სოფ. ხაბუმეში.

აბრბა — აგირბაია მოსახლეობდნენ დარჩელში, ზუგდიდის რ., მერე აფხაზეთში (1834წ.)

ადამია — საადამიო ეკი სენაკის რ., საადამიო მარტვილის რ.

ადონაია — მოსახლეობა მარვილის რ-ში.

აიოზია — ოჩამჩირის რ-ნის სოფ. კვიტოულში.

ალანია — საალანო ხობის რ., ალანიაში გა (ალანიას მდლობი) ზუნწი მარტვილის რ., ალანიაში მუხური (ალანიას კუთხე) აზანთა აბაშია რ-ნი.

ალასანია — საალასანო გეგეთი სენაკის რ.

ალეშანია — გავრცელებული გვარია გურიაში, ალექსანდროვკა სოფ. გულრიფშის რ-ში.

ალშიბაია — ალშიბაიაში ტყა (ალშიბაიას ტყე) ჭკადუაში ზუგდიდის რ-ნი, ალშიბაიაში ნოხორი (ალშიბაიას ნასახლარი) კურზუ, კიწია — ავედათი მარტვილის რ.

ამბალია — ამბალახუნა ადგილი ზუგდიდის რ-ნის აბასთუმანში (ნარაზენი).

ანთელაზა — საანთელო ადგილი გრიგოლიშში. ანთელაში ტყა (ანთელას ტყე) ზუგდიდის რ.

ანთია — ანთიეფიში წყურგილი (ანთიების წყარო) ჭითაწყარში, ზუგდიდის რ.

აშიბაია — გვარი მოხსენიებულია გუდაუთის რ-ნის სოფ. ბარშიშის თემში.

არახამია — არახამიაში ნოხორი (არახამიას მასახლარი) დაბა ჩხოროწყუს რ-ნი, ბაღმარანი გულრიფშის რ-ნი.

არაჩამია — სოფ. გუდაუთის რ-ში.

არბუნია — მოხსენიებულია ს. ლიხნში (1834),

გულდაუთის რ. არგუნაია მდინარე გულრიფში რ.

არდაშელია — მოხსენიებულია სოფ. მოქეში ოჩამჩირის რ-ნი.

არდია — არდი სოფ. ცხინვალის რ-ში, არდასი — არდის უბანი თეთრიწყაროს რ-ნი.

არონია — მუხური ჩხოროწყეს რ., მუჟავა წყალტუბის რ-ნი.

არჟანია — საარქანო ადგილი მუჟავაში.

არჩაღია — საარჩელიო, არჩაში გინახორა (არჩას ნასახლარი) სენაკის რ-ნი.

არძინა — ჩხორთოლი გალის რ.; ჯგერდე ოჩამჩირის რ., ღურიფში გულდაუთის რ-ნი.

არჯანია — არჯანიაში ღალ (არჯანიას ღელე) ტოპონიმი ნახანუაში მარტვილის რ.

აშაშია — მამუკიას ჯიხა სოფ. საჩინოში, წალენჯიხის რ-ნი.

აშსაპა — აფსაში წყურგილი (აფსავას წყარო) წყარო გრიგოლიში ზუგდიდის რ.

აშვილაპა — აფშილაში ნანწყევი (აფშილაპას ჩანამირი) წყარო ხორში სენაკის რ. ოცინდალე, ჭორა ჩხოროწყეს რ.

აშხაზაპა — სააფხაზო ჭორა, მუხური ჩხოროწყეს რ.; მერხეული გულრიფშის რ-ნი.

აშირთაპა — სოფ. ჭუბურხინჯი გალის რ-ნი; ნაკიანი ჩხოროწყეს რ.

აშორდია — აშორდია(შ)ი ნოხორი (აშორდიას ნასახლარი) ადგილი ჭითაწყაროში, ზუგდიდის რ-ნი.

ახალაია — საახალაიო ნაკიანი ჩხოროწყეს რ. ახალაიაში ნოხორი (ახალაიას ნასახლარი) საჩაიე ხორსში სენაკის რ. ახალაიაში კარი (ახალაიას კარი) საჩაიე ნამიკოლე II მარტვილის რ.

ბაბილუა — ბაბი ხარაგაულის რ-ნი, საბაბილო მაღლობი ჭუბურხინჯში, ბაბილური პატარა თამაკონში; ბაბილური სათ. მარტვილის და გალის რ-ში; ბაბკოთი ადგილი ლესიჭინეში, ჩხოროწყუს რ.

ბაბათაღია — ბაგათელიაში ტყა (ბაგათელიას ტყე) ტყე დარჩელში, ზუგდიდის რ., საბაგათა დასახლებაა სარაქონი, ჩხოროწყუს რ-ში.

ბაგრატია — ბაგრატიიაში ნოხორი (ბაგრატიას ნასახლარი), ადგილი წალენიხაში.

ბაგხანია — მოსახლეობენ გალის რ-ში.

ბათარია — მარტვილის მკვიდრი, სოფ. სენაკის რ-ში, მარტვილის რ-ში.

ბაჰური — ბაკურეთი, სოფ. პირველ ჭოლაში, ჩხოროწყუს რ-ნი., ბაკურიანი კურორტი ბორჯომის რ-ში.

ბარამია — ლეხარამიე კიწია, მარტვილის რ., ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი.

ბარბანჯია — ბარგა სათ, მენჯში სენაკის რ-ნი; მთა თამაკონში მარტვილის რ-ნი, კინდლი ოჩამჩირის რ-ნი.

ბარმიშა — ბარმიში სოფ. გუდაუთის რ-ში.

ბარქალანია — ბარკალაიაში ღალ (ბარკალაიას ღელე) ლეძაძამე სენაკის რ-ნი; ბარკალეთი სოფ. შიდა ქართლში ახალგორის რ-ში.

ბარშანია — ნაბარქუ სათ. მიქავაში წალენჯიხის რ-ნი., საჩაიე თამაკონში მარტვილის რ-ნი.

ბარში — მოხსენებულა, როგორც გალის რაიონის მკვიდრი.

ბასილი — სოფ. ჩოხატაურის რ-ში, ბასა უღელტეხილი მესტიის რ-ში.

ბასარია — ბჟარიაში ღალ (ბასარიას ღელე), ღელე რეჩხში, ბასაიფიში სუკი (ბასარიების მაღლობი), ადგილი

პირველ გალში, გალის რ-ნი.

ბალათური — ლებალათურე (სბალათურიო) სოფ. ნოკალაქევი სენაკის რ-ნი.

ბაში — ზედა ბასი სოფ. სამტრედიის რ-ში; ბაში სოფ. ზუგდიდის რ-ში.

ბაჩია — ლებაჩიე (საბაჩიო) ინჩხურში მარტვილის რ-ნი; ბაჩა სოფ. გუდაუთის რ-ში.

ბაძალუა — ლებაძალუე (საბაძალუო) ადგილი მუხურში ჩხოროწყუს რ.

ბახია — ბახვი მთა, ბახიოთი სოფ. საჩხერის რ-ში; ბახო — უღელტეხილი ცალმილის ქედზე, მესტიის რ-ში (გადმომცა ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელმა ს. ბახიამ).

ბაბია — საბებოო ტეკლათი სენაკის რ., საბებოო გარაზა ჩხოროწყუს რ-ნი.

ბადია — სოფ გალის რ-ში.

ბაქარი — გალის რ-ნის სოფ. წარჩეს მკვიდრი (ბეკვერიების წინაპრები გადმოცემით იყვნენ აბათკერიები. ვ. ზუხბაია).

ბაღმანია — ბელქანი ტოპონიმი საინგილოში, ქვედა ჩხოროწყუ, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ბარია — ნაბერიო სოფ. ნაჯევახო, მარტვილის რ-ნი.

ბარზანია — (ნაბერძნალი) საჩაიე ქვედა და ზედა გარაზა ჩხოროწყუს რ-ნის მუხურში, ადგილი ჯახუთში, აბასთუმანი ზუგდიდის რ-ნი.

ბარი — ლიბერიე (საბერიო) ნაფიჩხოვოს ტერიტორიაზე, ჩხოროწყუს რ-ნი, ბერიაში თხინა გორ საჩაიე დიხაზურგაში გალის რ. ლიბერის მთა მარტვილის რ-ნი, ეგრისს მთაზე.

ბარიასა — ლებერისკუე, ნაბესკუ⁹ სერგიეთი, მარტვილის რ-ნი.

ბარულა — ბერული — ნაფიჩხოვო, ლებერულე

ჭოლა ჩხოროწყუს რ., საბერულავონ კურზუ მარტვილის რ-ნი.

ბერძენია — მიხა ბერძენიში კარი სენაკის რ., ბენიშე შარა — ზანია აბაშის რ-ნი, ბერძენი — აჩიგვარა გალის რ-ნი.

ბესელია — საბესელიო ნოსირი სენაკის რ-ნი; ბესლეთი მდინარე ჩოხატაურის რ-ნი.

ბეშია — ილორი ოჩამჩირის რ-ნი, ბეშთა მდინარე ავარიის ყოსუს ზედა ნაწილში, კავკასიის უკიდურეს მისადგომებთან (გ. ერადე, ამარჯა, 23), ბეშთა მდინარე სოხუმის რ., ბულის მარჯვენა შენაკადი.

ბენჰაია — საბეჭვაიო — ნარაზენი ზუგდიდის რ.

ბიგვაჰა — ბიგვაში ფერდი ,ბიგვას ფერდი (დალმართი) ტყე ველიდკარში, ტალერი, მარტვილის რ-ნი; ბიგვაში ტყა (ბიგვას ტყე), ტყე დარჩელში ზუგდიდის რ-ნი; სათ. აგუბელიაში, ოჩამჩირის რ-ნი; ბიგვეთი სოფ. გალის რაიონში; სოფლები: დიდი ჭყონი, სალხინო მარტვილის რ-ნი.

ბოქუჩაჰა — ნოსირი სენაკის რ., ნაბოკუჩავო, გორა ზუგდიდის რ., საბოკუჩავო სოფ. აბაშის რ.

ბოხუა — ლეზოხე ლელე ჯვარში წალენჯიხის რ.

ბურჭულია — ბურჭულა მთა ონის რ-ში რაჭა-ლეჩხუმის კავკასიოზე.

ბუქია — საბუკიო ს. თორსადღვების ხობის რ. ხორშა, ტყე ლიხაში.

ბულია — ბულიში სოფ. ხობის რ-ში, ბულიში ხინჯი (ბალის ხიდი) სოფ. გალის რ-ში, ბულიწყუ (ბალის წყარო) სოფ. ხობის რ., გვალა (ბულიას მთა) გორ ლეწურწუმეში ჩხოროწყუს რ-ნი; ბულეში სოფ. ლენტეხის რ-ში.

ბულისპირია — ბულიაში ხინჯი, საბულესკირიო სოფ. გალის რ. ს. მუხურში.

ბაგარაშა – აბგარა სოფ. გუდაუთის რ-ში.

ბაგედაშა – გაბედავაში ნოზორი (გაბედავას ნასახლარი) ადგილი გალის რ-ში.

ბაგელია – ლეგაბელე, მეორე ჭოლა, ჩხოროწყეს რ.

ბაგესკირია – საგაბესკირიო ხორში, სენაკის რ.

ბაგეშა – ნაგაბეწუ დაბა, მარტვილის რ., ნაგაბეწოვარი სათ. ფოცხოში, სენაკის რ-ნი.

ბაბლია – გაბლიეფიში რზენი (გაბლაიების დაბლობი), სათ. პირველ გალში, გალის რ-ნი.

ბაბუნია – გაბუნიაში ნოზორი (გაბუნების ნასახლარი) გვეჯეთი, ბანდას ენაკის რ., ლეგაბუნიეში ოხვამე უმაფათი, ლემაძამე სენაკის რ-ნი.

ბაბა – გაგაში გა (გაგაას ბორცვი) ნახ. ეგნატესი ონთხორუ.

ბაბა – ნაგაგუ სერგიეთი, მარტვილის რ-ნი.

ბაშა – გაგუ, ადგილი უმაფათში, გალის რ-ნი; გაგუიეფიში ჭალე (გაგუების წალა) სოფ. ჭითაწყარში, ზუგდიდის რ., ნოქალაქევისენაკის, რ-ნი.

ბადელია – ლეგადელიე ს. მუხური ჩხოროწყეს რ-ნი; საგადელიო ადგ. ხეთაში ხობის რ-ნი, საგადელიო ონტოფო აბაშის რ., კიწია მარტვილის რ-ნი.

ბანაშა – თეკლათი სენაკის რ-ნი.

ბანარჯია – განარჯიაში მუხური ზუგდიდის რ.

ბარდაშა – საგარდაიოში უბანი ცაიშში ზუგდიდის რ-ნი.

ბარმაშა – ნაგარიჩუ, საჩაიე მენჯში, სენაკის რ-ნი.

ბახარია – ლეგახარე, საგახარიო მუხური ჩხოროწყეს რ. ლეგახარიე სალხინოში მარტვილის რ.

ბანგია – საგანგო ეკი სენაკის რ., განგიაში ტყა

(ტყე) მარტვილის რ.

ბარდავა — გარდუფიში ნოხორი (ნასახლარი) თამაკონი, მარტვილის რ-ნი.

ბარუჩავა — საგარჩიო, ნაგარჩუ დაბა ჭალადიდი, საგარჩიო თეკლათი, ნაგარჩუ მენჯი სენაკის რ-ნი, გარუჩეთი სოფ. ლენინგორის რ-ში.

ბაზია — გეგა მდინარე გუდაუთის რ., გეგიის ქედი, ქედი გაგრის თემის არაბიკის მასივის აღმოსავლეთ განშტოება; გეგიაში მუხური (კუთხე) ძველ სენაკში; გეგუთი წყალტუბოს რ-ინ.

ბაგელია — საგეგელიო, ხორში, სენაკის რ-ნი.

ბაგენავა — გეგენიერი — სერგიეთი, გეგინეთი — ხუნწი, გეგეწყუ (ეგგეს წყარო) მარტვილის რ.

ბათია — გეთიეფიში ოჩაიე (გეთიების საჩაიე), კახათი ზუგდიდის რ.

ბარბაია — გერგეთი სოფ. ჩალა, წალენჯიხის რ., გერგეთი სოფ. ყაზბარში. საგვარეულო მოსახლეობს ღორჯომში, ქობულეთის რ-ნი, ფახულანში, წალენჯიხის რ.

ბარბელია საგერგელიო სოფ. ოჩამჩიირს რ-ში.

ბარესელია — დარჩელი, ზუგდიდის რ-ნი.

ბარსაშია — ლეგერსამე — ახუთი ჩხოროწყუს რ.

ბაბაშია — ლეგვაგვი, უბანი ჭკალუაში, ზუგდიდის რ-ნი.

ბააზავა — ქვემო ნაგვაზავო, ნაგვაზოვარი თემია მარტვილის რ-ში, ნაგვაზაო სოფ. ხონის რ-ში.

ბვალია — მთა წალენჯიხისა და გალის რაიონების საზღვარზე ოხაჩქეს (სათოხნელას) ქედზე. გვალამარა მდინარე ჩხოროწყუს რ. ხობის მარჯვენა შენაკადი.

ბვარაშია — საგვარამიო, თეკლათი, სენაკის რ-ნი, საგვარამიო უბანი ზედა ეწერაში, კორცხელში ზუგდიდის რ-ნი.

ბვაძაბია — გვაძაბეფიშ(ი) დიზა (გვაძაბიების მიწა), საჩაიე ზემო ბარლებში, გალის რ-ნი.

ბვახარიია — გვახარიაშ(ი) ნოხორი (გვახარიას ნასახლარი) საჩაიე ჭკალუაში, ზუგდიდის რ-ნი.

გვალა — გვალაშარა, მდინარე ჩხოროწყუს რ-ში; გვალაი — მთა წალენჯიხის რ-ში, გალის რ-ში, ჩხოროწყუს რ-ში.

გვაჯავა — კირცხი ცხოროწყუს რ.; გვაჯიანი ზენი (დაბლონი) ჭუბურხინჯი გალის რ.

გვილაპა — გვილარზენი (გვილა ეელობი) ზანა სენაკის რ., ლეგვილე — თამაკონი გვილაში მუხური (კუთხე), მარტვილის რ. საჩინო წალენჯიხის რ.

გვინჯია — ოჩამჩირის რ-ნის სპფ. კინდლი.

გვიჩია — საგვიჩიო ფოთის რ-ნი, საგვიჩიო ზემო ჭალადიდი, სენაკის რ.; საგვიჩიო — სოფ. ხობის რ-ში.

გოგეჩია — საგოგეჩიო კირცხი, გოგეჩიაში მამული, ქვემო ჩხოროწყუ, ნაგოგეჩუ — ლეხუთწუმე ჩხოროწყუს რ-ნი.

გოგაია — (მდ. გოგია), ხუნწი სენაკის რ-ნი.

გოგია — გოგიაში მუხური (გოგიას კუთხე), ადგილი ნოსირში, სენაკის რ-ნი; გოგიაში ნოსორი (გოგიას ნასახლარი) ადგილი ლეწურწუმეში, ჩხოროწყუს რ-ნი; გოგიეფიში წყურგილი (გოგიების წყარო), წყარო რიყეში, ზუგდიდის რ-ნი.

გოგოხია — გოგოხიაშ(ი) წყურგილი (გოგოხიას წყარო) წყარო აჩიგვარაში, გალის რ-ნი.

გოგუა — ლეგოგუე (საგოგუო) ნაფიჩხოვო, ჩხოროწყუს რ-ნი.

გორდი — სოფლების ქვედა გორდისა და ზედა გორდის გაერცელებული სახელწოდებაა.

გოშუა — საგოშუო, კირცხი, ჩხოროწყუს რ-ნი.

გრიგოლია — საგრიგოლიო გეჯეთი, სენაკის რ-ნი; გრიგოლიანთ კარი დუშეთის რ.; გრიგოლიში სოფელი ზუგდიდის რ-ში. გრიგოლეთი ქვია სოფლებს: სენაკის, ლანჩხუთის, ხარაგოულის რ-ნებში.

გულაპა — გულასკური — სოფ. სენაკის რ.

გუბაზი — გუბაზეული, მდინარე სოხუმის რ., ბზიფის

მარჯვენა შენაკადი; გუბაზოული მდინარე ჩოხატაურის რ-ში, სუფსის მარცხენა შენაკადი.

გუგაულია — გუბი — გუფი სოფელი ოჩამჩირის რ-ში.

გუგულია — გუგული გაზაფხულის მაუწყებელი ფრინველია. გუგულიში სუკი (გუგულის ბორცვი), ადგილი ლეწურწუმეში, ჩხოროწყუს რ.; ნაგუგულუ ტყე მიქავაში, წალენჯიხის რ. სოფელ მიქავაში, ოგუგული (საგუგულო ტყე) აგუბელიაში.

გუგუნავა — გუგუნაყათი, ს. ქოლობანი, აბაშია რ., საგუგუნო მაღლობი ლესიჭინეში ჩხოროწყუს რ-ნი, საგუგუნო ხორში სენაკის რ-ნი.

გუდავა — სოფლების პირველი გუდავისა და მეორე გუდავის გაერცელებული სახლწოდება. გუდავო ს. აჩიგვარაში გალის რ.; პირველი გუდავა, მეორე გუდავა. გუდათუბანი სოფელი ორჯონიკიძის რ-ში, გუდათმაყარი... გუდლო, გუდაუ — მდინარე გუდაუთის რ-ში.

გულია — საგულიო, ხორში, სენაკის რ., ლეგულე — სალხინო მარტვილის რ., ხაბუმე, გულიში, ლეგულე (საგულიო), ლეწურწუმე ჩხოროწყუს რ., გულუხეთი აბაშის რ., გული — ყოფილი სოფელი მესტიის რაიონში.

გულორდავა — ლეგულორდე სოფელი მარტვილის რ-ში.

გულუა — საგულუო, სათ. გრიგოლიშში ზუგდიდის რ.

გულურდავა — გულურდავაშ(ი) ნოხორი (გულურდავას ნაყახლარი), საჩაიე ჭკადუაშში, ზუგდიდის რ.; თემ გულურდავაში წყარო ლეწურწუმეში ჩხოროწყუს რ-ნი.

გუნია — საგუნო ეკი სენაკის რ-ნი; ლეგუნე ადგილი ლეწურწუმეში ჩხოროწყუს რ-ნი, ტყე სალხინოსთან მარტვილის რ-ნი.

გურიშია — გურიშიაში წყურგილი (გურიშიას

წყარო) წყარო ობუჯში წალენჯიხის რ-ნი, გურიის მხარე დასავლეთ საქართველოში, გურიანთა სოფელი ოზურგეთის რაიონში.

დ

დადიანი – დადიაში ნოხორი (ნასახლარი), სადადიანო – თეკლათი, ლედადიანე – ზანა, დადიანში ნოხორი (ნასახლარი) ბანძა, დადიაში ნოხორი (ნასახლარი) – ნოქალაქევი, დადიანში ნატახტუ (ნატახტარი) სენაკის რ-ნი. ეკი, ბერთეში დადიანთა უძველესი სამკვიდრო-სამფლობელო იყო. დადიაში მამული – კეთალარი, დადიაში მარანი, პატონიში (ბატონის) ნოხორი (ნასახლარი), დადიაში კარიონილა, მარტვილის რ-ნი, დადიაში მარანი აბაშის რ-ნი; დადიაში წყურგილი (წყარო) – ჭოლა, დადიაში შარა (გზა) – ხაბუშე ჩხოროწყუს რ-ნი., დადიანეთი დუშეთის რ-ში, დადიანეთი ახალგორის რაიონში...

დარასელია – დარასელია – ლედარასლე, სოფელი ნაფიჩხოვოს თემში ჩხოროწყუს რ-ში.

დარჩია – დარჩელი სოფ. ზუგდიდის რ-ში; დარჩეთი სოფ. გურჯაანი რ-ში.

დგებია – ლედგები – თამაკონი, ჯოლორია დგებიაში ციხე, დგებიაში ნოხორი (მასახლარი) კიწია, ლედგებიე – ჭყონი, დგებიაში დიხა (მიწა), ინჩახურო, ნადგებუ – გოჭყადილი (გაჭყდილი) მარტვილის რ-ნი; დგებიაში ნახორუ (ნასახლარი) – ლეძაძაძე, დგებიაში ნახორი, ზემო ჭალა – დიდი სენაკი; ლედგებიე, დგებიაში ტყა – ლესიჭინე ჩხოროწყუს რ.; დგებიაში სუკი (გორაკი) გულრიფშის რ-ნი.; ლედგებიე სოფელი წალენჯიხის რ-ში.

დეშური – სადემურიო ფოცხო სენაკის რ-ნი.

დიდია – დიდიაში ჭალე აბაშის რ-ნი.

დიხაჰინჯია – აბედათი მარტვილის რ-ნი, ლედიხამინჯიე – ჭოლა ჩხოროწყუს რ-ნი.

დოღუზია – ხიბულის მცხოვრებნი.

დუშია — ხაუეის სასახლის გლეხი.

დღჳანაჳა — დღჳანა სოფელი მარტვილის რ-ში.

ი

იპრისელი — ეგრი — დასავლეთ საქართველოს ისტორიული მხარე.

ილიაჳა — საელიაო ს. მარტვილის რ-ში; ელიას ციხე-მთა ქობულეთის რ-ში; მესხეთის ქედის ჩრდილოეთ განშტოებაზე; ელაკვარა მდინარე გალის რაიონში.

ირაჳია — ოირეჳე სოფელი ზუგდიდის რ-ში; საირჳე ლანჩხუთის რ-ში.

ირია — ერის წყალი მდინარე გალის რ-ში, ოქუშის მარცხენა შენაკადი, ერის წყალი მუშათა დასახლებაა წალენჯიხის რაიონში.

ისაჳია — საესაკიო, ნაესაკაო (ნაესაკარი) თემია აბაშის რ-ში.

ისჳანჳია — საესჳანჳიო ველიდჳარი მარტვილის რ-ნი.

ისიაჳა — ესია ფონი, ონტოფო აბაშის რ-ნი.

ისართია — ნაესართუ (ნაესართიარი) ადგილი ჯუშითში. ლეწურწუმეში ჩხოროწყუს რ.

ისეჳუა — საესებუო, ს. ზანა, სენაკის რ-ნი; ესებიაში გოჭოფილი (ესებიას შემოკაეებული), ადგილი რიყეში; ნაესებუ (ნაესებუარი) წყარო ხეთანში, ხობის რ-ნი.

იშჳაია — ეშჳაიაში ნადირ (ეშჳაიას ნამამჳლარი, ნამიწარი), ადგილი ჩხორთოლში, გალის რ-ნი.

იხჳაია — ეხჳაიაში ტყა (ეხჳაიას ტყე), ტყე განახლებაში (ახლა გაჩეხილია) გალის რ-ნი.

იჳიჳია — საეჳიბიო — მენჳი, ეჳიბურო სოფ. სენაკის რ-ში.

ჳ

ვაზგანაშა — წარჩე გალის რ-ნი.

ვართაგაშა — ხეთა ხობის რ-ნი.

ვახანი — ლევახანე (სავახანიო) სოფელი ბანძა, მარტვილის რ-ნი; ვახანი — ქედი ორჯონიკიძის რ-ში.

ვაჟა — სავეკუო ტყე ახუთში ჩხოროწყუს რ-ნი; მღვიმე იმავე რ-ნის სოფ. ზანის ხეობაში.

ფ

ზაქია — ზაკიაში ტები (ზაკიას ტევრი), საჩაიე ნაქალაქეში, სენაკის რ-ნი.

ზანთარია — საზანთო სოფელია თერჯოლის რ-ში; ზანა სოფელი სენაკის რ-ში.

ზაშარია — ნაზაქარეში სუკი, ადგილი ობუჯში, წალენჯიხის რ-ნი.

ზოდელაშა — ნაზოდელუ (ნაზოდელავარი), ტყე ახუთში, ჩხოროწყუს რ-ნი; ზოდი სოფელი ჭიათურის რ-ში. ნაზოდელავო — მღვიმე ჩხოროწყუს რ-ში.

ზუხბაია — ზუხბაიეფიში ზენი (ზუხბაიების ველი), სათ. ჩხორთოლში, გალის რ-ნი.

ზენაია — ზენი სოფლებია ოჩამჩირის, გალის, ხობის რაიონების; დიხაზურგის, ნაბაკევის და ჭუბურხინჯის სოფლებში.

ზიქილია — სოფელი ახალციხის რ-ში.

თ

თაშაზია — თაშაზეთი, ლესიჭინე ჩხოროწყუს რ-ნი.

თანდილაშა — თანდილაანთ კარი დუშეთის რ-ში, სარფი ხელვაჩაურის რ-ნი; თანდა წყარო ზნაურის რ-ში,

თანდილა სოფელი ჯავის რ-ში.

თარბა — თარბაში წყურგილი (თარბას წყარო) წყარო ჩხოროწყეს რ-ში, თოლში გალის რ.; აფიცხუში გუდაუთის რ-ნი.

თელია — თელეთი, თელათგორი, თელიანი, თელა ჯავის რ-ნი... თელეების უბანი, მარანი აბაშია რ., თელა სოფელი ლაგოდების რ.

თადორაია — თედელეთი სოფელი ჯავის რ-ში, თედო წმინდა გიორგის რ-ში, თელა სოფელი ლაგოდების რ.

თოდუა — ლეთოდუე — სალხინო მარტვილის რ.; ლეთოდუე (სათოდუო) ადგილი ჭოლაში, ნათოდუ — ნაფიჩხუ, თაია ჩხოროწყეს რ-ნი.

თოლორაია — გვარი იხსენიება ზუგდიდის რ-ნის სოფელ კახათში.

თოლორდავა — ლეთოლორდე (სათოლორდავო), ს. ბუხური ჩხოროწყეს რ-ნი.

თონთა — თონთუაში ნოხორი (ნასახლარი) სამიქაო აბაშის რ-ნი.

თორდინავა — ტალერი, მარტვილის რ-ნი.

თორდუა — ზედა ეწერი, კორცხელი, ზუგდიდის რ.

თორია — თორი, ისტორიული მხარე სამხრეთ საქართველოში.

თოფურია — ნათოფუროვი ადგილი მარტვილში, გალის რ-ნის სოფ. რეფში არის ნათოგურუ.

თხილავა — თხილვანა, სოფელი ხულოს რ-ში; თხინა სოფ. ოჩამჩირის რ-ში; თხინაში კარი სოფელი გალის რ-ში.

თუნთია — თუნთიაში ნოხორი (დათვის ნასახლარი) ადგილი აბელათში, სენაკის რ-ნი.

თურთია — გეჯეთი, სენაკის რ-ნი.

თარღულაია — რაჭის რ-ნის სოფელი ფარახეთი (რ. თოფჩიშვილი, როდის წარმოიშვა... 61).

იბერსკაა – იბერია აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოს ისტორიული სახელწოდება ანტიკურ და ბიზანტიურ წყაროებში.

იზორია – საიზორიო კირცხი, სარაქონი ჩხოროწყუს რ.; ერგეტა ზუგდიდის რ-ნი.

ინჯია – გვარი მოსახლეობს მარტვილის რ-ნის სოფელ თამაკონში. ინჯა (სოფ. სარკინეთი) – სოფელი ბოლნისის რ-ში.

ინალიშვილი – შუა საუკუნეებში, მდინარე ბზიფის მარცხენა მხარეზე, თანამედროვე გუდაუთის რ-ში არსებობდა სათავადო – საინალიშვილო (ვ. ზუზბაია). ინალიშვილეთი – ინალიშვილეთში სუკი (ინალიშვილების ბორცვი) ადგილი რეჩხში, გალის რ-ნი.

კ

კაბუსია – მოსახლეობენ ოჩამჩირის რ-ში.

კაპალია – კაკლიანი სოფლები ღმანისის რ-ნის გომარეთის, ყიზილქილის ტერიტორიაზე, საკაკასქუო (კაკასქუალების საცხოვრისი). ლესიჭინე ჩხოროწყუს რ-ნი.

კაპაჩია – სოფელი კვიტოულში ოჩამჩირის რ-ნი. კაკაჩა სოფელი ქობულეთისა და წალენჯიხის რაიონებში.

კაქუზაძე – კაკაბაური თერჯოლის რ-ში.

კაქულია – ლეკაკულე (საკაკულიო) სოფელი ჯგალში, სათ. წალენჯიხის რ-ში, კაკულიაში ნასხაპა (კაკულიას განახტომი) ადგილი ოქუშში, გალის რ-ნი, კაკაური ღელე მიქაეაში. წალენჯიხის რ-ნი.

კაქუტია – ოკაკუტე საძ. მარტვილის რ-ში.

კალანდია – საკალანდო წალენჯიხის რ-ში,

საკალანდო ადგილი მუყაეაში.

კანკიბ — კანკიაში ტყა (კანკიას ტყე) ადგილი ნაქალაქეში სენაკის რ.; კანკიეფიში ოჩაიე (კანკიების საჩაიე), საჩაიე ჭითაწყარში ზუგდიდის რ., საკანკაო სათ. ხორში.

კარბაია — სათ. აგუბელიაში სოფ. ათარაში ოჩამჩირის რ-ში.

კარპალია — წყ. ხამისკურში, ხობის რ.

კარსაბია — კვიტოული ოჩამჩირის რ.

კარტოზია — ლეკარტოზიე (საკარტოზია) კარტოზიაში კარი, სათ, ფოცხოში, სენაკის რ-ნი.

კონჯარია — კანჯარი, ადგილი ჭკალუაში, ზუგდიდის რ.

კაპანელი — კაპანა, ს. აბაშის რ.

კაპუნია — საჩაიე მუხურში.

კაშია — კაშილაღე (კაშიას ღელე) ღელე ჯვარში.

კასია — კაციაში კუნთხუ (კაციას კუთხე), ტყე გრიგოლიშში ზუგდიდის რ.; კაცის დიდნოხორი (კაცის დიდი ნასახლარი) სათ. მუხურში, გალის რ-ნი; კაციში ნოყონი (კაცის ნამყენი), მაღლობი ციაში, კაციში წყურგილი კასიც წყარო, წყარო ჩხორთოლში, გალის რ-ნი.

კაჭარაჲა — კაჭარაში ღალი (კაჭარაჲას ღელე) ჩხორთოლში, გალის რ-ნი; საკაჭარაო — ზანათი აბაშის რ-ში.

კახია — კახათი სოფელი და მდინარე ზუგდიდის რ-ში.

კაზუა — საკეზუო დასახლება ჩხოროწყუს რ-ში.

კაქალია — ლეკეკელე (საკეკელიო), ს. ბანძის თემში მარტვილის რ.; ლეკეკელე მარტვილის რ.

კაქაა — კეკიას მთა — მთა ? რ.; საკეკუო — სენაკის რ.; ლეკეკუე — ვედიდკარი მარტვილის რ.

კალაჲა ტოპონიმი ფოცხო სენაკის რ-ნი.

კანჯია — საკენჯიო, ადგილი წარჩეში, გალის რ. სოფელი წარჩეში ოჩამჩირის რ-ნი.

კარზაია — (საკერზაიო) ლეკერზაიო, ადგილი

ყულიშკარში, დარჩელში, ზუგდიდის რ-ნი.

პირაქი — კერკეტები შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე მცხოვრები ხალხი (არიანეს ლექსიკონი) სახელი კერკეტი, ეტიმოლოგიურად დაცვითი ფუნქციის მატარებელ მოსახლეობას უნდა ნიშნავდეს. (გ. ერაძე, ამარჯა 11).

გვარები **პირაქი**, **პირაქი**...

პაპლა — ნაკვეთი გორ ტაიაში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

პაპი — კაცში ღალი (კეცის რელი), რელი მზიურში; ნაკეცი სათ. ოქუში. საკეცია სოფელი და მთა ამბროლაურის რ-ში რაჭის ქელზე.

პაპილა — საკვაშილო — ზანა სენაკის რ-ნი, ლეკვაშილე თამაკონი, კიწია მარტვილის რ-ნი.

პარასხელი — ლეკვარაცხელე (საკვარაცხელი), გორ. წალეში, ტყე ნაკიანში, უბანი ნაკიფუში, სათ. წალენჯიხაში; საკვარაცხელი ადგილი ზუგდიდის რ-ნის ს. კორცხელში.

პარბა — თელათი სენაკის რ.

პაბი — სოფელი ხულოს რ-ში.

პაპი — კეცაში ზენი (კეცას ველი) სათ. პირველ გალში; კეცაში წყურგილი (კეცის წყარო), წყარო ჭალეში. ნაკეცუ — სერგიეთი, საკეციო მარტვილის რ.

პარაი — კვარიათი სოფელი კირნათის და გონიოს თემში ხელვაჩაურის რ-ში (რაჭა). გადმოცემით კვარა სოფელია და ციხე-სიმაგრე.

პარბა — კვიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

პიბი — კვიტაში ნადიხუ. (კვიტიას ნამიწარი) სიდა, გალის რ.

პიპინი — საკვიკინიო, სოფელი ხობის რ-ში.

პირპი — ნაკვირკუ — მარტვილის რ., საჩინოში.

პირბი — საკვირტიო ადგილი ჩხოროწყუს რ-ნის ს. კორცხში.

პირაი — საკვირეთი სოფელი ცხინვალის რ-ში.

საკვირაიო, კვირიას ზევი სოფ. თიანეთის რ-ში; კვიროული სოფ. შუახევის რ-ში; კვირიკე სოფლებია: ქობულეთის რ-სა და სამტრედიის თემის გომისა და ნაბაკევის თემში.

კვიტია — კვიტიაში ნადიხუ (კვიტიას ნამიწარი) სიდაში გალის რ-ნი.

კიზირია — საკიზირიო — ნაესაკაუო აბაშია რ-ნი; კიზირიაში ნოზორი (კიზირიას მასახლარი) ძველი სენაკი, სენაკის რ-ნი; საკიზირიო — ლესიჭინე ჩხოროწყუს რ-ნი, კიზირიაში ტყალეფი (ტყეები) — ლეხაინდრავე, მარტვილის რ.

კიკაპა — ორსანტია ზუგდიდის რ., კიკეთი სოფელი გარდაბნის რ-ში.

კიკალა — სოფ. ბარლეფი, გალის რ-ნი.

კიკიანი — კიკიანიში ნოზორუ (კიკიანის ნასახლარი), კიკიანიში ტყა (კიკიანის ტყე), ტალერი, სერგეთი მარტვილის რ-ნი.

კიკორია — ჩხოროწყუს, გალის, ოჩამჩირის რაიონებში მოსახლეობენ. კიკორიაში ნათერ (კიკორიას გამონაცვალი) ადგილი ჩხორთოლში, გალის რ.

კინტარია — კინტარიში მდინარე ქობულეთის რ-ში, ერთვის შავ ზღვას.

კიკორია — კიკორიაში ნათერ (კიკიას გამონაცვალი) ადგილი ჩხორთოლში გალის რ-ნი.

კილასონია — საკილასონიო ს. სენაკის რ-ის ს. ნოსირში; საჩაიე წალენჯიხის რ-ნის სოფელ ლედგებიეში.

კინტირია — ნაკინტირი (ნაკიტრალი) ღელე წალენჯიხაში.

კობახია — საკობახიო ტყე ხეთაში, კობახია სოფელი ჯავახეთში.

კოდუა — კოდიაში წყურგილი (კოდის წყარო), წყარო ობუჯში.

კოზმაპა — საკოზმაო წყარო ჩხოროწყუს რ-ნის ს. კირცხში.

კოკაია — ლეკოკიე (საკოკიე) უშაფათი, ლეკოკაიეში

გოლა (საკოკაიოს მთა) მთა, ტყე, უშაფათთან, ადგილი ნახუნაოში სენაკის რ., კოკი სოფელი ზუგდიდის რ-ში.

კოზმავა — საკოზმაო, კოზმავო უბანი, საკოზმე ჭალა, კირცხი ჩხოროწყუს რ.

კოლაია — ნაკოლუ ჩხოროწყუს რ., ნაკოლუარი ჭიათურის რ., კოლიადი სოფელი ასკანის თემში ოზურგეთის რ-ნი.

კორძახია — საკორძახიო უშაფათი, საკორძახიო, კორძახიაში კარი — ნოქალაქევი, კორძახიაში ნოზორი (ნასახლარი) სენაკის რ-ნი.

კორძავა — ტოპონიმი კორტანეთი, კორტი სოფ. ამბროლაურის რ-ში., კორტოხი სოფელი ხულოს რ-ში, კორტიანეთი სოფ. ბორჯომის რ-ში.

კოზია — ლეკოტიე (საკოტიო) ბანძა, მარტვილის რ-ნი.

კოლონია — ოკოლონე (საკოლოე) წყარო ჯიხასკარში, ზუგდიდის რ-ნი, კოლური სოფელი, აბაშის რ-ნი.

კორშია — კორშია სოფელი ნოსირთან სენაკის რ-ნი.

კოხია — საკოხია სოფელი საჩხერის რაიონში; საკოხე — მთა ყაზბეგის რ-ში, ხევის კავკასიონზე. ლეკოხიე — გურძემი, ლეკოხიე — კიწია მარტვილის რ.

კუბუსია — ლეკუბეციო (საკუბეციო) სათ. სენაკის რ-ნის ს. ფოცხოში.

კუდელია — ლეკუდელე მთა მარტვილისა და ჩხოროწყუს რიონების საზღვარზე, ეგრისის ქედის სამხრეთ განშტოებაზე, ლეკუდელე ღალი მდინარე მარტვილის რ-ში, ლეკუდელე (საკუდელიო) ლეკუდელე მთაა მარტვილისა და ჩხოროწყუს განშტოებაზე.

კუკავა — კუკიაში ჭალე — აბე/დათი მარტვილის რ-ში, კუკიაში ფონი (კუკიას ფონი), აბაშა აბაშის რ-ნი.

კუკია — ძველი სენაკი, სენაკის რ., საკუკავო სოფელი ხობის რ.

კუკუბია — ტოპონიმი ჩხოროწყუს რ-ნის სოფელ ნაფიჩხოვოში.

კულა — კულაში სოფ. სენაკის რ-ში.

კუნჭულია — კუჭულა სოფ. ქედის რ-ში.

კუპარა — საკუპრო — ძველი აბაშა აბაშია რ-ნი, ლეკუპრე მარტვილის რ. კუპრა მთა — მთა ონის რ-ში ლეჩხუმის ქედზე.

კუპრეისქირო — საკუპრეისქირო — გვეჯეთი სენაკის რ., საკუპრეისქილი — წყები აბაშიე რ.

კურცხალია — კურცხალი ხულოს რ-ნი, კორცხელი — ზუგდიდის რ., კურცხალია ზესტაფონის რ-ნის სოფელი ზოვრეთი.

კუბაბა — მოხსენებულია, როგორც გვარი გ. ძიძარას წიგნში მუჰაჯირობა, 1975.

კურდღელა — კურდღელაური სოფ. თელავის რ-ში.

კურცხანა — მდინარე ადიგენის რ-ში.

კუპრა — მთა ონის რ-ში, ლეჩხუმის ქედზე.

კუპესკუა — კუპესკუაში მუხური (კუპეისქილის კუთხე), ადგილი ოქტომბერში, ზუგდიდის რ-ნი.

კუსია — ბანძა, მარტვილის რ-ნი.

ღ

ლაბანძია — დიხაზურგა გალის რ-ნი.

ლაგვილა — ლაგვილაში წყურგილი (ლაგვილავას წყარო) რუხში, ზუგდიდის რ-ნი; ლაგვილაში სუკი (ლაგვილავას ბორცვი), მაღლობი ნაფიჩხოვოში ჩხოროწყუს რ-ნი. ლაგვილაში (ლაგვილავას დელი) დელე ობუჯში, წალენჯიხის რ-ნი, ლაგვაში — მდინარე ოჩამჩირის რ-ში, თომუშის მარცხენა შენაკადი. ნალაგვანი (ნაქვევრალი) ადგილი და საჩაიე ეკში, ხორშში, სენაკის რ-ნი, უბანია დარჩელში, ზუგდიდის რ-ნი; ლელაგვილე (სალაგვილო)

ადგილი ნაკიანში; ლელაგვილეში ტყა სალაგვილოს ტყე, ტყე ნაკიანში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ლაღარია — ოლადაური — სოფ. შუახევის რ-ში.

ლაზარია — შემელეთი გალის რ-ნი. ლაზარიაში ღალ (ლაზარიას ღელე), ღელე წალენჯიხაში ლაზარი ნაკიანში ჩხოროწყუს რ.

ლათათია — სალათათიო უბანი, სარაქონის კირცხი, ჩხოროწყუს რ-ნი; ლათა სოფელი გულრიფშის რ-ში.

ლაქია — ლეკია (ლეკი — ლექი) ტყე ლესიჭინეში უშაფათში, სენაკის რ-ნი; ოლეკეში ტყე ლესიჭინეში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ლაშა — ნალამ — ნამეა, ადგილი გალის რ-ნის ს. ჭუბურხინჯში.

ლასურია — ლასურიაში სოფელი ცაგერის რ.

ლაბარია — ხეთა ხობის რ-ში.

ლარუზბაია — ღაღის მთა, საქართველოს ისტორიული წვერი.

ლაშხია — ლაშხეთი თემია ლენტეხის რ-ში. ლელაშხია მთაა ამბროლაურისა და ლენტეხის რაიონების საზღვარზე, ლეჩხუმის ქედზე.

ლემსია — სოფელი მესტიის რაიონში.

ლემონჯავა — სალემონჯო — ზუმი ჩხოროწყუს რ., ლემონჯეფიში ტყა (ლემონჯაგების ტყე), ტყე ზუმში ჩხოროწყუს რ.

ლესანია — ნაღესაო ს. მარტვილში, მარტვილის რ-ნი.

ლეჭარაია — ლეჭარაიე სოფელი ლეკუხონას თემში, გვარო მსოახლეობს სოფელ თხინაში ოჩამჩირის რ-ნი (ვ. ზუხბაია).

ლიგავა — ნალიმა ადგილი კახათში, ნაომარი ადგილი კოკში, ზუგდიდის რ-ნი.

ლიპარტია — სალიპარტიო ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი, ბაღმარანი გულრიფშის რ-ნი, სალიპარტიო — კიწია

მარტვილის რ-ნი, ლიპარტიაში დალ (ღელე), ნალიპარტყ — გაჭედული მარტვილის რ-ნი, სალიპარტო აბაშა, აბაშის რ-ნი.

ლიძავა — ლიძა სოფელი გაგრის რ-ში.

ლომია — ზედა სალომბო, ლომიაში სუკი (მაღლობი) სენაკის რ-ნი, ლომნახორ (ლომიას ნასახლარი) სუჯუნა აბაშის რ-ნი; ლომიაში ნოხორი (ლომიას ნასახლარი) ჭოლა ჩხოროწყუს რ-ნი.

ლორია — ულურია წალენჯიხის რ-ნი; ილორი ოჩამჩირის რ-ნი; ილორი ყოფილი სოფელი სამტრედიის რ-ში; ილორი მდინარე გალის რ-ში.

ლხინია — სალხინო სოფლებია გალის და მარტვილის რაიონების ტერიტორიაზე.

მ

მაზალია — მაზერი სოფელი და მწვერვალი მესტიის რ-ში.

მათუა — მათურა სოფელი და უღელტეხილი დუშეთის რ-ში.

მაისაია — მაისაური სოფელი ვანის რ-ში, მაისი მდინარე გულრიფშის რ-ში.

მაკალათია — სმაკალათიოს უბანი ზანათი სენაკის რ-ნი.

მალაზონია — ნამალაზონი (მალაზონიას ნასახლარი) ტოპონიმი ჩხოროწყუს რ-ნის მეორე ჭოლის ტეროტორიაზე.

მალანია — მალანიაში წყურგილი (მალანიას წყარო). წყარო ოდიშში.

მალიჩავა — გრიგოლიში — ალერტი, მარტვილის რ-ნი.

მამავა — მამაი სოფელი მარნეულის რ-ში, ლანჩხუთის, მამაიკა, სოჭის ოლქში, მამავა ადგილი

სენაკის რ-ში.

მამფორია — ახუთი ჩხოროწყუს რ., ბაღმარანი გულრიფშის რ-ნი, მამფორიაში გორა — ხუნწი მარტვილის რ.

მამფორია — ლემამფორე (სამამფორიო)

მანდარია — მანდაუთი სოფელი ქუთაისის ოლქში.

მანია — ლემანე (სამანო), უბანი ჯვარში, წალენჯიხის რ-ნი; ნამანუ, ღელე კორცხელში ზუგდიდის რ-ნი, ნამანევი სოფელი ამბროლაურის რ-ში.

მანჩაპა — მანჩაში კახათი (მანჩას კახათი), ზუგდიდის რ-ნი; მანჩაში ნიდონი (მანჩას ნასახლარი), ადგილი შხეფში სენაკის რ-ნი.

მანჩაპა — ხუნწი სენაკის რ-ნი.

მარა — მარუა, მარუო — ერთი კვირა, ადგილი ოქტომბერში ზუგდიდის რ-ნი.

მარგანია — მარგანი ღელე ნოსირი სენაკის რ., ნამარგილუ (რგილი — დარგული) სათიბები წარჩეში გალის რ-ნი.

მარკოზია — ლემარკოზე (სამარკოზიო) ადგილი ჭოლაში ჩხოროწყუს რ-ნი; მარკოზიაში სუკი (მარკოზიას ბორცვი) ადგილი ოქუშში გალის რ-ნი; მარკოზიაში წყურგილი, წყარო დიდჭყონში წალენჯიხის რ-ნი.

მარლანია — მარლანიეფიში კონკი, ადგილი რიყეში, ზუგდიდის რ-ნი; ზედა მარლი სოფელი მესტიის რაიონში, სამარლანო — ზანათი, სამარლანო — კეთილარი აბაშის რ., სამარლანო — ზემო ჭალადი სენაკის რ., მარლი — მდინარე მესტიის რ-ში, სოფელი შქაწყარი ოჩამჩორის რ-ნი.

მარსვალია — ნაჟანეული (ჭლოუ ოჩამჩორის რ.).

მარსოლია — სოფელი მერხეული გულრიფშის რ-ნი.

მასხულია — მსხლდიდი — მცხეთის, მსხლები — ჯავის რ-ნი, მარტვილის რ-ნი და სხვებიც.

მატახარია — სამეტეხერიო — მენჯი სენაკის რ.

მატუა — ლემატუე ტოპონიმი წალენჯიხის რ-ნის სოფ. ჩქვალერში, ობუჯში და ჯვარში.

მაღლაკია — ზედა და ქვედა მაღლაკონა. მაღლაკონე სოფელი ხელვაჩაურის რ-ში.

მახათელია — მახათი სოფელი მარტვილის რ.

მახარია — სამახარიო — ბედია, სამახარიო — კვიტოული ოჩამჩირის რ-ნი, მახარიების უბანი — საჩხერის რ-ნი.

მაჟონიჟ — მებორნე, ობუჯი წალენჯიხის რ-ნი. ლეწურწუმე — ჩხოროწყუს რ-ნი.

მაღია — გეჯეთი სენაკის რ-ნი.

მასხია — ზედა და ქვედა მესხეთი, წყალტუბოს რ-ნი; მესიხეფიში ნოხორ (ნასახლარი) აბედათი მარტვილის რ-ნი, მესხიში გა (გორაკი) სენაკის რ., სამესხიო სოფელი წალენჯიხის რ-ში, ხონისა და წყალტუბოს რაიონებში.

მიჟაელია — ტამიში ოჩამჩირის რ-ნი.

მიქოლაჰა — პირველი ნამიკოლუ, სოფელი მარტვილის რ.

მინდია — მინდა სოფ. კახაბერის თემში ხელვაჩაურის რ-ნისა, მინდა — ხაბუშე ჩხოროწყუს რ.

მინჯორია — ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი, ომინჯიე, სამინჯიო (საპატრონო) — სალხინო მარტვილის რ-ნი, პირველი გალი გალის რ-ნი.

მირბატი — სამირგატიო ზანა სენაკის რ.

მირსხულაჰა — სოფელი შქაწყარი ოჩამჩირის რ-ნი.

მიჰაჰა — სოფელი სამიქაო აბაშის რ-ნი, ზემო ჭალადიდი სენაკის რ-ნი. ლემიქაეი მარტვილის რ-ნი.

მონაჰა — სამონიე ხობის რ-ნი, ნამონაეი — ამბროლაური რ-ნი.

მორგოშია — სოფელი ლეწურწუმე, ჩხოროწყუს რ-ნი, ჯგალი წალენჯიხის რ-ნი, მორგო სოფელი ჯავის რ.

მოროხია — სოფელი გუდავა გალის რ-ნი.

მორსხვანია — ლემორცხვიე სოფელი ლეძაძამეში.
სენაკის რ.

მოსია — მოსირი სენაკის რ. ლემოსიე მარტვილის რ., მოსიას ფონი (წყალდაბალი ადგილი) ქოლობანი აბაშის რ., მოსია, მოსიაშვილები — ქედის რ. (აჭარა).

მურღულია — მურღუთი მდინარე...

მუნჩაჰა — მუნჩია ტოპონიმი ზუგდიდის რ-ში, მუნჩია რკინიგზის ბაქანი ხეთა-ხოზის გადასარბენზე.

მწყერი — მწყერის ციხე სოფელი ზესტაფონის რ-ში.

მარღია — მარღია წალენჯიხის რ-ნის სოფელია, მარღი დასახლებაა ქვემო და ზემო მესტიის რ-ნის სოფ. ჭუბერში.

მარჟელია — სოფელი ოქუმი, რეფი გალის რ-ნი.

მარღანია — მარღი სოფლების ზემო მარღისა და ქვემო მარღის გავრცელებული სახელწოდებაა; მარღი — მდინარე ზესტაფონის რ-ში. ნესკრას მარჯვენა შენაკადი.

მატახური — სამატახურიო, ღელე ხორშში, სენაკის რ-ნი.

მატუა — ლემატუე (სამატუო), უბანი ჯვარში, წალენჯიხის რ-ნი, მატუაში წყურგილი (მატუას წყარო), წყარო რეჩხში გალის რ-ნი, მატიაში ტყა (მატიას ტყე) ახლა საჩაიე რუხში, ზუგდიდის რ-ნი.

მაშასარი — დარჩელები მაქაცარიები, — გვითხრა რემიკო მაქაცარიამ, — ჩამოსულან გრიგოლიშიდან. მისი პაპა ბოხულა ყოფილა პირველი დარჩელები მაქაცარია. პედაგოგ თენგიზ ვანოს ძე გეგეჭკორის თქმით მისი ბაბუა მარტვილიდან ჩამოსულა დარჩელში. ოცი წლის თუ იქნებოდა იაკობ სტეფანეს ძე გეგეჭკორი, როცა დარჩელის მცხოვრებ თათაოზ შელიას ოდასახლის მშენებლობას მოკიდა ხელი. ეს იყო 1890 წელი. იაკობმა გაიცნო უჩანა კვარაცხელიას ქალიშვილი გუქია და მასზე დაქორწინდა. დარჩელში დაფუძნდა. ახლა დარჩელში გეგეჭკორები ხუთი ოჯახია.

მაღლაკია — ჭკადუაშში მაღლოკი, ღელე რიყეში, რელე ეწერში, ტალერში ზუგდიდის რ. მაღაკონი, ღელე ზორში, სენაკის რ-ნი მაღლეკი, ღელე აბასთუმანში ზუგდიდის რ-ნი.

მარშანია — მარშანიკვარა, მარშანიკვარას წყალი მდინარე გალის რ.

მაშია — ორსანტია ზუგდიდის რ.

მაშინაია — ძველი სენაკი, სენაკის რ.

მაჟიხოლია — მდინარე ჩხოროწყუს რ-ში, ზობის მარცხენა შენაკადი.

მახარია — გამხარებული, ს. ჩხორაია, უბანი ლიაში, ზუგდიდის რ-ნი.

მახუნაქია — მზიური, ღელე ოქუშში გალის რ.

მაგუჟია — ნოსირი, სენაკის რ-ნი.

მაღია — სამელიო სოფელი წალენჯიხის რ-ში.

მესხია — ობუჯი, წალენჯიხის რ-ნი; მესხეთი სოფელი წყალტუბოს რ-ში. მესხეთი — ისტორ. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს (ზემო ქართლის) ზოგადი სახელწოდება. მესხეთი — სოფლების ზედა მესხეთისა და ქვედა მესხეთის გავრცელებული სახელწოდება. მესხეთის ქედი — აჭარა-იმერეთის ქედი, ახალციხის ქედი — მცირე კავკასიონის დასავლეთ მონაკვეთი.

მიჰაჰა — სამიქაო ს. აბაშის რ-ში; ლემიქაო სოფელი მარტვილის რ-ში. მიჰაჰა უტუეს სოფელს შეარქვა ხალხმა, სამიქაო სოფელი აბაშირ რ-ში, ნამიქუ ადგილი ნახუნათში სენაკის რ-ში.

მიჰოლაჰა — ნამიკოლაჰო — სოფლების ნამიკოლაჰო პირველი და ნამიკოლაჰო მეორის გავრცელებული სახელწოდებაა. ნამიკოლაჰო მეორე, ნამიკოლაჰო პირველი — სოფლები მარტვილის რ.

მსხალია — ზემო მსხალგორა, სოფელი ლაგოდების რ-ში.

მორგოშია — ლემორგოშიაში სუკი (სამორგოშიოს

ბორცვი), ადგილი ნაფიჩხოვოში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

მორახია — მორახიაში სუკი (მორახიას ბორცვი) მაღლობი ჩხორთოლში, გალის რ-ნი.

მოხუნჯია — მთა პირველ გალში.

მსხალაია — ზემო მსხალგორი, სოფელი ლაგოდების რ-ში.

მუმულია — მუმულიაში წყარო (მუმულიას წყალი, წყარო), კირცხი, ჩხოროწყუს რ-ნი.

მუნჩია — ომუნჩი ჯვარში წალენჯიხის რ-ნი; ომუნჩქევე, მუნჩქევი — მაჩვი, სათ. ზანაში, საჩაიე ლეძაძამეში, ომუნჩქევეში, ტყეეში, სენაკის რ-ნი; მუნჩია მდინარე ჭოროხის ზემო დინება. მუნჩია — რკინიგზის ბაქანი ხობის რ-ში ხეთა-ხობის გადასარბენზე.

მუშაბა — სოფელი წალენჯიხის რ-ში.

მურღულია — მურღუთი სოფელი... ერთი მურღულია იყო ქუთაისის მეკარე ფეხბურთელი.

6

ნადარაია — ნადარაიაში კარი (ნადარაიას კარი), საჩაიე ლედგბიეში; ნადარაიაში წყურგილი (ნადარაიას წყარო) დიდჭყონში, წალენჯიხის რ-ნი.

ნაქაშია — ნაკი სოფელი ზემო სევანეთის რ-ში.

ნანაპა — ნანაში ნამამულე (ნანას ნამამულარი), ლენანიე (სანანაო), ჭყონი — ტალესი, მარტვილის რ-ნი ნანაების მამული, ნანაში ჭალე (ჭალა) — ახალი სოფელი სენაკის რ.

ნანესკუა — ნანესკუო, ნანესკუაში წყურგილი (ნანეშვილი წყარო), ეკი სენაკის რ.

ნარმანია — ილორელები ოჩამჩირის რ. გალში მოსახლეობენ.

ნაროსჟაში მუხური (ნაროსჟილის კუთხე), ადგილი ოქტომბერში ზუგდიდის რ-ნი.

ნარსია — დაბა მარტვილი, ნარსიაში სუკი (ნარსია გორაკი), ნარსიაში ნადუქან, ლემაძაძე სენაკის რ.; სანარსიო, კირცხი, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ნაყოფია — სანაყოფიო ადგილი რეჩხში, გალის რ-ნი.

ნაჭყებია — სანაჭყებო, ს. კურზუ, მარტვილის რ-ნი; სანაჭყებო უბანი ჭკადუაშში, ზიგდიდის რ-ნი.

ნიკოლაძე — ნიკოლაში კადარი, საჩაიე ნაკიანში ჩხოროწყუს რ-ნი.

ნინუა — სანინუო, ნინუაში ნოხორი — ნოქალაქევი სენაკის რ.; სანინუო კუთხე სამტრედიის რ-ში; ნინუა თხე სოფელი სამტრედიის რ-ში.

ნოღია — სანოღიო ფოცხო ნოღიეფიში დიხა (ნოღიების მიწა) ძველი აბაშა, ლენოღიე (სანოღიო) აბაშის რ., ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი.

ნოფორია — ნანოფორუ დაბა მარტვილის რ.

ნოლაიდალი — ნოლა (მდინარის ტოტი) სოფელი კიწიაში, გვირაბი (ნოლას გვირაბი) კიწიაში, ნოლაში ჯიხა (ნოლას ციხე) კიწიაში წალენჯიხის რ-ნი; ნოლა ადგილი ბანდაში, მდინარე ონოღიაში მარტვილის რ-ნი; ნოლახაში თემია აბაშის რ-ში; მდინარე ნოღელა ერთვის ცხენისწყალს; ონოღია სოფელი მარტვილის რ-ში.

3

პაპაძე — ლეპაძე (საპაპეო), ს. ნაფიჩხოვოში, ჩხოროწყუს რ-ნი.; ნაპაპუ, მთა თამაკონში, მარტვილის რ-ნი; პაპანწყვილი ტბა ხეთაში ზუგდიდის რ-ნი; პაპანწყვილი (ჩაძირული მღვდელი, ნწყუალა — ჩაძირვა, ჩაყვინთვა) ადგილი ნაფიჩხოვოში, ჩხოროწყუს რ-ნი.; პაპანწყვილიში ღალ, ღელე ხეთაში, ხობის რ-ნი. პაპაში სუკი პაპა — მღვდელი (მღვდლის ბორცვი) ადგილი კირცხში, პაპეფიში ჭალე სათ. ქვედა ჩხოროწყუში, ჩხოროწყუს რ-ნი.; პაპაში წყურგილი (მღვდლის

წყარო) წყარო წარჩეში, პაპაში ღალი (მღვდლის ღელე), ღელე განახლებაში, პაპაში ტყა, ტყე ზემო ბარლებში გალის რ-ნი; ლეწურწუმეში ჩხოროწყუს რ-ნი.

პაპასკირი — პაპასკირიში ჩაიში კარი (პაპასკირის ჩაის კარი), საჩაიე მარტვილის რ-ში; პაპასკურე, ღელე ჯიხასკარში ზუგდიდის რ-ნი.

პაპასკირი — პაპასკირიში ნოროსი (პაპასკირის ნასახლარი) კიწია მარტვილის რ; პაპასკირიში წყარო — მუხური ჩხოროწყუს რ-ნი.

პატარაია — ლეპატარავე (საპატარაიო) ს. ბანძაში, სენაკის რ-ნი; ლეპატარე (საპატარაიო) საჩაიე ჭოლაში ჩხოროწყუს რ-ნი; ლეპატარავე — სოფელი მარტვილის რ-ში; ლეპატარავე მარტვილის რ; პატარაიაში სუკი (გორაკი) ჭოლა ჩხოროწყუს რ-ნი; პატარაიაში ნოხორი (ნასახლარი) გეჯეთი სენაკის რ-ნი.

პერტაია — პერტაიეფიში ნოხორი, საძ. ნაქალაქეში; პერტაიეფიში წყურგილი (პერტაიების წყარო), წყარო ლეწურწუმეში, ჩხოროწყუს რ-ნი; ნეპერტუ (ნაპერტაილი), ადგილი და სათ. მიქავაში, წალენჯიხის რ-ნი.

პაჭკორია — საპაჭკორიო — ეკი სენაკის რ-ნი. ნაპაჭკორუ — ზანათი აბაშია რ-ნი.

პერტია — საპერტო — ლეწორწუმე ჩხოროწყუს რ.; პერტიახში ნახორუ (ნასახლარი) მენჯი, სენაკის რ-ნი პერტიაში ნახორუ ონოღია მარტვილის რ-ნი; სამიქაო აბაშის რ-ნი.

პირტახია — ლეპირტახე თამაკონი მარტვილის რ.; ბაღმარანი გულრიფშის რ.; ჯუმითი — ხაბუმე ჩხოროწყუს რ.

1

შანაშა — ნაქანაური დასახლებაა ოჩამჩირის რ-ნის სოფელ ჭლოუში.

შანგაირია — კვიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

შვანია — ლეჟვანიე, ჟვანიერი — სამიქაო, საჟვანიო — ონტოფო აბაშის რ-ნი. საჟვანიო, ჟვანიაში ტყა (ტყე), ჟვანოზორი (ჟვანასახლარი) უშაფათი, ნოსირი სენაკის რ.; საჟვანიო — ქვემო ჩხოროწყუ, ჩხოროწყუს რ-ნი; სუფსა ლანჩხუთის რ-ნი.

შველია — ხობის რ-ნის სოფელი ქარიატა.

შორდანი — ჟორდანიაში ნოხორი, სუჯუნა აბაშის რ-ნი; ნაჟორდანუ — სოფელი დაბა მარტვილი, მარტვილის რ-ნი.

რაბანია — რაბიცია სოფელი აფხაზეთში ბიჭვინთის ახლოს.

რეპია — რეგიაში ნაშქვიდუ (რეგეას ჩანამჩხერალი), ძველი სენაკი, სენაკის რ.

რეკეპა — ნარეკეპო მდინარე ღუშეთის და მცხეთის რაიონებში, ანაგის მარჯვენა შენაკადი, რეკეა მდინარე გულრიფშის რ-ში, ჩხალთის მარცხენა შენაკადი; ნარეკეპი ადგილი თბილისთან ახლოს.

რეხია — რეხი სოფელი წალკის რ.

რეჟია — რეჟი, ადგილი ჩხორთოლში, გალის რ-ნი; ეკში. სენაკის რ-ნი.

როგა — ლეროგე (საროგაო) გორ. მუხურში.

როდონია — როდონაიეფში სუკი (როდონაიების ბორცვი) ადგილი რეჩხში.

რორია — სოფელი სეფიეთი, აბაშია რ-ნი.

რუსია — რუსიანი სოფელი საგარეჯოს რ.; რუსის ხევი მდინარე მცხეთის რ-ში თეძამის მარჯვენა შენაკადი; სუჯუნა აბაშის რ-ნი; რუსიაში ნოხორი (რუსიას ნასახლარი) ხორში ნაკის რ.

რუხია — რუხაიაში კარი (რუხიას კარი) გაჭედილი, სოფელი და მდინარე ზუგდიდის რ-ში. რუხი რალი მდინარე მარტვილის რ-ში.

რსხილათი — სოფელი ჭიათურის რ-ში, რცხმელური — მდინარე ცაგერის რ-ში, ცხენისწყლის მარჯვენა შენაკადი. რცხმელური — სოფელი ლენტეხის რ.

ს

საბაქია — საბეკი ასხში მარტვილის რ-ნი; სათ. ხუნწში სენაკის რ.; სასაბეკიო კორცხი ჩხოროწყუს რ.

საბუა — საბუა, ნასაბუს გორა, წალენჯიხის ცენტრთან; საბუა ტოპონიმი ყვარელის რ-ში.

საბულა — აჩიგვარა გალის რ.

სალაყია — მენჯი სენაკის რ.; მარტვილი რ-ნის სხვადასხვა სოფლებში.

სალია — ლესალე წალენჯიხის რ. სასალიო, ჯგალი სოფლებია წალენჯიხის რ-ში.

სამსონია — სამსონიში რზენი (სამსონის ველი), სათ. ნაკიანში; სამსონიში წყურგილი (სამსონის წყარო) ზუმი ჩხოროწყუს რ-ნი.

სამუშია — სამუშიაში ტყა (სამუშიას ტყე), ტყე განახლებაში, გალის რ-ნი; ორჯონიკიძეში, წალენჯიხის რ-ნი.

სანაია — სანა, ტყე თეკლათში, სენაკის რ-ნი; სანაიაში აბანა (სანაიას აბანო), ადგილი ლესიჭინეში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

სართანია — ლესართანე — ვედიდკარი, მარტვილის რ.; კირცხი, ქვემო ჩხოროწყუ, ჩხოროწყუს რ-ნი.

სარია — ლესარე სოფელი წალენჯიხის რ-ში, სასარიო ნოსირი სენაკის რ.

სარმატია — ტომობრივი წარმოშობის გვარია. სარმატია II საუკუნეში ჩვ. წ. ა. ესაზრვრებოდა კოლხეთს ჩრდილოეთით (გამახ., გოგია. გვ. 3).

სარჩიშელია — აბასთუმანი (ყოფილი ნაზარენი) ზუგდიდის რ-ნი.

საძანი — სარაქონი — კირცხი ჩხოროწყეს რ.,
კვიტოული ოჩამჩირის რ., საქანია, ლიხნი გუდაუთის რ-ნი.

საღარი — აჭანდარა გუდაუთის რ-ნი.

სახოკი — სახოკიე ქ. სენაკი, ქ. 'სოხუმი.

სახულა — სასახურიო კირცხი, ჩხოროწყეს რ.

საჯანია — ლესაჯაიე (სასაჯაიო) წალენჯიხის რ.,
ნასაჯუ — თაია, ნაფიჩხოვო, ჩხოროწყეს რ. საჯაიაში ნოხორი
(საჯაიას ნასახლარი) უმაფათი სენაკის რ-ნი; საჯა სოფელი
ღმანისის რ-ში.

სერგია — სერგიეთი, სოფელი მარტვილის რ-ში,
ერგეტა ზუგდიდის რ.

სეზანია — სეტი ტოპონიმი ზემო სევანეთში.

სვირაპა — სოფელი ახალციხის რ-ში.

სიგუა — ნასიაგუ — სალხინო, მარტვილის რ.
ლესიგუეში გოლა (ლესიგუეს მთა), მთა ნახუნაოში, ნასიგუ
— მარტვილის რ-ნი. სიგუაში ნადიხუ, სათ. სიდაში, გალის
რ-ნი.

სირგინაპა — სირგინავეფიში რზენი (სირგინავეების
ველი), ჩხორტოლში, სირგინაში ნაკარუ (სირგინას ნაკარვალი)
ადგილი ოქუშში, გალის რ-ნი.

სირია — სასირიო, სოფელი ნოსირში სენაკის რ-ნი.

სისორდია — სასორდია, სორდიაში ნაოდიხუ
(ნამიწარი), ქვემო ჩხოროწყე, ჩხოროწყეს რ.

სიჟინაპა — მეორე ლესიწინე, სოფელი ჩხოროწყეს
რ. სიჭინავა საბა ლესიწინეში ფლობდა ძაფსახვევ ფაბრიკას.

სიპამია — სკვამაში სუკი (სკვამას ბორცვი) ადგილი
მიქაეაში, წალენჯიხის რ-ნი.

სორდია — სორდიაში ჭალე (სორდიას ჭალა) სათ.
ქვედა ჩხოროწყეში, ჩხოროწყეს რ.

სოსელი — ლესოსელი, მუხური, კირცხი ჩხოროწყეს
რ.; სოსელიაში ნოდოხორ (ნასასახლარი) — ავედათი,
სოსელიაში ნოხორუ (ნასახლარი), სალხინო მარტვილის
რ. საჩაიე აბელათში.

სოფია — სოფიაში ოხვამე (სოფიას სალოცავი) ადგილი ხატი, პირველი მაისის თემში, ზობის რ-ნი.

სტაფანია — სტეფანეში ნაკარუ (სტეფანეს ნაკარვალი, ნასხლკარალი) სათ. ერგეტაი, ზუგდიდის რ-ნი, საჩაიე ჟინოთაში; სტეფანეში წყუ (სტეფანიას წყარო) ნაკიანში ჩხოროწყუს რ.

სულაპა — ოსულე დაბა მარტვილი, მარტვილის რ-ნი, ნასულუ თაია ჩხოროწყუს რ-ში, სულორი — მდინარე და სოფელი ვანის რ-ში.

სურგულია — სანგულია, სასუნგულიო ს. ობუჯიში წალენჯიხის რ-ნი.

სურმაპა — სურმავეფიში დიხა (სურმავების მიწა), სათ. ხუნწში, სენაკის რ-ნი.

სურმელია — სურმელა — სურამელა მდინარე ხაშურის რ-ში, სურმეში სოფელია ცაგერის რ-ში.

სჟამანია — (ლამაზი), გორ ფახულანში, წალენჯიხის რ-ნი.

სხულუხია — სხულონა (მსხალნარი), საჩაიე რიყეში, ზუგდიდის რ-ნი; ტყე ვედიდკარში, საბერიოში, გალის რ-ნი; სხულიშიკარუ (მსხლის კარავი) ტყე ხამისკურში, ლესხულუხე სოფელი მარტვილის რ.; სხულონი (სამსხლო) ეკი სენაკის რ-ნი; სხულწყალი — მდინარე ბაღდადის რ-ში.

სხჟაპა — (იხ. ხორავე) — ზემო სხჟაპა — სოფელი ამბროლაურის რ-ში.

ტ

ტაბაღუა — სატაბაღუო — ზორში სენაკის რ-ნი, ქვალონი, ზობსი რ-ნი, ოტობაია, საბერიო გალის რ-ნი. ტაბანა — სოფელი ლანჩხუთის რ-ში. მარტვილის რ-ში. ტაბაკელა მთაა

ტიგუა — დასახლება ზუგდიდის რ-ნის ჭაქვინჯის ტერიტორიაზე.

ბორონჯია – ოტორონჯე (ტორონჯი – მტრელი) ტყე პირველ მაისში, ხობის რ-ნი; ოტორონჯესი სუკი (სამტრედის ბორცვი) ტყე ნაკიფუში, წალენჯიხის რ-ნი.

ბორუა – თორუა მომდინარეობს ტომ ტორიტებისაგან, ესენი კერკეტები იყვნენ (არიანეს ლექსიკონი), მოსახლეობენ გალის რ. საბერიოში.

ბორჩინა – ტორჩინაში ნოხორი (ტორჩინას ნასახლარი) აბელათი მარტვილის რ.; ლეტორჩინე (სატორჩინო) სენაკის რ-ნი.

ბურა – ტურაში ნოხვამუ (ტურას ნასალოცარი) ადგილი შხეფში; ოტურე – ხორში, სენაკის რ.; ოტური – ნაფიჩხოვო ჩხოროწყუს რ-ნი, ბარლები გალის რ-ნი, ნატურუ (ნატურალი) სათ. ფოცხოში, სენაკის რ-ნი.

ბყებუჩა – ატყებუჩაო სოფელი. სენაკის რ-ში, ლესიჭინე ჩხოროწყუს რ.; სატყებუჩაო, ნატყებუჩუ; ტყებუჩაში ნოხორი ნოქალაქევი, ლეტყებუჩუ სენაკის რ-ნი.

უ

უნდილია – სენაკის რ-ნის სოფელ ჭალადილში, უნდილიანთკარი სოფელი დუშეთის რ-ში.

უბირია – უბირიების უბანი ლეწურწუბე, ჩხოროწყუს, გალის, ზუგდიდის რაიონებში.

უროთა – უროტეფიში ჭალე, ხაბუმი ჩხოროწყუს რ-ნი.

ფ

ფარულა – საფარულაო, საჩაიე კირცხში, ჩხოროწყუს რ-ნი, ლეფარულე – დოშალე მარტვილის რ-ნი, ნაფარულუ – კირცხი, ჩხოროწყუს რ-ნი, ჭლოუ ოჩაძირის რ-ნი.

ფარფალია – ნაფარფალუ სოფელი ჩხოროწყუს

რ-ნში, ოქუმი გალის რ-ნი.

შარსვანია – ფარცვანიუფიში რზენი (ფარცვანიების ველი), სათ. ოდიშში, ზუგდიდის რ-ნი, საფარცვანო უბანი, ადგილი რუხში, ზუგდიდის რ-ნი.

შარსხალია – ლიხნი გუდაუთის რ-ნი.

შარჯიქია – ფარჯიკიაში მუხური (ფარჯიკიას კუთხე), სათ. ოქტომბერში, საფარჯოში უბანი, ადგილი ცაიშში, ზუგდიდის რ-ნი.

შაშია – ყოფილი სოფელი ბორჯომის რ-ში, შეუერთდა ბორჯომის რაიონს; ფაფია ზუმუშკური გალის რ-ნი.

შაღაშა – ფაღაში გა (ფაღვას ბორცვი) მაღლობი თამაკონში, მარტვილის რ-ნი, ნაფალური სოფელი სამტრედიის რ-ში, ფაღური აბაშის რ-ნი, საფაღუე – ვედიდკარი, ფაღვაში ნადიდხორ (ნასახლკარი) თამაკონი მარტვილის რ-ნი, ნაფალვორი ჩხოროწყეს რ-ნი.

შაჩულია – საფაჩულიო ხორში, თეკლათი სენაკის რ-ნი, ჩხორთოლი გალის რ-ნი, ოფაჩაფუ (ფაჩუა), გორ. პირველი მაისის თემში ხობის რ-ნი, სათ. თეკლათში, ახალსოფელში, ხორშში, სენაკის რ-ნი, საფაჩულიე ადგილი ჩხორთოლში გალის რ-ნი.

შილია – ლეფილიე სოფ. ხონის რ. საფილეთი მთაა ხულოს რაიონში, ნაფილო – მენჯი სენაკის რ-ნი, ლეფილე – ონჩხური მარტვილის რ.

შირსხაღაშა – სოფ. ლეფირცხელე, ლეფირცხელეს გამოქვაბული, ფირცხელაში ნოხორი (ნასახლარი), გეჯეთი სენაკის რ.; ფირცხელაში კარი, ზანათი აბაშის რ-ნი; ფირცხელაჲ ნაგეთი (მანგლისი) (ახუაშვილი. 548).

შიშია – ლეფიფიე ხონის რ.; ფიფილეთი სენაკის რ.; ლეფიფიე – ჩქვალერი წალენჯიხის რ.; ფიფულა ჯიხაშკარი, ზუგდიდის რ.; საინგილოს სოფელ თალაშში არის საყდარი ფიფინეთი (ძველი საქ., 2, განყოფილება IV: გვ. 35).

ფიჩხია — ნაფიჩხოვო, ჩხოროწყუს რ.; საფიჩხო სოფელი ქუთაისის რ.; პირველი ფიჩხოვანი ახმეტის რ-ნი; საფიჩხო — რკინიგზის ბაქანი ქუთაისი-გელათის კალთაზე.

ფიხსულია — აფიცხუ სოფ. გუდაუთის რ. მუგუძარხვის თემში.

ფონია — ლეფონიე, ოჩამჩირის რ., კურზუ სალხინო მარტვილის რ., ოჯოლორე უშაფათი, ნაჯოლორუ (ძაღლების სამყოფი) კურზუ,

ფონხუა — ლეფონხუე — ვედიდკარი მარტვილის რ.

ფოსხვერია — ფოცხო სოფელი სენაკის რ.; ფოცხოვოს წყალი — ფოცხოფი მდინარე ადიგენის და ახალციხის რაიონებში, ფოცხო ეწერი სოფელი წალენჯიხის რ.

ფოსხორია — ფოცხო სოფელი სენაკის რ.; ფოცხოვოს წყალი — ფოცხოფი მდინარე.

ფულარია — ლეფურაიე სალხინო მარტვილის რ-ნი.

ფუტკარაია — ლეფუტკარაიე, ლეხაინდრე, ფუტკარაიაში კარი, ნაჯახაო მარტვილის რ.; ფუტკარაული — ურელტეხილი თიანეთის რ-ში ქართლის ქედზე.

ფუსხუბია — ოფუცხოლი ადგილი გაჭედილში, მარტვილის რ-ნი; ოფუცხოლი სათ. ეკში, სენაკის რ-ნი, ოფუცხოლი საცალფეხო ხიდია ლეგაბელეში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ქ

ქადარია — ლექადარე, ქადარიაში ნახორუ (ნასახლარი) მენჯი, ლექადარე — ლეძაძაძე, ქადარიაში ნახორი (ნასახლარი) სოფელი ნოქალაქევი, ქადარია ხორში სენაკის რ-ნი.

ქანთარია — ლექანთარე (საქანთარიო) უბანი ჯვარში, წალენჯიხის რ-ნი.

მარაიბა – საქარო, ადგილი ფახულანში, წალენჯიხის რ-ნი, ლექარაიე სოფელი ლიკურონას საკრებულოში გალის რ-ნი.

მარდავა – სოფელი ჯვარი წალ. რ., კოჩარა – საქარდავო, ადგილი კოჩარაში ოჩამჩირის რ-ნი.

მარჩაშა – სოფელი საქარჩო – ახუთი, ნაქარჩუ – ნაკიანი, ლექარჩე – ჭოლა ჩხოროწყუს რ-ნი, თაგილონი გალის რ-ნი, ქარჩითი სოფელი ცხინვალის რ-ში.

მასარაშა – ქარცარი, მენჯი სენაკის რ-ნი.

მაქანი – სოფელი ზიბულა ხობის რ-ნი, ანაკლია ზუგდიდის რ-ნი, დარანდა გულრიფშის რ-ნი.

მაჯაი – ოქაჯე (საქაჯე) საძ. ტალერში მარტვილის რ-ნი, ლექაჯავე – სოფელი მარტვილის რ-ში, ოქაჯელალუ (საქაჯე ღელე) ღელე ჭალეში.

მაგული – ტოპონიმი ქებაანი, ნასოფლარი კასპის რ-ში.

მაგური – ჩხოროწყუს რ-ნი, ქვემო ჩხოროწყუ.

მეარსხაშა – სოფელი ლექვარცხე მარტვილის რ-ნი, ქორცხა – ხორში სენაკის რ-ნი; სოფ. ქვედა ჩხოროწყუ, ჩხოროწყუს რ-ნი.

მეჩალი – ლექვჩალე, ღელე ტალერში, მარტვილის რ-ნი, ქეჩინელი წყარო ფახულანში წალენჯიხის რ-ნი.

მეელი – სოფელი ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

მირთაბაი – სოფელი ოტობაია გალის რ-ნი.

მირი – ქირი მდინარე ქვემო ბარლებში გალის რ-ნი; საქირიო, ხამისკურიო, ოქირე, ღელე ხამისკურში ხობის რ-ნი. ოქირეში, ადგილი ნაკიანში, გორ. თაიაში, ჩხოროწყუს რ-ნი, ქირიფიში წყურგილი (ქირიების წყარო), წყარო ცაიშში ზუგდიდის რ-ნი, საქირუა კურზუში, მარტვილის რ-ნი.

მიში – ლექიქე (საქიქავო) ს. ქვედა ჩხოროწყუში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

მოხალი – სათ. ზუშში, ჩხოროწყუს რ-ნი, გეჯეთში, ლეძაძაშეში სენაკის რ-ნი, ქობალიაში ნოხორი (ქობალიას

ნასახლარი), ადგილი გრიგოლიშში, ზუგდიდის რ-ნი, ნაქობალი (ნაპურალი) სათ. ზუგდიდში, გეგეთში, ლეძაძაძეში სენაკის რ-ნი; ტყე ვედიდში ტალერის თეშში, ლექობალე ს. დოშაძე მარტვილის რ-ნი, ლექობალე ს. ნაფიჩხოვო, ოქობალე, ლესიჭინე, ჩხოროწყუს რ-ნი, წარჩე გალის რ-ნი.

მოიაპა - ქოიაში, ტყე თეკლათში, ბენჯში.

მორთუა - ქურთუშეზო (ქართველის ეზო), ადგილი ბანძაში, ქორთუშრალი ადგილი რეჩხში, ღელე ლეწურწუმეში, ჩხოროწყუს რ-ნი, სოფელი ქორთა ონის რ-ში, ნაქორთუ (ნაქორველარი) ძველი სენაკი, სენაკის რ-ნი, ლიხნი გუდაუთის რ-ნი, ნასახლარი ონის რ-ში, ქორთუა ღალი (ღელე) ლეწურწუმე, ჩხოროწყუს რ-ნი, ხეთა ხობის რ-ნი.

ქორქია - საქორქიო - ზემო ჭალადიდი, ქორქიაში ჭალე, ზანათი, ქორქიაში ნოხორი (ნასახლარი) აბაშირ რ-ნი, საქორქიო აბედათი მარტვილის რ-ნი, თავილონი გალის რ-ნი.

მორჩილაპა - საქორჩილო, ქ. აბაში.

მოჩაქია - საქოჩაკიო - ზემო ჭალადიდი, ქოჩაკიაში ნაპარონ (სანაოსნო) სენაკის რ-ნი; ლექოჩაკე - ჩქვალერი წალ. რ.

მოჩუა - ქოჩუაში წყურგილი (ქოჩუას წყარო), წყარო ოდიშში, ზუგდიდის რ-ნი; საქოჩაკო, გადასასვლელი ზემო ჭალადიდში.

მუთელია - ლექუტელი - კიწია, ქუთელაში ნახუდე (ნასახლარი) სერგიეთი მარტვილის რ., ქუტელია სოფელი შუახევის რ-ში, ნაქუთელუ თაია ჩხოროწყუს რ-ში.

მურუა - ჯვარი, ჩქვალერი წალენჯიხის რ-ნი, ჭუბურხინჯი გალის რ-ნი, ლექურსუ.

მუჩულორია - ნაქურულორი - ლეძაძაძე, სენაკის რ-ნი.

მუხილაპა - ჯვარი, ჩქვალერი წალენჯიხის რ-ნი.

ლაღუა – ღადიში – სოფელი ამბროლაურის რ-ში,
ლაღური სოფელი სენაკის რ-ში. ღადო – მთა (იხ. ფერსათი),
ღადო – სოფელი ახალქალაქის რ-ში.

ლაჭონია – კიწია მარტვილის რ-ნი.

ლავაგური – საღვამბერიო, ს. ხორშში სენაკის რ-
ნი.

ლავიჩავა – საღვამიჩაო, ს. ქვემო ჭალადიდში
სენაკის რ-ნი, საღვამიჩაო სოფელი ხობის რ-ში.

ლვანარია – რვანანა – მდინარე ქარელი რ-ში, ძამის
მარჯვენა შენაკადი.

ლვანიოთი – სოფელი თერჯოლის რ-ში.

ლვარძიქია – სოფელ ლიხნში გუდაუთის რ-ნი.

ლვარძიქია – საღვარძიო სოფელი ოჩამჩირის რ-ში.

ლვინარია – საღვინო – სეფიეთი სენაკის რ-ნი.

ლვინია – მოხსალა ოჩამჩირის რ. სოფ. კვიტოულში.

ლვინჯილია – ლელვინჯიე (საღვინჯილიო) ტყე
მიქავაში; ლელვინჯილე, სამიქავა წალ. რ-ნი.

ლორჯოშია – ღორჯომი თემია, ღორჯომისწყალი –
მდინარე ხულოს რ-ში, აჭარისწყლის მარცხენა შენაკადი.

ღურწყაია – ღურწყელი, ადგილი თამაკონში,
მარტვილის რ-ნი.

ყ

ყალიჩავა – ყალოჩონა სოფ. მოიდანახის ერთ-ერთი
უბანი, ყალიჩავას გამოქვაბული, ამავე სოფლის ტერიტორიაზე,
ჩხოროწყუს რ-ნი.

ყვინჩია – ყიაჩაკვარა მდინარე ოჩამჩირის რ-ში,
ღალიძგას მარჯვენა შენაკადი.

ყირიშხია – ყირმიშქელი სოფელი მარნეულის რ-
ში.

ყოლბაია — ყოლბი სოფელი ხაშერის რ-ში.

ყულაია — საყულიო საფელი წალ. რ-ში.

ყურუა — სოფ. საჩინო (წალ რ.).

ჟ

შაბათაშა — შაბათელე მდინარე ტყიბულის რ-ში, ჭიშურის მარჯვენა შენაკადი.

შაღანია — შაღანიეფიში სუკი (შაღანიების ბორცვი), ადგილი ჩხორთოლში, გალის რ-ნი.

შავდია — შავდიაში გოლა (შავდიას მთა), მთა გაჭელილში, მარტვილის რ-ნი, შავდიეფიში (შავდიების) საჩაიე ხუნწში სენაკის რ-ნი. შავდიაში ნოხორი (ნასახლარი) ლეძაძაძე მარტვილის რ-ნი.

შალამბერი — საშალამბერიო ღელე, ღელე შხეფში სენაკის რ-ნი.

შამათაშა — ოქუმი გალის რ-ნი, ფოცხო — უშაფათი, ძველი სენაკი, სენაკის რ-ნი.

შამაშვი — ლეშამუგე (საშამუგო) ს. ჯვარში, წალ რ-ნი. ნაშამუგუ (ნაშამუგარი) სოფ. მუყავაში; საშამუგო, ს. ზემო ბარლებში გალის რ-ნი. ნაშამუგუ სოფელი მარტვილის რ-ში. შამუგიაში მუხური (შამუგას კუთხე), სათ. ოქტომბერში, შამგონა თეზია ზუგდიდის რ.

შანაშა — შანი მწვერვალი ყაზბეგის რ-ში, სოფელი წალენჯიხა, წალენჯიხის რ-ნი.

შანი — შდრ. შონია, ოქუმი გალის რ-ნი.

შარაში — შარაშიაში ნოხორი (შარაშიას ნასახლარი), სათ. ბეღიაში; შარაშიაში ტყა (შარაშიას ტყე), ტყე განახლებაში გალის რ-ნი. შარაშია იხსენიება ვანის რ-ნის სოფელ გადიდის ტერიტორიაზე.

საშარაში — უბანი სოხუმში, ბათუმის ქუჩა და მისი მიდამოები (ვ. ზუხბაია, ქართ. გვარ-სახელები...).

შარტაშა — შარტაში ცალე — ხორში სენაკის რ-ნი;

ობუჯი წალენჯიხის რ-ნი.

შარშია — საშარშიო — ონტოფო აბაშის რ-ნი.

შადანია — შედანიეფიში ტყა (სედანიების ტყე), ტყე ოდიშში ზუგდიდის რ-ნი.

შალია — ნაშელუ ადგილი კირცხში, შელეთი ტყე მუხურში, ჩხოროწყუს რ-ნი, საჩინო წალ. რ.

შანგალია — ლია ზუგდიდის რ-ნი, ნოქალაქევი სენაკის რ-ნი, ოტობაია — გალის რ-ნი, ძოწირეთი მცხეთის რ-ნი, ჭაქვინჯი, ობუჯი, ზუგდიდის რ-ნი.

შაჟრილაჰა — სოფელი ლიხნი გუდაუთის რ-ნი, კვიტოული ოჩამჩირი რ-ნი.

შაროზია — შეროზიაში კოკი (შეროზიას კუნჭული), ადგილი კახათში ზუგდიდის რ-ნი.

შონია — შონი — სვანი, ლეშონე ს. ნაფიჩხოვოში, საჩაიე ამავე სოფელში; შონიათი, ადგილი, სადაც სვანები ცხოვრობდნენ ჭოლაში; შონიეფიში რიყე (შონიების რიყე) ს. კოკში ზუგდიდის რ-ნი; შონიაში წყურგილი (შონიას წყარო) წყარო რეჩხში, შონიფონი (სვანის ფონი) ტყე გაჭედლილთან, მარტვილის რ-ნი; შონტობა (სვანის ტბა) ადგილი გაჭედლილთან.

შულაია — საშულაიო სოფ. წალენჯიხის რ-ში, შულაური, შულავერი სოფ. ცხინვალი რ-ში, საშულაიო კირცხი, ჩხოროწყუს რ.

შურლაია — საშურლაიო — ზანა, საშურლაიო — ეკი, შურლაიაში გენადვილა (დანაკლავი) სენაკის რ; საშურლაიო — ზუმი ჩხოროწყუს რ.

შანაუშია — კვიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

შხვაცბაია — შხვაცაში ტყა (შხვაცას ტყე), ტყე ობუჯში წალენჯიხის რ-ნი.

£

ჩაბრაჰა — ჩარჩაბუ სათ. ხეთაში, ღელე პირველი

მაისის ტერიტორიაზე, ზუგდიდის რ.

ჩაბუნაძე — ჩაგუნურ ფოცხო სენაკის რ.; ლეჩაგანე ჭყონი. ნაჩაგუნუ გაჭედელი მარტვილის რ. მაჭარა გულრიფშის რ.

ჩალეგაძე — სოფ. წალენჯიხაში წალენჯიხის რ. ხაბუძე ჯუმათში, ლეწურწუმეში ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჩანგალი — ზემო დარჩელი ზუგდიდის რ-ნი., ჩანგალათი ბაღდადის რ-ნი.; ჩანგალი — ჯგალი წალენჯიხის რ-ნი.; ჩანგელათი მდინარე ბაღდადის რ.; ჯგალი წალ. რ-ნი.

ჩარბაზია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ჩაშრაძე — კოჩარა ოჩამჩირეში, ბარლუფი გალის რ-ნი.

ჩაჩაძე — საჩაო სოფელი ჭალადიდის ტერიტორიაზე, ზობის რ-ნი; ოჩაჩანეს მიწები კირცხი — სარაქონი ჩხოროწყუს რ-ნი., ნაჩაჩანი (ნაჩაჩნარი) სათ. ობუჯში წალ. რ-ნი.

ჩაჩიბაძე — გვარი იხსენიება 1834 წ. ლიხნის მოსახლეობის აღწერ., გუდაუთის რ.

ჩაჩუა — საჩაო — ნაესაკავო აბაშის რ-ნი., საჩაო — ნორიო, საჩაო — ნაესაკავო აბაშის რ-ნი.

ჩაჩხალი — ჩხარჩხალია, საჩხარჩხალე ეკი, სენაკის რ-ნი; ჩაჩხალო სოფელი შუახევის რ-ში (აჭარა); სოფელი თხინა ოჩამჩირის რ.; საჩაჩხალიო, სოფ. ოჩამჩირის რ-ნის ფოქეშის ტერიტორიაზე; ჩაჩხრიალა ახმეტის რ.; ჩაჩხრეთი ლანჩხუთის რ-ნის ნიგეზიანის თემში, ჩოჩხური სოფელი ოზურგეთის რ-ში; ჩაჩხალიები სოფ. თხინა ოჩამჩირის რ-ში.

ჩაში — საჩემიო, ს. გეგეთის თემში, საჩემიოში გოლა (საჩემიოს მთა), მთა შხეფში სენაკის რ-ნი. ჩემნაგაში ნოზორი (ნასახლარი) სენაკის რ-ში.

ჩანგალი — სოფელი ტამიში, ოჩამჩირის რ-ნი; ლიხნი გუდაუთის რ-ნი.

ჩარაზია — ჩერქეზიზუ სოფელი ბლაბურხვის თემში

გუდაუთის რ-ნი.

ჩიქორია — იხსბა სოფელი კვიტოულში ოჩამჩირის რ-ნი.

ჩაღიჩაჲ — ლეჩალიჩე — კიწია, ნაჩალიჩე — ბანძა, ლეჩილაჩე — გურძემი, მარტვილი რ-ნი. ლეკი სენაკის რ-ნი. ნაჩალიჩეში ღალ (ნაჩალიჩავოს ღელე), ღელე ბანძაში მარტვილის რ.

ჩიშია — ჩიუიას კარი კორცხელში, ზუგდიდის რ-ნი.

ჩიტაია — კირცხი, სავეკუო, ლეჩიტაიე ჩხოროწყუს რ-ნი; ლეჩიტე, ჩიტური აბაშის რ-ნი; ჩიტაიაში ნადვან (ნაყანარი) მენჯი სენაკის რ-ნი; საჩიტაიო სოფელი გალის რ-ში; საჩიტე მთაა კასპის რ-ში, თრიალეთის ქედის მთის წინეთში, ჩიტინი სოფელი ახალგორის რ-ში; ჩიტირთავა, ჩიტისთვალა, ჩიტიფეტკა, ჩიტყელა, ჩიტწვივა და სხვა.

ჩიქვანი — ნაჩიქვან (ნაჩიქვანარი) გორ. ჭაქვინჯში, ზუგდიდის რ-ნი, საჩიქვანო მთა მარტვილში, ასხის მასივის სამხრეთ კალთაზე; ლეჩიქვანე (საჩიქვანო) ს. მუხუროს თემში, ჩხოროწყუს რ-ნი, ადგილი ჩხორიაში, ზუგდიდის რ-ნი.

ჩიქობაჲ — საჩიქობაო, ძველ სენაკში, საჩიქობაოში ტბა, ტბა საჩიქობაოში, საჩიქობაოში ჯიხა, ადგილი (იქვე), საჩიქობაოში გოლა (საჩიქობაოს მთა, იქვე). საჩიქობაოში ჯიხა (საჩიგობის კოშკი), საჩიქობოში გვალა (მთა), ჩიქობოვაში გინარჩილუ (გადასახედი), საჩიქო ეკი სენაკის რ-ნი.

ჩიქვანი — საჩიქვანო — ლეძაძამე, ჩიქვანიში კარი — ნოქალაქევი, ჩიქვანიში ოხვამე. (სალიცავი ეკლესია) ლეძაძამე; ჩიქვანიში ოდაფე (დაფნის პლანტაცია), ნაბინახარი (სავენახარი) სენაკის რ-ნი; საჩიქვანო ჭოლა, მუხურო ჩხოროწყუს რ-ნი; ჩიქვანიში დიხა (მიწა), მარტვილის რ-ნი. ამ გვარისანი ძირითადად თავადები იყვნენ, ერიათ აზნაურებიც განსახლებულნი ლეჩხუმის რ-ნის სოფლებში: ლაცორიაში, სპათა გორში, მახაშში, ლესინდში და სხვა.

ჩიჩუა — ჩიჩუფიში ნოდოხორ (ჩიჩუების ნასახლარი)

ნორიო, ჩიჩუაში ჭალე, ზანათი აბაშის რ-ნი, ჩიჩუაში დვანა (ყანა), ჩიჩუაში ნოხოო (ნასახლარი) ჩხოროწყუს რ-ნი; ჩიჩუაში ნოდოხოო (ნასახლარი), საჩიჩო ჭალადილი, ჩიჩუების კარი (კარავი) კეთილარი, საჩიჩო ტყე ეკში, სენაკის რ-ნი.

ჩიხლაია — აბასთუმანი (ყოფილი ნარაზენი), ზუგდიდის რ-ნი.

ჩოპორაია — ს. ლეჩოკორე, მღვიმე ნაჩოკორე, ნაკიანი, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჩომახია — ჩომახეთი, საჩხერის რ-ნი; აბესთი მარტვილის რ-ნი.

ჩოჩია — ნაჩოო (ნაჩოჩიაო) ადგილი ნახუნოში, ზემო ჩოჩეთი — სოფელი კასპის რ-ში, საჩოჩო სოფ. აბაშის რ-ნის ქველი სახელწოდება

ჩოჩუა — იხსენიება 1834 წ. სოფელ ლიხნში, გუდაუთის რ-ნი.

ჩიჩუორია — ჩიჩიქიფერია, დაბა მარტვილი, მარტვილის რ-ნი.

ჩხაპელია — ჩხატულია, ს. ოქტომბრის თემში, ზუგდიდის რ-ნი, საჩხაპელიო, ადგილი მუჟავაში.

ჩხარჩხალია — ოჩხარჩხალე (ჩხრიალი) ღელე შხეფში, სენაკის რ-ნი; წყარო ლეჩხარჩხალეში ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჩხებია — ნაჩხეტუ (ნაჩხეთიო), ადგილი ნაკიანში, ჩხოროწყუს რ-ნი; ნაჩხეტური ყოფილი სოფელი სამტრედიის რ-ნი.

ჩხვირაია — ოჩხვირკეში ჩხირკი — ჩხიკვი.

ჩხოტაპა — ლია წალენჯიხის რ-ნი.

ჩხუნგურა — ჩხუნგურა, სოფელი ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

რ.; ლეცავე - ოჩამჩირის რ.

საგულია - მოხსენიებულია გალის რ-ნის სოფ. ოქუშში.

საგურია - ცაგერა ოჩამჩირის რ-ნი, ცაგერი მარტვილი რ-ნი.; ქვედა ცაგერა ცაგერის რ-ნი..

სანაპა - ლეცანე, ცანათი, ნაცუ ჭყონი მარტვილის რ-ნი, ლეცანე - ლეწურწუმე, ჩხოროწყუს რ-ნი, აცანა ლანჩხუთის რ-ნი, ცანა ლენტეხის რ-ნი, აცანა გურიაში ცანიგვართა მდინარე გუდაუთის რ-ში, ცანაში ადგილი ფახულანში წალენჯიხის რ-ნი, ნაცანუ (ნაცანავარი), წყარო ს. მიქავა, ადგილი ობუჯში წალენჯიხის რ-ნი, ლეცანე (საცანავო) გორ. ლეწურწუმეში, ტყე მუხურში ჩხოროწყუს რ-ნი.

სარუა - ნაცარუ ადგილი მეორე ნამიკოლოვოში.

სატაპა - ნაცატუ სოფელ კორცხელში ზუგდიდის რ-ნი, ნაცატუ გორ. წალენჯიხის რ-ში.

სასუა - ცაცუეფიში ნაკარი (ცაცუების ნაკარვალი, ნამოსახლარი), საჩაიე ჭუბურხინჯში, გალის რ-ნი.

საქაპა - ლეცეკვე სენაკის რ-ნი; ცეკვარი - კირცხი ქვედა ჩხოროწყუ, ნასხაპუ (ნაცეკარი), ლესიჭინე ჩხოროწყუს რ-ნი; ცეკვა შუახევის რ-ნი.

საქოლონია - ცეკულონი - დოშაღე მარტვილის რ-ნი.

სარსაპა - აბედათი მარტვილის რ-ნი.

სვატაპა - ნაცატუ სოფელი კორცხელის ტერიტორიაზე, ზუგდიდის რ-ნი.

სიკოლია - ციკოლიაში რზენი (ციკოლიას ველი), სათ. რეჩხში, ციკოლიაში წყურგილი (წყარო იქვე) გალის რ-ნი.

სიმონთია - ლეციმონტიე (საციმონტიო) უბანი ორჯონიკიძეში, წალენჯიხის რ-ნი, საციმონტიო - ს. ორჯონიკიძე ზუგდიდის რ-ნი.

სინდაპა - ცინდალე (კატის კნუტი), მთაა მუხურთან

ჩხოროწყუს რ-ნი, ცინდაში წყურგილი (ცინდას წყარო) წყარო ჭკადუაშში, ზუგდიდის რ-ნი, უბანი ნაკიფუში წალ. რ-ნი.

სირაია — ცირაიაში გა (მალლობი) კიწა მარტვილის რ-ნი, საცირე საგოგო სენაკის რ-ნი, ცირა გოგიის სახელი თამაკონში მარტვილის რ-ნი.

სირაბია — ლეცირდე (საცირდავო) გორა მუხურში ჩხოროწყუს რ-ნი.

სილუბია — ცილუტია სოფელი და მდინარე სოხუმის რ-ში.

სისარია — საციცარიო, სათ. აგუბელიაში გალის რ-ნი.

სისხვია — ლეციცხე, მარტვილის რ-ნი, ციცხვარა ციცხვარი, მესტიის რ-ნი, ნაცაცხვერა, ადგილი ნახუნაოში მარტვილის რ-ნი, ნაცხა ს. მუხურში ჩხოროწყუს რ-ნი, ლეციცხვაიე (საციცხვაიო), ს. ხუნწის თემში, სენაკის რ-ნი, ლეციცხვა სოფელი მარტვილის რ-ში.

სოგახია — სოფ. ქვემო ბარდუფი გალის რ-ნი.

სოგაია — მოსახლეობენ აბაშის რ-ში.

სოჟაია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი. საცუებაიო სოფ. გალის რ-ში.

სოხგაია — სოფ. გალის რ-ში.

სოგოჟია — სოფ. აფიცხუ გუდაუთის რ-ნი.

სოჟაბი — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

სოგოჟია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

სოხსოგაია — საცუცხბაიო, საბერიო, გალის რ-ნი.

სოჟიბაია — სოფ. ხაბუმი, ჭოლა — ხანწკი ჩხოროწყუს რ-ნი.

სოჟირია — ნაცქირუ, ნახუნაუ მარტვილის რ-ნი.

სხაფაია — მოიდანახე ჩხოროწყუს რ-ნი, ჯვარი წალენჯიხის რ-ნი, ცხადისი, ამბროლაურის რ-ნი.

სხაჟაია — მოსახლეობენ სენაკის რ-ნის სოფლებში.

სოჟარია — სოხუმი.

სსონდია – აფიცხუ, მუგუძირხვის თემი გუდაუთის რ-ნი.

ძაბახია – ძაბახი, ძველი სატომო სახელია.

ძაბანია – ძაგანი სოფელი ოჩამჩირის რ-ში, აბდათი, ლეძაგანი – კიწია მარტვილის რ-ნი.

ძანტაპა – ჯვარი, ნაკიფუ წალენჯიხის რ-ნი.

ძარია – დაბა მარტვილი, მარტვილის რ-ნი, ძარია, როგორც გვარი მოხსენიებული აქვს გ. ძიძარიას წიგნში *Мохаджирство в Абхазии*. თბ. 1975.

ძაძაშია – ლეძაძამე სოფელი სენაკის რ-ში.

ძარია – ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ძველაია – სოფ. სამველაიო – სეფიეთი, სამველაიო – ნორიო, განკარი აბაშის რ-ნი.

ძიგუა – ტოპონიმი ზორშში სენაკის რ-ნი.

ძიგვაპა – ძიგუთა სოფელი და მდინარე სოხუმის რ-ში.

ძიძაპა – სოფ. ზორშა, გურიფული სენაკის რ-ნი.

ძიძლია – სოფელი კვიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

წაბლია – საწაბლე, წაბლარის ხევი ბაღდადის რ-ნი; წაბლიანი სოფელი გაგრის რ-ში.

წარალგაია – ოკვინორე, ოტობაია გალის რ-ნი.

წარბაა – კახათი ზუგდიდის რ-ნი, წარბათუბანი ადიგენის რ-ნი.

წარია – ნაწარუ (ნაწარიელი) ს. ხამისკური ხობის რ-ნი.

წარლგაია – სოფ. ოტობაია გალის რ-ნი.

წახნაგია — საწახნაგო, წახნაგაში სუკი (მაღლობი), საწახნაგო, ლეწურწუმე, ნაჩალიკუ — საწახნაგოს უბანი ჩხოროწყუს რ.

წებლარია — წებელდელი, წებელდა სოფ. გულრიფშის რ-ში.

წვენჯია — წვენჯიაში ნოხორი (ნასახლარი) თამაკონი, მარტვილის რ-ნი.

წიწიბაია — წიწიბაიაში ნოხორი (წიწიბაიას ნასახლარი) მარტვილის რ-ნი.

წირჟაია — ლეწირქვე — ნაჯახაო, მარტვილის რ-ნი, წირქვალა ტოპონიმა იმერეთში.

წისბაია — სოფ. ლიხნი გუდაუთის რ-ნი.

წიფურია — წიფური — დღევანდელი აჩიგეარა, ლეწიფურე (საწიფლოვანო) კიწია მარტვილის რ-ნი, წიფლოვანი გულრიფშის რ-ნი, დიდი წიფური სოფ. გალის რ-ში.

წიფაია — სოფ. ცაიშში ზუგდიდის რ-ნი.

წიწიბაია — წიწიბაიაში ნოხორი (წიწიბაიას ნასახლარი) მარტვილის რ-ნი.

წკააგი — წკაათი სოფ. მარტვილის რ-ში.

წკანდილია — წკანტი ღალე (წმინდა ღელე) ნახუნაოში, წკათი სოფ. მარტვილის რ-ში.

წკირია — ხობის რ-ნი, ინწკის კეთი სოფ. შუახევის რ-ნის წყლისაყარის ტერიტორიაზე.

წოწელია — სოფ. ზანა სენაკის რ-ნი.

წოწინაპა — საწონელა ბანძა მარტვილის რ-ნი.

წუღია — სოფ. კეიტოულა ოჩამჩირის რ-ნი.

წულაია — სოფ. ხაბუშე ჩხოროწყუს რ-ნი, წულიში მათა წალენჯიხის რ-ში.

წულაისკირი — საწულეისკირო სენაკის რ-ნი, ბანძა მარტვილის რ-ნი.

წულაია — ნაწულუკუ ზუგდიდის რ-ნი.

წურწუმა — ერგეტა ზუგდიდის რ-ნი, ლეწურწუმე

– ახუთი, ფოქვა – ლეწურწუმე, ჩხოროწყუს რ-ნი.
წურწუმიეფიში დიხა (წურწუმეების მიწა) სათ. ზემო
ბარლემში, გალის რ-ნი.

წუწუნაპა – ბანძა მარტვილის რ-ნი.

წყაბელია – ნაგვაზაო სენაკის რ-ნი.

წყაროზია – წაჩხური (წყალცივი) მარტვილის რ-
ნი, წყაროთა – შუახევის რ-ნი.

ჭაა – ჭაში კარი, ადგილი რეჩხში, ჭაში ნოხორი
(ჭაეას ნასახლარი), სათ. ჭუბურხინჯში გალის რ-ნი. .:

ჭაპაპა – საჭაო – სამიქაო აბაშის რ-ნი, ბარლები
გალის რ-ნი. ჭალა – ასე ეწოდებოდა ქართულად შუა
საუკუნეებში აფხაზეთის დღევანდელ სოფელ ჭლოუს. დღესაც
შემორჩენილია ამ სოფელში უბანი (ადგილი) ჭალუო. ჭალა
მოხსენიებულია “აფხაზეთის საკათალიკოსო გლეხების დიდ
დავთარში” და სხვა დოკუმენტებში (პ. ინგოროყვა). ჭალა
ეკუთვნოდა თავად ჯაიანებს. ამ სოფელში დღემდე
შემორჩენილია უბნის სახელწოდება “ნაჯაიანუ”. ამავე
სახელის მატარებელი სოფლები ზუგდიდის და შორაპნის
მაზრებში. ამავე სახელს ატარებს სოფ. გულრიფშის,
ლანჩხუთის, ოზურგეთის და შუახევის რ-ნებში.

ჭანბა – კვიტოული, ოთარა ოჩამჩირის რ-ნი.

ჭანიბა – ჭანიეთი – ნოსირი, ჭანიორი – თეკლათი
სენაკის რ-ნი, ჭანიერი – სუჯუნა აბაშის რ-ნი, აჭანდარა
გუდაუთის რ-ნი, ჭანწათი ოზურგეთის რ-ნი, საჭინო ოჩამჩირის
რ-ნი.

ჭანტურიბა – საჭანტურიო ძველი აბაშა, ჭანტურიაში
ჭალი – სუჯუნა აბაშა რ-ნი, ჭვატურ – თამაკონი მარტვილის
რ-ნი, პირველი გალი გალის რ-ნი, ჯვარი წალენჯიხის რ-ნი.

ჭანუნგაია – ლეჭარაიე – საბერიო გალის რ-ნი,

ემგეთი ოჩამჩირის რ-ნი.

ჭატარი — ლიხნი გუდაუთის რ-ნი.

ჭაჭი — სოფ. ჭაჭიეთი ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჭადია — სოფ. მჭედლური ოჩამჩირის რ-ნი.

ჭელი — სოფ. კეიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

ჭაუი — ლეჭეჟიე, სოფ. ნაკიანი ჩხოროწყუს რ-ნი, დარჩელი ზუგდიდის რ-ნი.

ჭითანავა — ლეჭითანე — თამაკონი, ნაჭითანუ — ნახუნაუ მარტვილის რ-ნი, კორცხელი მდინარე ჭითაწყარი, ზუგდიდის რ-ნი, ნაჭითანავარი ხეთა ხობის რ-ნი.

ჭილაი — ნაჭილაო ს. ახალსოფელი სენაკის რ-ნი, კეიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

ჭილარი — ჭილარიეფიში რზენი (ჭილარიების ველი) სათ. ბეღიაში გალის რ-ნი.

ჭიჭალა — კორცხელი ზუგდიდის რ-ნი, ინჩხური მარტვილის რ-ნი, საჩინო წალენჯიხის რ-ნი.

ჭააღა — ჭკაღაში, ნაჭკაღუ (ნასამჭედარი) ზუგდიდის რ-ნი, ნაჭკაღუ ფიჩორაში გალისა რ-ნი, ნაჭკაღუ — ნაფიჩხუ ჩხოროწყუს რ-ნი, ნაჭკაღუ სენაკის რ-ნი, კეიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

ჭოლოკავა — ჭოლოკაში კარი — ლესიჭინე ჩხოროწყუს რ-ნი, ჭოლოკაში ნოხორი (ნასახლარი) ხუნწი მარტვილის რ-ნი.

ჭოჭა — საჭოჭუო — ეკი სენაკის რ-ნი, საჭოჭუო ხობის რ-ნი, საჭუჭუა, ს. ქვემო ჭალადიდში, სენაკის რ-ნი, საოფ. ხობის რ-ნი.

ჭუბაბრია — ჭუბაბრიაში ტყა (ჭუბაბრიას ტყე) გეჯეთი, ჭუბაბრიეფიში ნოხორუ (ნასახლარი) სენაკის რ-ნი, ოჭუბურე — სოფელი სოხუმის რ-ში.

ბ

ხაბურზანია — ხაბურზანიაში ნოხორი (ხაბურზანიას

ნასახლარი) ადგილი ჭითაწყარში ზუგდიდის რ-ნი, ხაბუ – ხაბუმე ჩხოროწყუს რ-ნი.

ხაზალა – ლეხაზალე, წალენჯიხის რ-ნი.

ხაინდრაპა – ლეხაინდრაპე სოფელი მარტვილის რ-ში.

ხაქოია – ხაკა მთაა სოხუმის რ-ში, ხაკი სოფელი ახალციხის რ-ში, ნახაკო ოთხი სოფლის: ლეჭოშიდე, ლეჭეთი, ლეფირცხელე და ლეაფხაზეს შესაყარში მდებარეობს ჩხოროწყუს რ-ში.

ხალაში – სოფ. ქობულეთის რ-ში (აჭარა), ხალიბე სოფლების: დიდი ხალიბე და პატარა ხალიბეს გაერკლებული სახელწოდება.

ხანგუა – ხანგუაში ღალა (ხანგუას ღელე) ღელე კორცხელში ზუგდიდის რ-ნი, ხანგუში ტყა (ხანგუს ტყე) ტყე დიხაზურგაში გალის რ-ნი.

ხანძია – ლიხნი გუდაუთის რ-ნი.

ხანძაპა – დასახლებაა ჩხოროწყუს რ-ნის ჭოლის თემის ტერიტორიაზე.

ხანჯარია – ხანჯარა, ღელე უშავათში, ფოცხოში სენაკის რ-ნი.

ხარაზია – ცხმორის ქედის რ-ნი, ბაღმარანი გულრიფშის რ-ნი.

ხარბაღია – მოლენი (გამოდმა), მელენი (გალმა) სახარბედიო – მენჯი, სახარბედიო – ხორში სენაკის რ-ნი.

ხარეპა – ლეხარაბე – ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი, ხარაბა ხონის რ-ნი, ნახარებუ – აბელათი, ნახარებუ – დაბა მარტვილი მარტვილის რ-ნი, შუა ხარება წალენჯიხის რ-ნი.

ხარჩილა – ლეხარჩილე, ხარჩილაში ნოხორი (ნასახლარი), ნოქალაქევი სენაკი რ-ნი, ლეწურწუმე ჩხოროწყუს რ-ნი, ხარჩილავა სოფ. ტყვარჩელში.

ხასია – ლეხასუე – ნაფიჩხუ ჩხოროწყუს რ-ნი, აჩიგვარა – ჭუბურხინჯი გალის რ-ნი.

ხაშაშა — ლეხაფე — გურძეში მარტვილის რ-ნი.

ხახუბაია — სახახუბაო გალის რ-ნი.

ხახუბია — სახახუბიო, ბელაი გალის რ-ნი.

ხახულია — ხახულიაში ლამა, ადგილი ლეწურწუმეში ჩხოროწყუს რ-ნი, ნახახულევი სოფელი ხონის რ-ში.

ხაჯალია — ხაჯალური ბორკილებს ქვია (კ.: გამსახურდია, 378).

ხათალია — ხეთა ისტორიული სოფელია ხობის რ-ში, ზემო და ქვემო ხეთი სოფელი ჩოხატაურის რ-ში.

ხათური — ხეთურიაში გაჭედილი, მარტვილის რ-ნი, სახეთურო — ონტოფო სენაკის რ-ნი.

ხელაია — სახელაიო სენაკის რ-ნი, ნახელუ — სუჯუნა, ხელიკვათანა აბაშის რ-ნი.

ხენგაშა — ნახენგუ სოფელი გალის რ-ში.

ხესია — ხეცერა სოფელი აბასთუმანში ზუგდიდის რ-ში, ახეცარა სოფელი ოჩამჩირის რ-ში, საჩაიე გრიგოლიშში, ხეციაში ნოხოტი (ხეცია ნასახლარი).

ხესური — სახეცურიო საჩაიე მენჯში, სენაკის რ-ნი, ახაცერა ს. აგუბედიის თემში.

ხვაშაია — ხვამლი (ხომლი) — მთაა კარსტული მღვიმეებით ლეჩხუმში.

ხვანძია — მოხსენიებულია გუდაუთის რ-ნის სოფელ ლიხნში.

ხვარეშია — ხვარაში მდინარე ოჩამჩირის რ-ში, ხვარეშიაში ღალა (ხვარეშიას ღელე) ღელე კორცხელში ზუგდიდის რ-ნი.

ხვითარი — ხვითა — აბედათი მარტვილის რ-ნი, ბარლეფი გალის რ-ნი, ხვითი სოფელი კასპის რ-ში.

ხვიჩია — სოფ. სახვიჩიო წალენჯიხის რ-ში, ლეხვიჩიე — თამაკონი, სახვიჩიო დიდი ჭყონი, მარტვილის რ-ნი, სახვიჩიო — ხორში სენაკის რ-ნი.

ხიტუა — ნახიტუ, ხიტუების ნასახლარი — სერგიეთი მარტვილის რ-ნი.

სოგელია — ხობი, რაიონის ცენტრი დასავლეთ საქართველოში, მეორე ხობის ს. ხობის რ-ში.

სონელია — ხონი რაიონის ცენტრია დასავლეთ საქართველოში.

სორაპა — ხორიათი დაბა მარტვილი, ხორაში გაჭედილი, ხორაში ნოხორუ (ნასახლარი), ონოლია მარვილის რ-ნი, ლეხორის (სახორიეს) ოხვამე (სალოცავი), სახვარა — ლესიჭინე ჩხოროწყეს რ-ნი, ხორეთი სოფ. ლანჩხუთის რ-ში. სხვარა (ხორავა) — ოჩხომური ჩხოროწყეს რ-ნი, ჯვარის მაზრა, აქ არსებობდა “სახვარაო ეკლესია”.

სორგელია — ხორგა დასახლება ხობის რ-ში.

სორშია — ხორში სოფელი სენაკის რ-ში.

სოფარიცა — სახოფერიო, სენაკის რ-ნი, ხოფი — სოფელი გუდაუთის რ-ში.

სოფარია — ხოსტა სოფელია კრასნოდარის მხარეში, ხოშტი სენაკის რ-ში.

სოჭოლაპა — ხოჭავა, სახოჭოლავერ, შუა ქვალონი ხობის რ-ნი.

სოჯაპა — ოხოჯა ს. აგუბედიაში გალისა და ოჩაძირის რ-ში, ღელე ჯიხასკარში ზუგდიდის რ-ნი, კირცხში ჩხოროწყეს რ-ნი, მთა ტალერში, ოხოჯური ადგილი ზურზუში, სათ. თაიაში, ზუშში ჩხოროწყეს რ-ნი, ფოცხოში, სალხინოში, გაჭედილში, ობუჯში, თამაკონში, მიქავაში მარტვილის რ-ნი.

სუბლარიცა — ხიბულა ზუგდიდის რ-ნი.

სუბუა — სოფელი უშაფათი, სენაკის რ-ნი.

სუბილაპა — სოფელი ჯგალი, წალენჯიხის რ-ნი, ეკი ზუგდიდის რ-ნი.

სუბუნიცა — სახუბუნიო — ახუთი ჩხოროწყეს რ-ნი, თხუბუნი — მაჭარა გულრიფშის რ-ნი.

სუბუტია — ხუბუტიაში ნაწისქვილი (ხუბუტიას ნაწისქვილარი) ჩხოროწყეს რ-ნი, დაბა წალენჯიხა, წლენჯიხის რ-ნი.

სულორდაპა — ხულო რაიონის ცენტრია აჭარაში.

ხუმაბია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ხუმზია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ხუნტაუ — სახუნტუო უბანია ჩხოროწყუს რ-ში.

ხუნძია — სოფელი ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ხუნჯარია — ზემო ხუნწი, ქვემო ხუნწი, პატარა ხუნწი, ს. მზიურში, აგუბედიაში გალისა და მარტვილის რ.

ხუნჯუა — ხუნჯულარი მარტვილის რ-ნი, ხუნჯულური სოფელი სამტრედიის რ-ში, მახუნჯია — მზიური სოფელი გალის რ-ში.

ხუნჯარია — ზემო ხუნწი, ქვემო ხუნწი, პატარა ხუნწი სოფლებია მზიურში, აგუბედიაში გალისა და მარტვილის რ-ში.

ხურსია — ხურცემწყუ წყარო ნაკიანში ჩხოროწყუს რ-ნი, ნახურცილავო გურბემი, ნახურციუ (სახურციალი) მარტვილის რ-ნი, ლეხურცილე — უმაფათი, ხურცილიაში ჭალე, სენაკის რ-ნი, ნახურცილუ გურბემი, აბდათი, გორდი მარტვილის რ-ნი.

ხურხუნძია — სოფელი ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ხუფანია — სოფელი გუდავა გალის რ-ნი, ორულუ ზუგდიდის რ-ში.

ხუსია — გეჯეთი, სენაკის რ-ნი.

ხუსუა — ლეხუხუეში ოჩაიე (სახუხუოს საჩაიე) საჩაიე კიწიაში მარტვილის რ-ნი.

ხუსუნია — ხუხუნეფიში ჭალე (ხუხუნების ჭალა) ჭალა ჭითაწყარში, ზუგდიდის რ-ნი, ხუხუნიაში ენალეფი (ხუხუნიას გადანავერდნი) მარტვილის რ-ნი, ხუხუნი დასახლებაა ტუაფსესთან.

ჟ

ჯაბუა — სოფელი კინდლი ოჩამჩირის რ-ნი.

ჯაბუნაუა — ნაჯაგუნუ ადგილი ჩხოროწყუს რ-ნის სოფელ მეორე ჭოლის ლეჯომიდეს ტერიტორიაზე, ნაჯაგუ

– ნასოფლარია ქვედა ჩხოროწყუში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჯაჟახია – ნაჯავახო მარტვილის რ-ნი, საჯავახო სოფელი სამტრედიის რ-ში.

ჯაჟხანშია – ნაგვაზოუ ზუგდიდის რ-ნი.

ჯაიანი – ჯაიანიში ტყა (ჯაიანის ტყე) თამაკონი, ჯაიანიში ნაწისქვილ (ჯაიანის ნაწისქვილარი) გურძემი, ჯაიანიში ნამარანუ კიწია, მარტვილის რ-ნი, ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჯალალონია – საჯალალონიო – ახუთი, ლეწურწყუმე – ჯუმითი ჩხოროწყუს რ-ნი, ჯალალონიაში ნაკარუ (ჯალალონიას ნაკარავი) სენაკის რ-ნი, ჯალალონიების ოჩაიე იმავე რ-ში.

ჯამია – ჯამლარია, ჯამია დაბა მარტვილში, მარტვილის რ-ნი, ადგილი ცაიშში, ზუგდიდის რ-ნი.

ჯანია – ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ჯანაშია – ჯანაშური, ჯაიანების უბანი – ხაბუმე ჩხოროწყუს რ-ნი, ლეჯანაშე – თამაკონი, ნამკოლუ, ჯანაშიაში ნოხორუ (ნასახლარი) – სერგიეთი, ჯანაშიაში კარი – სერგიეთი, ლეჯანასე – თამაკონი, მარტვილის რ-ნი.

ჯანთუა – ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ჯანიძია – სოფელი ბალმარანი გულრიფშის რ-ნი.

ჯანჯღაპა – საჯანჯღაო ძველი სენაკი, სენაკი რ-ნი, აბელათი მარტვილის რ-ნი, ბალმარანი, გულრიფშის რ-ნი.

ჯაპაპა – ოჯაპე, მც. ჯაპპი, დარჩელი, ზუგდიდის რ-ნი.

ჯაპანია – საჭაპანო მთა ტალერში მარტვილის რ-ნი, ჭაპანაში ჭალე, სათ. ძველ სენაკში, ჯაპონა სათ. ქვ. ჩხოროწყუში, ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჯარია – ჯარიეფიში ნოხორი (ჯარიების ნასახლარი) სენაკის რ-ნი.

ჯაუარია – სოფელი ნაფიჩხუ, ჩხოროწყუს რ-ნი, ჯაუარიაში ნოხორუ (ჯაუარიას ნასახლარი), სალხინო, მარტვილის რ-ნი.

ჯაშია — ლეჯაშე, ტყე ხუნწში, სენაკის რ-ნი.

ჯახია — ჯახიაში ნოხორუ (ჯახიას ნასახლარი) გეჯეთი, სენაკის რ-ნი, ჯახაური სოფელი ხულოს რ-ში.

ჯახუა — ლეჯახუე, ნაჯახუ — კიწია, მარტვილის რ-ნი, ნაჯახუ ჩხოროწყუს რ-ნი, აჯახუ გუდაუთის რ-ნი, ნაჯახუ — ნოქალაქევი სენაკის რ-ნი.

ჯგერანია — ჯგერანი, ოჩამჩირის რ-ნი, ჯგემარიონი — ნამკოლუ მარტვილის რ-ნი, ჯგემარიონი მეორე ჭოლა, ლეჯომიდე ს ტერიტორიაზე, ჩხოროწყუს რ-ნი, ჯგემარიონი — მზიური გალის რ-ნი.

ჯგიტონია — ჯგიტონაში სუკი (ჯგიტონას ბორცვი) ადგილი ობუჯში წალ. რ-ნი.

ჯგუნჯგია — ჭუბურხინჯი, გალის რ-ნი.

ჯარბანია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ჯაუჯა — მზიური, პირველი გალი, გალის რ-ნი.

ჯაბანაძე — ლეჯებე (საჯებენავო) ადგილი ლეწურწუმებში ჩხოროწყუს რ-ნი.

ჯიბანია — ჯიგანი სოფელი გალის რ-ში.

ჯიბანია — ჯეგეთა (წმ. გიორგის მთა) მთა ხობში, ჯეგეთაში, გორ. ცაიშში, ხამისკურში ხობის რ-ნი.

ჯიშია — სოფელი მუხური.

ჯინორია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ჯინჯია — ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ჯიშისგანია — სოფ. აფიცხუ, გუდაუთის რ-ნი.

ჯინჯოლაძე — სოფელი კინდლი, მოქვი, ფოქევიში ოჩამჩირის რ-ნი.

ჯინჯუა — სოფ. ლიხნი, გუდაუთის რ-ნი.

ჯიქია — ჯიქთუბანი სოფ. სამტრედიის რ-ში, საჯიქო — ხორში, საჯიქო — მენჯი, ჯიქიაში ნოხორი (ნასახლარი) — ნოქალაქევი, ჯიქიაში ნაკარუ (ნაკარავი) სენაკის რ-ნი, ლეჯიქე — კირცხი, ლეჯიქე — ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი, ნოჯიკეთი სოფელი დუშეთის რ-ში, ჯიქია — ლიხნი გუდაუთის რ-ნი, საჩაიე ცაიშში ზუგდიდის რ-ნი.

ჯიჯონია — ღია, წალენჯიხის რ-ნი.

ჯიხაია — სოფელი ჯიხა ხონის რ-ნი, ჯიხაში სამტრედიის რ-ში. ჯიხაში კარღე (შვეული კლდე) კლდე ჩხოროწყუს რ-ნის სოფ. პირველი ჭოდის ტერიტორიაზე, ნაჯიხი ადგილი ინგირში, ზუგდიდის რ-ნი, გორ. საბერიოში, ნაჯიხუ სათ. ზემო ჭალადიში, ტყე ხუნწში, ადგილი ეკში, სენაკის რ-ნი.

ჯიხორია — ნაჯიხორუ გალის რ-ნი.

ჯიჯაპა — საჯიჯაო ხობის რ-ნი.

ჯიჯელაპა — საჯიჯაო — ახუთი ჩხოროწყუს რ-ნი, საჯინჯელო — ფოცხო, სენაკის რ-ნი.

ჯოგაპა — ლეჯობე — ლეწურწუმე ჩხოროწყუს რ-ნი, ჯობრია — აძიბუა ოჩამჩირის რ-ნი, რეჩხი გალის რ-ნი, ჯობავაში სუკი (ბორცვი), რეჩხო — ცხირი გალის რ-ნი.

ჯოლია — ლეჯოლიე წალენჯიხის რ-ნი; ჯოლევი მარტვილის რ-ნი, საჯოლიე — ჭალადიდი, ჯოლიაში გიმნაზი (განაყიდი) ეკი სენაკის რ-ნი, ოჯოლა სოფ. ტყიბულის რ-ში.

ჯოლოგუა — ჩხოროწყუს რ-ნი, ჯოლოგუაში ნოტონი (ნამრავლი) ხორში სენაკის რ-ნი, სოხუმში, გაგრაში.

ჯოლოხაპა — ლეჯოლოხე (მიქავა) სოფ. წალენჯიხის რ-ში.

ჯომიდაპა — მინდა სოფ. ხაბუმის ოჩხომურის დაეაებაზე, ლეჯომიდე — ჯომიდავების ნასახლარი მეორე ჭოდის ტერიტორიაზე, საბერიო — გალის რ-ნი, კოჩარა ოჩამჩირის რ-ნი.

ჯონია — ორპირი ტყიბულის რ-ნი.

ჯორჯიპია — სოფ. კვიტოული ოჩამჩირის რ-ნი.

ჯოლორია — ჯოლორიაში წყურგილი (ჯოლორიას წყარო), წყარო ღიაში ზუგდიდის რ-ნი, ჯოლორიაში ღალე, ღელე ნაკიანში ჩხოროწყუს რ-ნი, ოჯოლორე — მდინარე გალის რ-ში, გაგიდის მარჯვენა შენაკადი.

ჯოჯუა — ლეჯოჯუე — ლეძაძაძე, სენაკის რ-ნი,

ლიხნი გუდაუთის რ-ნი, შქაწყარი ოჩამჩირის რ-ნი.

ჯუმიტია — ჯუმი სოფელი და მდინარე სენაკის რ-ში.

ჯურუშია — ჯურუშიაში ნოხორი (ჯურუშიას ნასახლარი) ადგილი მიქაეაში, წალ. რ-ნი.

ჯღაბელია — საჯღაბიო, ს. გეჯეთი სენაკის რ-ნი.

ჯღარკაჲა — ლეკლარკე, საჯღარკაო, ს. ნაგვაზოვოში, მარტვილის რ-ნი.

* ცხრილში ჩამოთვლილი ყველა სოფელში შედის ხელვაჩაურის რაიონში.

** ფჩხილებში ნაჩვენებია გეარის ადრინდელი ფორმა ან პატრონი — ქვედა სამება.

თეიმურაზ აჩუბაძე

აფხაზთა დასახლება აჭარაში

ბათუმი
1988

**აფხაზთა გვარები, რომელთა
წამომადგენლები ადრე ცხოვრობდნენ
აჭარაში.**

(აჩუგბა, აფხაზთა დასახლება აჭარაში, ბათუმი 1988, გვ.
47-49)

აგრას	აწისხუა	გაან
ადლეიგა	ახეიგა	გადგა
აეიძგა	ბარას	გაშარა
აილისირგა	განგა	გითარგა
აიიგ-იუა	გუთგა	ვიგაია
აქგა	გლაშგა	სამანგა
ამაგა	გაბლია	ტუშგა
აპაპათ	გაგნია	ფსარდია
არასჟუა	გურამგა	ქარდგა
არდგა	დეღგა	ეფგალ-იუა
(არედგა)	ეკგა	ჟესგა
არინდგა	ქიძგა	ჩეჩერ-იუა
არიგა	ლაქრგა	ჩუაზ
არჭგა	ლაშქათ-იუა	წვიჯგა
ასეიხსუა	ლოლუა	ხაქუგა
აუჟიხგა	ლოგა	ჯიგგა
აჩგა	ლუსგა	შინდუგა
		პაჭვიუა

1962 წელს, ნიუ-იორკელმა სწავლულებმა ბ. ო. უნბეგაუნმა, 1972 წელს ინგლისურ ენაზე გამოსცა წიგნი სათაურით “444 გვ.) ქვესათაურში: 2. “ქართული წარმოების გვარები” აღნიშნულია:

“К рассмотренным картвельским фамилиям следует еще добавить абхазские фамилии. Абхазский язык, вместе черкесским и кабардинским, принадлежит к другой, северо-кавказской группе. Однако в географическом, политическом и культурном отношении Абхазия относилась к Грузии, являясь её северо-восточной провинцией. В настоящее время абхазцы составляют лишь 15% (около 75 тыс.) населения Абхазии”.

დღევნდელი აფხაზეთი ადრე ანტიკური ხანიდან ქართველური ტომებით დასახლებული, რომლებიც საუკუნეების მანძილზე ხშირად განიცდიდნენ მტერთა შემოსევას, რბევა-აწიოებას, თვით ფიზიკურ განადგურებასაც კი, რაც ხელსაყრელ პირობებს ქმნიდა აქ არაქართული მოდგმის ტომთა დამკვიდრებისათვის. იგივე მოვლენებს ჰქონდა ადგილი ისეთ კუთხეებში, როგორიცაა: სამცხე-საათაბაგო, მესხეთ-ჯავახეთი, აჭარა, ქვემო ქართლი, კახეთის ნაწილი და სამაჩაბლო.

აფხაზეთი რომ ძირძველი ქართული მიწა-წყალია, ამაზე მრავალი ფაქტორი მეტყველებს: აფხაზეთის ძველი ტოპონიმიკა ძირითადად ქართულია (უპირველესად ზანურ-სვანური), აფხაზეთში არ არსებობს არც ერთი არაქართული მატერიალური კულტურის ძეგლი, აფხაზი ეროვნების დაახლოებით 80% ქართულ გვარებს ატარებს და სხვა.

სახელწოდება “აფხაზი” მომდინარეობს “ბასყ-ბასხ-აბასხ-აფხაზ” ქართული სიტყვისაგან, რომელიც ძველ ბერძნულში დამკვიდრდა ფორმით “აბაზგ”. ისე რომ ფონეტიკური და შინაარსობრივი თვალსაზრისით “აფხაზი” და “აფსუა” სხვადასხვა ცნებებია და ერთმანეთთან არაფერი

აქეთ საერთო. აფხაზებმა კარგად იციან საკუთარი ვინაობა და ისიც, თუ რატომ ხმარობენ თავიანთ სატომო სახელიდან აფსუას და აფხაზს. აფხაზები მათ ეწოდებათ XV-XVI საუკუნეებიდან, როცა აფხაზეთის მოსახლეობა კარგავს პოლიტიკური პეგემონობის პორტრეტს და მის ნაცვლად აქ აღიღეურ-ჩერქეზული ეთნიკური ელემენტი იწყებს მომძლავრებას, რომელმაც XVII საუკუნის ბოლოსათვის ენგურამდე შესძლო ტერიტორიის დაპყრობა (იხ. ქსე, ტ.2, გვ.31, ი. ანთელავა, ზ. ანჩაბაძე).

სულ რაღაც 17%-მა აფხაზმა ხელში ჩაიგდო მართველობის სადავეები და დაიწყო ტერიტორიაზე მცხოვრები სხვა ხალხებისა და განსაკუთრებით არაქართველების შევიწროება. ამგვარმა მოქმედებამ განსაკუთრებული წარმატება მოიპოვა სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ, საბჭოთა სისტემის პირობებში, ამას სხვათა (გარედან) მხარდაჭერით იოლად ახერხებდნენ აფხაზთა და ქართველთა ისეთი განსახლების პირობებში რაიონების მიხედვით, როცა ქ. გაგრაში ცხოვრობდა სულ – 81 369, აქედან ქართველი – 21 575; აფხაზი – 7 028; გუდაუთის რაიონი – 59 146, აქედან აფხაზი – 30 541, ქართველი – 7 699; ქ. სოხუმი – 121 406, აქედან ქართველი – 49 460, აფხაზი – 14 922; სოხუმის რაიონი – 39 765, აქედან ქართველი – 17 546, აფხაზი – 1 196; გულრიფშის რაიონი – 57 122, აქედან ქართველი – 29 014, აფხაზი – 1 311; ოჩამჩირის რაიონი – 75 808, აქედან ქართველი – 34 800, აფხაზი – 27 640; გალის რაიონი – 79 140, აქედან ქართველი – 74 712, აფხაზი – 621; ქ. ტყვარჩელი – 21 578, აქედან ქართველი – 5 086, აფხაზი – 9 202 (1989 წლის მონაცემები, იხ. თეიმურაზ მიბჩუანი, ჟურნალი “მნათობი”, 1995 წ. №12).

ქართველთა ასეთი თანაფარდობისას, ქართველური გვარების მქონეთა 80%-ზე მეტი აფხაზადაა ჩაწერილი. მსგავსი სურათი ძალზე მარტივი ასახსნელია. ქართველს

სამსახურს არ მისცემდნენ, თუ იგი აფხაზად არ დაეწერებოდა, უბრალოდ არ იაფხაზებდა, ხშირად მიხდებოდა სოხუმში ჩასვლა და ერთხელ აფხაზეთის კულტურის მინისტრის მოადგილეს მ. ხორაევს ეუთხარი: აკაკი ხორაევა ქართველი კაცია, ჩვენი თეატრალური ხელოვნების მშვენება და სიამაყე, თქვენი სისხლით ნათესავი, თქვენ აფხაზობთ და სუფრაც აფხაზურ წესზე მიგყავთ, რაშია საქმე-ჩეთქი? მან დაფიქრების გარეშე მომიგო: “რომ არ მეაფხაზნა, ახლა ამ სუფრის თამადა არ ვიქნებოდით”.

ჯერ იყო და სუფიქს ბა-ზე აფხაზებმა მონოპოლია გამოაცხადეს, ბა-ზე დაბოლოებული გვარით ყველა აფხაზი, შემდგომში კი ანგარიშმიუცემლად რაჭველი, ქართლელი, იმერელი და ა. შ. აფხაზად ჩაწერეს. სწორედ ამის მეოხებით იყო, რომ 1959 წლის მოსახლეობის აღწერით 39 ათასიდან აფხაზი, 1979 აღწერისას 81 ათასი გახდა. ჩვენ კი ქართველებს პირში წყალი გვონდა ჩაგუბებული და ხმა-კრინტსაც კი არ ვიღებდით. იმჟამინდელმა ხელმძღვანელობამ იცოდა, თუ საით მიჰყავდა საქმე აფხაზთა ექსტრემისტ ლიდერებს, მაგრამ ურთიერთობის გამწვავებას ერიდებოდნენ, ყველა მოთხოვნას ჭირვეული ბავშვივით უსრულებდნენ და აი, ბოლოსდაბოლოს კოკასა შინა რაც იდგა, გადმოანთხიეს და საკუთარი მიწა-წყლიდან ქართველი კაცი განდევნეს.

გიყვარდეს, ბოლო ხანებში დაუფაცურდებით. დაიწერა და დაიბეჭდა არაერთი წიგნი თუ სტატია, მაგრამ ვილა გიჯერებს, სად ვიყავით ქართველი მეცნიერები აქამდე...

თუმცა მართალ თქმაი არასდროს არაა გვიან, როგორც . თქმულა “თქმით ჭმუნვა მაინც შემცირდების.”

ბატონი გაიოზ ერაძე უაღრესად მართებული პოზიციებიდან ასაბუთებს, სუფიქსი ბა ისევე ძველია და ქართველური, ქართული, როგორც სუფიქსი ში. “როგორც გაირკვა, ქართველური სიტყვიერი ერთობის არქაული სიღრმეებიდან არის წარმომდგარი შთამომავლობის მიმანიშნებელი მარცვლები: “აბა” “აფხაზურ სამკუთხედში”,

როგორც ჩვენ ვფიქრობთ, მთიული ზანებიდან შემორჩენილი და “ში” ჭანეთის სინამდვილეში არსებული.

...მიგვაჩნია, რომ კავკასიელი მთიელი ზანები შეიძლება ეუწოდოთ ეთნიკური ჯგუფის იმ ნაწილს, რომელსაც მოიცავს ქართველი სიტყვა აფხაზი. სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ცნობებში და სხვადასხვა ენაზე მოხსენიებული შემდეგი სახელები: აბასგები, აბასკები, აბასხები (ქართულად აბაზლები), ჰქმნიან ერთ საწყისს, შემდეგ შეკუმშული, სხვადასხვა ისეთი ტერმინისათვის, როგორიცაა ა-(ბა)-(ზ)-ები, ა-(ბა)-ც-ები, ა (ფ) (ს) ები ანუ ა (ფ) (ს) არები, რაც იგივეა ა-(ფ) (ს) უა და წარმოადგენს ერთი და იგივე ეთნიკური მასის სხვადასხვა ნაირსახელოს, ქართული ბგერათსიმბოლოს ელემენტებით: ყველა აბაზლი (აბაზი) არის აფხაზი, მაგრამ ყველა აფხაზი არ არის აბაზლი.

არსებობს ამ ორი მარცვლის გამაერთიანებელი სიტყვაც (ბა)-(დი)-ში ანუ შვილისშვილი, რომელშიც ერთი შვილი ზანურად არის წარმოდგენილი – “აბა”, ზოლო მეორე, მისი შვილი ჭანურად “ში”, ამ ორი მარცვლის შემაკავშირებელი მარცვალი “დი” კი არის დედა ანუ დია.

ისეთ თითქოსდა მარტივ სიტყვას, როგორიცაა (ბა) (დე) თავისი მინიშნებით ფონეტიკა გააჩნია. “ბადელ ითქმის ქსელი დედაზრდილისა” – გვიმარტავს სულხან-საბა, ანუ “ბა” არის ზრდილი, ნაყარი, ნაყოფთა სიმრავლე.

ორმაგად მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ წოვა თუშურად ანუ (ბა) ენაზე შვილის შესატყვისი არის (ბა)-(დე) რი, რაც მეტყველებს ამ ზოგადქართველური საწყისური ფონეტიკური მარცვლის ერთობლიობის მიმანიშნებელ თვისებაზე.

ზოგადად, მარცვალ “ბა”-ს ძირითად მნიშვნელობას მრავალი ქართული შთამომავლობის მიმანიშნებელი სიტყვა უკავშირდება, როგორებიცაა: (ბა)ლლი, (ბა)ია, (ბა)ლხა, (ბა)რტყი, (ბა)ტკანი, (ბა)ბუა, (ბა)გა და სხვა. (ბა)გას გაფართოებულ მნიშვნელობას იძლევა მისი გამოყენება ახალი ვენახის

სახელად.

ასევე, საკუთარის, სისავსის, გამრავლების, გამრავლების, მრავლობითობის კონტექსტში იხმარება ქართული სიტყვა (ბა)დრი – “გავსილი მთვარე” (სულხან-საბა) (იხ. გ. ერადე, აფხაზური არა ქართული. გაზ. “მამული” №7 თებერვალი. 1993).

“ბა”, რომელიც ზოგიერთმა ქართველმა მეცნიერმა აფხაზებს გადაუღოცა და შთააგონა, რომ ამ სუფიქსით დაბოლოებული გვარი აფხაზურიაო, დღეს ეს ლაფსუსი ფრთებს ასხამს ვლადი-სლავებს და სტანი-სლავებს და თავს უფლებას აძლევენ, რაც ჭკუაში მოუვათ ის წერონ და აქვეყნონ ჟურნალ-გაზეთებში.

სუფიქსი ბა რომ ქართულია (და უძველესი) ადასტურებს მთელი რიგი გვარები, რომლებსაც ისინი ზოგჯერ შემადგენელ ნაწილაკად, ხშირად კი ორმაგი სუფიქსით გაწყობილ ქართულ გვარებში გვხვდება. ასეთებია: ათა-ბა-გი-შვილი, ანჩა-ბა-ძე, არა-ბა-შვილი, ალესა-ბა-ძე (ალსა-ბა-ძე), ბარა-ბა-ძე, ბარბა-ქა-ძე, აგზო-ბა-ვა, გო-ბა-ძე, გუხ-ბა-ზი, დიდუ-ბა-შვილი, დიდუ-ბა-ძე, ეზუგ-ბა-ია, ეჯი-ბა-შვილი, ზა-ბა-ხიძე, ზიზი-ბა-ძე, ზუ-ბა-ლა-შვილი, ზუ-ბა-შვილი, ზუხ-ბა-ია, იო-ბა-შვილი, იოსე-ბა-შვილი, კაკა-ბა-ძე, კენკე-ბა-შვილი, კო-ბა-იძე, კუზი-ბა-შვილი, ლა-ბა-ძე, ლათი-ბა-შვილი, მაუ-ბა-რა-შვილი, მუშამ-ბა-იძე, მშვიდო-ბა-ძე, ნასი-ბა-შვილი, ნალე-ბა-შვილი, ნე-ბა-ძე, ნიქა-ბა-ძე, რაჯი-ბა-შვილი, რო-ბა-ქი-ძე, როსე-ბა-შვილი, რუ-ბა-შვილი, სი-ბა-შვილი, სუმ-ბა-ძე (ზუმ-ბა-ძე), ურიგე-ბა-ძე, ქარა-ბა-კი, ქე-ბა-ძე, ქირი-ბა-ია, ქიწ-ბა-შვილი, ქეVძე, ქუმ-ბა-რა-შვილი, ლამ-ბა-შიძე, ლარი-ბა-შვილი, ყოლია, დოლ-ბა-ია, ყურშე-ბა-ძე, სალი-ბა-შვილი, შარ-ბა-თი-ძე, შარუ-ბა-ნა-შვილი, შხვაცა-ბა-ია, ჩალა-ბა-შვილი, ჩანჩი-ბა-ძე, ჩელე-ბა-ძე, ცი-ბა-ძე, ციქო-ბა-ძე, ცხოვრე-ბა-შვილი, ცხოვრე-ბა-ძე, ძინძი-ბა-ძე, ძა-ბა-შვილი, ჭარ-ბა-ძე, ჭუმ-ბა-ძე, ზა-ბა-ზი, ხარა-ბა-ძე, ხარე-ბა-ვა, ხიზამ-ბა-რე-ლი, ხორ-ბა-ლა-ძე, ხოხო-ბა-შვილი, ჯალა-ბა-შვილი, ჯალა-ბა-ური, ჯანგე-ბა-შვილი, ჯი-

ბა-შვილი, ჯუღა-ბა-შვილი...

ალიბ-ბა-რა-შვილი, აჩი-ბა-ია, აჩი-ბა-ძე, არა-ბა-შვილი, არო-ბა-ძე, ახო-ბა-ძე, აბულ-ბა-ია, აძირ-ბა-ია, ავია-ბა-ია, აკიშ-ბა-ია, აღში-ბა-ია, მ-ბა-ლია, ბზო-ბა-ვა, გუჯ-აბ-ია, თაენ-აბ-ია, თარ-ბა-ია, ლა-ბა-შია, რა-ბა-ია, გოგე-ბა-შვილი, გოგი-ბა-შვილი, ბღ-ბა-ია, ბან-ბა-ვა, ბან-ბა-ია, ბან-ბა-ხა-შვილი, ბან-ბა-სი-შვილი, ბუთ-ბა-ია, უზ-ბა-ია, უკლე-ბა, ქეშ-ბა-ია, ქაჩი-ბა-ია, ქაცი-ბა-ია, ქელ-ბა-ქი-ანი, ქეც-ბა-ია, ქვა-ბა-ლია, ქართ-ბა-ია, ჩიქო-ბა-ვა, ჩილო-ბა-რგია, ცამ-ბა-ია, ცან-ბა (ჭან-ბა, ჩამ-ბა), ციცხუ-ბა-ია, წარღ-ბა-ია, წიწი-ბა-ია, წუმ-ბა-ია და სხვა.

ქართული წარმოშობის აფხაზთა 80%-მდე ატარებს ქართულ გვარებს. აი ისინიც: აბაკელია, აფშილავა, აბაშიძე, აღუშვა, აკობია, აქირთავა, აღანია, აღასანია, ამილახვარი, ანთელავა, ანუა, ანაბაძე, არათელია, არაქენია, არსანია, არჩანია, ასათიანი, ახალაია, ახლაძე, ახვლედიანი, აშხარავა, აშხარცავა, აშხაკლია, ბარქია, ბასარია, ბარკალია, ბანია, ბეია, ბენია, ბერაია, ბერულავა, ბესელია, ბესლანაძე, ბიგვა, ბუღლავა, ბენია, ბებია, ბიფუა, ბოკუჩავა, ბუკმა, ბუევა, გაბელია, გაბესკირია, გაბისონია, გაბიდაია, გაბრავა, გაბრანია, გაბუნია, გაგუა, გადელია, გადლია, ბაროგანჯია, ბარამია, განცია, გარცკინა, გვაძია, გვაყლია, გვაზავა, გვალია, გვარამია, გვასალია, გვინჯია, გვიჩია, გეგენავა, გეგუა, გერია, გერხელია, გოგონია, გოგუა, გოლანძია, გამცია, გამხარდია, გულუა (გულია), გულორდავა, გუნარია, გუნია, გურგუა, ლურცკია, დავითაია, დამენია, დარსალია, დარცმელია, დღებია, დევიძე, ჯაფარიძე, ჟენია, ჯიბლაძე, ჯინჯოლია, ძაგანია, ძიძარია, ღოჩია, ღელუჩავა, ღუმევა, ღუნდუა, ვარდანია, ვარდაია, ვეკუა, ზანთარია, ზაქარია, ზარანდია, ზარქუა, ზინზიბაძე, გულარია, იაშვილი, კაკვა, ქართავა, ქორთუა, კორსანტია, კოტუა, კოლონია, კულასვა, კუბრავა, კუბრავა, კურასქუა, ქუთელია, ქუჩებერია, კუხალეიშვილი, ლაბახუა, ლაგვილავა, ლაზარია, ლასურია, ლაღიძე, ლოგუა, ლოლუა, ლომია, ლომია, მაკაჩვა, მაღია, მანია, მანგაძე, მარჯანია, მარხულია, თაყაიშვილი, ქაჯაია, კაკალია, კაკლანია, კაკლანია, კაქუჩია, კალანდია, ყალიჩავა, კამცია, ქანთარია, ქარდავა, ქარჩავა,

ქასლანაია, კაცია, ქაბაჩავა, ქვაბანძია, კვარცხალაია, კვასია, კვარაცხელია, ქვარჩელაია, ქვაკაბაია, ქვაჩაზია, კვეკვესკირი, ქვარჩია, კეკეჩია, კეკეჩინა, კელია, კიზირია, კილასონია, კილაძე, კირტავა, კირთაძე, კირკინაძე, მარშანია, ბატუა, იეზონია, მელაძე, მირცხულავა, მონჯია, მინჯია, მიქაძე, მიქაია, მექვაბია, მზონჯია, ნორმანია, ნინუა, ნიშნიანი, ნოზაძე, ოდიშარია, ოკუჯავა, ოსია, ორჯონიკიძე, ოჩიგავა, ფალანძია, პანტია, ფანცულაია, ფანავა, პაპასკირი, პაპასქუა, პატია, ფაცაცია, ფაჩულია, ფაჩალია, ფილია, კობაზია, ყოლბაია, კოკოსკერია, ქონთარია (ქანთარია), კონჯარია, მირცხულავა, საქანია, სალაყაია, სალია, სამსონია, სანაია, სონღულია, სანიკიძე, სარია, სარსანია, სართანია, სიჭინავა, ტაბაღუა, თარია, თარინავა, ტყეუჩავა, ტორჩინავა, ტორჩუა, შერეაშიძე, შაკაია, შმათავა, შარია, შოუა, ჩაბრავა, ჩაქვეტაძე, რამაკიძე, რეკვავა, როსტობანა, საბუა, საბეკია, საღარია, ქელია, ჩენგელია, ჩენია, ჭითანავა, ჭკადუა, ჭოლორია, ჩხოტუა, ცაბრია, ცეცხლაძე, ციკოლია, წულუკია, ხალია, ხარბელია, ხარაბუა, ხარჩილავა, ხეცია, ხენგია, ხიდაშული, ხოჯავა, ჩამგუა, ჩანგულია, ჩასანია, ჩაფრავა, ჩაჩხალია, ჭელიძე, ჩემია, ჩერქეზია, ჩიჭოვანი, ჩიხლაძე, ჭყონია, ჩიჩუა, ჩხეიზე, წერეთელი, ცინარია, ცოლბეზია, ხაზალია, ხარაზია, ხარაზალია, ხარიბავა, ხასაია, ხვარცკია, ხვინთია, ხონელია, ხუბუტია.

დანარჩენ აფხაზთა რიცხვს ზრდიან ჩრდილო-კავკასიური წარმოშობის აფხაზები 12-13% (აბაჟე, აღან, ამფარ, ბგუეც, ახბა, არგუ, აცუხბა...) და ლაზური, თურქული, სპარსული, რუსული და სხვა წარმოშობის აფხაზები: აეს-ოღლი, ისკანდერ, ქურთ-ოღლი, დადალატი, იმურ-ოღლი, სემიჯ-ოღლი, ხაგუიში, თუშანოვი, ერმილოვი, აჭარ-ოღლი, ქარიალ-ოღლი, მოლ-ოღლი, ზეჟირ-ოღლი, ოზგან, ხალბად, ხეიტიში, ხალვაში, ივანოვი

(იხ. თეიმურაზ შიგინანი. აფხაზეთი. სეპარატიზმის სისხლიან ნაჰალაჰა. თბ. 1994).

წიგნი დასაბეჭდად იყო გამზადებული როცა გაზეთში "საქართველო" (დამატება №1, აფხაზეთი, მარტი) დაიბეჭდა

ცნობილი ისტორიკოს-მკვლევარ გერონტი გასკიანის მეცნიერული პუბლიკაცია “ძველია აფხაზეთი”.

ჩვენი ინტერესის სფეროსთვის ძალზე მნიშვნელოვანი მასალაა გადმოცემული გ. გასკიანის ნაწარმოებში. ჩვენს თავს უფლებას ვაძლევთ ვრცლად მოვიხსენიოთ იქედან აღვიღებო.

ავტორიც მოწმობს და ცალსახად აღნიშნავს, რომ თანამედროვე აფხაზები გენეტიკურად ორი სხვადასხვა ეთნიკური ხალხისაგან შედგება. საკუთრივ აფხაზების ანუ ძველი ქართველებისაგან და აფსუების ანუ ძველი ადიღე-ჩერქეზებისაგან (უპირატესად ჩერქეზული მოდგმის აბაზებისაგან). ამიტომაც, რომ აფხაზთა ამ ნაწილის თვით სახელწოდება “აფსუა” მხოლოდ გვიან (XVII საუკუნის შემდეგ) გაჩნდა და განმტკიცდა აფხაზთა იმ ნაწილის ცნობიერებაში, რომლებიც ადიღეურ-ჩერქეზული წარმომადგენლობის არიან.

კოლხეთ-ეგრისის სახელმწიფოებში შემავალი აფხაზების ქართველური და გენეტიკურ-კულტურულად მათი თანამოძმე ტომების: ჰენიოზ-სანიგები, კოგების, კოპრაქსების, მოსხების, აფშილების, აბაზგების და მისიმიანების ეთნიკური და პოლიტიკური საზღვრები შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთში ნიკოფსია – მდინარე ყუბანამდე აღწევდა.

ძველი აფხაზების ქართველობას მოწმობს მათი ნებაყოფლობითი და უმტკივნეულო გაერთიანება დანარჩენ დასავლეთქართველურ ტომებთან “აფხაზთა სამეფოში”, რომლის მართვა-გამგეობა, ღვთისმსახურება, საქმის წარმოება, სწავლა-განათლება და სხვა ქართულ ენაზე, საერთოდ, ქართული კულტურისა და ქართული პოლიტიკის საფუძველზე სწარმოებდა. საყურადღებოა, რომ აფხაზეთის ქართულენოვანი სახელმწიფო შეიქმნა აღმოსავლეთ საქართველოში არსებობის დროს, ანუ მაშინ, როცა მსოფლიოში სხვა ქართულენოვანი სახელმწიფო არ არსებობდა. სხვათა შორის, “ლეონიდების” გარდა “აფხაზთა

სამეფოს" IX საუკუნის მეორე ნახევარში, სვანი შავლიანებიც (რა თქმა უნდა, იგივე ქართველები) განაგებდნენ (იხ. გაზ. "საქართველო", დამატება, აფხაზეთი, მარტი, 1997წ. სპეციალური გამოშვება).

XIX ს-ის 30-იან წლებში ლიხნის ანუ ლიხნის თემის (ორივე ტოპონიმი ქართულია) მოსახლეობა სიაში ირიცხებოდა დაახლოებით 400-მდე კომლი ანუ შემდეგი გვარეულობები: თორნავა, ქველაია, ჭანუნბაია, გუნბა, უგულავა, ხუმატა, რეშია, მაღუხია, ჭატარია, ჯოღორია, ყურუა, ჯორჯიკია, ცურუბია, პალვაში, თარბაია, ჯოჯუა, ფილაია, კუნა, საქანია, ჩხუნტურია, კობაია, გუგულავა, ბერია, მახარია, კანკია, ხერხუნძია, უკულია, გვასალია, გიგალია, მამსირი, ლაკუშია, ღვარძიკია, ლოლუა, ლეშაია, ხუნძია, უგულავა, ჯიქია, ბუკია, სუმატაშვილი, გვაზავა, შეყრილოვი (შეყრილაზე), ქეთარბე, ჭანტურია, ჯინჯია, შეყრილავა, გერსამია, ქირია, ცაავა, ჯერგენია ხანძია, სათანია, ბარციცი, მახარია, გაცაბია, კოხონჯია, მარგალია, ბუკია, ფუჯვი, ქუქუსქირია, ჯინჯია, ღურწიკია, გაბრავა, გოჯუა, გვარგვალაია, უგულავა, სიმური, გეაჯაია, გენბა, კანჯუა, სემენოპა, ჩოჩუა, კაპანაძე, გიბინაენა, სართანაენა, გოგია, სიმონია, ბოგავა, ლატარია, გოგუა, სამბა, გოჩია, ინალიშვილი, მგალობლიშვილი, ხონია, მუკბაია, კამლია, ბაენავა, ფარცვანია, ჯონრია, არჟენია, ლაკობაია, პასანია, ტვანბანია, ჯანთუა, მუქბაია, ჯამლაია, ბინძაბაია, აჰბაია, არგუნაია, არაცულია, გაბლაია, ლაჭიბაია, ფარცხალია, ხილანძია, უგულაია, არძინბა, ტალანბაია, ლასურია, მარშანია, მარღანია, აღშიბაია, გელეჯავა, ჩიციბაია, მაშელია, კიკია, ბიშანბაია, ყაბუნია, კირიბზია, ლაკუშია, გაბუნია, ცუპკუტი, პაპასკირი, სულანძი, სომელია, ფაცია, ჩარგაზია და სხვა. (საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი (სცსსა), ფონდი 488. ანაწერი 1, საქმე 10-14, ფონდი 488, ანაწერი 2, საქმე 5056. ფურც. 20-25).

იხ. გაზეთი "საქართველო" (დამატება): აფხაზეთი, მარტი, 1997 წ. სპეციალური გამოშვება.

XVII საუკუნემდე აფხაზეთში მიხროვრებათა სია

საეკლესიო საბუთებსა და სულთა მატინაჲების მიხედვით
XVII საუკუნემდე აფხაზეთში ცხოვრობდნენ შემდეგი გვარები:

აგუმაა	ბულისკერია	დიდია
ალექსანდრია	გამსახურდია	ეთერია
ამბალია	გამისონია	ელიაჲა
ანჩაბაძე	გარგულია	ელერჯია
არდაშელია	გარმელია	ელეშია
არტონია	გაჭირდია	ემხვარი
ასეანუა	გაწირული	ესეხია
ასმაჲა	გაჲაშელი	ვარდანია
ასპანდელი	გამკერულია	ვართანგია
აქირთაჲა	გაბრა(ვა)	ვარგიბია
ბაბადია	გვარამიშვილი	ზენგელარი(ა)
ბაბადიში	გვაჩაჲა	ზარქუა
ბაბაკაჲა	გეროზია	ზარაგია
ბაგია	გინძია	ზაქარაია
ბაგუშლია	გირდია	ზერაგია
ბადია	გირგოლაჲა	ზვანბაია
ბარგანჯია	გაჭირდი(ა)	თასია
ბასარია	გლუა	თეჲანია
ბებუა	გოგრდაჲა	თიფჩხუა
ბეკვერია	გონდია	თოკუამია
ბენდელაჲა	გოლანძია	თუნგია
ბენია	გოგუა	თუთაშხია
ბერძენია	გოჩაჲა	იჲანია
ბიბლია	გრიგოლაა(ვა)	ივანეიშვილი
ბიბლაია	გრიგოლია	ინალიშვილი
ბიშხუელია	გუგურა	კაკაჲა
ბიჭვა(ია)	გულუა	კაკაშია
ბობუა	გურგულია	კაკუა
ბუბუტია	გურუა	კენჯია
ბულია	დასკუდა	კვარჩია

კვეკვესკირი
 კიკალია
 კიკორია
 კილანავა
 კირჩხელი
 კიტია
 კოდია
 კონტარია
 კორსანტია
 კორცხელია
 კოსატაია
 კოტარაია
 კოტუა
 კუატარა(ვა)
 კუბეცია
 კუკაა
 ლაბაშია
 ლაბახუა
 ლაკირბაია
 ლამანძია
 ლასურია
 ლოგუა
 ლორთქიფანიძე
 (კათაღ.)
 მარღანია
 მარხულია
 მალიშვა
 მალურავა
 მარკელია
 მარშანია
 მარკოზია
 მარღია
 მატოფია
 მაშუტუა
 მაძღუებია
 მაჭიხოლია

მაჭაჭვა
 მელია
 მესტუმრია
 მინჯორია
 მიქელია
 მიხილია
 მშაია
 მშულია
 მრსალია
 მრხალია
 მომრდია
 მოროხია
 მრტიშია
 მუხურგანია
 მულავა
 მხეიძე
 მჭითანა(ვა)
 ნადარაია
 ნანატრია
 ნარმანია
 ნემსაძე
 (კათაღ.)
 ნისერია
 ორჯონია
 პაპასკუა
 პერტია
 პიპიშია
 ჟვანესკირია
 რიგვა
 რეჭია
 როსტომია
 რუსაგია
 სარუა
 სეჟანია
 სირგინავა
 სკუმშია

სონძია
 სოტკილაკა
 სოფია
 სოხერდია
 სუბუქია
 სხვიტარია
 ტოროჯია
 ტორუა
 ტუფურია
 უჩაია
 უჩარდია
 უჩია^ა
 ფალია
 ვაჟაბ(ვა)
 ფარსმანია
 ფარფალია
 ფაჩულია
 ფენდერავა
 ფიოლია
 ფიფია
 ქაქალია
 ქაჯაია
 ქვარანძია
 ქვანჩახია
 ქორჩოლუა
 ქუაქუალია
 ქუნია
 ქურია
 ქურდაგია
 ქუჩუბერია
 ღაჩუ(ა)
 ღუაჯაგია
 შაკაია
 შამბია
 შარანია
 შარვაშიძე

შარია	ციკოლია	ხვინგია
შარინაეა	ცისკარაეა	ხვისტარია
შვანჭირია	ცისტარია	ხოჭაეა
შონია	ცოხეხია	ხუბელია
შუნია	ცხადია	ხუბილაეა
შუშანია	ძანძაეა	ჯაიანი
ჩაგუა	ძუკა(ეა)	ჯაკობია
ჩაგლია	წებელარა	ჯაკონია
ჩანგელია	წებელარია	ჯანჯულია
ჩერჩია	წაწულია	ჯეჯია
ჩეხერია	წულია	ჯეგიზია
ჩოგორაეა	ჭანია	ჯგუბურია
ჩოღია	ჭარაია	ჯიგანია
ჩოქუა	ჭვინტიშია	ჯინორია
ჩხვირკია	ჭილაეა	ჯინჯია
ჩხირუა	ჭოლარია	ჯინჯუა
ჩხორთოლაია	ჭუჭურია	ჯიტა
ჩქოტუა	ხარაშეღია	ჯიქია
ცატაეა	ხერგუა	ჯომნია
ცაცუა	ხვიტია	ჯუმუტია
		და სხვა.

(აფხაზეთის რეგიონალური მეცნიერებათა აკადემიის
მაცნე, ჰუმანიტარული მეცნ. სერია 1, თბ. 2000. გვ. 178-181.)

აფხაზეთში ბევრი ქართული გვარი გამქრალია, გადაშენებულია და ამჟამად არ კვხვდება, ან შეცვლილია, მაგალითად სოფ. ნაქანეულის გვარებს შორის მოხსენიებულია ჯგვიბირია, კოდია. ესენი თანამედროვე ჯგუბურია და კოდუაა. სუბეშიდან ქორჩოლუა – აბაშაში მცხოვრები ქორჩილაუაა, ესებია – ესებუა და ა. შ.

გამქრალი გვარების შესახებ ცნობები გვაქვს სოფლების მიხედვით. ს. კაკაბაძის მიერ გამოცემული “აფხაზეთის საკათალიკოსო გლეხების დიდი დავთარის” მიხედვით, სოფელ ნაქანეულიდან (მე-17 საუკუნე, დღევანდელი ოტობაია – გალის რაიონი) გამქრალი გვარებია: ღრუბელაია, კონდარია, ციცორია, უჩაია, მესტუმრია, ჯვითიშა, რუსაყია, მარცვალია, მატოფია, სამელია, ხისტარია, ჯგვიბირია, კოდია, ხუხუშა, მგიშა, გურუა, ცისტარია, ჯიშა, დავითია.

სუბეში (დღევანდელი აჩიგვარა), XVII ს. – გამქრალი გვარებია: ძღირუა, ქორჩოლუა, ღვაჯაგია, გიმნოთირია, მახუტია, არტონია, მიქელია, ჯიშა, გუგურია.

სოფელი ხოირი (ამჟამად ოხურეი): ჩაგუა, მიხილია, მეზურგანია, წებელარია, დამაკორია, ამალია, კაკუა, ქურია, ხირგუა, გამკერვალია. სოფ. კვითოული – 1834-35 წლები: კორტაძე, ჭელია, ყარტაშია, ჩიკორია, თუთაშხია, აფია, კვარტაშა, ჟანგურია, კვინია, ფინფია, შხანუფია, წუნარია, კვაკვაშა, ოშიშხია, ჟონგუა, ტორია, წუღია, ჯღაბელია, ღანლიძე, ბახვალია, კაცინაძე, სიქილანძია, ჭანბაია, კვარჭალია, კონტონბაია, აგრიბაია, გიცბაია (სცსსა, ფ.488, საქმე 3741).

ტამიში: ფინფია, მითრია, სალმაქია, პიჩნორია, მეშელია, აცანია, ბათაკილა, კუხაია, მამაშელია, არლანია, ბაცანია, გვადანაძე, კრიაშვილი.

კინდლი: ნანია, ღუნჯია.

აფიცხვა (ამჟამად უცნობია): ცისბაია, გუბელია, კვაჭი, ბაგშლია, კიკია, ბიშინბაია, კაბუნია, კირიბზია, ლაკვა, ცირკუჩი, გუნბაია, სულანძია, საგულია, საკონია.

მოქეი: ფორქერია.

თხინა: სალახია, შხანუფია, ჭანუნბაია.

სოფელი ლეხინო (ამჟამად უცნობია): შალაგუა, გიცრია, სვანიშია.

ათარა: თუთაშხია, გოდლია, ჭანუნბაია, აშიბაია.

შქაწყარი (ამჟამად აძიუბუა): ახუბაია, აგრიბაია, აცანაია.

ზაგანი: ზუბილაუა.

მარმარი-კარი: დასტურია, ჩხენგერია, ეგვიპტია.

ჭლოუ (ჭალა): გოგილდაია, მიხილია, ქუაქულაია, ჩაგლია, ბანტია, კვარია, ესებია, ჯანტია.

ტყაურუ: შამბია, შამიგია, ჭუჭურია, დათია.

ხაუტელი (მდებარეობდა თილითსა და ღალიძგას შორის), გამქრალი გვარებია: ვართანგია, გინძია, ფარსმანია, ჩოქუა, წებელარია, გირდია, სალათია, თოსქუამია, დუშია, მისერია.

ილორი: ქოჩოლვა (XI ს.), წაწალვა (XVII ს.). სოფელი ღალიძგა, მოხსენიებულია დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთებში (ს. კაკაბაძე, 1921წ.), აღნიშნულია ლამბერტის რუკაზე – 1628 წ. ბიჭვინთის ტაძრისადმი შეწირულია ამ სოფლიდან მიღუნ ზუბილაუა და გამოძულა წაწალვა.

თილითი (ამჟამად აბააჟე, თხინა): თოფშხუა, ცქურია მიხილით, შუნია, სეფანასკირი, თასია, ჩერჩია, ჟანესკირია, გოგირდია, მანტია, ტოროჯია, შარინავა, მალურაუა, თოსქუამია, ჩხირუა.

ღონ ჯუზებე ჯუდიჩეს (წერილები საქართველოზე XVII ს.) მოხსენიებული აქვს ამჟამად გამქრალი გვარები: მიქია, დავურია.

1640 წლის დოკუმენტში, კვიტოულში მოხსენიებული დავითია, ჩხანგელია; ამავე სოფელში 1834-35 წლებში არსებობს გვარი ძიღია.

თხინაში – სალახია, ჭანუნბაია, ტეიშბაია.

ეშქიდი (ალბათ ეშქეთი) – ქარსბაია.

ლეონ დადიანმა ჩყიგ-ს ნოემბრის კ-ს შესწირა ეკლესიას აფხაზეთიდან მოყვანილი ყმა ჯოღორია დადივამე ცოლშვილით. წყაროებში ხშირადაა მოხსენიებული ლაფაძე. ამჟამად ეს გვარი არ არის, ჭიათურის რაიონში ცხოვრობენ ლაბაძეები. მოხსენიებულია მხედართმთავარი ბისკაია. ამჟამად ასეთი გვარი არ არის.

დადიანმა შესწირა ბიჭვინთის მონასტერს დასტურაია, ხაზაუა, მერკვირია.

სოფელ ლიხნში, მე-19 საუკუნის 30-იან წლებში, ჩენთეის ცნობილ გვარებთან ერთად მოხსენიებულია ამჟამად გამქრალი

გვარები: თორნავა, ქველია, ჭანუნბაია, რეშია, მალუხია, ჭატარია, ჯოღორია, ჩხუნგურია, ეიბაია, გუგულავა, ხურხუნძია, უკულია, გოგალია, ლაკუშია, ღვარძია, ხუნძია, ხუმატაშვილი, შეყრილა, ხანძია, გიცაბაია, კოხონჯია, მარგალია, კუკუსკერია, ღურწიკია, გოჯუა, გერგვალა, საშა, გორია, ზონია, მუკბაია, ბაჟინავა, ჯონრია, ლაქიბაია, პასანია, ტვანბაია, ჯანთუხ, ჯამლაია, ლაკიბაია, ბინძაბაია, აჰბაია, არგუნია, არაკულია, ლაჭიბაია, ფარცხალია, გელაჯავა, ჩიჩბაია, არძბაია, ხოლანძია, უგულია, ტელანბაია, ბიშინბაია, ყაბუხია, კორიბზია, მაშელია, ცირკუტია, სულანძია.

ამ დოკუმენტს ხელს აწერენ საქართველო-იმერეთის სინოდის წევრი, ცაგერის მიძინების მონასტრის არქიმანდრიტი ანტონი, იღუმენი დავითი, დეკანოზი სიმეონი, მღვდელმონაზონი თეოფანე (სცსსარქივი, ფ.488, საქმე 3741).

ბაია-ბოლოკიდურიათი მეგრული გვარები, ამჟამად გამქრალი, გვხვდებოდა მე-19 საუკუნის 30-იან წლებში. აი, ეს გვარებიც: ჭანუნბაია, ბინძაბაია, ეიბაია, აჰბაია, ლაჭიბაია, ტელანბაია, შანბაია, კონტონბაია, ჯივისბაია, ბაზირბაია, დარგიბაია, ცისბაია, ბიშინბაია, ავშიბაია, კივშიბაია, ტუბაია, ამბაია, ელშიბაია, წისბაია, ბიშინბაია, გუნუშბაია, კარსაბაია, აშიბაია, ტვიშბაია, ეშთიბაია, ლულეშბაია, ქარსაბაია, აშირბაია, ბინძაბაია, ლაკეაბაია. გვხვდებოდა გვარები, საიდანაც ბოლოსართი “ი”-ს მოცილებით მივიღებთ აფხაზურ გვარებს. გიცბაია – გიცბა, ტვანბაია – ტვანბა, ჯიკირბაია – ჯიკირბა, მუკბაია – მუკბა, გუნბაია – გუნბა, აგრიბაია – აგრბა, ჭანბაია – ჭანბა, წუშბაია – წუშბა. ეს მეგრული გვარები მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში გააფხაზებულან. ეს გვარები ქრისტიანები იყვნენ. დოკუმენტს ხელს აწერენ არქიმანდრიტი ანტონი და სხვა. ამ სიაში არ არის ჩრდილოეთ კავკასიური გვარები.

ამგვარად, გამქრალი გვარების მეტი ნაწილი მეგრულია, არის ქართული გვარებიც. ჩვენს მიერ გადათვალთვალვად სიებში ძალიან ცოტაა აფხაზურად მიჩნეული ბა-სუფიქსიანი გვარები (გუნბა, აგრბა, კარბა და სხვა. მაგრამ ბა-სუფიქსიანი გვარებიც ქართულია).

(**ვალიერ ზუსბაია. აფხაზური ჩანაწერები. 1998. გვ. 95-97).**

პირაქმეთა საძარტველო დაკარბული

ჩრდილ(ი) კავკასიის ტერიტ(ო)რიები ქართულ (მებრულ) გვარ-სახელეშში

შავი ზღვის სანაპიროზე.
ლაიას კონსხის ჩრდილოეთით.
მდებარეობს "ქველი ლაზიკა"
ივ. ჯავახიშვილი, ტ. II, გვ. 328.

“ლეონტი მროველის თანახმად მდინარე ყუბანის მარცხენა ნაპირის ქვეყანას, მისი მიმდგომი შავი ზღვის სანაპიროთი ტამანის ნახევარკუნძულამდე, უძველესი დროიდან ქართველთა ისეთივე დასახლება იყო, როგორც ვთქვათ კახეთი, მესხეთი და ქართლი, ანუ ეს გახლავთ პირაქეთა საქართველო” (ზ. რატიანი, 10).

“შუპაჯირობამ მოიცვა აბაზები, აბაძარები, ბჟელულები, ყუბანისპირა ნოღაელები, ჩერქეზები, უბიზები, ყარაჩაელები, ყარაბაღოელები, ოსები, აფხაზები და სამხრეთ საქართველოში მცხოვრები მაჰმადიანი ქართველები.

მე-19 საუკუნის 60-70-იან წლებში ადიღურ-ჩერქეზული ტომები და აფხაზები მასობრივად გადასახლდნენ თურქეთში. გადასახლებულთა საერთო რაოდენობა საეარაუდოდ 700-750 ათასს აღწევდა. შედეგად შავი ზღვის სანაპირო ტერიტორია ბზიფიდან ნოვოროსიისკამდე დაცარიელდა”. (ო. მიქიაშვილი, შესავალი IV).

აქ ლაპარაკი გვექნება ქართულ, ძირითადად მეგრულ გვარ-სახელებზე, რომელთა კვალი შემორჩენილია აღნიშნულ დაცარიელებულ ტერიტორიებზე ტოპონიმებსა და პიდრონიმებში.

ჯერ კიდევ მე-5 საუკუნეში ჩვ. ერამდე იხსენიებიან ქართველთა ტომები: კორაქსები, კოლები და სხვები, რომელნიც ცხოვრობდნენ მეზობლად კოლხებთან ერთად და იცავდნენ ჩრდილოეთ კავკასიას (ჯ. გამაზარია, ბ. გოგია, გვ. 3), აქედანაა ქართული (მეგრული) გვარ-სახელი **ქორაბი** (შდრ. კორაშვილი). კერკეტები მოსახლეობდნენ შავი ზღვის სანაპიროზე (არიანეს ლექსიკონი), აქედან გვარ-სახელი **ქარაქანია**. **ქარაქაზი** ეტიმოლოგიურად დაცვითი ფუნქციის მატარებელ მოსახლეობას უნდა ნიშნავდეს (გ. ერამე, “ამარჯა”

კერძოები ტორიტები არიან (არიანეს ლექსიკონი), აქედან ტორუა, თორია (შდრ. ტორაძე, ტორიკაშვილი). ტუაფსედან დასავლეთით არის ტოპონიმი კაცეხურ, რომელიც ჰქვია ქედს, კაცხ ნიშნავს თხემს, მწვერვალს, მთის წვერს (ზ. რატიანი, 17), აქედან გვარ-სახელები: ქაქსიძე, ქაქიძე, შარსიძე (შდრ. კაციტაძე, კაციტაშვილი). სარმატია ტოპონიმია ჩრდილოეთ კავკასიაში, აქედან გვარ-სახელები: სარაგა, სარია, სარუა, სართანია, სარმელია, სარსანია... (შდრ. სარალაშვილი, სარალიძე...)

ადილეში აულ (უბანი) ადამისთან ახლოს მოხსენიებულია ტოპონიმი რატიუა. აქედან სვანური გვარის მეგრული ვარიანტი რატია (შდრ. რატიაშვილი). აქვეა უბანი ადამის სახელწოდებით, აქედანაა ადამია (შდრ. ადამაძე, ადამიძე). ჩრდილოეთ კავკასიაში არგუნი ქალაქია და მდინარე, აქედანაა გვარ-სახელები: არგუნი, არგუნაია (შდრ. არგანაშვილი).

მარბანია — მარლანია ბეჟან, კაცი აფხაზეთის აზნაურთაგანი, სახელი გაითქვა კავკასიის მთიელებთან ბრძოლაში და 1844 წ. ებოძა გენერალ-მაიორობა დაახლოებით 1800-1850 წ.წ. (საქ. კალენდარი 1890, გვ.456)(შდრ. მარგოშია, მარშანია); აღანეთი ჩრდ. კავკასიის ტოპონიმია, აქედან აღანია (გამეგრელებული ოსი)(შდრ. აღანიძე); აჭიო მდ. შახეს მარჯვენა შენაკადი, აქედან: აჭაია, აჭაე (შდრ. აჭაიძე; აჭარიძე); ხალდეები შავი ზღვის აღმოსავლეთით მოსახლე ტომთა გაერთიანება ჩვ. წელთაღრიცხვის II ათასწლეულში (ვ. ხინთიბიძე, 12), აქედან ხალიბუა (შდრ. ხალილაშვილი).

ისტორიულად ცნობილია, რომ ჩრდილო კავკასიის ზოგიერთი ტერიტორია ქართველებს სამოვრებათ ქონდათ XIX ს-ის მიწურულში, მეგრელებს კი ჯოგი ყუბანისპირეთში სამოვრად დაჰყვდათ, აქაა დასაფლავებული მწყემსი კონდრატე აქუბარდია (ზ. რატიანი, 24). იტალიელი მისიონერი კასტელი ბისპანის გვარ-სახელს იხსენიებს, როგორც კავკასიის მთებში დაბადებულს. აბასკი ჰიდრონიმია პიტიუნტის და ნიტიკის ჩრდილო-დასავლეთით, აქედან ბისკაია (ჯ. გამაზარია, ბ.

გოგია, გვ.149).

გეშთა ტოპონომია მდ. ყოსუს ზედა წელში კავკასიის მისადგომებთან (გ. ერადე, 23), აქედან გვარ-სახელი ბეშა (შდრ. ბეშიძე, ბეშიტაშვილი); მარშან ყაბარღოში პაბლ (უბანი)(ს. ჯანაშია), აქედან გვარ-სახელი **მარშანი**. **მარშაპა** (შდრ. მარშანიშვილი); ლამია ტოპონიმი ჩრდილო აღმოსავლეთის სანაპიროზე, ძველ ლაზიკაძე ზემოთ (იხ. არიანეს რუკა), გვარ-სახელი **ლაშანი**. ბატია ნოვოროსიისკის სამხრეთ-აღმოსავლეთის მოსახლე ტომის სახელია, აქედან მეგრული გვარ-სახელი **ბაბია** (შდრ. ბატაშვილი, ბატიაშვილი. იხ. ჩემი წიგნი ტ. 1-2).

მამარი ტოპონომია შავი ზღვის აქეთა სანაპიროზე, მ ჩართული ბგერაა. აგრი – აფხაზურად ნიშნავს მეგრელს, აქედან მეგრუ-აფხაზური ერთობლივი გვარები: **ამრბა**. **ამირბა**. აქვე დავძენთ, რომ აგრის ბერძნული ტერმინია და აღნიშნავს მინდორს. “Агро... первая составная часть сложных слове соответствующая по значению слову “агрономический”, напр. агрохимия, агрометеорология, агротехника”(Современный словарь иностранных слов, М. 1992); ვარდანია ყუბანის ერთ-ერთი ძველი სახელია (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, გვ. 316), აქედან: ვარდია, ვარდანია, ვარდაია.

სანია – ტოპონომი ჩრდილო კავკასიაში ვორდენასთან ახლოს, აქედან სანაია, სანიშა, სანგულია (შდრ. სანაძე, სანიშვილი). მამაი ზევის სახელია ჩრდილოეთ კავკასიაში (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, გვ. 627), აქედან მეგრული გვარ-სახელები: **მამაი**. **მამაშა** (შდრ. მამანაშვილი, მამაიაშვილი); სოჭი მეგრულად გიგიბი, აქედანაა გვარ-სახელი გიგიბერია, მაგრამ სოჭის ოლქში ეს გვარი არ იხსენიება და არც ტოპონომსაც მივაკვლიეთ, რაც მომავალი კვლევის საგანია.

მზიმთა მთას და მდინარეს ჰქვია სოჭის ზემოთ, აქედანაა გვარ-სახელი **მზიმთა**. სოჭიდან 12 კილომეტრზე არის სოფელი პლასტუნკა, სადაც ძირითადად მოსახლეობენ რაჭველები. აქაა ტოპონიმები: **ბაბუხა** და **ნაყანები**,

ბაბუხადიების კუთხე, ბაბუხადიების სათევზაო, აქედან გვარ-სახელი ბაბუხადია (შდრ. ბაიბუხაშვილი). ხოსტა — სოჭის ოლქშია კურორტი, აქედან გვარები: **ხოსტალია**, **ხოშტარია** (“ს” და “შ” ხშირად ცვლიან ერთმანეთს).

ხოშტარია ი. ფ. 1905 წ. იყო ქ. სოჭის უფროსი (ა. ტულუმაჯიან, გვ. 53), ხოშტარია ბესარიონ ვატას ძე იხსენიება, როგორც პირველი მდიდარი კაცი სოჭის ოლქში, ხოშტარია აკაკი მეთოს ძე, დაბადებული აბაშის რაიონის სოფელ სუჯუნაში, მამა აზნაური იყო — დადიანის მოურავი. აკაკიმ გაიყვანა რკინიგზა თავისი ხარჯით ფოთი — აბაშა. 1914წ. ასევე რკინიგზა გაიყვანა სპარსეთში (ლიტერატურული საქართველო. 6.X.89) აკაკი ხოშტარიას რესტორან-სასტუმროში ჩატარდა 1943 წელს სამი სახელმწიფოს მეთაურთა: სტალინი, რუზველტი და ჩერჩილის თათბირი (რომლის მოწმეა ავტორი).

კუდეცთა დასახლება სოჭის ოლქში, აქედან **კუდაშა**, **კუდარაშა** (შდრ. კუდაშვილი).

ჯიქათი — კონცხია ადლერთან, აქედან **ჯიქია** (შდრ. ჯიქია, ჯიქიძე). ფსოუ საქართველოს და რუსეთის სასაზღვრო მდინარეა, მაგრამ ის არაა ჰიდრონიმი. ასეთი სახელის მატარებელი ტერიტორიები ბევრია საქართველოში. ამ ტოპონიმებს არაფერი აქვთ საერთო აფსურ გვარ-სახელებთან. აქედან აფსავა, აფსაია (შდრ. აფსანძე).

ძართულ-მეგრული გვარსახელები გუდაუთის რაიონში

გაგრის რაიონი — **გაგრიშუ** ლაზური ტოპონიმია და მდებარეობს იქ, სადაც ამჟამად სასტუმრო “გაგრიშია” (იხ. ჩემი წიგნი. ტ.1-2).

აჭანდარა თემია, აქედან **ჭანია** (შდრ. ჭანიშვილი, ჭანიძე)

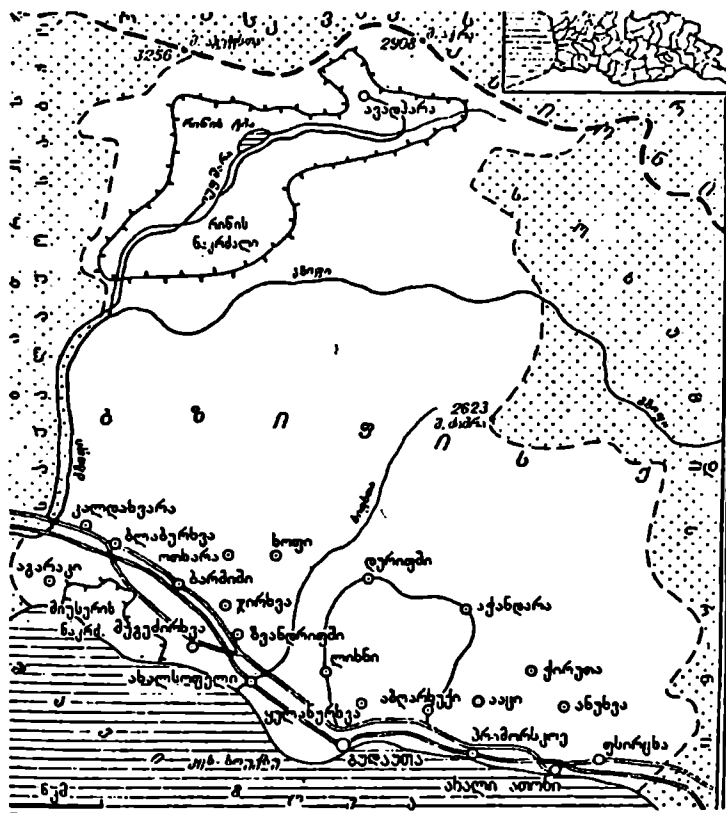
სანდარიშუ — დღევანდელი ლესელიძე, “ც” და “შ” ბგერები მიგვითითებს ადგილის ჭანურობაზე. აქედან ჭანია

(შდრ. ჭანიძე, ჭანიშვილი)

გუდაუთის რაიონი:

გუდავა ტოპონიმია გალის რაიონში, აქედან გვარ-
სახელი **გუდავა** (შდრ. გუდავაძე. გუდაშვილი)

ანუხვა სოფ. აქედან გვარ-სახელი **ანუა** (შდრ.

ანუაშვილი, ანუშიძე)

აფიცხო თემია, აქედან **ფიცხულია** (შდრ. ფიცხელიანი,
ფიცხელაური)

ბარშიში ღაზური წარმოშობის თემია, გვარი

ბარმიშავა.

დურიფში – “ში” ლაზური სუფიქსია, თემია, გვარ-სახელი საკვლევია, შეიძლება ქართულ-მეგრული საკუთარი სახელი **დურუშან** მომდინარეობდეს.

ამბრა მთაა, აქედან გვარ-სახელები: **მამაია. მამაშელია.** (შდრ. მამაგეიშვილი, მამაგულაშვილი...)

მიუსერა დასახლებაა; აქედან გვარი **მისერია** (შდრ. მისირელი...)

მუხური მგრ-კუთხე. გუდაუთასთან არის მთა მუხური – მიხურ (იხ. X. Брахна, Труды, т. I, გვ. 538), (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია 538), აქედან გვარ-სახელი **მუხაშაპრია** (შდრ. მუხურაძე)

ოთხარა თემია, ოთხოზორია (შდრ. ოთხმეხური, ოთხვანი)

სანიგვარა – სანიგები ტომი იყო. ამჟამად სოფ. ჭანიგვართა (შდრ. ჭანგურიძე)

კალდახვარა თემია – **ქალანდია** (შდრ. კალანდაძე)
ყულანურხვა თემია, გვარი – **ჟულია** (შდრ. ყულიაშვილი)

ოკაჩახე სოფელი, გვარი – **ჟეაჩახია** (შდრ. ქეაჩახია, ქეაჩაკიძე)

ზოფი თემია – **ხოფარია.**

აჩამეია დასახლებაა – არაჩემია; შდრ. **აჩალაშვილი**
და ა. შ.

არც ერთ აფხაზურ პრეფიქსიანი გვარ-სახელი, დაწყებული ძველი ლაზიკიდან (დღევანდელი ტუაფსე), გათავებული გუდაუთის რაიონით ტოპონომებსა და ჰიდრონიმებში ვერ მოვიპოეთ, ვაკეთებ დასკვნას. მაგრამ ამისთვის დავესესხები პატივცემულ თ. გვანცელაძეს:

“ნარბატიული საისტორიო წყაროები. არს ენოზრივი მასალაჲი. არს ფოლკლორული. არს ეთნოგრაფიული მასალა და არს ლაიიღარული წარწერაჲი არ გვიჩვენებან. რომ აფხაზი ამჟამინდელი აფხაზეთის მკვიდრი მოსახლეობაა.

მეზის. ისინი ამ მიწა-წყალზე არ ჩანან 1561 წლამდე. ეს ის თარიღია. როდესაც აფხაზები ჩრდილოეთ კავკასიიდან გადმოსახლდნენ დღევანდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე” (თ. გვანცელაძე, ჟურნალი “ქართველური მემკვიდრეობა”, გვ. 358) (ჩემი წიგნი, ტ. II, გვ. 33)

სტატიის მოცულობის შემცირების მიზნით აქ ესვამთ წერტილს.

ქართველების რამოდენიმე ოჯახი კვლავ დაუბრუნდა წინაპართა გოგლიურ პირაქეთა საქართველოს

60-70-იან წლებში მუჰაჯირობის შედეგად დაცარიელებულ სოჭის ოლქის სანაპირო ზოლში დაბრუნება და დასახლება იწყო ქართველურმა ოჯახებმა, მათ შორის მეგრელებმაც: **დიხაშინჯია. კიირდია. კინტარია. დარჯანია. გვასალია. გჯალავა. გირვანია. ჭილაია** (იხ. გაზ. “ივერიის” 1883წ. №11-12; 1884 – 1-12; 1883-VII, გვ. 146, რ. კეკელიშვილი; 1888, 1-2, 11-12)

ჩიტაია. შანგუა. შუშანია. ჟორჟია. ჯანაშია და ა. შ. იხ. იგივე გაზ. “ივერიის” 1897 წ. 2, VII, 137. გვ. 2 და ა. შ.

დაბრუნებულმა ქართველებმა დიდი როლი შეასრულეს სოჭის და მისი შემოგარენის აღდგენა- აღორძინებაში:

“ახლანდელ დიდსა და პატარა პრიორენსკაიას ქუჩებზე (ქ. სოჭში), – წერს ოთ. მიქიაშვილი, – ყველგან ქართველები იყვნენ დასახლებული. დღეს რომ ბოლშაია პრიორენსკაიას გასწვრივ მაღლა ასვეტილი ჭადრის ხეებია, ისინი ქართველების დარგულია (ნ. კეკელიშვილი, ქართველები პლასტუნკაში, საბჭოთა ხელოვნება, 1954წ. გვ. 60)

დღევანდელი ახალი სოჭის ტერიტორიას **ამბაპო ჩიტაია** ფლობდა მუდმივ საძოვრებად, ახლანდელი რკინიგზის სადგურის წინა მინდვრებს კი **დომენტი შანგუა** იყენებდა

ამავე მიზნით. (ოთ. მიქიაშვილი, პლასტუნკელი ქართველი მოღვაწე, თბილისი, 1944წ. გვ. 60)

დღევანდელი გორკის ქუჩასა და პორტს შორის დიდი ბაზარი იყო, მის ირგვლივ კი რაჭველებისა და მეგრელების დუქნები და სახელოსნოები იდგა. ისინი ამზადებდნენ სამეუნეო იარაღებს, ჭურჭლეულს, რასაც დიდი გასავალი ჰქონდა შავი ზღვის სანაპიროს მოსახლეობაში. (იქვე, გვ. 14-16). ქალაქის ცენტრალური პარკი ჩიტაიას მიერ არის გაშენებული (გაზ. ივერია, 1897წ. 131, 2 ივლისი). მთელ ამ რეგიონში ქართული ელემენტი წამყვან როლს ასრულებდა. ამას ადასტურებს სოჭისა და მისი შემოგარენის ქართული მიკროტოპონიმაც, რაც საკმაოდ დიდ არეალს მოიცავს...

1887წ. ქართველებს თავიანთი ხარჯით ზის ეკლესიაც აუგიათ და უკურთხებიანთ კიდეც, მაგრამ უსახსრობის გამო ქართველი მღვდელი ვერ მოუწვევიათ (გაზ. “ივერია”, 1888წ. ივლისი, 146.გვ.2). 1897 წლისათვის კი სოჭის წმინდა ნინოს სახელზე აგებულ ქართულ ეკლესიას ქართველი მღვდელი ყავს (გაზ. “ცნობის ფურცელი”, 1897წ. 277, 8XII)”... ეს იყო **ამბროსი (პასარიონ) ხელაია** (1861-1927 წწ.) – საქართველოს კათალიკოსი-პატრიარქი 1921-1927წწ; 1887-1896წ. გაგზავნილ იქნა მღვდლად სოჭაში, სოხუმში საეკლესიო – **приходский** სკოლის ზედამხედველი და ქართული ენის მასწავლებელი ახალ ათონსა და ლიხნში. მის აქტიურ მისიონერულ საქმიანობაზე მთელს აფხაზეთში წერდა გაზ. “ივერია” (1890, №103, 114) 1919წ. ირჩევენ ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტად.

“შობლიურ მიწას მოწვევტილ ქართველებმა, 1921წ. სოჭელ ქართველთა თავკაცების: **მამუთიაშ ნიკო ნემსაძის. ფარგალიოსაზამარდაშვილის.სამირაფონ გუგუშვილის.სამინო ჯახიას. მანჩა ჭელიას. უშანგი კვანტალიანის და ვიქტორ დიხაშინჯიას** ინიციატივით 1921-1922 სასწავლო წელს სოჭში გაიხსნა ქართული სკოლა...” (ო. მიქიაშვილი. X).

“შავი ზღვისპირეთში გადასახლებული ქართველები არასდროს ყოფილან მხოლოდ ყოველდღიურ მატერიალური საზრუნავის ტყვეობაში, დიდი იყო სულიერი საზრდოს, ქართული კულტურის, კერძოდ ქართული თეატრალური ხელოვნების წყურვილი. ამას ადასტურებს 1897 წლის 2 ივლისს “ივერიაში” გამოქვეყნებული სოჭელი კორესპონდენტის პუბლიკაცია, რომელშიც კვითხულობთ: “ბატონ ჩიტაიას მიერ გამართულ და მოწყობილ ბაღში (ხაზგასმა ჩვენია, ო. მიქიაშვილი) კვირაში სამჯერ რუსული წარმოდგენები იმართება ხოლმე. კარგი იქნება, ბატონმა ჩიტაიამ ერთხელ ქართველი არტისტებიც გამოიწეროს და გვადირსოს ჩვენს სამშობლო ენაზედ წარმოდგენა” (გაზ. “ივერია”, 1897, 2 ივლისი, 137, გვ.2).

ამას მოყვა ქართული სახალხო თეატრის დაარსება. ამ პერიოდში სოჭში არ იყო თეატრი (ო. მიქიაშვილი, XII)

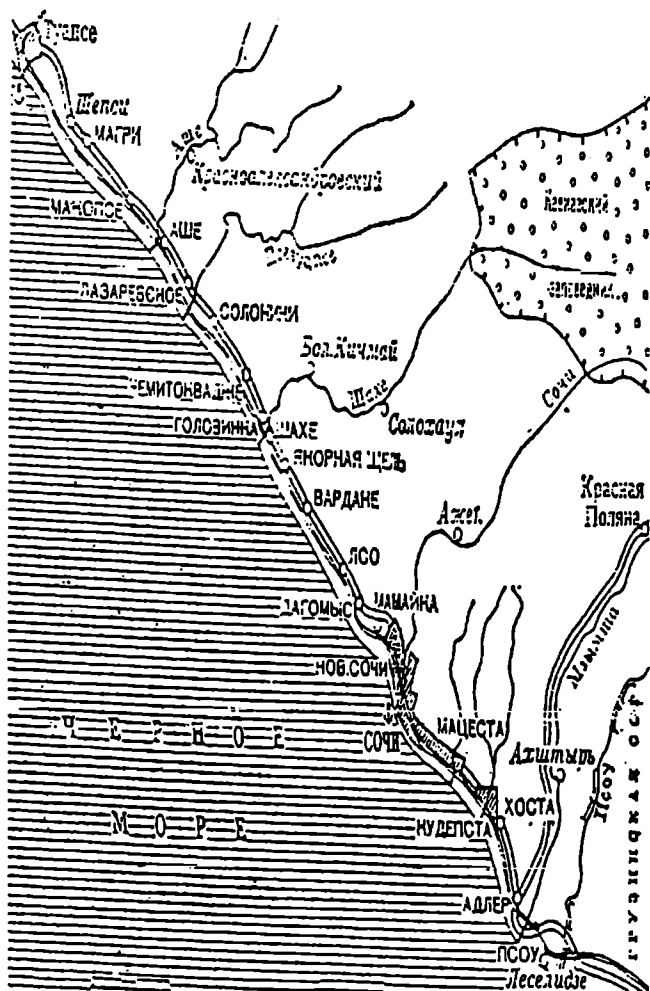
„60-იანი წლების ბოლოსათვის სოჭის რაიონში (ე. წ. დიდი სოჭი) 3476 ქართველი ცხოვრობდა, 80-იანი წლების დასაწყისისათვის ქართული მოსახლეობა აქ 4200 სულამდე გაიზარდა (724 კაცით), უკანასკნელ 10-12 წელიწადში კი სოჭის ქართველობას კიდევ 1800-მდე კაცი შეემატა“ (ო. მიქიაშვილი, XIX).

სოქალი ქართულადი (მეგრულადი) საოგადოებრივი სსოვრების ავანგარდში

(1905-1907 წწ. რევოლუცია)

1905 წლის წინა წლებში ამიერკავკასიის პარტიული ორგანიზაციების მიერ სააგიტაციო პროპაგანდისტულ მუშაობის ჩასატარებლად სოჭში მივლინებულ იქნა გაზ. “კვალის” საკუთარი კორესპონდენტი. **აშვსენატი გვათუა**. ის რევოლუციურ საქმიანობას ეწეოდა სოჭის აფთიაქში, რომლის გამგე იყო მისი ძმა ბესარიონი.

აქვსენტი გვათუა არა მარტო თეორიულ მომზადების ხელმძღვანელი, არამედ სოჭის რევოლუციურად განწყობილი

სოჭის ოლქი

ქართველი მოსახლეობის დამრავლებელი სული და გული იყო. ასევე რევოლუციის ხელმძღვანელებად იხსენიებიან: ივანე ლოლუა, ელადიმერ ნორაკიძე (ნორაკია), ბესარიონ გვათუა... (ა. ტულუმჯიანი, 52).

მამსიმი სორაპას სოჭში ქონდა სასაუზმე და ღამის გასათევითი სასტუმრო რევოლუციონერებისათვის. აქ იკრიბებოდნენ და ფიცს სდებდნენ აჯანყებულები (ა. ტულუმჯიანი, 110).

1905 წ. ნოემბერში შეიქმნა სახალხო მილიცია, რომლის შემადგენლობაში შევიდნენ: **პამფილო ხარსია. ანდრო ჩიტაია. გათუ პარტია. აშხანაძე ჩაჩიბაია** (ა. ტულუმჯიანი, 89), **აპოლე შუშანი** (იქვე 54), **ალექსანდრე კაჭარავა** (იქვე 83), **შჩაპა (შჩაპე) აპოლე** (იქვე 54), **აქესენტი ჩაჩიბაია** (იქვე 53), თეოფანე ნარსია (იქვე 83), **მიხეილ ხუბულავა. ნესტორ ჯალალონია** (იქვე), **ჟრისტაფორე მაღია**.

22 ოქტომბერს შეიქმნა სასამართლო **ანდრო ჩიტაიას** თავმჯდომარეობით.

შტა ბახიას სოჭში ქონდა სასტუმრო, სადაც 1905 წ. დეკემბერში მოეწყო იარაღებისა და საბრძოლო ჭურვების საწყობი (ა. ტულ. 100), აქვე იყო კვებისა და დასვენების კერა.

1905-1907 წწ. რევოლუცია დამარცხდა. დამარცხება განიცადა სოჭელმა აჯანყებულებმაც.

მკითხველს ვთავაზობ მეფის მთავრობის მიერ აჯანყებულთა წინააღმდეგ მიღებულ ზომებზე და მის შედეგად დაზარალებულთა რამოდენიმე გვარ-სახელს.

“მთელი პლასტუნკის მოსახლეობა დაჭერილი იყო, ავსებული იყო ციხეები – 40 კაცი ნოვოროსიისკის ციხეში იქნა გაგზავნილი, 37 კაცი ჯაჭვებით გადაგვბეს ერთმანეთს და გაგვავ ზავნეს ციმბირში... ბევრი გაიქცა, დაიღუპა. ოთხი წელი ვიყავით ციმბირში” (ალექსანდრე ფრუიძის მოგონებიდან, ო. მიქიაშვილი, 141).

მიხეილ ხუბულავა, ი.ა. ჩაჩავა, ხ.ბ. ჩაჩავა, ხ.ბ. ჭყონია

ტუაფსე (ყოფილი ლაზიკა) XIX ს-ის II ნახ (ფოტო დ. ერმაკოვისა. საქართველოს სახ.
მუზეუმის ფონდიდან)

სასამართლოში იქნენ გადაცემულნი და გასამართლებული თბილისის პალატის მიერ 1907 წ. 5-13 ნოემბერს (ა. ტულ. 53). ვლადიმერ ჩიქოვანი გასამართლებულ და მოკლული იქნა ციხის მცველის მიერ (ა. ტულ. 133)

გარასიმა ანთია მოკლულ იქნა 1905წ. დეკემბერში და ქართველთა ატრიადმა იგი წითელ კუბოში გაასვენა 1906 წ. 6 იანვარს ზუგდიდის მიმართულებით. (ა. ტულ. 130)

სოფთარია გესარიონ ვაზას ძე იყო 1899წ პირველი მდიდარი კაცი სოჭში (ჟურნალი “კვალი”, 1899, №8, გვ. 121) მისი ძმა აკაკი სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემონარიაში ი.ბ. სტალინთან ერთად.

სოფთარია ი.დ. 1905 წ. იყო სოჭის ქალაქის უფროსი (ტულუმჯიან, 53)

სოფარია მიხეილ იხსენიება, როგორც სოჭის ეროვნული საბჭოს თავმჯდომარე 1919წ. (გაზ. “სიმართლე” 1993წ. გვ. 9).

ასე შრომობდნენ და იბრძოდნენ ქართველები პირაქეთა საქართველოს ძირძველ ტერიტორიაზე და დაკარგეს საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებშივე.

ოცდაათიანი წლების ცნობილი საკავშირო დადგენილება ითვალისწინებდა გამოუყენებელი მანქანების ათვისებას ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების განვითარების მიზნით. რისთვისაც საჭირო გახდა მცირეპიწიანი და ჭარბი შრომითი რესურსების მქონე რაიონებიდან მოსახლეობის ორგანიზებული გადაყვანა ისეთ რაიონებში, სადაც ჭარბი მიწის რესურსი და შრომითი კონტიგენტის დეფიციტი გააჩნდათ. ამასთან დაკავშირებით. ჩასახლების ღონისძიებები შეეხო საქართველოს დაბლობ ზონას – კოლხეთს, აფხაზეთს, ქვემო იმერეთს, გურიას, სამეგრელოს და აჭარის ზღვისპირა ზოლს. როგორც ცნობილი მკვლევარი ვ. ჯაოშვილი შენიშნავს, ძირითადად ომამდელ პერიოდში შეიქმნა საქართველოში სუბტროპიკული მეურნეობა, რამაც მუშახელი მიიზიდა; როგორც რესპუბლიკის გარედან, ისე საქართველოს სხვა რაიონებიდან. აფხაზეთის, აჭარის, სამეგრელოს და გურიის სუბტროპიკულ რაიონებში ომის შემდგომაც გაგრძელდა საქართველოს ჩრდილოეთ დასამხრეთ რაიონებიდან სოფლის მოსახლეობის გადმოყვანა. ახალი დასახლებული პუნქტები შეიქმნა საბჭოთა მეურნეობებში ჩამოსახლებულთათვის.

საქართველოს მთის რეგიონებიდან დაიწყო ინტენსიური იძულებითი ჩასახლებები, პირველ რიგში. კოლხეთსა და აფხაზეთში. ორგანიზებული ჩასახლებების მასობრივმა ხასიათმა ხელი შეუწყო საქართველოს მთის ისტორიული რეგიონების სამეურნეო სოციალურ-კულტურული ტრადიციული სისტემის რღვევას, დემოგრაფიული სტრუქტურებისა და განსახლების სისტემის დეფორმაციას. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ღონისძიებას ჩამოსახლებულთა მიმართ რეპრესიული ჩასივითი პქონდა

და ადაპტაციის პროცესი მეტისმეტად მტკიცეულად მიმდინარეობდა. გარკვეული პერაოდის გავლის შემდეგ, ასევე საცხოვრებელში ადაპტირებულმა მოსახლეობამ, დიდი გარჯისა და ტრადიციული შრომისმოყვარეობის შედეგად – მაინც შესძლო ასევე საცხოვრისში მოწყობა-დამკვიდრება. ახალმა ცხოვრებამ თანდათანობით, რამდენადმე მაინც, მიიღო ბუნებრივ-ისტორიული განვითარების სახე.

კოლხეთი (სამეგრელო). პირველი ჩასახლებები კოლხეთში 1938 წელს გახორციელდა. პატარა ფოთში მარტვილის რაიონიდან 8 ოჯახი ჩასახლდა. ქ. ფოთიდან – 17, ჩხოროწყეს რაიონიდან – 12, სენაკის რაიონიდან – 1. სულ ამ წელს 40 ოჯახი ჩასახლდა (168 სული, რამდენაგან შრომისუნარიან ასაკში იყო 72 კაცი). იმავე წელს პატარა ფოთში მეორე ნაკადი ჩასახლდა – ქ. ფოთიდან – 3 ოჯახი, მარტვილიდან – 36, გალიდან – 4. (სულ 20 / სული, აქედან 68 შრომისუნარიანი); მოკლე ხანში დამატა გალიდან – 1, ხობიდან – 1, მარტვილიდან – 25, ჩხოროწყედან – 2 ოჯახი (სულ 131 სული, აქედან 42 შრომისუნარიანი).

1939 წლის 4 მარტს საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭომ მიიღო დადგენილება №336, რომელიც შეეხებოდა კოლხეთში ჩასახლების წესს – კოლხეთის ამომშრობილ მიწებზე ჩასახლების სეპარაციას მხოლოდ საქართველოს სახკომსაბჭო იძლეოდა. 1939 წლის მსხვილიხე აქ სულ 184 ოჯახი ჩასახლდა. პირველი ოქტომბრისათვის ჩასახლებული იყო ფოთის რაიონში 34 ოჯახი, 1 მარტოხელა (სულ 146 კაცი), ფოთის კოლმეურსეობა “ნაბაღასი” 41 ოჯახი, 9 მარტოხელა (სულ 131 კაცი) და ხობის რაიონში – 59 ოჯახი, 4 მარტოხელა (სულ 235 კაცი). პატარა ფოთში კი კვითურის რაიონიდან ჩამოასახლეს 17 ოჯახი, მარტვილიდან – 11, ჩხოროწყედან – 2, ტყიბულიდან – 1, სენაკიდან – 1, ჩოხატაურიდან – 1.

1939 წლის 20 დეკემბერს საქართველოს სახკომსაბჭომ მიიღო დადგენილება კვითურის რაიონიდან

50, ზესტაფონის რაიონიდან 50 და ხონის რაიონიდან 25 ოჯახის ჩამოსახლების შესახებ.

1939 წელს ნაბადაში 50 ოჯახი გადავიდა საცხოვრებლად ფოთიდან, მარტვილიდან, სენაკიდან, ქუთაისიდან, ზუგდიდიდან.

40-იან წლებში კოლხეთში ჩასახლების ძირითადი პუნქტები იყო: პატარა ფოთი და ნაბადა, ხობის რაიონის სოფელი ხორგა. მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომ 1940 წელს აღნიშნულ ადგილებში უნდა ჩასახლებინათ 360 ოჯახი (1720 სული).

ფაქტობრივად, კოლხეტში 1940 წელს 400-ზე მეტი ოჯახი ჩასახლეს, აქედან: მარტვილის რაიონიდან 165, ჩხოროწყუდან — 43, აბაშიდან — 37, სენაკიდან — 32, ონიდან — 4, ჭიათურიდან — 8, ვანიდან — 7, ასპინძიდან — 5, ცაგერიდან — 70, ხონიდან — 9, ამბროლაურიდან — 17, წალენჯიხიდან — 4, აგრეთვე ბაღდათიდან რაიონიდან.

ჩასახლეს ცაგერის რაიონის შემდეგი სოფლებიდან: ორბელი, კურცხი, ალვი, ჩხუტელი, ნაკურალეში, ქულბაქი, ზუბი; აბაშის რაიონის სოფლებიდან: ცხუმი, სუჯუნა; მარტვილის რაიონის სოფელ სალხინოდან; ჩხოროწყუს რაიონის სოფლებიდან: ნაფიჩხო, ჯუსუნა; ბაღდათის რაიონის სოფელ ხანიდან. 19378-42 წლებში მხოლოდ ხობის რაიონის სოფელ ნოდბიკეში მარტვილიდან, ტყიბულიდან, ქუთაისიდან 97 ოჯახი ჩასახლდა, ხოლო ფოთის რაიონის სოფელ საბაჟოში ჩასახლდნენ ქუთაისიდან, ფოთიდან, ჩხარიდან, ხონიდან, სამტრედიიდან, სენაკიდან — სულ 101 ოჯახი.

1941 წელს ხობის რაიონის სოფელ ხორგაში საჩხერიდან, ხარაგოულიდან, ჭიათურიდან, ზესტაფონიდან და ბაღდადიდან 100 ოჯახი ჩასახლდა.

1942 წელს კოლხეთში ჩასახლეს ხარაგოულის რაიონიდან 50 ოჯახი, საჩხერიდან — 40, ჩხარიდან — 40, ბაღდადიდან — 50, ვანიდან — 50.

პატარა ფოთში ინტენსიურად მიმდინარეობდა (1938-

40 წლები) ჩასახლება სამეგრელოსა და იმერეთის რაიონიდან. ამ პერიოდში 205 ოჯახი გადავიდა აქ ძირითადად მარტვილიდან, ვანიდან და ჭიათურიდან.

ომის შემდგომ პერიოდში ხობის რაიონის სოფელ ხორგაში გეგმიურ მიგრანტთა ძლიერი ტალღა ჩამოვიდა; 1947- წლებში ჭიათურის რაიონიდან (წირქვალი, ზოდი), ჩხარიდან (???), ქუთაისის რაიონიდან (ნახშირღელედან – 49 ???), ვანიდან (ტობანიერი, მთისძირი, ზედა ბზვანი, საპრასია, მექელი, ციხესულორი, ქვედა ბზვანი, ყუბური).

1951 წლისათვის დაიგეგმა კოლხეთში ჩასახლებები – თერჯოლის რაიონიდან 50, ზესტაფონიდან – 150, ქუთაისიდან – 100, ხონიდან – 100 ოჯახისა. კერძოდ, ხობის რაიონის ე.წ. მე-7 უბანში 93 ოჯახი ჩასახლდა ბაღდათის რაიონიდან (ხონი, ფერსათი, ზეგანი), თერჯოლის რაიონიდან (სიქთარვა, ქვემო სიმონეთი, ღვანკითი, თუზი).

1952 წელს ხობის რაიონში ვანის რაიონიდან ჩასახლდა 136, ზესტაფონის რაიონიდან – 47, თერჯოლის რაიონიდან – 100, ბაღდათიდან – 63, ქ. ფოთიდან – 63 ოჯახი; საბაჟოსა და საღვამიჩაოში ზესტაფონის რაიონიდან 20 ოჯახი გადავიდა.

1953 წელს პატარა ფოთში 76 ოჯახი ჩასახლდა. მათ შორის მაიაკოვსკის (ბაღდათის) რაიონიდან – 7, საჩხერიდან – 5; ხოლო ხობის რაიონში დამკვიდრდა – 44 ოჯახი, ბაღდათის რაიონიდან – 37, თერჯოლის რაიონიდან – 7 ოჯახი.

1953-54 წლებში კოლხეთს კიდევ მიემატა ორგანიზებული მიგრაციის ერთი ნაკადი (შუა ქვალონში, ნოჯიხევში, პატარა ფოთში).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, ეტყობა, 40-იან წლებში ლაგოდეხის რაიონიდან 20-იან წლებში ალაგირიდან იქ ჩასახლებული რაჭველებიც მივიდნენ კოლხეთში. საამისო ვარაუდის გამოთქმის საბაბს იძლევა არქივში დაცული განცხადება (1940წ. 2/1), რომლითაც საქართველოს

სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს მიმართა ლაგოდების რაიონის სოფ. ორჯონიკიძეში მცხოვრებმა 15 ოჯახმა – დოკუმენტი საინტერესოა, როგორც მიგრაციული ფაქტი, ამიტომ წარმოვადგენთ მთლიანად:

“მოგახსენებთ, რომ ჩვენ გადმოსახლებული ვართ თერგის ოლქის სოფელ ალაგირიდან სამოქალაქო ომის პერიოდში და ვცხოვრობთ ლაგოდების რაიონში 1920 წლიდან... ხშირი შეთხვევების დროს გვანადგურებს კაბალის მდინარე, გვიზიანებს შენობებს და ნათესებს. ჰაერიც ვერ ავიტანეთ. ყველა ამის გამო იძულებული ვართ გადავსახლდეთ თერგის ოლქში, მაგრამ ვინაიდან მოიპოვება საქართველოს ფარგლებში გადასახლების პირობები, გთხოვთ გაგვიწიოთ დახმარება დამოგვცეთ უფლება ფოთის რაიონის სოფელ ჭალადიში დასახლებისა”.

განცხადებას ხელს აწერენ ზემორაჭველი ქართველები, რომლებსაც ტრაგიკული ბედი ხვდათ ჩრდილო ოსეთში.

არქივში ინახება დოკუმენტი, რომლის მიხედვით შესაძლებელია თვალი გავადევნოთ 1954 წლამდე პერიოდში ჩასახლების პროცესს (იხ. ცხრ. 2).

ზობისა და ფოთის რაიონის გარდა, სამეგრელოში ჩასახლება უფრო მოგვიანებით ზუგდიდის რაიონშიც განხორციელდა.

1962 წელს ზუგდიდის რაიონის სოფ. ზედა ეწერის ჩაის მეურნეობაში ზემო სვანეთიდან (ლატალი, მულახი, ზაიში, ფარი, ეცერი, ცხუმი) რამდენიმე ოჯახი ჩამოსახლდა, ხოლო სოფელ ხეცურის ჩაის მეურნეობაში 20 ოჯახი ინგირიდან გადმოვიდა.

1963 წელს ზემო სვანეთიდან (ლატალი) კიდევ 12 ოჯახი მიიღო ეწერის მეურნეობამ. 1964 წლისათვის დაიგემა ზემო სვანეთიდან 50 ოჯახის ჩასახლება ხუნწის საბჭოთა მეურნეობაში, ხოლო 1965 წლისათვის 10 ოჯახისა – ნარაზენის მეურნეობაში. 1968 წელს ამავე მეურნეობამ საქართველოს სხვადასხვა რაიონიდან მიიღო 10 ოჯახი,

1970 წლის გეგმით, ნარაზენის მეურნეობაში ჩასახლდა 5 ოჯახი, ზედაეწერაში — 5, ორანში — 5, ლესეჭინეში — 15.

იმერეთი. იმერეთის რეგიონში 60-იანი წლების მიწურულში დაიწყო გეგმიური ჩასახლებები; ეს შეეხება წყალტუბოსა და ხონის რაიონებს, რომელთაც უშუალოდ ესაზღვრება ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი. მთიდან ბარში განუწყვეტლივ მოედინება სტიქიური მიგრაციული ნაკადები. სწორედ გეგმიური მიგრაციული წყაროც აქ იღებს სათავეს. 1968 წელს ქვემო სვანეთიდან 26 ოჯახი ჩასახლდა ხონის რაიონში, ხოლო 12 ოჯახი — წყალტუბოს ანასეულის ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების სამეცნიერო-კელევიითი ინსტიტუტის იმერეთის საყრდენ პუნქტში.

თვით ქ. ხონში და მის ირგვლივ მდებარე სოფლებში სვანეთ-ლეჩხუმიდან ჩამოსახლებული 240-მდე ოჯახი იქნება დამკვიდრებული. ძირითადად, ორგანიზებული მიგრაციის შედეგად.

მომდევნო, 1969 წელს ამავე რაიონში კიდევ 13 ოჯახმა დაიღო ბინა, ხოლო წყალტუბოში (იმერეთის საყრდენი პუნქტი) — თორმეტმა.

ამავე წელს გეგმა ითვალისწინებდა ამბროლაურის რაიონიდან — სადმელიდან და წესიდან — შესაბამისად 14 და 7 ოჯახის ჩამოსახლებას ხონის რაიონში.

გურია. გურიაში არასახარბიელო დემოგრაფიულმა სიტუაციამ და ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების განვითარების მაღალმა ტემპებმა მოითხოვა მუშახელის გეგმიური წესით შემოყვანა. აღნიშნული პროცესი აქ მოგვიანებით დაიწყო.

1954. წლისათვის ოზურგეთის რაიონში დაიგეგმა ჩამოსახლებულთათვის 1200 სახლის აშენება. ქვემო ბახვმა პირველი ნაკადი ქვემო სვანეთიდან მიიღო (14 ოჯახი).

1961 წელს ოზურგეთის რაიონში 100 ოჯახი ჩასახლდა, მათ შორის: გურიანთაში — 10, მელექელურის

კოლმეურნეობაში - 12, ნაგომარში - 18, ქვედა ბახეში - 11, მაკვანეთში - 4, ჯუმათში - 4, შემოქმედში - 2, ექადიას კოლმეურნეობაში - 5, ნაღობილევი - 1, ასკანაში - 4, ნატანებში - 1, ღვაბზუში - 1, ბაღდათში - 17.

1962 წელს ქვემო სვანეთიდან ოზურგეთის რაიონმა კიდევ მიიღო რამდენიმე ოჯახი. ნაგომარში ჩასახლდა 7 ოჯახი, გურიანთაში - 6, მეღეჭელურში - 1, ქვედა ბახეში - 6, ექადიაში - 5, ლიხაურში - 1, სიფ. მახარაძეში - 2, ნაღობილევი - 1, ლაშეში - 1, ბახეში - 1, შრომაში - 1.

ჩამოსახლება მოხდა ქვემო სვანეთის სოფლებიდან: ჩიხარეში, ხოფური, მებეცი, თეკალი, საყდარი, ფანაგა, ჟახუნდერი, სასაში, ბავარი.

1963-1964 წლებში ქვემო სვანეთიდან (ჩიხარეში, რცხმელური) კიდევ ჩამოსახლდა ერთი ჯგუფი ბაღდათში, ქვედა ბახეში, ლიხაურში, ბოხვაურში, ნაგომარში.

1967-1968 წლებში ქვემო სვანეთიდან კიდევ რამდენიმე ოჯახი ჩამოსახლდა.

1969 წლიდან გააქტიურდა ჩამოსახლების პროცესი. ქვემო სვანეთიდან ჩამოსახლებულებს შეუერთდნენ მთიანი აჭარაიდან და ჩოხატაურის რაიონიდან ჩამოსახლებულნი. ხულოს რაიონიდან ლაითურში ამ წელს 87 ოჯახი ჩამოსახლდა, შუახევიდან - 4, ქედიდან - 6 (სულ 117 ოჯახი).

1970 წლის I/I-სათვის ჩოხატაურის რაიონის ნასაკირალის საბჭოთა მეურნეობაში ჩასახლდა 112 ოჯახი.

ყურადღებას იქცევს გადასახლება-დასახლების ინსპექტორის მოხსენებითი ბარათი (1969 წ.), რომელშიც აღნიშნულია, რომ ოზურგეთის რაიონის ნასაკირალის ს/მ-ში წელს დამატებითი გეგმის მიხედვით უნდა ჩასახლდეს 150 ოჯახი, აქედან 120 ოჯახი ჩოხატაურის რაიონიდან (სოფლებიდან: ზოტი, ნაბელაფი, ზემო სურები, ღვაბზუ); 73 ოჯახი ჩასულია მთელი ოჯახებით და მუშაობენ სახლების მშენებლობაზე. საძირკველი გაჭრილია 150 სახლისათვის,

ყველას მიზომილი აქვს საკარმიდამო მიწის ნაკვეთი. გაყვანილია გზები. თითოეულ ოჯახში შეყვანილია წყალი, სინათლე. ასეთივე მდგომარეობაა ლათურის ჩაის საბჭოთა მეურნეობაში, სადაც 150 ბინა შენდება. ჩასასახლებელი კონტიგენტი აქ ხულოს, ქედისა და შუახევის რაიონებშია შერჩეული. დღეისათვის 150 ოჯახი უკვე ჩამოსახლებულია და მუშაობენ ბინების მშენებლობაზე და ჩაის პლანტაციებში. მეურნეობის დირექცია, მასალების დროული მიწოდების შემთხვევაში, იძლევა დაპირებას, რომ წლის ბოლოსათვის 900 სახლის მშენებლობას დაამთავრებს.

არქივში არის უფროსი ეკონომისტის მოხსენებითი ბარათი (1969წ. 20 მაისი), საიდანაც ირკვევა, რომ ნასაკირალის ჩაის საბჭოთა მეურნეობაში ხარაგოულის რაიონიდან უნდა ჩაესახლებინათ 30 ოჯახი, მაგრამ არავი ჩასულა. ოზურგეთის რაიონის ხელმძღვანელობამ თხოვნით მიმართა (1969წ.) საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის ხელმძღვანელობას, რომ ნარუჯის ჩაის საბჭოთა მეურნეობაში აკლიათ მუშახელი და შეუძლიათ ორგანიზებული წესით მიიღონ 100 ოჯახი.

აფხაზეთი. კოლხეთის ამოშრობილ მიწებზე დასახლების პარალელურად, ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების განვითარების მიზნით, დაიწყო აფხაზეთის ჭარბი და გამოუყენებელი მიწების ათვისება. საქართველოს სხვა, განსაკუთრებით მთის მცირემიწიანი რაიონებიდან დაიწყო ჭარბი შრომითი რესურსის ორგანიზებული გადმოყვანა.

ერთ-ერთი პირველი გემიური ჩასახლება აფხაზეთში მოხდა 1938 წელს, როცა გაგრის რაიონის სოფელ ხეივანში ჩასახლდა 31 სომეხი ეროვნების ოჯახი; მათთან ერთად ჩასახლდა 3 რუსისა და 2 უკრაინელის ოჯახი, იმავე 1938 წელს კი საქართველოს მიწსახკომის გადასახლება-დასახლების ბიუროსადმი გაგზავნილ განცხადებაში მცირემიწიანი ასპინძის რაიონის სოფელ საროს მცხოვრები პეტრე ლონდარიძე თხოულობს, რომ “ყურადღება მიაქციონ

უპასუხოდ დარჩენილ განხადებას ოჩამჩირის რაიონში ჩასახლების ნებართვის მირების შესახებ”.

1938 წლის 11 მარტს, ისევე, როგორც კოლხეთისა და საქართველოს სსრ რეგიონების მიმართ, საქართველოს სახკომსაბჭომ, საკავშირო დადგენილების შესასრულებლად, მიიღო გადაწყვეტილება (№329) “აფხაზეთის ასსრ-ში ჩასახლების ღონისძიებათა შესახებ”, რომელშიც ნათქვამი იყო, რომ აფხაზეთში კოლმეურნეობების მიერ მათზე მიმაგრებული დიდი ოდენობით, გამოუყენებელი მიწების ათვისების მიზნით და ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ მისი ათვისების შეუძლებლობის გამო, ღებულობს გადაწყვეტილებას 1938 წელს აფხაზეთში 800 ოჯახის ჩასახლების შესახებ, მათ შორის: გაგრის რაიონში 10 ოჯახისა, გუდაუთის რაიონში – 220, ოჩამჩირის რაიონში – 480.

1939 წლის 1 იანვრიდან 1 ოქტომბრამდე გაგრის რაიონში ჩასახლეს 97 ოჯახი, 9 მარტოხელა (323 სული), ოჩამჩირის რაიონში – 22 ოჯახი, 8 მარტოხელა (974 სული), გუდაუთის რაიონში – 97 ოჯახი, 3 მარტოხელა (419 სული).

გუდაუთის რ. სოფელ პილენკოში (განთიადში) ჩხოროწყუს რაიონის სოფლებიდან (ლესეჭინე, ახუთი, ნოლა, ზაბუმე, ჭორა, კირცხი, ლურწუმე, ჩხოროწყუ, ნაფიჩხოვო), საარქივო მონაცემების მიხედვით 1939 წელს ჩასახლდა 559 ოჯახი.

1939 წლის 20 დეკემბერს საქართველოს სახკომსაბჭომ მიიღო დადგენილება საქართველოს მცირემიწიანი რაიონებიდან აფხაზეთსა და კოლხეთში შემდგომი ჩასახლების შესახებ (წალენჯიხიდან – 105 ოჯახი, ჩხოროწყუდან – 90, მარტვილიდან – 130, ონიდან – 100, ამბროლაურიდან – 50, ცაგერიდან – 50, აბაშიდან – 50).

1938, 1939, 1940 წლებში მხოლოდ გაგრის რაიონის სოფელ ოთრნოეში 150 ოჯახი ჩასახლდა (აბაშის, მარტვილის, ქუთაისის, ზესტაფონის, საჩხერის, ჭიათურის, ბაღდათის

რაიონებიდან).

1940 წელს პარტიის ონის რაიკომის მდივანი აცნობებს საქართველოს სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს ე. ბაქრაძეს, რომ ონის რაიონიათვის აფხაზეთში (სოფ. გომბორი) გამოყოფილ მიწებზე 25 სახლი დაიკავა ამბროლაურის რაიონმა. ონის რაიონს კი სანაცვლოდ შესთავაზა სხვა ადგილი — სოფელი ზვანდრიში. ონელები თხოულობენ მათთვის თავდაპირველად გამოყოფილ ადგილებში ჩასახლებას.

1940 წელს აფხაზეთში 586 ოჯახი ჩასახლდა. მათ შორის: მარტვილიდან — 263, ჩხოროწყუდან — 65, წალენჯიხიდან — 75, აბაშიდან — 72, სხვადასხვა რაიონებიდან — 111.

აფხაზეთში გეგმიური ჩასახლებების შედეგად წარმოიქმნა ახალი დასახლებები: ოჩამჩირის რაიონში 4 საკოლმეურნეო დასახლება (იუჟბა, ოთხარა, აკვასკა და ერთი კოლმეურნეობა), გაგრის რაიონში 5 კოლმეურნეობა (ბზიფი, კინგ-სეპი, ლიძავა დასხვა), გუდაუთის რაიონში — 2 კოლმეურნეობა.

1940-1944 წლებში გუდაუთის რაიონის სოფ. ბომბორში ამბროლაურის რაიონიდან ჩასახლდა 57 ოჯახი, ონის რაიონიდან — 41, თვითონ გუდაუთიდან — 45; რამდენიმე ოჯახი კი — ხონის რაიონიდან. ჩამოახლება განხორციელდა შემდეგი სოფლებიდან: წესი, ველევი, თლუღი, შეუბანი, შქმერი, წედისი, ფარახეთი, ქვედა სხვაუა (რაჭა), გორდი (ხონის რ.), ლიხნი (გუდაუთის რ.).

ამავე პერიოდში სოფ. ზვენდრიში ამბროლაურის რაიონიდან (ურავი, ლიხეთი, სხვაუა, შქმერი, ბარი) 62 ოჯახი ჩამოსახლდა, ონიდან — 7, გუდაუთიდან — 14.

1939, 1940, 1941 წლებში ოჩამჩირის რაიონში ჩასახლდა მარტვილის რაიონიდან 174 ოჯახი, წალენჯიხიდან — 38, აბაშიდან — 37, ჩხოროწყუდან — 22, ცაგერიდან — 77, სენაკიდან — 1, ოზურგეთიდან — 1, ამბროლაურიდან — 1, ზუგდიდიდან — 2, ქუთაისიდან — 2, აგრეთვე ცაგერიდან.

სასოფლო დასახლებების მიხედვით ჩამოსახლდნენ წალენჯიხის რაიონიდან (ობუჯი, ჭაჭათი, ჭალე, კუნზუ); მარტვილის რაიონიდან (თამაკონი, კიწია, ბანძა, ნაჯახაო, ინჩხირი, ვედიკარი, ნაგვაზაო, აბელათი); აბაშის რაიონიდან (ნაესაკავო, ნორიო, კაპანა); ჩხოროწყუს რაიონიდან (ლესეჭინე, კირცხი, ნოსირი); ცაგერის რაიონიდან (ლაილაში, ორბელი, ალპანა, ჩხუტელი). ოჩამჩირის რ. სოფელ ტამიშში ცაგერის რაიონის სოფლებიდან (წიფერჩი, ღვირიში, ორბელი, ლუხვანო) ჩასახლდა (1941წ.) 30 ოჯახი (167 სული). ცაგერიდან აქ 1938-1941 წლებში, სულ 133 ოჯახი ძყო ჩასახლებული.

იმავე რაიონის სოფ. კინდლში 1939, 1940, 1941 წლების პერიოდში ჩასახლდა 382 ოჯახი — მარტვილიდან, ზუგდიდიდან, ცაგერიდან.

1941 წელს ოჩამჩირის რ. სოფ. აკვასკაში 93 ოჯახი დასახლდა — უმეტესობა მარტვილიდან, აგრეთვე წალენჯიხიდან და აბაშიდან.

1940-41 წლებში იმავე რაიონის სოფელ არსიუბშაში ასპინძის, ცაგერის, ხონის, ანაშია, ხობის, ვანის, ჩხოროწყუს, ამბროლაურის რაიონებიდან ჩამოვიდა და დასახლდა 184 ოჯახი.

1940-1941 წლებში გაგრის რაიონის სოფ. ბზიფში ონის რაიონიდან (საკაო, შქმერი, წედისი, შეუბანი) 39 ოჯახი ჩასახლდა.

გუდაუთის რაიონის სოფ. აკიტა-ციცში 136 ოჯახმა დაიღო ბინა (608 სული) ჩხოროწყუდან, მარტვილიდან, ხონიდან, გიდაუთიდან.

1942 წლისათვის დაიგემა კოლხეთსა და აფხაზეთში 717 ოჯახის ჩასახლება, აქედან ამბროლაურიდან 100 ოჯახისა, ცაგერიდან — 113, წალენჯიხიდან — 75, ჩხოროწყუდან — 75, მარტვილიდან — 50, ხონიდან — 50; იმავე წელს სოფელ განთიადში (პილენკოვო) ჩამოსახლდა წალენჯიხიდან 11 ოჯახი, მარტვილიდან — 19, ჩხოროწყუდან — 4, ცაგერიდან — 11, ადლერიდან — 2, ონიდან — 1, სოჩიდან (პლასტუნკიდან)

– 1, სულ 49 ოჯახი. ჩამოსახლება მოხდა წალენჯიხის სოფლებიდან: ლია, ჯვარი, ჭალა, საჩინო, ხოლო ცაგერის რაიონიდან – სოფელ ჩხუტელიდან.

1939-1947 წლებში გაგრის რაიონში 373 ოჯახი (1529 სული) ჩასახლდა, გუდაუთის რაიონში – 646 (2789 სული), იჩამჭირის რაიონში – 1119 (4455 სული), სოხუმის რაიონში – 25 (115 სული) – სულ 2163 ოჯახი (8888 სული).

საკუთრივ 1947 წელს, ცაგერის რაიონიდან (ტყეში, ლახეფა) 20 ოჯახი ჩამოსახლეს გაგრის რ. სოფ. განთიადში. ამ წელს გაგრის რაიონში სულ ჩასახლდა 26 ოჯახი (63 სული), გუდაუთის რაიონში – 84 (263 სული), იჩამჭირის რაიონში – 150 (433 სული), სოხუმის რაიონში – 25 (115 სული) – სულ 285 ოჯახი.

1947 წელს გაგრის რაიონში (ხეივანი) 12 ოჯახი ჩასახლდა ხონის რაიონიდან (გორდი, კინჩხი, კონტუათი, ნახახულევი). იმავე წელს გიდაუთის რაიონის სოფ. ახალსოფელში ამბროლაურის რაიონიდან 9 ოჯახი გადავიდა. ამავე სოფელში 1947-1948 წლებში ჩხოროწყუდან ჩამოვიდა 10 ოჯახი.

1947 წელს წალენჯიხიდან გუდაუთის რაიონის სოფ. პრიმორსკოეში 55 ოჯახი ჩასახლდა, ხოლო უფრო ადრე (1939-1941) წლებში აქ 80 ოჯახი იყო ჩამოსახლებული მარტვილიდან და ჩხოროწყუდან. ახალსოფელში კი 1940, 1945, 1947, 1948 წლებში 135 ოჯახი ჩამოვიდა ონისა და ხონის რაიონებიდან.

არქივში დაცულია 1947 წლის ჩასახლების დაზუსტებული მონაცემები აფხაზეთის რაიონების მიხედვით (ჩასახლდა):

სოხუმის რაიონი – გუმისთის სასოფლო საბჭო (მეოთხე ზუთწლედის სახ. კოლმეურნეობა) – 15 ოჯახი (მარტვილიდან – 1, ზუგდიდიდან – 21, აბაშიდან – 1, სხვადასხვა რაიონიდან – 2).

გუდაუთის რაიონი – ახალი სოფელი – 35 ოჯახი.
მარტვილიდან – 1, ჩხოროწყუდან – 10, აბაშიდან – 14,
სენაკიდან – 1, ამბროლაურიდან – 8, ონიდან – 1. პრიმორსკოე
– 49 ოჯახი. ჩხოროწყუდან – 6, წალენჯიხიდან – 39,
სხვადასხვა რაიონიდან – 4.

ოჩამჩირის რაიონი – ახალდაბა – 23 ოჯახი;
მარტვილიდან – 3, ჩხოროწყუდან – 15, ზუგდიდიდან – 1,
სენაკიდან – 1, სხვადასხვა რაიონიდან – 3. აკვასკა – 14
ოჯახი; მარტვილიდან – 13, ზუგდიდიდან – 1. ტამიში –
ცაგერა – 11 ოჯახი; ხონიდან – 3, ბაღდათიდან – 8.

კოჩარი – 50 ოჯახი; მარტვილიდან – 3, სენაკიდან
– 43, სხვადასხვა რაიონიდან – 4.

ახალკინდლა – 16 ოჯახი; მარტვილიდან – 3,
ჩხოროწყუდან – 6, წალენჯიხიდან – 3, ზუგდიდიდან – 2,
სენაკიდან – 1, ბაღდათიდან – 1.

ბესლახუბა – 36 ოჯახი; ჩხოროწყუდან – 2,
ამბროლაურიდან – 6, ონიდან – 16, ხონიდან – 12. გაგირს
რაიონი – განთიადი – 5 ოჯახი. მარტვილიდან ლესელიძეში
– 20 ოჯახი; მარტვილიდან – 19, აბაშიდან – 1.

სულ 1967 წელს აფხაზეთში ჩასახლდა 285 ოჯახი,
გეგმა კი ითვალისწინებდა 800 ოჯახის ჩასახლებას.

არქივში ინახება სია იმ პირებისა, რომლებიც
ოჩამჩირის რაიონის სოფ. აკვასკიდან 1945, 1947 წლებში
უკან დაბრუნდნენ წალენჯიხაში, კოჩარიდან – მარტვილში,
ახალი კინდლიდან – საჩხერეში, ზვანდრიშიდან – ცაგერში.
დაბრუნებულთა სიაშია 140 ოჯახი. მათი უმეტესობა
მშობლიურ სოფელს დაუბრუნდა; ცხადია, ჩასახლებები
იძულებით ხასიათს ატარებდა, რის გამოც რეემიგრაციის
შემთხვევები, განსაკუთრებით ჩასახლების პირველ წლებში,
ხშირი იყო.

აფხაზეთში გეგმიურმა ჩასახლებებმა განსაკუთრებით
მძიმე უარყოფითი შედეგი მოუტანა რაჭა-ლეჩხუმის რე-
გიონს. მაგალითად, ლეჩხუმში საკოპალიანო-ლუხვანოდან

1941 წელს სოფელი მთლიანად – 160 ოჯახი კელასურში ჩაასახლეს. სოფ. წიფერჩიდან და ქოლბაქიდანაც სოხუმის რაიონის სოფ. კელასურში გადაასახლეს. მცირე ნაწილი დაბრუნდა უკან. 1949-1950 წლებში სოფლები ოყურეში და ოფიტარა აყარეს (ლაჭეპიტა გაგრის რ. სოფ. მოქეში), სადაც ახალ დასახლებას ცაგერი შეარქვეს. ოფიტარა უკან გამოქცეულებმა აღადგინეს. ადრე აქ 180 ოჯახი ცხოვრობდა, 70-იან წლებში კი 42 ოჯახიღა დარჩა.

1948 წლის 27 ივლისს საქართველოს სახკომსაბჭომ და პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა დააგინა და განახორციელა სვანეთიდან (მულახი, ეცერი, ცანა, იფარი, კალა, ჩოლური, უშგული) 50 ოჯახის გეგმიური წესით ჩასახლება გაგრის რაიონის სოფ. კალდახვარაში, მარტვილის რაიონიდან 50 ოჯახი სოფ. ლესელიძეში, გაგრის რაიონის სოფ. კულუნურხვაში ზუგდიდიდან – 50 ოჯახი, გუდაუთის რაიონის სოფ. ლიხნში – 30 ოჯახი წალენჯიხის რაიონიდან.

1949 წელს რაჭის უძველეს სოფ. წესიდან 70 ოჯახი ჩაასახლეს სოხუმის რ. სოფელ ოდიშში; ჩასახლებულებმა ახალ საცხოვრებელში კლიმატი ვერ აიტანეს, დაავადდნენ და 40-მდე ოჯახი უკან დაბრუნდა. იმავე სოფელ ოდიშში, ონის რაიონის სოფელ ჭალადან 20 ოჯახი გადავიდა, ვერც ისინი შეეგუენ ახალ საცხოვრებელს და სხვადასხვა რაიონში გაიფანტნენ. ოდიშში ჩასახლდა, აგრეთვე, 35 ოჯახი სოფელ ????. მათგან უმრავლესობა სოხუმში გადავიდა.

??? წელს ისევ სოფელ ოდიშში ონის რაიონიდან 100 ოჯახი ჩაასახლეს, ლიხაჟაში – 100.

???-1950 წლების პერიოდში სოფ. სანაპიროში წალენჯიხიდან, ჩხოროწყუდან და ხონიდან 38 ოჯახი ჩასახლდა. 1949-1952 წლებში ოჩამჩირის რაიონის სოფ. კეიტაულში და მერკულაში ჩხოროწყუს რაიონიდან (ნაფიჩხავო, ქალაღალი) რამდენიმე ოჯახი ჩასახლდა.

??? წელს კოლხეთსა და აფხაზეთში 1500 ოჯახი

ჩასახლდა; მათ შორის მარტვილიდან – 100, ჩხოროწყუდან – 50, ცაგერიდან – 150, ამბროლაურიდან – 100, ონიდან – 100, ზემო სვანეთიდან – 50, ქვემო სვანეთიდან – 25, ხარაგოულიდან – 125, ბაღდათიდან – 100, ვანიდან – 30, საჩხერიდან – 100, ჩხარიდან – 150, ზესტაფონიდან – 100, ქუთაისის რაიონიდან – 100, ხონიდან – 50, აბაშიდან – 100.

აფხაზეთში ჩასახლდა ზემო სვანეთიდან 39 ოჯახი, მარტვილიდან – 19, ონის რაიონიდან – 30 (ცხმორი, შუუბანი, ღუნდა)

მარტვილის რაიონიდან (თამაკონი, აბადათი, დოშაყე, ინჩხური) მეორე ნაკადი დამკვიდრდა გაგრის რ. სოფ. ლესელიძეში, ხოლო ოთხარაში ზემო სვანეთის სოფ. კალაღან 65 ოჯახი ; გუდაუთის რაიონის სოფ. ახალსოფელში 11 ოჯახი ჩავიდა ამბროლაურის რაიონის სოფ. ურავიდან და ხონის რაიონის სოფ. გაღმა ნოღადან; სოფ. აბარუკში და გაგრის რაიონის განთიადში ჩასახლდა 45 ოჯახი (188 სული).

1952 წელს გაგრძელდა ჩასახლებები. მარტვილის რაიონიდან ჩასახლდა 40 ოჯახი, წალენჯიხიდან – 42, აბაშიდან – 200, ზემო სვანეთიდან – 12, ხონიდან – 11, ვანიდან – 100, ქუთაისიდან – 10, ონიდან – 27; მეორე დოკუმენტის მიხედვით: მარტვილიდან (კიწია, თამაკონი) გაგრის რაიონში – 25 ოჯახი, გუდაუთის რაიონში – 2; ჩხოროწყუდან სოხუმში – 40, წალენჯიხიდან (ხუდონი, მუხური) ოჩამჩირეში (აკვასკა, აზეკა) – 50, ზემო სვანეთიდან გუდაუთში – 9, ქვემო სვანეთიდან გუდაუთში – 50, ხონიდან (ღველი) გუდაუთში – 11, ვანიდან ოჩამჩირეში – 100, საჩხერიდან (ლიჩი, ჭალოვანი) გუდაუთში – 37, ცაგერიდან გაგრაში – 90 ოჯახი. აფხაზეთში 1952 წელს ჩასახლდა 393 ოჯახი.

1953 წელს ჩასახლების პროცესი შემცირდა – ვინაიდან აფხაზეთში 30 ოჯახი ჩასახლდა, ხოლო სხვადასხვა

რაიონიდან - 13.

1954 წელს გაგრის რაიონში ჩასახლდა 125 ოჯახი, აქედან: სოფელ ხეივანში - 38, ლესელიძეში - 40, სალხინოში - 5, ალახაძეში - 1, ლდაზანში - 32, ბზიფში - 9. გუდაუთის რაიონში ჩასახლდა 34; აქედან: სოფ. სანაპიროში - 25, ახალსოფელში - 9; სულ 1954 წელს აფხაზეთში 159 ოჯახი ჩასახლდა, თუმცა გეგმა ითვალისწინებდა ბევრად მეტს, რასაც ადასტურებს ამ მიზნით გათვალისწინებული სახლების აშენების გეგმა, რომლის მიხედვით უნდა აგებულიყო გაგრის რაიონის სოფელ ლესელიძეში (კინგისებში) - 619 სახლი, ხეივანში - 419, განთიადში - 621, ალახაძეში - 446; გუდაუთის რაიონის სოფელ ჯირხვაში - 1788 სახლი, ოჩამჩირის რაიონის სოფ. ზემო ოხურეში - 2400, თაინარში - 2376, ჩლუში - 700, პოკვეშაში - 600, ოტხარაში - 1000. სულ - 10969 სახლი. ასეთი გეგმის რეალიზაცია მძიმე დემოგრაფიულ შედეგებამდე მიიყვანდა საქართველოს ისტორიულ რაგიონებს, სადაც დღეს უკვე იგრძნობა არარაციონალური ორგანიზებული გადაადგილების ნეგატიური ანარეკლი.

ცხადია, წარმოდგენილი სტატისტიკური მონაცემები დინამიკურ ცვლილებებს განიცდიდა, ვიდრე ბოლოს ჩამო სახლებულთა სტაბილური კონტინგენტი ჩამოყალიბდებოდა. 50-იანი წლების შუახანებში მეტ-ნაკლებად დაზუსტდა გეგმიური მიგრაციული ნაკადების ჩასახლების პუნქტების საქართველოში, მათ შორის აფხაზეთში (იხ. ცხრ. 3).

აფხაზეთში გამხორციელებულ გეგმიურ სასოფლო-სამეურნეო ჩასახლებებს შეეხო გ. ლეევა თავის საინტერესო მონოგრაფიულ გამოკვლევაში (აფხაზეთის მოსახლეობის კლასობრივ-ეროვნული სტრუქტურის ცვლილებები (XIX საუკუნის დასასრული - XX საუკუნის 70-იანი წლები); სოხუმი, 1989, გვ.22, 23, 24. რუსულ ენაზე). სასურველი იყო, ავტორს გაეთვალისწინებინა ქართლში, კახეთში, იმერეთში,

სამეგრელოში, მესხეთში და სხვა რეგიონებში გატარებული მსგავსი ღონისძიებები, რამაც საგრძნობი ზიანი მოუტანა საქართველოს მთის მოსახლეობას და რასთანაც უშუალოდ არის დაკავშირებული დღევანდელი მძიმე დემოგრაფიული სიტუაცია. სწორედ ამ პერიოდში ყოფილ საბჭოთა კავშირში განხორციელდა ფართო მასშტაბის გეგმიური ჩასახლებები, რაც მხოლოდ ეკონომიკური პოტენციალის დაჩქარებული ზრდის პათოლოგიური იდეით იყო ნაკარნახევი. ასეთ ვითარებაში ადამიანებს მუშა-საქონელივით მიერეკებოდნენ ერთი რეგიონიდან მეორეში, იძულებით ატოვებინებდნენ მშობლიურ საცხოვრებელ ადგილს და ასახლებდნენ იქ, სადაც შრომითი რესურსი სჭირდებოდათ. ამიტომ, აფხაზეთში გეგმიური ჩასახლებების შეფასებაში არ უნდა ვეძებდეთ არარსებული ასიმილაციური პოლიტიკის ფაქტორს, თუმცა გ. ლეუავა ეკონომიკური ფაქტორის მნიშვნელობაზეც მიუთითებს.

აჭარა. აჭარის მთიანი და დანაწევრებული რელიეფი და მოსახლეობის სიჭარბით გამოწვეული მცირემიწიანობა არ ქმნიდა იმის საჭიროებას, რომ რეგიონების გარედან შემოეყვანათ დამატებითი შრომითი რესურსი. ამიტომ აჭარაში განხორციელებულ გეგმიურ სასოფლო-აღეურნეო ჩასახლებებს არსებითად (მცირე გამონაკლისის გარდა), შიდა რეგიონალური ხასიათი ჰქონდა – მოსახლეობის ნაწილი მთის ზოლიდან დაბლობ ზოლში გადმოიყვანეს.

1951 წელს კახაბერში ჩამოსახლეს გეგმიურ მიგრანტთა ერთი ჯგუფი. 1954 წელს აჭარის მთიანეთიდან ქობულეთის რაიონში 97 ოჯახი ჩასახლდა, ბათუმის რაიონში – 78, სულ 175 ოჯახი.

1956-1957 წლებში ქობულეთისა და ბათუმის რაიონებში გაგრძელდა მთიანი აჭარის რაიონებიდან ჩამოსახლება, 1956 წელს 108 ოჯახი ჩამოსახლეს, ხოლო 1957 წელს ქობულეთის რაიონში ჩამოვიდა ???, ბათუმის რაიონში – 30 ოჯახი.

1960 წელს ბათუმის რაიონში შუახვევიდან გადმოსახლდა 64 ოჯახი, კარძოდ შუახვევიდან. სოფლებში – ჩაისუბანი, ყოროლისთავი; ქედის რაიონიდან – სოფლებში: ლეჩა, აგარა; ხულოს რაიონიდან – სოფლებში: ქედა ახალშენი, განახლება, სამება, ზედა ახალშენი, ხეყრე.

ამავე წელს ქობულეთის რაიონის კოლმეურნეობაში 27 ოჯახმა დაიღო ბინა (ქედადან, ხულოდან, შუახვევიდან ციხისძირის კოლმეურნეობაში).

1961 წელს ქობულეთის რაიონსი ჩასახლდა 28 ოჯახი შუახვევიდან, ხულოდან ქედადან; მოხდა აგრეთვე შიდარაიონული გადაადგილება.

1962 წელს ხულოს, შუახვევის, ოზურგეთის დანიინოწმინდის რაიონებიდან ჩასახლდნენ სოფ. ლელვაში, ჩოლოქისადა ჩაქვის საბჭოთა მეურნეობებში. 1963 წელს ხულოდან და ქედადან ბათუმისა და ქობულეთის რაიონებში ჩასახლდა 19 ოჯახი (გეგმა 74 ოჯახის ითვალისწინებდა). ჩასახლება მოხდა ქობულეთის რაიონის სოფლებში: ლელა, მახო, ჭარნალი.

1964 წელს ხულოსა და ქედის რაიონებიდან ქობულეთის რაიონში ??? ოჯახი ჩასახლდა მუხა ესტატეს კოლმეურნეობაში.

ხულოს რაიონიდან შემდეგი სოფლების მოსახლეობა ჩამოვიდა: ??, ნიგაზეულა, ???, მანიაკეთი, წაბლანა, გორგაძეები, ოლოდაური, დიდრაჭა, ხოლო ქედის რაიონიდან – კოკოტაური.

1965 წლის გეგმა ითვალისწინებდა 75 ოჯახის გადაყვანას ხულოს რაიონიდან ბათუმისა და ქობულეთის რაიონებში.

1966 წელს 60 ოჯახი გადასახლდა შუახვევისა და ხულოს რაიონებიდან ქობულეთის რაიონის კვირიკეს სასოფლო საბჭოში. ამავე წელს ჩასახლდნენ ხულოსა და ქედის რაიონებიდან ბათუმის რაიონში.

1968 წელს 20 ოჯახის გადაყვანა დაიგეგმა ქობულეთისა და ბათუმის რაიონებში შუახვევის რაიონიდან.

1969 წელს ჩაქვში ჩასახლდა 21 ოჯახი, ლელვაში – 4, მუხა ესტატეში – 10, ახვა ადგილებში – 43. სულ 78 ოჯახი.

1970 წელს ცეცხლაურში ჩასახლდა – 5, ჩაქვში – 8 ოჯახი.

აჭარაში ადრე განხორციელებული გეგმიური ჩასახლებები ლოკალური მნიშვნელობისა იყო, ამჟამად, სტიქიურ უბედურებასთან დაკავშირებით, დიდი მასშტაბის ღონისძიებები ტარდება საქართველოს სხვა რეგიონებში აჭარის მთიანეთიდან მოსახლეობის გადასაყვანად.

ამრიგად, დასავლეთ საქართველოში განხორციელებული სოფლის მოსახლეობის გეგმიური ჩასახლებები რესპუბლიკის მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს შეეხო, რამაც არსებითი სოციალური და დემოგრაფიული ცვლილებები გამოიწვია.

ა. ქაძაძე, სოფლის მოსახლეობის ორგანიზებული მიგრაცია საქართველოში. თბ.1993წ. გვ. 37-51

ბკპარი და მრ(ა)ვნება დაბრუნებულნი ბააფხაზიპბული მმბრმლმპი

საქართველოს ეროვნულ აკადემიაში ფუნქციონირებს ქართველური გვარ-სახელების წარმოშობის, გვარცელებისა და განვითარების შემსწავლელი სამეცნიერო-შემოქმედებითი ლაბორატორია, სადაც მუშავდება უამრავი საარქივო, სამუზეუმო, საისტორიო-ინფორმაციული მასალები, ერის ყოფიერების ამ მეტად საშური პრობლემის შესწავლისათვის. ლაბორატორიაში დამუშავდა და გამოსაცემად მომზადდა მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი: ბ-ნი იაკობ ახუაშვილის ქართულ გვარ-სახელების პირველი და მეორე ტომი, ლაბორატორიის სამეცნიერო ხელ-ლის ბ-ნ გუგული გუნცაძის ნაშრომი: "გუნცაძეების გვარის წარმოშობისა და განვითარების შესახებ" და სხვათა მრავალი სამეცნიერო ნაშრომები.

ამ საკითხის ფართოდ გაშუქებისათვის გაზეთის რედაქციაში სასაუბროდ მოვიწვიეთ ეროვნული აკადემიის საპატიო წევრი ღვაწლმოსილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ბ-ნი ნიკოლოზ ჯომიდავა, რომელსაც მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი აქვს შექმნილი, მეტად — სფეროში, ეს ნაშრომებია: 1) კოლხურ-მეგრული გვარ-სახელები, 1996წ; 2) მეგრული გვარ-სახელები ეფეხისტყაოსანში, 1999წ; 3) სამასი მეგრული გვარ-სახელი 2000წ. დასაბეჭდად არის გამზადებული გვარი და ეროვნება დაბრუნებულნი; კოლხურ-მეგრულ ფუძიანი გვარ-სახელები. საუბარს ბ-ნ ნიკოლოზთან წარმართავს გაზეთ "ჟამი ერისა" რედაქტორის მოადგილე ქ-ნი ზ. ტვილდიანი.

— ბ-ნი ნიკოლოზ, თქვენ ზანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, მოღვაწეობდით აფხაზეთში, საინტერესოა თქვენი სამეცნიერო დაკვირვება და შეხედულება აფხაზეთში აბორიგენული მოსახლეობის ქართველურ გვარ-სახელთა დახასიათებაზე.

ბ-ნი ნიკოლოზ ჯომიდავა — ძირითადად ამჟამინდელი სიტუაციის საფუძველი აფხაზეთში, საქართველო ამ ძირძველ მიწაზე უარყოფითად ჩამოყალიბდა საქართველოს რუსეთთან შეერთების პერიოდში და მასიურად განვითარდა გასაბჭოების შემდეგ.

აფხაზეთში დაძაბულობის გართულების შედეგად 1988-1989წწ. დაიწყო ძალით თუ ნებით გააფხაზებულ ქართველების

ეროვნული მოძრაობა.

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქივში ჩვენ მივაკვლიეთ დოკუმენტების ერთ საქაღალდეს, რომელსაც აწერია “ოჩამჩირის საქმე”, აქაა მოთავსებული ამავე ქალაქის, სოფლებისა და ქ. თბილისის მოსახლეთა ნაწილი განცხადებები (108 ერთეული), მიწერ-მოწერის საბუთები.

ირკვევა, რომ მოსახლეთა განცხადებები შედიოდა ოჩამჩირის რაიონის დეპუტატთა თავმჯდომარის სახელზე, აქედან კი საქართველოს სსრ იუსტიციის სამინისტროში, ხოლო ეს უკანასკნელი კი გადასცემდა ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის კომისიას დასკვნისათვის.

მკითხველს ვთავაზობ ოჩამჩირის რაიონის სოფ. რეკას მცხოვრები ნაზი რაულის ასული აბშილავეს განცხადების ტექსტს “მოგახსენებთ რომ მე და ჩემი წინაპრები ვიყავით წარმოშობით ქართველები, მაგრამ ისტორიის უკუღმართობის გამო შეგვიცვალეს გვარი, ეროვნება და ჩაგვწერეს აფხაზად. გთხოვთ, დამეხმაროთ და აღმიდგინოთ ჩემი ქართული გვარი და ეროვნება...” (ხელმოწერა).

დაახლოებით ასეთივე შინაარსისაა სხვა პირთა განცხადებებიც.

ოჩამჩირის რ-ნის სოფლების მცხოვრებთა გვარი, სახელი და მამის სახელი, რომელთა განცხადებების ტექსტების ასლებია საარქივო დოკუმენტებში:

არაჰაძია ვახტანგ ვოვას ძე	მოქვი
ალანია (ალან) გრიშა ივანეს ძე	აგუბეღია
აფშილავე როზეტა ქაჩბეს ასული	რეკა
აფშილავე მადონა რაულის ასული	რეკა
აფშილავე ნინო რაულის ასული	რეკა
აფშილავე ნატო რაულის ასული	რეკა
აფშილავე როლანდი კარბეს ძე	რეკა
აფშილავე ფროდონი კარბეს ძე	რეკა
აფშილავე ნატალია კარბეს ასული	რეკა
არქანია ჟორა შამილის ძე	რეკა
აგუმა შამილ ივანე ძე	რეკა
აბრუშია ლეილა შოთას ასული	ილორი

აფსავა ნუგზარ ნოეს ძე	აგუბელია
აქუბარდია გივი ნიკოს ძე	რეკა
აბლოთია ივანე სისოს ძე	აგუბელია
აკიფბაია იროდი სოლომონის ძე	ოხურეი
აჩაბაძე (ასეა ტექესტში) იროდი	
ჯოტიას ძე	ილორი
გვაძბაია ნაირა ზოთოს ძე	აგუბელია
გვაზავა პლატონ ბიქტორის ძე	ოხურეი
აფხაზავა იროდი ერასტის	ჯგალი
გვარამია ვალიკო გუდუს ძე	ილორი
გვაძბაია ვენეცი შოთას ძე	აგუბელია
გუნია იროდი დიმიტრის ძე	ოხურეი
გაბელია ილიკო ზვიწას ძე	ოხურეი
გამისონია ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე	აგუბელია
გოგოლაძე ლუდუკი ჯოტოს ძე	აგუბელია
გურგულია ივანე კოსტას ძე	ოხურეი
გადელია იროდი მაქსიმეს ძე	ოხურეი
გოგუა პლატონ მაქსიმეს ძე	რეკა
გურჩუა შალვა სკვინჩას ძე	აგუბელია
გვალია ალექსანდრე კოკის ძე	აგუბელია
გრიგოლაია არსენ იროდის ძე	რეკა
გვაძბაია გივი ზოთოს ძე	აგუბელია
გერგაია გივი პლატონის ძე	რეკა
გოგოხია რეზგენ ალ-ძე	აგუბელია
გოგია პლატონ ივანეს ძე	ოხურეი
გვასალია პლატონ ივანეს ძე	ბესლახუბა
გვაძბაია ემირ გვიტის ძე	აგუბელია
დანელია თემურ სერგოს ძე	ილორი
დაკარგულია ნიკოსი ვალერიის ძე	ილორი
დარცმელია ირაკლი ალექსანდრეს ძე	ბესლახუბა
დარასელია კაპიტონ ნიკოს	ბესლახუბა
ბჟანია კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე	ილორი
ბიგვავა იპოლიტე ცაგვას ძე	აგუბელია
ბუაუა ვანო იგორის ძე	აგუბელია
ბაგათელია ვანო იგორის ძე	ბესლახუბა
ბაძაღუა იგორ ივანეს ძე	ოხურეი

ბარგანჯია შალიკო ივანეს ძე	რეკა
ბეშია ივანე პავლეს ძე	ილორი
ბერძენია სერგო ანტონის ძე	ოხურეი
ბარამია გრიშა ბაგრატიის ძე	ბესლახუბა
ბჟანია შოთა ბეჯითის ძე	ქ. ოჩამჩირე
ბულია იასონ ალექსანდრეს ძე	აგუბედია
ბოკუჩავა ემილ შალვას ძე	ილორი
ბულისკერია ავანო შამილია ძე	აგუბედია
ელიავა შალვა ამირანის ძე	ოხურეი
ზარქუა გერმანე	აგუბედია
ზვანბაია იმიშკო პროკოპის ძე	აგუბედია
თვართაია ვანო გედევანის ძე	აგუბედია
თაყაიშვილი ლამარა აქესენტის ასული	აგუბედია
თარბაია ანეტა ალექსანდრეს ასული	ოხურეი
თოფურია შალვა სიმონის ძე	აგუბედია
მატკავა ვანო ხვიჩას ძე	აგუბედია
ინალიშვილი მარგალიტა ანტონის ძე	ოხურეი
იზორია შალვა დიმიტრის ძე	აგუბედია
კობახია ნელი ალექსანდრეს ასული	რეკა
კორკოტავა მუშტი იროდის ძე	რეკა
კაკაჩია ილიკო ხვიჩას ძე	აგუბედია
კეეკევესკირი ნიკოლოზ ვანოს ძე	აგუბედია
კენჯია აქესენტი პავლეს ძე	რეკა
კვირკველია გივი სკვინჩას ძე	აგუბედია
კოზმავა იროდი აქესენტის ძე	რეკა
კვარაცხელია იროდი ისლას ძე	რეკა
კვიწინია ტამარა არქიპოს ასული	ილორი
კაცია გივი ალექსანდრეს ძე	ოხურეი
კოკაია ასმათი კონსტანტინეს ასული	რეკა
კოლონია შალვა იროდის ძე	რეკა
კაჭარავა ეთერი სარდიონის ასული	რეკა
კუპრავა ჟუჟუნა ნესტორის ასული	რეკა
კაკულია ვლადიმერ დუტუს ძე	ბესლახუბა
ლაგვილავა იური მერაბის ძე	არასადიხი
ლაბჟანია ეთერი გოჯოს ასული	ილორი
ლოგუა ვალერი ალიოშას ძე	ოხურეი

ლასურია გრიშა ვანოს ძე	აგუბედია
ლასურია ელვარდ შალვას ძე	აგუბედია
ლომაია შალვა დიმიტრის ძე	რეკა
ლაბახუა შოთა ხვიჩას ძე	აგუბედია
ლაკირბაია ივანე იგირის ძე	აგუბედია
ხინთბა კოტიკო ბაჯგას ძე	ილორი

თბილისიდან:

ვარდაია მარინა აკუნის ასული, საქნავთას დასახლება, სახლი 2, ბ. 27.

პაპასკირი სულიკო მიხეილის ასული, საქნავთას დასახლება, სახლი 2, ბ. 27.

კოკოსკერია ვიქტორ შკანის ძე, ყვარელის ქ. №110, და მისმა შვილებმა რევაზ და მალხაზ.

კარტოზია ავთანდილი უგორის ძე, მუხრანის IV.

კორტაგა სულიკო მიხეილის ასული, საქნავთას დასახლება, სახლი 2, ბ. 27.

კვიწინია იგორი დოროთეს ძე, – თეშქა, მესამე მ/რ I კვარტალი, კორპ. IV, ბ. 48.

ნ.ჯოჭიძეაპა.

აფხაზეთის რეგიონალურ მეცნიერებათა აკადემიის
წევრ-კორესპონდენტი,
ივანე ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა და ეთნოლოგიის
ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი.
საქართველოს ეროვნული აკადემიის საპატიო წევრი.

გაზ. "ჯამი ერისა", საქართველოს ეროვნული
მეცნიერებათა აკადემიის ორგანო, №4. VII. 2000.

ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು

ჯომიდავას საგვარეულოს შეკრების მონაწილეთა საგაზეთო მასალები

1983 წელს ჩატარდა ჯომიდავას გვარის პირველი შეკრება, რომელიც მოეწყო ჩხოროწყუს რაიონის თეატრში. შეკრებას ესწრებოდა გვარის 370-მდე წარმომადგენელი.

მკითხველს ვთავაზობთ ამ შეკრების საგაზეთო მასალას

გვარის ყველა წევრი – სახელობანი

გვარი – ერთი წინაპრის შთამომავალი, ერთი და იმავე გვარის მატარებელი ადამიანთა ჯგუფია (ქართული განმარტებითი ლექსიკონი)

.1983 წლის 8 ოქტომბერი ღირსსახსოვარ თარიღად დარჩება საქართველოში მცხოვრებ ჯომიდავების ცხოვრებაში. ამ დღეს დაბა ჩხოროწყუში 300-ზე მეტი ამ გვარის წარმომადგენელი შეიკრიბა, რათა დასწრებოდნენ საგვარეულოს პირველ შეკრებას, რომელიც დაბის კინოთეატრში გაიმართა. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ასეთი ოფიციალური შეკრება პირველია ჩვენს რაიონში.

შეკრება შესავალი სიტყვით გახსნა და დამსწრეთა წინაშე ვრცელი მხსენებით გამოვიდა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი ნიკოლოზ ჯომიდავა.

შეკრებაზე მისასალმებელი სიტყვებით გამოვიდნენ ჩხოროწყუს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორი ამხ. გ. შენგელია, ვეტერანი ჟურნალისტი მაშანტი კვირტია, გალის რაიონის სოფელ საბერიოს სკოლის ფრიადოსანი მოსწავლეები ირმა და ბეჟან ჯომიდავები, ქსოზუმის აფთიაქის პროვიზორი ნანული ჯომიდავა, ჩხოროწყუს პირველი საშუალო სკოლის ფრიადოსანი მოსწავლე ეკა ჯომიდავა და სხვები.

შეკრებას ესწრებოდნენ რაიონის პარტიული, საბჭოთა, სამეურნეო ორგანოების წარმომადგენლები. სტუმრები

მოსკოვიდან და საქართველოს თითქმის ყველა რაიონიდან. შეკრების მუშაობაში მონაწილეობას ღებულობდა ცნობილი მოგზაური, მოსკოვის 22-ე ოლიმპიადის 'პაპად' წოდებული, ოჩამჩირის რაიონის სოფელ მერკულის საშუალო სკოლის ფიზკულტურის უფროსი მასწავლებელი რაჟდენ ჭანტურია.

შეკრების მონაწილეებმა შექმნეს საგვარეულოს საბჭო და მიიღეს მიმართვა გვარის ყველა წარმომადგენლისადმი.

მთავარი, რაც წითელ ზოლად გასდევდა ამ შეკრებას, იყო ის, რომ საგვარეულოს ყველა წევრი იყოს აქტიურ ცხოვრებისეულ პოზიციაზე მდგომი პიროვნება, რომ ისინი სხვა გვარის წარმომადგენლებთან ერთად თავდადებით იბრძოდნენ კომუნიზმის მშენებლობის საქმისთვის. რომ ყველა უბანზე, სადაც არ უნდა მუშაობდნენ ისინი, აჩვენებდნენ მუშაობის საუკეთესო მაგალითს. რომ მთელი მათი ცხოვრება სავსებით ექვემდებარებოდეს სბჭოთა ადამიანის ცხოვრების ნორმებს, რომ გვარში არ იყოს არც ერთი დამნაშავე და წესრიგის დამრღვევი. ჰუმანურობა, ურთიერთ პატივისცემა, ძმობა და მეგობრობა გახდეს მათი საქმიანობის მთავარი მიმართულება.

„ძვირფასო დებო და ძმებო, შვილებო და შვილისშვილებო! — კკითხულობთ შეკრების მონაწილეთა მიმართვაში, მხარში ამოვუდგეთ პარტიას ნეგატიური მოვლენების წინააღმდეგ ბრძოლის კეთილშობილურ საქმეში, ვებრძოლოთ წარსულის მანე გადმონაშთებს — ხალხმრავალ ქორწილებს, ქელეხებს, ცრუმორწმუნეობას და ინდივიდუალიზმს. მომხვეჭელობას და მუქთახორობას, ბიუროკრატიზმსა და მექრთამეობას, კარიერიზმსა და მლიქვნელობას, ხულიგნობასა და ლოთობას, ვიყოთ სოციალისტური პატრიოტიზმისა და ინტერნაციონალიზმის თვისებების მატარებელნი, გვიყვარდეს სახელმწიფო, საზოგადოება, ოჯახი, საგვარეულო. დაუქვემდებაროთ პირადი ინტერესები საზოგადოებრივს.“

აქვე მიმართვაში შეკრების მონაწილენი მიმართავენ მშობლებს, რომ მიაღწიონ შეილების სახელოვნად აღზრდას, მხარში ამოუდგნენ სკოლას მოზარდი თაობის კომუნისტური სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში. გვარის მოსწავლე ახალგაზრდებს და სტუდენტებს მოუწოდებენ ისწავლონ ფრიადზე და იყვნენ სანიმუშო ყოფაქცევის.

ეს მიმართვა ერთხმად იქნა მიღებული და იგი უდაოდ სარგებლობას მოუტანს საერთო საქმეს.

შეკრებაზე გამოითქვა აზრი, რომ საბჭო ოფიციალურად დაუკავშირდეს იმ სასოფლო დაა საქალაქო საბჭოებს, სადაც მათი გვარის წარმომადგენლები ცხოვრობენ და მუშაობენ, იმ სასწავლებლებს, სადაც ისინი სწავლობენ და დააზუსტონ, თუ როგორ ასრულებენ ისინი მათზე დაკისრებულ მოვალეობებს. ხოლო გვარის უღირსი წევრების მოქმედება საგვარეულოს საბჭოს მკაცრი მსჯელობის საგანი გახდეს.

შეკრებამ ნამდვილად საქმიან ვითარებაში ჩაიარა, მან დაადასტურა გაზეთ 'პრავდაში' 1975 წელს გამოქვეყნებული აფხაზეთის მაგალითიდან აღებული მასალის - 'საგვარეულო თავშეყრა' აზრი რომ „ამ ტრადიციის სარგებლობა თაობათა ურთიერთპატივისცემის, საჭირო სოციალური ურთიერთკონტროლის, ურთიერთდახმარებისა და სხვა ჰუმანურ თვისებებში უნდა ვეძიოთ“

შეკრების ოფიციალური ნაწილის დამთავრების შემდეგ ჯომიდაეების გვარის წარმომადგენლებმა დაათვალიერეს რაიონის ღირსშესანიშნავი ადგილები, ახალშენებლობანი, იყვნენ პიონერთა სასახლეში, ახალგაზრდობის სახლში, საკონსერვო ქარხანაში, მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში და სხვაგან., გადაიღეს სამახსოვრო ფოტოები.

ტ. შიშლია.

ჯომიდავას საგვარეულოს მეორე შეკრება კი ჩატარდა 1986 წლის 6 ოქტომბერს. ოჩამჩირის რაიონის სოფ. კოჩარას კულტურის სახლში. რომელსაც დაესწრო საგვარეულოს 400 მდე დიდი და პატარა.

მკითხველს ვთავაზობთ საგაზეთო მასალას და შეკრების მონაწილეთა ჯგუფის სურათებს.

განვაგვიხსოვთ საგვარეულოთა კავშირი

დიდი სოფელია კოჩარა ოჩამჩირის რაიონში. მწყემს კოჩას დიდი ნიგვზის ხე ედგა თურმე ეზოში. ამ ხის ქვეშ იკრიბებოდნენ გლეხები. იმართებოდა ცეკვა-თამაში. სპორტული თამაშობანი. აყენაზურად 'არა' ეწოდება ნიგოზს, აქედან წარმოდგაო სოფლის სახელწოდება 'კოჩარა' - აზბობს ლეგენდა. რაც კოჩას ნიგვზის ხეს ნიშნავს. XIX საუკუნის დამლევამდე არ ყოფილა კოჩარა მოხსენიებული ისტორიულ წყაროებში. იგი ერწყმოდა ჭლოუს, ქეთევანის, ცხენისწყლის ლაბრის დასახლებულ პუნქტებს. მერე ეწოდა მას კოჩარა, ლეგენდის მიხედვით ტყით დაფარული სოფელი იყო იგი. შემამულეთა მიერ აუთოვისებელ მიწებზე სამეშაოდ შორის სოფლებიდან მოდიოდნენ გლეხები. ამან გამოიწვია ჯომიდავების გვარის აქეთ გადმოსვლა ჩხორიწყელდან, კერძოდ ჭოილადან. მეორე მშობლიური სოფელი გახდა მათთვის კოჩარა. კეთილსინდისიერმა შრომამ განსაზღვრა მათი ცხოვრება და ახლაც ჯომიდავები კოჩარაში თანამედროვე სოფლის ცხოვრებით ცხოვრობენ, უკუაგდებენ ცუდს, დრომოჭმულს და წარმოაჩენენ ახალს, კეთილშობილურ და მისაღებ საქმეს.

'აღუგდინათ და განვათავსოთ საგვარეულოს თაობათა კავშირი' ამ დევიზით ჩატარდა 1983 წელს ჯომიდავების საგვარეულოთა პირველი ყრილობა, სადაც მათი წინაპრები

ცხოვრობდნენ და საიდუმლო მრავალი წლის წინათ რამდენიმე
ჯომიდავას გვარის კაცმა. ზურგზე ველანახადმოკიდებული
სამუდამოდ დასტოვა საცხოვრებელი და მუდმივი ბინა კოჩარაში
პოვა. ხოლო წელს 6 ოქტომბერს, კონსტიტუციის დღესთან
დაკავშირებით (კატარაა ჯომიდავას გვარსა თავმჯდომარის მქონე
ყარობა დეკანოზ განკარგულებით საგარეულოს თაობათა კავშირი).
რადგან იგი უკვე აღსდგა პირველი თავმჯდომარის დროს.

ამიტომ მოიყარეს კოჩარის კოლმეურნეობა
“საქართველოს” კულტურის სახელში ჩხოროწყუდან. სოხუმადან,
ოჩამჩირიდან, ზუგდიდიდან და სბერიოდან ჩამოსულმა
ჯომიდავებმა კიდევ ერთხელ უმჯერეს მძიბას, კიდევ ერთხელ
ჩამოკერეს მეგობრობის და არდავიწყების სიმბოლე.

ჯერ იყო და სტუმრებმა კოლმეურნეობის გამგეობის
მუზეუმში დაათვალიერეს. კარგად ესმით კოჩარელებს კი
ლენინის სიტყვები “ვინც წარსულს არ აფასებს იგი ვერ
შეპქნის მომავალს”. ამათში არის აქ წარმოდგენილი მრავალი
სამუშაურო ექსპონატი, წინაპრის მიერ წარსულში ათასჯერ
ხელშენახები და ახლა სათუთად ნალოლიავეები. მძაფრად
რომ წარმოგვიდგენს წარსულის სურათებს. საინტერესო
წარსული აქვს სოფელს. მუზეუმში შესვლისთანავე თვალი
მოგხვდებათ თომა მებონიას სურათი რომელსაც ასეთი
წარწერა აქვს: “სოფლის თავკაცს - კოჩარის კოლმეურნეობა
“საქართველოს” გამგეობისაგან” არ იყიწყებს სოფელი მის
დამრიგებელს და მოამაგეს წავიდა იგი, მაგრამ თანასოფელეთა
გულში დაიდო სამარადისო ბინა. არც ჯომიდავების წინაპრებს
იყიწყებენ კოჩარელები: აი, მაგალითად 1929 წლის ოქტომბერში
შეიქმნა სოფელში კოლმეურნეობა, ხელს აწერს ფილიპე
ჯომიდავა., პირველი წერა კითხვის მკოდხეები ერთეულები
იყენენ კოჩარაში. მათ რიცხვში ერთი ელისბარ ჯომიდავა.

ჯომიდავას საგარეულოს შეუძლია იამაყოს: პირველი
კომუნისტები იყენენ სოფელში კორნელი, კარა და გრიგოლ
ჯომიდავები. ბევრი ჯომიდავა წავიდა სამაშულო ომში და
უკან აღარ დაბრუნდა...

ს
ა
მ
ა
ი

სა
ჯოშიდავას საგვარე
მონას

!

შპსი ზეპარების

მზ

ს
ა
მ
ა
მ

თავერილობა შესავალი სიტყვით გახსნა კოჩარის საშუალო სკოლის მათემატიკის მასწავლებელმა, სკოლის ორგანიზატორმა გივი ჯომიდავამ.

მისასალმებელი სიტყვით გამოვიდა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი ნიკოლოზ ჯომიდავა, ეს ის პიროვნებაა რომელმაც დაუდო სათავე ამ შეხვედრებს და ახლა, როდესაც ავლებენ თვალს წარსულს, როცა უყურებენ აწმყოსა და ოცნების თვალებით გასცქერიან მომავალს, მათ

**ჯომიდავას საგვარეულოს შეპირებათა ორგანიზატორები
მარცხნიდან მარჯვნივ: მაყვალა, ნიკოლოზი და ნანი**

ძირითად ამოცანას წარმოადგენს უკომპრომისო ბრძოლა ყოველი ნეგატიური მოვლენის წინააღმდეგ.

სიტყვით გამოვიდა კოჩარის კოლმეურნეობის გამგეობის თავმჯდომარის მოადგილე პროკოფი პაპავა: ჩვენი სოფლის ერთსაუკუნოვანი ისტორია ჯომიდავებით იწყება მეგობრობის, ზრდილობის, შრომის სიყვარულს უტოვებენ თაობებს ისინი. კოჩარაში 1000 კომლია, 200-ზე მეტი კაცია უმაღლესი განათლებით. კოლმეურნეობის 5400 ტონა ჩაის სახელმწიფო გეგმის შესრულებაში თავისი წვლილი შეაქვთ ჯომიდავებს. რამოდენიმე წელი თავკაცობდა ჭუჭუ ჯომიდავა აქ, შეიყვარა იგი სოფელმა სამართლიანობისა და პრინციპულობის გამო.

სიტყვით გამოვიდა სამამულო ომისა და შრომის ვეტერანი ბიქტორ ჯომიდავა.

ნანა ჯომიდავა- საქართველოს სასოფლო სამეურნეო ინსტიტუტის სტუდენტი ვრცელი სიტყვით მიესალმა ჯომიდავების გვარს.

‘უნდა გვახსოვდეს ვისი გორისა ხარ’ - თქვა სიტყვით გამოსულმა კოჩარის საშუალო სკოლის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელმა გ. ბებიაშ-ქართველი კაცი ოდითგანვე იცავდა გვარის სიწმინდესა და კრისტალობას.

შეკრების მონაწილეთა დადგენილებიდან მიმართვა ჯომიდავების საგვარეულოსადმი, წაიკითხა მაყვალა ჯომიდავამ. იმ დღეს ჯომიდავათა საგვარეულოს მიერ ჩერნობილის ფონდში გადაირიცხა 500 მანეთი. საბერიოელ სამამულო ომის ინვალიდ ამირან ჯომიდავას გადაეცა 50 მანეთი.

შემდეგი თავყრილობა დანიშნულ იქნა სამი წლის შემდეგ.

მედეა ნემსიწვერიძე

2001 წლის 23 აპრილს, ბრწყინვალე დღესასწაულის, აღდგომის მეცხრე დღეს, ხობის რაიონის სოფელ ხამისქურში, სახალხო არტისტების პიერ და ბადრი კობახიძეების სახლ-მუზეუმში დაფუძნდა საქართველოს ისტორიულ საგვარეულოთა შთამომავლების თავადაზნაურთა და მათ თანამდგომთა საკრებულოს ხობის რეგიონული ორგანიზაცია.

საკრებულოს წინამძღოლად აირჩიეს ქეთევან ქორთუა, თავად მიქაელ (მიხა). ქორთუას შვილიშვილი. მიხეილ ქორთუა 1905 წელს დიპლომატიური მანევრებითა და მოლაპარაკებებით აღიზანოვ-ავარსკის დამსჯელ ჯარს გადაეღობა და ხელი შეუშალა ვერაგული გეგმის – ხობისა და ხეთის მოსახლეობის აოხრება-გადაწვის განხორციელებაში. წესდების მიზნების და ამოცანების გაცნობის შემდეგ საკრებულოს გამგეობის წევრებად არჩეულ იქნენ: ც. დადიანი, მ. კობახიძე, რ. ქირია, ც. სახოკია, ე. ბასილაია.

გამგეობის საპატიო წევრებად აირჩიეს ეროვნული მოძრაობის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ადამიანის უფლებათა დამცველი, საქართველოს ისტორიულ საგვარეულოთა შთამომავლების, თავადაზნაურთა და მათ თანამდგომთა საკრებულოს გამგეობის წევრი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი ქ-ნი ეთერ მგალობლიშვილი.

ხობი საქ. ინფ.

'გვირგვინი' საქართველოს ისტორიულ საგვარეულოთა შთამომავლების, თავადაზნაურთა და მათი თანამდგომთა საკრებულოს გაზეთი. 2001 წ. №5.

**პირველი ქართული სკოლა ზუგდიდის მაზრაში
(მოიდანახის სკოლის ისტორიიდან)**

1880 წელს, რეაქციის პერიოდში კავკასიის მთავრობამ მეგრელები არაქართველებად გამოაცხადა. მან სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენა განდევნა და რუსულის სწავლება შემოიღო. სამეგრელოს მოსახლეობა და მოსწავლე ინტელიგენცია აღაშფოთა ამ ბარბაროსულმა ღონისძიებამ.

“ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“ მეფის მთავრობის უგუნური პოლიტიკის პასუხად მიაღწია იმას, რომ რამდენიმე ათეული სკოლა გაიხსნა. მათ შორის დასავლეთ საქართველოში: ქუთაისში (1880 წ), ბათუმში (1881 წ), ძველ სენაკში (1884 წ), სოხუმში (1919 წ), ფოთში (1914 წ) და მოიდანახეში (1916 წ).

მოიდანახეს სკოლა დღემდე არ არის ცნობილი პედაგოგიურ-ისტორიულ ლიტერატურაში.

საარქივო დოკუმენტებიდან ჩანს, რომ “ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოების“ გამგეობას ერთი ქართული სკოლის გახსნაზე დადგენილება მიუღია 1915 წელს. ადგილის ამორჩევის მიზნით 1916 წლის 20 მარტიდან 9 აპრილამდე სამეგრელოს მაზრებსა და სოფლებში მივლინებით უმოგზაურია საზოგადოების სკოლების მეთვალყურეს გრიგოლ ბურჭულაძეს. ‘სენაკი, ზუგდიდი, წალენჯიხა, მუხური, ჩხოროწყუ ყველა ესენი მოვიარე“-წერდა ის საზოგადოების გამგეობას თავის მოხსენებით ბარათში. ხალხი ყველგან დიდი აღფრთოვანებით ეგებებოდა ქართული სკოლის დაარსების ფაქტს. წინათაც ვყოფილვარ სამეგრელოში, წინათაც მქონია სხვადასხვა პირებთან საუბარი ქართული სკოლის საჭიროების შესახებ, მაგრამ ასეთი აღფრთოვანება,

ასეთი ლტოლვა ქართულისადმი მე არ მინახავს.

ძალიან ძნელია თქმა. სად გაიხსნას ქართული სკოლა სამეგრელოში, რადგან ყველგან აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს იგი.

მოიდანახე ჩხოროწყუს საზოგადოებაშია. აქ ერთი სამრეკვლო სკოლაა, სადაც ქართულს თითქმის არ ასწავლიან; რადგან მასწავლებელმა თვითონ არ იცის ქართული

დასახლებულ სოფელთა შორის ყველაზე მიყრუებული ადგილია მოიდანახე – ხაზგასმით დაასკვნის ავტორი.

1916 წლის 3 აპრილს საქართველოში წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მთავარგამგეობას გაეგზავნა მოიდანხის ახლომახლო სოფლების მცხოვრებთა შემდეგი შინაარსის განცხადება:

“ჩვენ გვარად ჯომიდავები, ფირცხელავეები, გაბელიები, როდონაიები და სხვანი ვცხოვრობთ ჩხოროწყუსა და ჭოლის ბოლოში, დაშორებული ვართ სასამართლოზე და სკოლებზე 5-ნ ვერსით, შევადგენთ 150 კომლზე მეტსროგორც დარწმუნდა წ.კ.გ. საზოგადოების სკოლებისა და ბიბლიოთეკების მეთვალყურე გ. ბურჭულაძე ჩვენთვის აუცილებლად საჭიროა გაიხსნას მოიდანახეში, სახელდობრ “საროდონაიოში“ სკოლა. ჩვენი მხრით სკოლის გახსნას მოიდანახეში აღმოვეჩენთ შეძლებისდაგვარად შემწეობას: მიწის მიცემით საკუთრად, დროებითი შენობის მიცემით, შეშისა და სანთლის მიცემით და მოსამსახურის დაქირავებით. იმედი გვაქვს საზოგადოების გამგეობა მოგვხედავს ყურადღების თვალთ და გაგვიხსნის პირველი სექტემბრიდან მიმდინარე 1916 წ. სკოლას, რომლის შემწეობით ჩვენს მიყრუებულ კუთხეში გაშუქდება ლამპარი განათლებისა და მოედება ჩვენს არემარეს“

განცხადებას ხელს აწერდა 42 კაცი.

ასეთივე შინაარსის განმეორებითი განცხადება გაეზავნა იმავე საზოგადოების გამგეობას 1916 წლის 8 მაისს, რომელსაც ხელს აწერდა 676 კაცი.

იმავე წლის 8 ივლისს საქართველოში წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მთავარმა გამგეობამ მმართველთა ქუთაისის ოლქის სახალხო სასწავლებელთა დირექტორს, რათა ნება დაერთო სკოლის გახსნისა, რომელსაც თან დაერთო სასწავლო გეგმები. ამ გეგმების მიხედვით სკოლაში ყველა საგნის სწავლება ქართულ ენაზე უნდა ყოფილიყო, ხოლო რუსული ენის სწავლების შემოღებას, როგორც ერთ-ერთი საგნისა, გეგმა ითვალისწინებდა მეორე ჯგუფიდან.

ქუთაისის ოლქის სასწავლებელთა დირექციის ხელმძღვანელობა აჭიანურებდა მოიდანახეში ქართული სკოლის გახსნის ნებართვის საქმეს, მაგრამ წერაკითხვის საზოგადოების გამგეობის დაჟინებითი მოთხოვნის შედეგად, 1917 წლის 7 აგვისტოს ბრძანებით გადაწყდა გახსნის საკითხი.

‘ახალი შკოლა’ ასეთი სათაურით ქუთაისის გაზეთი ‘სამშობლო’ 1916 წლის 9 აგვისტოს ნომერში იტყობინებოდა: ‘ქუთაისის შკოლების დირექტორმა ვიშნევსკიმ ნება დართო წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მთავარ გამგეობას გახსნას სოფელ ‘მოიდანახეში’, (ზუგდიდის მაზრაში) ორწლიანი პირველი დაწყებითი სასწავლებელი, რომელშიც ყველა საგნები, გარდა რუსულისა, ისწავლება ქართულ ენაზე’.

ადგილობრივი მოსახლეობა დიდი სიხარულით შეხვდა ქართული სკოლის გახსნას. ამ სკოლის პირველი მასწავლებელი იყო მისი დარსების ინიციატორი და ორგანიზატორი ერასტო როდონაია. იმავე წელს სექტემბრიდან ხონის მუხაყურის სკოლიდან აქ მეორე მასწავლებლად დაინიშნა ქსენია კაკაბაძე, რომელიც

გადმოყვანილ იქნა ტოლების (სადგურ საჯავახოსთანაა) ორკლასიანი სასწავლებლიდან. დოკუმენტებიდან ირკვევა, რომ 1916-1917 სასწავლო წელს აქ 24 მოსწავლე იყო, ხოლო მომდევნო 1918-1919 სასწავლო წელს მოსწავლეთა რაოდენობა 50 მდე გაიზარდა.

ზუგდიდის მაზრის ამ პირველი სკოლის პირველი მოსწავლეები იყვნენ: ნიკოლოზ, ზომა, დავით ფირცხელავეები, შიო, ილიკო, მიხა, კალისტრატე, ბარბაღე როდონაიები, ტიმოთე და იოსებ გაბელიები, მელიტონი, ილიკო, ოლღა, ანიკო, ალექსანდრე ჯომიდავები, ვარლამ ფალავა, გრიგოლ ჩაჩხალია, ნინო ჭეუია, ანიკო ცკიტიშვილი, სოფიო ქუჩულორია და სხვები.

ამ სკოლის პედაგოგის ე. როდონაიას სასახელოდ ვამბობთ, რომ იგი იყო სოფელში აგრონომიული ცოდნის შეტანის ინიციატორი. მან პირველმა დააყენა მოიდანახეს სკოლასთან აგრონომიული განყოფილების გახსნის საკითხი. ამას სოფელმა აღფრთოვანებით დაუჭირა მხარი, რაზეც მეტყველებს შემდეგი ფაქტი: ე. როდონაიას 1917 წლის 12 იანვარს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობისადმი უცნობებია: 'მაქვს პატივი წარმოგიდგინოთ წერილი: პირველი, ჩითო, თეიმურაზი და გრიგოლ როდონაიების სახელზე, რომელნიც აძლევენ ერთ ქცევა მიწას შენობის ქვეშე. მეორე: პავლე როდონაიასი რომელიც აძლევს ოთხ ქცევა მიწას, როცა აგრონომიული განყოფილება გაიხსნება'.

საგულისხმოა, რომ ამ დოკუმენტს აქვს ცნობილი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის ლუარსაბ ბორცვაძის რეზოლუცია: 'ცნობად მიღებულ იქნას და შემომწირველს გამოეცხადოს მადლობა'.

1922-1923 სასწავლო წელს მამაჩემმა საბა ნიკოლოზის ძე ჯომიდავამ თავისი ოღა-სახლი დაუთმო სკოლას მომდევნო წელს კი სკოლა სტეფანე ჯომიდავას

სახლში გადაიტანეს. 1924 წელს მოიდანახის ახლომახლო მცხოვრები მოსახლეობის მიერ, იქ, სადაც ერთმანეთს ემიჯნებოდა ჩხოროწყუს, ხაბუმისა და ჭოლის ტერიტორიები, 'ნახაკუში' სკოლისათვის აშენებულ იქნა ერთსართულიანი ხის სახლი. 1955 წელს აღნიშნული სკოლა გადატანილ იქნა 'საროდონაიოს უბანში'.

ამჟამად მოიდანახის სკოლა 8 წლიანია და ვინ მოთვლის ქართული კულტურის რამდენი მესვეური აღუზრდია ზუგდიდის მაზრის ამ პირველ ქართულ სკოლას.

საჭიროდ მიგვაჩნია დაისვას საკითხი ზემდგომი ორგანოების წინაშე, რათა მოიდანახეს 8 წლიან სკოლას გაუკეთდეს მემორიალური დაფა წარწერით: 'აქ მოიდანახეში გაიხსნა 1916 წლის 7 აგვისტოს საქართველოს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ პირველი ქართული სკოლა ზუგდიდის მაზრაში'.

ამოღებულია ვ. როდონაიას წიგნიდან 'რაც დავიწყებით არ იბინდება' ქუთაისი 2001 წელი.

XVII საუკუნემდე აფხაზეთში მცხოვრებთ სია
აფხაზეთში გამქრალი ქართული გვარები
პირაქეთ საქართველოს დაკარგული ჩრდილო კავკასიის
ტერიტორიები ქართულ-მეგრულ გვარსახელებში
სოფლის მოსახლეობის ორგანიზებული მიგრაცია
საქართველოში (დასავლეთ საქართველო)
გვარი და ეროვნება, დაბრუნებული გააფხაზეთული
ქართველები

დიდია დედის როლი ბავშვის ღზრდაში მაგრამ მის ჩამოყალიბებაში სკოლის როლი მაინც გადაუმწყვეტია. ამიტომ ბუნებრივია ყოველი ადამიანი მოწიწებით ინახავს დედისა და სკოლის სიყვარულს.

მშობლიური სკოლისადმი სწორედ ამ სიყვარულმა დამაწერინა ეს სტატია.

საქართველოს ცენტრალურ არქივში ინახება სტატისტიკური ბარათები, მათ შორის ზუგდიდის მაზრის სოფელ ჭოლისა და ამავე თემში შემავალი სოფლების სკოლებისა. ეს ბარათები იძლევიან მართალია მშრალ, მაგრამ მეტად საინტერესო ცნობებს სკოლების ისტორიისათვის.

ერთხელ კიდევ დადასტურდა რომ ჭოლის სკოლა დაარსდა 1895 წელს. ასევე ირკვევა რომ 1914-1915 სასწავლო წელს ეს სკოლა იყო ორ კლასიანი, 1919-1921 წლებში კი - უმაღლესი დაწყებითი სასწავლებელი. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების შემდეგ კი, 1922-1923 სასწავლო წელს გადაკეთდა შრომის სკოლად, ხოლო 1923-24 წელს ეწოდა შვიდწლიანი შრომის სკოლა. სკოლა იყო სრულკომპლექტიანი ე.ი. 7 ჯგუფი 217 მოსწავლით აქედან 64 (44 ვაჟი და 20 გოგო) მიღებულ იქნა 1924-1925 სასწავლო წელს. VII კლასში ირიცხებოდა 11 მოსწავლე.

ამავე სასწავლო წლების მონაცემებით სკოლასთან არსებობდა თვითმოქმედი დრამატული წრე, რომელიც თითქმის ყოველ ღღესასწაულებზე მართავდა წარმოდგენებს და მოსწავლეებისა და ახლო მახლო მცხოვრებთა გართობა-დასვენების საქმეს ემსახურებოდა. სკოლას გააჩნდა ბიბლიოთეკა 106

სხვადასხვა დასახელების წიგნით. მათ შორის 39 ქართულ და 67 რუსულ ენებზე იყო.

სკოლას ჰქონდა ორ სართულიანი კაპიტალური აგურის შენობა, რომელიც ათი ოთახისგან შედგებოდა. აქვე იყო სკოლის ბაღი და ბოსტანი, რომელიც გაშენებული იყო მოსწავლეთა მონაწილეობით. სკოლას არ გააჩნდა კაბინეტ-ლაბორატორიები.

1924-1928 სასწავლო წელს სკოლას ჰყავდა 8 მასწავლებელი, — აქედან ერთ მასწავლებელს ხელფასს უხდიდა სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტი. სკოლას განაგებდა კალისტრატე პაულეს ძე ბერულავა.

1927-1928 სასწავლო წელს ჭოდის სკოლაში მიღებუკ იქნა 75 ბავშვი. სულ მოსწავლეთა რაოდენობა 198 ბავშვს შეადგენდა..

სკოლას განაგებდა დავით ანტონის ძე ფაცაცია, ხოლო მასწავლებლებად მუშაობდნენ: მიხეილ ესტატეს-ძე ფაცაცია, ვერა თევდორეს ასული თოდუა, მელიტონ ივანეს-ძე ჩიქოვანი, დავით გიორგის-ძე წახნაკია, თადეოზ სტეფანეს-ძე, ვლადიმერ ივანეს-ძე და ლეონტი გიორგის-ძე შენგელიები.

სკოლასთან ნაყოფიერად მუშაობდა პოლიტიკური და ლიტერატურული წრე. სკოლის კომკავშირული ორგანიზაცია 21 წევრს აერთიანებდა, ხოლო პიონერული ორგანიზაცია კი-48 ბავშვს. ამავე სასწავლო წელს პირველად იქნა შემოდებული მოსწავლეთა თვითმმართველობა, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა მოსწავლეთა სწავლა-აღზრდის საქმეში.

სკოლაში სათანადო დონეზე იყო დაყენებული მოსწავლეთა შრომითი აღზრდა, სკოლას გააჩნდა 8 დესეტინა მიწის ნაკვეთი, სადაც მოყავდათ ბოსტნეული, თამბაქო და სიმინდი. მოსწავლეები მოსახლეობასთან

ერთად აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ შაბათობებსა და კვირაობებში, რომლებიც **მეფობდა გზებისა და ხიდების შესაკეთებლად, ღარიბების, ობლების და მოხუცების საკარმიდამო მიწების დასამუშავებლად.**

მომდევნო 1929-30 სასწავლო წელს სკოლის გამგედ ისევ დაინიშნა კალისტრატე პავლეს-ძე ბერულავლ (იგი 1924-1925 წელს მუშაობდა გამგედ). მასწავლებელთა შემადგენლობაში ცვლილება არ მომხდარა. მოსწავლეთა რაოდენობა 202 მდე გაიზარდა, აქედან ვაჟი იყო 165 გოგო კი-37.

ამავე სასწავლო წლის დაწყების წინ სკოლის შენობა ხანძრისაგან დაზიანდა, რის გამო სკოლას გაუკეთდა კაპიტალური რემონტი.

ჭოლის 7-წლიანი შრომის სკოლის დაქვემდებარებულად ითვლებოდა ლექარჩეს (დაარსდა 1898 წ.), ხანწკის (1900 წ.), მეორე ჭოლის (1925 წ) სკოლები, რომელთა საერთო გამგედ ითვლებოდა ჭოლის შვიდწლიანი შრომის სკოლის გამგე. მაგრამ 1927-1928 სასწავლო წლიდან კი აღნიშნულ სკოლებს დამოუკიდებელი გამგეები დაენიშნათ: ლექარჩეს სკოლას აკაკი კიტის-ძე შენგელია, (მასწავლებლად - კლიმენტი ყარამანის-ძე ლოგუა), ხანწკის 4 წლიან სკოლას - პეტრე გიორგის-ძე ლავგილავა, (მასწავლებლად იყო კონსტანტინე პეტრეს-ძე ნაჭყებია), მეორე ჭოლისას კი ესტატე ბოჯგვას-ძე ქარჩავა ხელმძღვანელობდა.

როგორც შესავალში ავღნიშნეთ, ეს სტატია დაწერილია არქივში შემონახულ სტატისტიკურ ცნობებზე დაყრდნობით და მხოლოდ ფაქტები მოგვყავს.

აქვე შევნიშნავთ, რომ მეორე მოიდანახის (ე.წ. ლეჯომიდეს) სკოლის (რომელიც ასევე ჭოლის სკოლი დაქვემდებარებათა შორის იყო) ისტორიიდან ჩვენს

მკითხველებს უახლოეს ხანში მივაწვდი ცალკე .
სტატიას.

ნ. ჯომიძეა

აღნიშნული სკოლის
ყოფილი მოსწავლე
ისტორიის მრცნიერებათა კანდიდატი.
ჩხოროწყუს რ/გაზეთი 'ნაპერწკალი'
1969 წ. 16 სექტემბერი.

სარჩევი

აბდულია	8
აბშილაეა	8
აღბარია	8
არიტარხია	8
არნანია-არლანი	8
ანჩბეია-ანჩაბაძე	10
არაკანია	10
არსლან	17
არცანდია	18
აფხაზაეა	18
აქუბარდია	18
აჩობია	18
აჩობაია	19
ბაახია	20
ბაბადიში	20
ბაბილუა	20
ბაგრატია	20
ბარკალაია	20
ბარშია	20
ბასილია	20
ბისკაია	20
ბაბუა	20
ბეკვერია	22
ბერაია	22
ბერდესელია	23
ბიგვაეა	23
ბიტკაში	23
ბოდოკია	23
ბუინაეა	23
ჟიუბა	23
ბიბლაია	23
ბუას თურის პატრონიმული გაშლის	
სქემა I – II პატრონიმა	24
ბულესკირია	25
ბეშია	25
ბესელია	25
ბულუხაია	25

გაბის ძირიდან	
გამოსული გეარები	27
გაბელია	28
გაგრიპში	29
გეგეჭკორი	29
გერგელავა	29
გერგელავა	30
გეგეჩკორი	30
გერია	30
გვაგვინავა	30
გვაზავა	30
გვარალა	30
გვასალია	30
გვაძაბია	30
გოგაია	30
გოგია	30
გოთუა	31
გოგელია	31
გოგიავა	31
გოგუა	31
გოგზანია	34
გორგოშია	34
გორდელავა	34
გრიგოლია	34
გრიგორია	34
გუდავა	34
გუგუნავა	34
გუგულავა	34
გულიშია	34
გულისკერია	35
გულუა	35
დადიანები	35
ლეკან დადიანი	39
მთავარ დადიანთა ქრონოლოგია	
(ძველი დადიანები)	40
სასიქადულო ქართველი	
მოჭადრაკე	44
დანელია	51
დარასელია	51
დასტურია	51

დეკანოია	51
დერბენდი	51
დიხაჩინჯია	51
დოჩია	52
დუდუნია	52
ეგრისელი	52
ეგუტია	52
ეზუგბაია	52
ელარჯია	52
ელიავა	52
ემხვარი	52
ესათია	52
ეჯიბია	52
ვაზგანავა	52
ვარდია	52
ვეკუა	52
ზარბაზოია	54
ზარგინავა	54
ზედანია	54
ზევანბაია	54
ზედეელავა	54
თარგაშია	54
თითბერია	54
თოდრია	54
თოუმიში	54
თუთხალია	54
თხილარია	55
იასავა	55
იობაია	55
საინალიშვილი	55
კაკავა	55
კაკალია	55
კაკაშია	55
კანკაა	55
კარბა	56
კართხია	58
კერძაია	58
კერზაია	58
კვიკვინია	58
კიკელია	58

კოდუა	58
კოროზია	60
კონჯარია	60
კიკიანი	60
კივთრია	60
კირცხია	60
კობალაუა	60
კონჯარია	60
კორტიკია	60
კუათაცხელია	61
კუკუტია	61
ლაგვილაუა	61
ლათათია	61
ლაგუა	61
ლაშხია	61
ლემსაიუ	61
ლეფონაუა	61
ლორია	61
ლუკაუა	64
მაგულია	65
მალიჩაუა	65
მანია	65
მანდარია	65
მარტინაუა	65
მარლანია	65
მასხულია	65
მაშაუა	65
მაშია	65
მეგრელი	65
მელია	66
მელუაუა	67
მეუნარგია	67
მზიმთელია	67
მითაგვარია	67
მინგრელია	67
მირცხულაუა	67
მირქაია	67
მისხულია	67
მიშველია	67
მოქია	69

მოსინავე	70
მოქერია	70
მსხალაია	70
მურღულია	70
ნადარია	70
ნადარია	70
ნანავე	70
ნასარია	70
ნაყოფია	70
ნორაკია	74
ოთხოზორია	74
პალანძია	76
პაპავე	76
პაპასქირი	77
პარკია	77
პატარავე	77
პაჭკორია	77
პერტახია	77
პიტნავე	77
ჟორდანი	77
რევე	77
როგავე	77
როსთომია	78
რცხილავე	78
რუხაია	78
საბეკია	78
სალაყია	78
საღია	78
სანაკია	78
სარია	78
სალაღია	78
სარასანია	78
სასანია	78
სახური	78
სიგუ	79
სობელა	79
სონძია	79
სუბუქია	79
სულუხია	79
სუნგული	79

სხუიტავა	79
ტაბალუა	79
უგულავა	79
უკლება	79
უნდილია	80
ფარცვანია	80
ფალავა	80
ფირცხელავა	80
ფიხუნია	80
ქავთარია	80
ქართავა	80
შამიგია	84
შამუგია	84
შარაშია	85
შარვაშიძე	86
შარია	92
შელიავა	92
შენგელია	92
შერშელია	92
შონია	92
შულლაია	95
ჩანგელია	95
ჩანია	96
ჩეხერია	96
ჩიკორია	96
ჩიქაა	96
ჩიქოვანი	96
ჩიხლაია	97
ჩიჩუა	97
ჩუკულია	100
ჩქოტუა	100
ჩხოფორია	100
ჩქოფორია	100
ჩხარია	100
ცაიშელი	101
ცანია	101
ცეკვავა	101
ციმინტია	101
ცირა	101
ციცარია	102

ციცხვია	102
ცუებაია	102
ცუცხუბაია	102
ცქეიტარია	102
ცქეიტიშვილი	102
ცხვიტარია	102
ცხომარია	102
ძანძაუა	103
ძარია	103
ძიგაუა	103
ძიძაუა	103
წარია	103
წკინტილია	103
წკირიში	103
წოწონაუა	103
წოწორია	103
წულაია	103
წულუკია	103
ჭაბუკია	104
ჭანტურია	104
ჭაია	104
ჭანტურაია	104
ჭარაია	104
ჭაჭია	104
ჭაჭუა	104
ჭელია	104
ჭითარქია	104
ჭიხვარია	104
ჭოლოკაუა	104
ჭუჭუნია	104
ხალითბა	105
ხარაზია	105
ხარბელია	105
ხარჩილაუა	105
• ხასაია	105
ხასია	105
ხვამაია	107
ხვარაია	107
ხვიჩია	107
ხოფურია	107

ხოშტარია	108
ხოშთარია	108
ხიბლარია	108
ხუბუნია	108
ხუნჯგუა	108
ხუნხია	108
ხუნხუნი	108
ხოჯალია	108
ჯაკონია	108
ჯალავა	108
ჯალაღონია	108
ჯამაშურია	109
ჯანაია	109
ჯანჯულია	109
ჯიბუნხია	109
ჯინჯუა	109
ჯიხია	109
ჯოლოკავა	109
ჯომიდავა	109
ჯორჯკია	109
ჯუმუტია	109
ჯღანჯღავა	109
ქალაქებისა და რაიონებისმიხედვით ყველაზე მეტად გავრცელებული გვარი	110
ქართული გვარების მაწარმოებელ ცალკეულ ფორმანტთა რაოდენობა საქართველოში	117
ქართული გვარების მაწარმოებელ ცალკეულ ფორმანტთა რაოდენობა რეგიონების მიხედვით	118
ნაწილი II	119
ქართულ-ლაზური ანბანი	120
ლაზურ-მეგრული შედარებითი ლექსიკონი	121
წარმართული ეპოქა მეგრულ ლაზურგვარსახელებში	131
კოლხური გვარები საზღვარგარეთულ თანამედროვე ლექსიკაში	138
მეფე თიფიელი ფიხუნია (შეოასუხება ვლადისლავ არძინბას)	148
ვეფხისტყაოსნის ლექსიკა მეგრულ-აფხაზურ გვარსახელებში (აკადემიკოს ალ. ლლონტის რეცენზია და ტექსტები)	160
ქართულ (იბერიულ) შრე მეგრულ გვარსახელებში	173
გაქართველებული მეგრული გვარსახელები	182

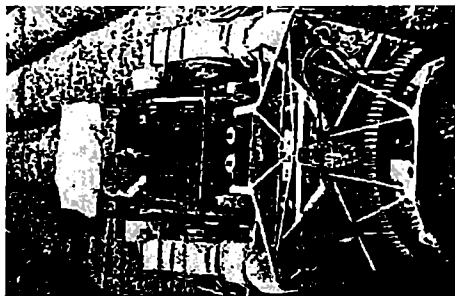
სიახლე რუსთაველოლოგიაში	186
თამარ-შოთას დაეტიმოლოგისტიკისათვის წყიპურტები	
დილეტანტთ (რედაქტორისაგან)	191
დასავლეთ საქართველოს 122 სოფლის	
მცხოვრებთა სია	196
მეგრულ-ლაზური გვარსახელების	
გეოგრაფია-ტოპონიმია	218
აფხაზთა გვარები რომელთა წარმომადგენლები ადრე	
ცხოვრობდნენ აჭარაში (ელიზბარ აჩუგბას წიგნიდან	
აფხაზთა დასახლება აჭარაში)	277
აფხაზური წარმოშობის გვარები (ელიზბარ აჩუგბას	
წიგნის მიხედვით)	278
XII ს-ის აფხაზეთში მცხოვრებთა სია	287
აფხაზეთში გამქრალი ქართული გვარები	290
პირაქეთა საქართველოს დაკარგული ტერიტორიები	
ქართულ მეგრულ გვარსახელებში	293
ქართულ-მეგრული გვარსახელები გუდაუთის რაიონში	296
ქართველების რამოდენიმე ოჯახი კელაჲ დაუბრუნდა	
წინაპართა შშობლიურ პირაქეთა საქართველოს	299
სოჭელი ქართველები (მეგრელები) საზოგადოებრივი	
ცხოვრების ავანგარდში	301
სოფლის მოსახლეობის ორგანიზებული მიგრაცია	
საქართველოში (დას. საქართველო)	306
გვარი და ეროვნება დაბრუნებული გააფხაზებული	
მეგრელები	325
დამატება	331
გვარის ყველა წევრი სახელოვანი (1983წ. ჯომიდავების	
პირველი შვიკების საგაზეთო მასალა, გამოქვეყნებული	
ჩხოროწყუს რაიონულ გაზეთ „ნაპერწყალში“	331
პირველი ქართული სკოლა ზუგდიდის მაზრაში	341
ჭოლის სკოლის ისტორიიდან	346

6. X. მთიერება

სოციალისტური შრომისათვის
შობილური აზნაგეთი

(1921 - 1941 წწ.)

ნიმუში მთიერება

კონსტანტინე

საქართველოს სახელმწიფო
ბიბლიოთეკა — 1971

ნიმუში მთიერება

კონსტანტინე
(ქოლხური) გვანამელი
კონსტანტინე

ნიმუში

ნიკოლოზ ჯაფარიძე

ქოლხური (მეგრული)
გვირგვინები

წიგნი I

გაბონი-მეგრული
„ატლანტიკი“

პ. თბილისი
1990

ნიკოლოზ ჯაფარიძე

3000

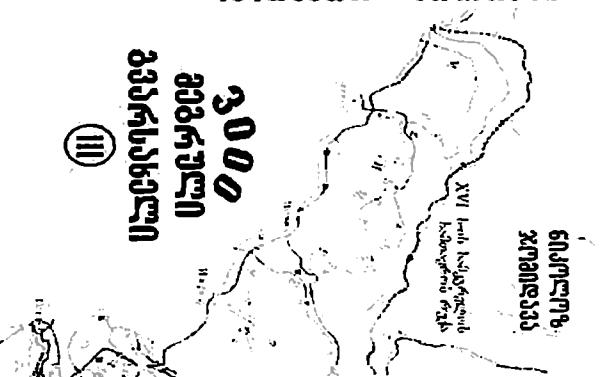
გვირგვინები

გვ. 1-2

1-2

ნიკოლოზ ჯაფარიძე

3000
გვირგვინები
გვირგვინები

გაყოფილებული საარქივო დოკუმენტები, მასალები.

ჟურნალ - გაზეთები და ლიტერატურა

საქართველოს ცენტრალური საისტორიო (სცსა) არქივი,
ფონდი 488, ანაწერი 1, საქმე 10-14;

ფონდი 488, ანაწერი 2, საქმე 5056 ფურც. 20-25;

ახუაშვილი ი. ქართული გვარ-სახელები, 1999. ტ.2, გვ 481-488

ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის
VI სამეცნიერო სესიის თეზისები, ზუგდიდი, 1964

მასალები საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიისა და
ტოპონიმიკის ისტორიისათვის, წ.1 თბ. 1964

ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ე. თაყაიშვილისადმი წერილები
საქმე № 1911

ქეგლ. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი

ჟურნალ - გაზეთები

ჟურნალი ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია
სკოლაში №2, 1970

ჟ. „აზნაუთის მოავა“ №2-3, 1999, გვ 60

ჟ. „პალი“, 1899, №8

ჟ. „აია“ 1998, 1 გვ. 68-69,74

ჟ. „აია“ 1999, № 4

ჟ. „აია“ 1999, № 7

ჟ. „საპართვლოს კალენდარი“, 1890. გვ 456

ჟ. „სნოვის ღურსალი“ 1997წ. 277.8.XII .

გაზეთი „ივარია“ 1890 №103, 114

გ. „ივარია“ 1888, ივლისი, გვ 2

გ. „ივარია“ 1897, 2 ივლისი

გ. „სნოვის ღურსალი“ 1897 ივლისი, 146, 277, 8-XII

გ. „ლიტერატურული საპართვლო“ 6.X-89

გ. „საპართვლოს რესპუბლიკა“ 1994 № 67

გ. „საპართვლო“, დამატება, აფხაზეთი, მარტი1997 წ. სპეც-
ალური გამოშვება.

გ. „საპართვლო“, 6-8 მარტი, 1997წ.

გ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“ 12.IX.1999წ.

- გ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, 19.VIII.1989წ.
- გ. „შაშიურისა“, საქართველოს ეროვნული აკადემიის გაზეთი, №4 VII.2001წ.
- გ. „შაშიურისა“, აპრილი 2001
- გ. „სივართლა“, 1993, გვ.9.
- გ. „ახალი სსრკ-ისა“ საჩხერე, 16.IX.1971
- გ. „მასხარია“, 2001. №4, გვ.10-11
- გ. „ქალმასოვა“, №8 (45)
- ჩხოროწყუეს რ. გაზ. „ნაპარჩაღი“ 1969 1 იანვარი

ლიტერატურა

- ანთაძე ა. საქართველოს მოსახლეობა XIX ს-ში
ანთაძე ა. ლევან II დადიანი. თბ. 1990
- Анчабадзе З. Из истории средневековой Абхазии. Сух.1959
არიანეს ლექსიკონი
არისტარხია ქართ. საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ.1.
- ა. არნანი. ვ. ჟონი დარჩელი. თბ.1999
- აფხაზეთის რეგიონალურ მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“
ჰუმანიტარული მეცნიერებათა სერია 1. თბ 2000, გვ. 178-181
- Арджинба В.Г. „Послесловие“, О некоторых новых результатах в исследовании истории, языков и культуры древней Анатолии წიგნიდან Дж. Маакуин. „Хетти и их современники малой Азии“. Босква 1983 ст. 157-158
- აჩუგაძე. „აფხაზეთა დასახლება აჭარაში“ ბათუმი, 1988. გვ. 47-48
- ახალაია ვ. ვისი გორისა ხარ ? ჩხოროწყუ გვ 3
- ახაშვილი ი. ქართული გვარ-სახელები ტ.2, 1999
- ბარდაველიძე დილუტანტი იყო ისტორიაში, გვ 117
- ბაქრაძე დ. ისტორია საქართველოსი, თბ. 1989, გვ. 272
- ბაღოშვილი ბ. ანთროპონიმიური დაკვირვებანი III, კრებ. „ეტიმოლოგიური ძიებანი“, თბ. 1991.
- ბარკანიშვილი ნ. საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ.1990
- Гажба Х. Труды т. 1
- Гамахария Дж. Гогия Б. , Абхазия-историческая область Грузии Тб.1997

გაგაჩაია თ. საქართველო ევროპაა თუ აზია? (გაზ.
„ლიტერატურული საქართველო“ 18-25 ივნისი, 1999

ბასიანი გ. გაზ. „საქართველო“ აფხაზეთი (დამატება) 1997
წ. მარტი, სპეც. გამოშვება.

ბასიანი გ. ნარკვევები შუა საუკუნეების სვანეთის ისტორიიდან,
თბ.1991, გვ.92

გვანცელაძე თ. ჟურ. „ქართველური მემკვიდრეობა“

გოგაბიშვილი გ. საიდან წარმოიშვა თქვენი გვარი.

გაგულაშვილი ი. ქართული გვარები, ქუთაისი 1999

გიორგაძე გ. ათასი ღვთაების ქვეყანა, თბ. 1988

დონაძე ა. ჯუჯა-ჯუჯა, წერილები საქართველოზე

ელიაშვილი ა. მეგრულ-ქართული ლექსიკონი მარტვილი-თბილისი,
1997

ელიაშვილი ა. ჟანრული ა. შინაგანი ა. ჩხორიწყის რაიონის
ტოპონიმიკის კატალოგი თბ. 1983

ელიაშვილი ა. ალბომი, მარტვილი, 1999

ერაძე გ. აფხაზური ანუ ქართული, გაზ. „მამული“ №7, თებერვალი
1993

ერაძე გ. „ამარჯა“, კავკასიის რუკა

ვამუკა რ. „მუხა წამართვეს“ ლექსების კრებული თბ. 1998

ვეფხისტყაოსნის ლექსიკონი, 1951 წ. გამოცემული წიგნის
დამატება

ჯუჯაშვილი ა. „აფხაზეთი ჩემო“, თბილისი 1998

თოფჩაძე ლ. ლაშქარი. კორცხელი თბ. 1999

თოფჩაძე ი. როდის წარმოიშვა ქართული გვარები, 2000

თოფჩაძე ი. ტოპონიმი „ორასანტია“ ჟ. „აია“

თოფჩაძე ი. ტოპონიმი „ორასანტია“ ხათური ჰიდრონიმი
„მარაშანტა“ (მარსანტია), ჟ. „აია“, 1998, №1. გვ.38-41

თოფჩაძე ი. ენა არის წმინდათა წმინდა. ჟ. „აია“ 1998

ისტორიულ გეოგრაფიისა და ტოპონიმიკისათვის, წ.1, თბ. 1964

ქაჩაია ა. გაზ. „კომუნისტის დროით“, 27.V.1989 (წალენჯიხის
რ-ნ გაზეთი)

ქაჩაია ა. სოფლის მოსახლეობის ორგანიზებული მიგრაცია
საქართველოში, თბ.1993, გვ.37-51

ქაჩაია ი. ქართველები პლასტუნკაში, (საბჭოთა ხელოვნება)
1954

ლიპარბაღიანი, სვანური ლექსიკონი, თბ.1994

ლომური ნ. ჟურნ. „აია“, 1998, გვ.30,80

მაიალათია ს. სამეგრელოს ისტორია თბ. 1941

Мегреладзе И.В. Лазский и мегрельский слой в гурийском
(Труды института языка и мышления имени Марра)
Ленинград 1998

მაღაშილი ჯ. „სიახლე რუსთაველოლოგიაში“ (გაზ.
„იბერია-სპექტრი“, 8-14.III.2000, გვ.13)

მაღიშილი გ. ქართველი ხალხის წარმოშობის საკითხისათვის,
გვ.22

მაღიშილი გ. „ნაირი ურარტუ“, გვ.366

მაღიშილი გ. ქართველი ხალხის წარმოშობის საკითხისათვის,
გვ.28 და „ნაირი ურარტუ“ გვ.14. „აია“ 1998, გვ.52

მაღიშილი გ. საქართველოს, კავკასიის ან მახლობელი
აღმოსავლეთის უძველესი მოსახლეობის საკითხისათვის, გვ.88-91

მაღიშია ზ. „სერგე“, ჟ. „დროშა“ 1990

მიგუანი თ. აფხაზეთი, სეპარატიზმის სისხლიან ნაკვალევზე,
თბ.1994

მიგუანი თ. ჟურ. „მნათობი“, 1995. №12

ნაფიშვილი ზ. განვამტკიცოთ საგვარეულოთა კავშირი

როდონია ვ. „რაც დავიწყებით არ იბინდება“ ქუთაისი 2001წ

შალია ბ. გვარის ყველა წევრი სახელოვანი

სამიშილი-შისხალაური ა. „თამარ-შოთას და ეტიმოლოგისტების
წიპურტები დილეთანტო“ (რედაქტორისაგან)